

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒARTY МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ**

**Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру бойынша
әдістемелік ұсынымдар**

Астана 2025

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2025 жылғы 4 маусымдағы № 2 хаттама)

Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2025. – 203 бет

Әдістемелік ұсынымдар тәрбие жұмысын ұйымдастырудың мақсаттарын, міндеттерін және негізгі принциптерін ашып көрсетеді, сондай-ақ оқу-тәрбие процесі жағдайында білім берудің заманауи тәсілдерін, нысандары мен әдістерін ұсынады. Тәрбие жұмысын оқу іс-әрекетіне кіріктіруге, ата-аналармен және әлеуметтік серіктестермен өзара әрекеттесуге, білім алушылардың азаматтық тұлғасын, адамгершілік және мәдени құндылықтарын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді. Ұсынымдар жалпы орта білім беретін ұйымдардың тәрбие іс-әрекетінің тиімділігін бағалауда және жоспарлауда пайдаланылуы мүмкін.

Әдістемелік ұсынымдар білім беру ұйымдарының басшыларына, мұғалімдерге және білім беру қызметін жүзеге асыруға жауапты мамандарға арналған.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2025

Кіріспе

Әлеуметтік-экономикалық, мәдени және ақпараттық салалардағы жаһандық өзгерістердің заманауи жағдайында білім беру ұйымдарында жүйелі және мақсатты тәрбие жұмысының маңызы артып келеді. Тұрақты құндылық бағдарларды, азаматтық жауапкершілікті, патриотизмді, толеранттылық пен көпмәдениетті ортада сындарлы өзара әрекеттестікке дайын болуды қалыптастыру жағдайында өскелең ұрпақты тәрбиелеу ерекше өзекті болып отыр.

Тәрбие – бұл жеке тұлғаның, отбасының, қоғам мен мемлекеттің мүддесі үшін қоғамда қабылданған әлеуметтік-мәдени, рухани-адамгершілік құндылықтар мен мінез-құлық ережелері мен нормалары негізінде білім алушылардың өзін-өзі анықтауы және әлеуметтенуі үшін жағдай жасауға, патриоттық сезімді, азаматтықты, үлкендерді құрметтеуге, көп ұлтты Қазақстан халқының мәдени мұрасы мен салт-дәстүріне, табиғаты мен қоршаған ортаға ұқыптылықпен қарауға бағытталған іс-әрекет болып табылады.

Қазіргі мектеп педагогикасында білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру мәселесі ерекше орын алады. Себебі, бүгінгі таңда тәрбие жұмысын адамгершілік, зорлық-зомбылық жасамау, субъективтілік, тұтастық және интеграциялық принциптерге бағдарланған жобалау қажеттілігі мәселесі өзекті болып отыр. Балаға оқу-тәрбие процесінің субъектісі ретіндегі адамгершілік қатынасы және белсенді әлеуметтенуді анағұрлым табысты және аз ауыртпалықсыз өту мақсатында оның ішкі әлеуетін дамыту қажеттілігі мектептегі тәрбие мен білім беру дамуының қазіргі кезеңіндегі жетекші тенденциялар ретінде қарастырылады. Мектеп дидактикасы баланың жан-жақты дамуы қызықты, мазмұнды іс-әрекетте жүзеге асуы керек деген тұжырымға негізделген. Демек, оқу-тәрбие процесін жобалайтын педагог балаға өзіне тән іс-әрекеттің барлық алуан түрлілігін педагогикалық тұрғыдан сауатты үйлестіре және кіріктіре білуі керек.

Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты – қазіргі заманғы міндеттер мен ұлттық дамудың басымдықтарын ескере отырып, тәрбие жұмысын жоспарлау, ұйымдастыру және жүзеге асыруда педагогтар мен білім беру ұйымдарының басшыларына практикалық көмек көрсету болып табылады.

Міндеттері:

- тәрбие жұмысын ұйымдастырудың халықаралық және отандық тәжірибесін жалпылау;
- «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының қазіргі тәрбие жағдайындағы өзектілігі мен маңызын ашу;
- білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын тиімді жүзеге асыру үшін әдістемелік тәсілдер мен практикалық ұсыныстар әзірлеу.

Осылайша, бұл әдістемелік ұсынымдар уақыт талабына бейімделуге және жеке тұлға мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға қабілетті біртұтас, тиімді білім және тәрбие беру жүйесін қалыптастыруға бағытталған.

1 Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастырудың халықаралық және отандық тәжірибесі

Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру жеке тұлғаның адамгершілік, азаматтық және әлеуметтік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Маңызды әлеуметтік және мәдени қайта құрулар жүріп жатқан қазіргі қоғамда білім беру мәселелері ерекше өзекті болуда. Елімізде де, шетелде де білім беру қызметі білім алушылардың тұлғалық дамуына ғана емес, сонымен қатар саналы азаматтардың қалыптасуына ықпал ететін стратегиялық маңызды сала болып саналады. Дүниежүзілік тәжірибе мәдени дәстүрлермен, мемлекеттік басымдықтармен және нақты елдердің нақты білім беру саясатымен шартталған білім беру тәсілдерінің әртүрлілігін көрсетеді. Сонымен қатар отандық тәжірибеде ұлттық дәстүрлер мен тәрбие жұмысына қойылатын заманауи талаптарға негізделген әдістемелік және ұйымдастырушылық шешімдердің айтарлықтай көлемі жинақталды. Халықаралық және отандық тәжірибені салыстырмалы талдау өскелең ұрпақтың үйлесімді дамуын қамтамасыз ету мақсатында білім беру қызметінің тиімді үлгілерін анықтауға, озық тәжірибені бейімдеуге және оқу-тәрбие процесіне жаңашыл тәсілдерді енгізуге мүмкіндік береді.

Батыс Еуропа елдері мектептеріндегі тәрбие жұмысының мазмұны бірнеше негізгі бағыттарды қамтиды. Олардың мазмұны мен құрамы, кейбір дәстүрлерге қарамастан, әр елде айтарлықтай ерекшеленеді.

«Made in Germany» («Германияда жасалған») белгісі бүкіл әлемде неміс өндірушілерінің еңбегімен қамтамасыз етілген ең жоғары сапаның белгісі ретінде қабылданады. Германия Федерациялы Республикасы (бұдан әрі – ГФР) ең жоғары өндірістік әлеуеті бар елдердің бірі болып саналады [1].

Еңбекқорлық, ұқыптылық, жұмыстағы нақтылық немістерге тән ұлттық қасиеттер болып табылады және олардың қалыптасуына жалпы білім беру жүйесі үлкен үлес қосады. Бұған, мысалы, дәстүрлер мен жүйенің құрылымы ықпал етеді: көптеген оқу орындарында бастауыш мектептен кейін бала гимназияға, нақты мектепке немесе негізгі мектепке өтуі керек.

Негізгі және нақты мектептерде оқушылардың өзін-өзі кәсіби анықтау формаларына қатысты еңбек тәрбиесінің әртүрлі формалары бар. Мұндай формаларға еңбек сабағы, өндірістік практика, мамандандырылған қосымша курстар, мектеп кәсіпорындарының қызметі жатады. Сондай-ақ кәсіпорындарға, әлеуметтік серіктестік мекемелеріне экскурсия, үйірмелер мен факультативтер сияқты формалар қолданылады. Жәрмеңкелер, жобалар және тәжірибеге бағытталған қызметтің басқа да нысандары маңызды рөл атқарады [2]. Мысал ретінде еңбек сабақтарын айтуға болады. Міндетті элективті курс ретінде ол нақты және негізгі мектептердің білім мазмұнына енгізілген. Ол үй шаруашылығы, техникалық жұмыс және экономикалық білім негіздері тәрізді үш бөлек пәнді қамтиды, оқушыларға осы пәндердің негіздерін, олардың білімдерін және осы саладағы мүмкін мамандықтарды практикалық қолдану туралы түсінік

беруге арналған. 7-сыныпта оқушылар технологияны, күш пен уақыт шығындарын, немістердің материалдық және рухани мәдениетін танып-білу арқылы өз тұтынуына қажетті тауар өндіруді үйренеді. Мектеп оқушыларының бойында патриоттық сезімді қалыптастырмайды және ұлтқа деген мақтаныш сезімін оятпайды, өйткені бала оны меңгеруге күш салмаған. Керісінше, ол батыстық демократияның құндылықтарын сіңіреді, сыни ойлауды дамытады, дәстүрлерді, өткенді және заңдарды білуге үйретеді. Мектеп оқушыларды ұлттық мәдениетпен жүйелі түрде таныстырады. Мұндай жағдайда тәрбиеленген кәмелетке толған азаматтар ашық патриотизмді қабылдамайды. Бірақ бұл олардың өз елін қадірлеуіне, оның мәселелерін шешуге атсалысып, оның гүлденуі жолында аянбай еңбек етуіне кедергі емес. Бұл «неміс үлгісіндегі патриоттық тәрбиенің» нәтижесі болып табылады [1].

8-сыныпта оқу бағдарламасына «Herstellung von produkten nach kundenvorgaben» («Тапсырыс берушінің тапсырмасы бойынша өнім өндіру») тақырыбы енгізілген, оқушы әдетте туыстарынан немесе достарынан тауар өндіруге тапсырысты қабылдайды. Өнімге қойылатын талаптарды, оның құнын, сипаттамаларын және өндіру уақытын қарастыратын тиісті келісім жасауға болады. Өндіріс өнім сапасының стандарттарына және Германия мен ЕО-да қолданылатын озық тәжірибелерге сәйкес жүзеге асырылуы тиіс [2]. Осылайша, мектеп өз оқушыларын тек қана нәтижелі еңбекке үйретіп қоймай, тәртіпке, тиімділікке, тиянақтылыққа, кемелділікке, ұқыптылыққа, еңбексүйгіштікке баулиды, нәтижесінде «Made in Germany» бренді қалыптасты деген қорытынды жасауға болады. 9-сыныпта оқушыларға кәсіпорындарда белсенді өндірістік тәжірибеден өтуге мүмкіндік беріледі. Еңбек пәні шеңберіндегі қосымша пәндерге техникалық сызу, еңбекті ұйымдастыру, іс жүргізу, үй шаруашылығы және басқа да пәндер кіруі мүмкін [1].

Неміс мектеп оқушылары қамқорлық, сыныптан тыс және сыныптағы жұмыстар аясында қоғамдық пайдалы еңбекпен де айналысады. Мысалы, 1-сынып оқушылары үшін мектептерде кезекшілік кестесі бар, олар тақта тазалығын қадағалайды, үлестірмелі материалдарды таратады. Бұл формадағы қоғамдық пайдалы еңбек оқушының міндеті болып табылады. Оқушылар сыныптың еденін сыпырады, парталарды сүртеді, қоқыс шығарады, тақтаны жуады, гүлдерді суарады. Мектеп ауласын кезек-кезек жинайды, гүлзарларға гүл отырғызады, арамшөптер, жасөспірімдерге ағаш отырғызу, жылыжайда көкөніс өсіру, ал жоғары сынып оқушыларына кіші оқушыларға тәлімгерлік ету сенімі берілген [1].

Дене тәрбиесі пәні оқудың барлық кезеңінде оқытылады. Оның мазмұны өте алуан түрлі. Мысалы, Баден-Вюртемберг гимназияларында ол «Ойындар» (4 классикалық доп ойыны), «Жүгіру, секіру, лақтыру» және «Спорттық құрал-жабдықтардағы жаттығулар» (гимнастика, жеңіл атлетика), «Судағы жаттығулар», «Би», «Фитнес», «Күрес», «Күрес», «Риск», «Спорттық жаттығулар» бағыттары бойынша ұсынылған. Дене тәрбиесі бойынша теориялық сабақтар оқу жоспарында өте сирек кездеседі, білім тәжірибе арқылы

беріледі. Салауатты тамақтану, жаттығу, дене құрылысы және бұлшықеттер туралы ақпарат басқа пәндердің мазмұнына енгізілген [3]

Соңғы уақытта мектеп оқу бағдарламаларын жаңарту кезінде мектептегі «Дене шынықтыру» пәнінің оқушы тұлғасын тәрбиелеуге, яғни салауатты өмір салты мен спортты насихаттаумен қатар, пәннің мазмұнын дәстүрлі түрде қалыптастыратын бағдарын күшейту қажеттілігіне баса назар аударылады. Бұл идея «Спорт үшін тәрбиелеу, спортта және спорт арқылы тәрбие беру» ұранында айтылған. Осының нәтижесінде мектеп оқушыларының бойында өз денсаулығына құрметпен қарауды қалыптастырып, оларды өз еркімен және саналы түрде спортпен шұғылдануға дайындайды.

Германияда «азаматтық тәрбие» және «саяси тәрбие» ұғымы қолданылады. Қазіргі кезде мектептердегі азаматтық тәрбие балалардың бойында неміс азаматтық және мәдени бірегейлігін дамытуға бағытталған. Ол сондай-ақ әлеуметтік жауапкершілікті дамытуға және неміс қоғамында қабылданған моральдық құндылықтарды сіңіруге ықпал етеді. Сонымен қатар, мектеп оқушылары мемлекеттің саяси жүйесі туралы түсінік алып, демократиялық құзыреттілік негіздерін меңгереді. Маңызды міндеттерге әлеуметтік батылдық пен әлеуметтік әділеттілік сезімін тәрбиелеу де кіреді [4].

Бұл мәселелерді шешу сыныптан тыс жұмыстар арқылы жүзеге асырылады. Ол сондай-ақ «Азаматтық қатынастар», «Саяси білім» тәрізді қоғамдық-саяси және мәдени бағыттағы академиялық пәндер арқылы жүзеге асырылады. Олардың мазмұны «Әлеуметтік ғылым» пәніне сәйкес келеді. Жоғары сыныптарда бұл мәселелер дербес пәннің бір бөлігі ретінде оқытылады. Мазмұнды таңдау тақырыптың проблемалық сипаты, айқындылығы, өзектілігі және келешегі қағидаттарына негізделеді [5].

2001 жылдан бастап Америка Құрама Штаттарының (бұдан әрі – АҚШ) білім беру жүйесі «Көшбасшылықты тәрбиелеу» деп аталатын оқу жоспарына негізделген адамгершілік тәрбие беру бағдарламасын жүзеге асыруда.

Тәрбие ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген тәрбиелік іс-шараларды жүзеге асыруды көздейтін оқу жоспары деңгейінде де жанама түрде жүзеге асырылады. Бұл үдерісте мұғалімнің өнегесі тәрбиенің ең тиімді құралы саналатындықтан, оның адамгершілік қасиеті, оның этикасы, дүниетанымы өте маңызды болып табылады [6].

Америкалық балалар мен жастардың адамгершілік тәрбиесін жүзеге асыруда серіктес ұйымдар немесе әлеуметтік серіктестер маңызды рөл атқарады. Олардың қатарында әртүрлі қоғамдық ұйымдар, заңды және жеке тұлғалар бар. Серіктес ұйымдардың қызметі аясында жалпы және нақты мәселелерді шешуге бағытталған адамгершілікке тәрбиелеу бағдарламаларының жеткілікті кең ауқымы жүзеге асырылады. Бейресми білім беру арқылы адамгершілік тәрбиесін жүзеге асыру қазіргі АҚШ білім беру жүйесінің айрықша белгісі болып табылады. Американдық жастарды адамгершілікке тәрбиелеудегі серіктес ұйымдардың болуы және белсенділігі американдық білім беру жүйесінің қоғамдық сипатының ең жарқын көрінісі болып табылады [6].

Серіктестік ұйымдар жүзеге асыратын адамгершілікке тәрбиелеу бағдарламалары федералды деңгейде заңдастырылған. Бұл жұмысты «The Character Education Partnership» (CEP) (Кейіпкерлерді тәрбиелеу серіктестігі) деп аталатын мінез-құлықты тәрбиелейтін серіктес ұйым жүзеге асырады. Бұл ұйымдар мен жекелеген мүшелердің бірлестігі. Бұл ұйымның мақсаты – мектептерге адамгершілікке тәрбиелеу бағдарламаларын әзірлеуге және жүзеге асыруға көмектесу. Адамгершілік тәрбие беру бағдарламалары «Шешім қабылдауға және қоғамдық қызметке үйрету» («Building decision skills (with service learning)»), «Балаларды дамыту жобасы» («Child development project»), «Зорлық-зомбылық үшін тым жақсы» («Too good for violence»), «Есірткі мен зорлық-зомбылық үшін тым жақсы» («Too good for drugs & violence») және т.б. Мысалы, Вирджиния штатының мектептерінде серіктес ұйымдардың қатысуымен ресми түрде адамгершілік тәрбие беру бойынша 12 бағдарлама жүзеге асырылады. Олар:

- «4-ші және 5-ші сыныптарға арналған орталық» («Center for the 4th and 5th R's»);
- «Мінез-құлық және өмірлік дағдыларды тәрбиелеу сабақтары» («Character Education and Life Skills Lessons»);
- «Мінез-құлық диаграммасы» («Character Counts»);
- «Мінезді дамыту бойынша топ» («Character Development Group»);
- «Мінезді және көшбасшылықты дамыту» («Character Development & Leadership»);
- «Жақсы мінез» («Good Character»);
- «Мен колледжге түсуге дайындаламын» («I Am Going To College»);
- «Ынтымаққа үйрету орталығы» («Peace Learning Center»);
- «Жастар көшбасшыларының бастамасы» («Youth Leadership Initiative»);
- «Серіктестікте ұлтқа қызмет етуге оқыту» («National Service Learning Partnership»);
- «Біздің үйімізді не таза етеді?» («What Works Clearinghouse»);
- «Джозефсон институты» («Josephson Institute»);
- «Өмір сүру үшін оқу» («Learning For Life»);
- «Вирджиния көшбасшы» («Virginia Rules»);
- «Қанаттар балаларға ұшуға көмектеседі» («Wings – Helping Kids Soar»)

[6].

Бұл бағдарламалардың жалпыға ортақ екендігіне қарамастан, олардың жүзеге асырылу сапасы адамгершілікке тәрбиелеу бағдарламаларына мониторинг жүргізетін арнайы мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың қызметімен қамтамасыз етіледі. АҚШ Білім департаментінің Білім ғылымдары институты («The Institute for Educational Sciences (IES) of the U.S. Department of Education») өз құрылымында ақпараттық орталықты қамтиды. Бұл орталық «Есептік палата: не тиімді?» деп аталады (WWC). Онда оқу іс-әрекетінің, сонымен қатар адамгершілік тәрбие бағдарламаларының тиімділігінің эксперименттік дәлелдерін тіркейді. WWC рейтингімен қатар, зерттеу тобы «Мінездерді тәрбиелеу: не тиімді?» («What Works for Character Education»

(WWCE)) атты адамгершілікке тәрбиелеу бағдарламаларының тәуелсіз рейтингін жасайды.

Осылайша, американдық педагогикалық ғылымда да, АҚШ мектептерінің тәжірибесінде де адамгершілік тәрбиесі формалды білім берудің артықшылығы ретінде емес, қоғамдық мәселе ретінде қарастырылады. Бұл идея тұлғаның дамуына тікелей араласуды шектеу тұжырымдамасына негізделген. Алайда, мұндай тәжірибе американдық мектеп оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеудің жалғыз басты бағыты емес. АҚШ-тағы халық білім беру жүйесі елдің идеологиясы мен саясатымен диалектикалық байланыста жүреді. Бұл байланыс АҚШ-тың мемлекеттік держава ретіндегі ерекшеліктерін көрсетеді.

Американдық мектеп оқушыларының адамгершілік тәрбиесінің мазмұны ең алдымен ұлттық құндылықтармен анықталады. Бұл құндылықтар өте дәстүрлі. Олар әртүрлі тарихи жағдайлардың әсерінен қалыптасқан. Сондықтан, тәрбие беруді дамытудың орталық факторларының бірі ретінде қарастыруға болады.

АҚШ мектептеріндегі дене тәрбиесі мен спорт негізгі оқу бағдарламасын; арнайы гимнастиканы; сауықтыру спортын; клубтардағы және арнайы топтардағы спорт түрлерін; мектепшілік спартакиаданы; мектепаралық үлкен спорт түрлерін және т.б. қамтиды.

Дене шынықтыру бағдарламаларын әртүрлі мемлекеттік органдардың ұсыныстарын ескере отырып, мектептегі білім беру жүйесін басқаратын жергілікті әкімшілік органдардың мамандары немесе мұғалімдердің өздері әзірлейді [7].

Бағдарламалардың келесі түрлері бар:

- негізгі бағдарлама нақты спорттық пәндер бойынша оқу циклдарынан тұрады;
- оқушылар өздерін қызықтыратын спорт түрлерін таңдайтын факультатив бағдарламасы;
- негізгі және факультатив бағдарламаларын қамтитын кіріктірілген бағдарлама.

Мектеп оқушыларының қосымша дене шынықтыру-спорттық жұмыстарының сабақтан тыс және мектептен тыс жұмыстар (жаяу серуендеу, жүгіру және т.б.), спорттық үйірмелерге бару, жасөспірімдер спорты тәрізді түрлерін де бөліп көрсетуге болады. Қосымша іс-шаралар не таза спорттық жарыстар, не аэробика, жүгіру, ойындар және т.б түрдегі сипатта болуы мүмкін. Балалар мен жасөспірімдер спорты ерекше дарынды балалардың спортпен шұғылдануына бағытталған және бұлардың бәрі оқушыларға арналған дене тәрбиесі, яғни тәрбие жұмысының бір бағыты болып табылады.

АҚШ мектептеріндегі патриоттық тәрбие беру келесі әдістемелер арқылы жүзеге асырылады:

- жас азаматтарды бала кезінен мемлекеттік Елтаңбаны, Әнұранды, Туды құрметтеуге баулу;
- бастауыш сыныптан бастап әр таң сайын оқушылар еліне адал болуға ант беру;

- түрлі қоғамдық шараларда әнұранды орындау;
- оқу орындарында «Мемлекеттік Туды көтеру» дәстүрі;
- азаматтық тәрбие сабақтарын 3-сыныптан жобалық тапсырмалар, дебат және ойын түрінде өткізу;
- «Тәуелсіздік күні», «Ардагерлер күні», «Еске алу күні», «Колумб күні», «Алғыс айту күні» және т.б. мерекелерді ұйымдастыру;
- білім беру ұйымдарында «Азаматтық сана» курсы енгізу;
- әскери қызметкерлер мен ардагерлерді қолдау жүйесі;
- патриоттық ниеттенген элита тәрбиелеу;
- азаматтық бастамаларға материалдық қолдау көрсету (The Pat Tillman Foundation, The American Legion, The National Endowment for the Humanities және т.б. қорлар);
- азаматтық қоғам институттарын ашу;
- бұқаралық ақпарат құралдары (бұдан әрі – БАҚ) арқылы мемлекеттік рәміздерді белсенді түрде насихаттау;
- балалардың қоғамдық бірлестіктерін ашу («бойскауттар»/«герлскауттар»);
- тарихи және әскери-саяси орындарға экскурсиялар, жорықтар, әлеуметтік іс-шаралар өткізу [8].

Ұлыбританияда патриоттық тәрбие келесі жолдармен жүргізіледі:

- азаматтық негіздері бойынша міндетті пән оқыту;
- сабақ алдында флагштоққа Union Jack көтеру және мемлекеттік әнұранды орындау;
- мектептерде отансүйгіштік пен әлеуметтік мәселелерге қамқорлық рухын тәрбиелеу [9].

Жапонияның мектеп білімі – әлемдегі ең жақсы білімдердің бірі болып саналады. Мұны халықаралық рейтингтер растайды. Жапон оқушылары көшбасшы болу үшін көп жұмыс істеуі керек, яғни мектептен кейін міндетті үйірмелерге қатысады, үйірмелерден кейін қосымша сабақтарға барады. Демалыс және мереке күндеріне де үй тапсырмалары беріледі.

Бастауыш мектептің негізгі мақсаты – дұрыс мінез-құлыққа, тәртіпке, дербестікке, сыйластыққа, жанашырлыққа, ұйымшылдыққа тәрбиелеу.

Дұрыс мінез-құлық – міндетті түрде амандасу, ұстаздар мен үлкен оқушыларды сыйлау, тілалғыштық, тазалық, тәртіп.

Балаларды мектептегі алғашқы күннен бастап тәуелсіздікке үйретеді. Бірінші сыныпта оқушылар мектепке өздігінен жетуі керек. бастауыш сынып оқушыларына мектепте телефон ұстауға тыйым салынған, телефонды тек жоғары сыныптарда ғана қолдануға болады. Кіші оқушылар мектепке 12 жастағы үлкен оқушының жетекшілігімен топ-топ болып барады. Балалардың жолды кесіп өткенде анық көрінуіне көз жеткізу үшін оларға бірінші сыныпта ашық сары қалпақшалар беріледі.

Бірінші сыныптан бастап балалардың өздері мұғалімнің көмегімен және жетекшілігімен мектеп аумағын жинайды. Сабақтан кейін олар сыныпты және дәліздерді жинауға қалады [10].

Жапондық бастауыш мектеп бағдарламасы қазіргі уақытта жалпы оқу бағдарламасының бөлігі ретінде адамгершілік тәрбиесін қамтиды. Бұл пәнді оқытуға сынып жетекшілері жауапты. Оның негізгі мақсаты – оқушыларды бір-бірін және басқаларды сыйлауға, қоғамда қалыптасқан ережелерді сақтауға, өзін-өзі бақылау сияқты қасиетке баулу болып табылады [11].

Мектеп оқушыларын оқумен қатар еңбекке баулиды үй-жайларды тазалау, еріктілер қызметіне, сабақтан тыс жұмыстар, экскурсиялар, үйірмелерге қатысу ұйымдастырылады.

Жалпы, балаларды имандылыққа тәрбиелеу, оларды қоғамдық өмірге жүйелі араластыру мектепке дейінгі мекемелерден бастау алатынын атап өтуге болады. Сонымен, балаларға арналған «апта тапсырмалары», мысалы, «Өзгелерді тыңда», «Салауатты өмір сүр», «Бәрімен бірге бақытты ойна», «Үлкендерге алғыс айту» және т.б. болуы мүмкін. Басқаша айтқанда, балаларға ерте жастан бастап «Мен» үлгісін емес, «біз» үлгісін үйретіп, басқаларды түсіну, қабылдау, құрметтеу және қарым-қатынас жасау қасиеттерінің маңыздылығын атап өтеді.

Мектеп оқушыларын елдің тарихымен, мәдениетімен және нормативті сана негіздерімен таныстыру арқылы жаһандық қоғамда жетістікке жету үшін адами ресурстарды дамытуға ұмтылу жапон қоғамындағы қазіргі білім мен тәрбиенің негізгі стратегияларының бірі болып табылады.

Жапон мектептеріндегі білім мен тәрбие бір-бірінен ажырамас құрамдас бөліктер болып табылады және бір-бірімен қатар жүзеге асырылады. Адам жаңа әлеуметтік деңгейге көтерілген сайын балабақшадан бастап, жоғары оқу орнына дейін қарым-қатынас дағдылары қалыптасады, мінезі тұрақталады, бейімделу функциялары қалыптасады. Жапондық тәрбие мен білім беру жүйесінде алдыңғы дәуірлер мұрасының сабақтастығының айқын көрсетілген белгілері бар, сонымен қатар баланың қазіргі қоғамға сәтті кірігуі үшін қажетті құзыреттердің тұтас кешенін қалыптастыруға арналған [11].

Беларусь Республикасының жалпы орта білім беру мекемелерінде идеологиялық-тәрбие жұмысын ұйымдастыру идеологиялық және тәрбие жұмысын жоспарлау, ұйымдастыру және жүзеге асыру тәсілдерін жетілдіруге бағытталған.

Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі оқушылармен тәрбие жұмысының негізгі бағыттарының мазмұны және жүргізілетін жұмыс түрлері [12]:

- Идеологиялық, азаматтық және патриоттық тәрбие:
 - оқушылардың мемлекеттік символикаға құрмет сезімін қалыптастыру;
 - Беларусь Республикасының сайлау құқығы мәселелері бойынша бірыңғай ақпараттық сағаттар ұйымдастыру және өткізу;
 - «Белсенді азамат мектебі», «Бірыңғай сабақтар» жобалары аясында іс-шаралар өткізу;
 - «Белсенді азамат мектебі» ақпараттық-білім беру жобасының іс-шараларын жүзеге асыру;

- оқушылардың Беларусь Республикасы аумағында тыйым салынған құрылымдарға қатысуының алдын алу және жолын кесу бойынша жұмысты күшейту, мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылды жандандыру;

- Білім күніне, Ұлттық бірлік күніне, Оладағы қайғылы оқиғаның 81 жылдығына, Конституция күніне, Хатындағы қайғылы оқиғаның 82 жылдығына, Беларусь және Ресей халықтарының бірлігі күніне, Кеңес халқының Ұлы Отан соғысындағы Жеңісінің 80 жылдығына, Отбасы күніне арналған бірыңғай сабақтар өткізу және т.б.

- Отбасы тәрбиесі. Оқушылардың отбасымен өзара әрекеттесуі:

- оқушылардың бойында отбасылық құндылықтарды, отбасылық өмірге дайындықты, неке мен отбасына жауапкершілікпен қарауды дамыту бойынша жұмысты жалғастыру;

- «Отбасы өмірінің негіздері» факультативтік сабақтарын өткізу үшін әзірленген оқу құралдарының материалдарын пайдалану (IX–XI сыныптар);

- оқушылар мен олардың ата-аналары үшін: бейнефильмдер мен көркем фильмдер көру, тәрбиелік әлеуеті жоғары кітаптар оқу және талқылау; экскурсиялар мен демалыс күндері серуендерін және жарыстар өткізу, жобаларды қорғау, кәсіптік бағдар беру іс-шаралары тәрізді сыныптан тыс бірлескен жұмыстарды ұйымдастыру және өткізу;

- «Ата-аналар университеті» республикалық жобасын жүзеге асыруды жалғастыру және т.б.

- Еңбек тәрбиесі. Кәсіптік бағдар беру жұмысы:

- оқушылардың еңбекке құндылық көзқарасын, еңбек дағдыларын, еңбек әрекетіне дайындығы мен ынтасын дамытуға бағытталуы тиіс;

- лауазымдық нұсқаулықтарды (кәсіптердің қысқаша сипаттамасы), кәсіптік білім беру кәсіпорындары мен мекемелеріне экскурсиялар ұйымдастыру, мамандармен кездесулер, мамандықтар туралы оқу фильмдерін көру, кәсіп жәрмеңкелеріне, бос жұмыс орындары жәрмеңкелеріне бару тәрізді шараларды белсенді түрде пайдалану;

- әр оқушының кәсіби бейімділігін бағалау, оның болашақ кәсіби қызмет саласын анықтау және мамандық таңдау туралы саналы шешім қабылдау үшін онлайн платформаны пайдалана отырып, кәсіптік бағдар тестілеуін ұйымдастыру және т.б.

- Өмір қауіпсіздігі мәдениетін және салауатты өмір салтын қалыптастыру:

- төтенше жағдайлар министрлігінің, суда құтқару қоғамының қызметкерлерімен бірлесіп жол қозғалысы кезінде, судағы қауіпсіздік мінез-құлық дағдыларын үйрету;

- төтенше жағдайларда әрекет ету дағдыларын қалыптастыру бойынша іс-шаралар ұйымдастыру;

- «Әрбір үйде қауіпсіздік!», «Қауіпсіздік күні. Барлығының назарына!» және т.б. республикалық профилактикалық акциялар өткізу;

- «Спорт және денсаулық апталығы» республикалық акциясы; «Спортландия сені шақырады!» ашық ойындардан республикалық жарыстар;

«Отан қорғаушы» әскерге шақырылуға дейінгі және шақыру жасындағы жастар арасында қысқы және жазғы көпсайыс бойынша республикалық спартакиадаларын; «Қарлы мерген» республикалық байқауларын ұйымдастыру;

- POMOGUT.BY ақпараттық ресурсын пайдалану арқылы есірткіге қарсы тосқауыл жасауға, психобелсенді заттар мен темекі қоспаларды пайдалануды болдырмауға бағытталған іс-шаралар өткізу;

- интернетке, гаджеттерге және тәуелділіктің басқа түрлерінің алдын алу;

- «Буллинг: одан қалай аулақ болуға болады» профилактикалық тренингтерін, «Интернет-тәуелділік: түрлері және алдын алу» интерактивті сабақтары және т.б. шаралар ұйымдастыру;

- темекі шегудің және нашақорлықтың алдын алу бойынша сынып сағаттарын, тренинг сабақтарын өткізу;

- Беларусь Республикасының темекі бұйымдарын шегуге (тұтынуға), электронды темекі шегу жүйесін, қоғамдық орындарда темекіні тұтынуға тыйым салу туралы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексімен таныстыру;

- халықаралық және ұлттық денсаулық күндері аясындағы іс-шаралар ұйымдастыру.

- Құқықтық және ақпараттық мәдениетті қалыптастыру:

- киберқылмыстардың алдын алу және интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану мәселелері бойынша ақпараттар орналастыруды жалғастыру;

- Интернет кеңістігінде қауіпсіз мінез-құлық, ақпаратпен сауатты жұмыс істей білу дағдыларын дамытуға бағытталған «Қауіпсіз Интернет», «Интернет – жауапкершілік аймағы» апталықтарын, пікірталастар, «Интернеттегі коммуникация: оң және теріс жақтары», «Ақиқат немесе жалған: Интернетте пікір алмасу», «Келіспеушіліктерді қалай айту керек?» және т.б. іс-шараларды жоспарлау;

- ақпараттық ресурстарды пайдалану кезінде медиақұзіреттілік пен сыни ойлауды дамыту бойынша жұмысты жандандыру, «Беларусь жастары» интернет-порталында орналастырылған ақпаратты пайдалану;

- Ішкі істер министрлігі сайтының «Интернеттегі балалардың қауіпсіздігі» бөлімінде орналастырылған танымдық бейнероликтерді, интерактивті шеберлік сыныптарын және т.б. ақпараттық материалдарды пайдалану және т.б..

- Рухани-адамгершілік тәрбие беру:

- жалпы орта білім беру мекемелерінің оқушыларына арналған «Рухани-адамгершілік мәдениет және патриотизм негіздері» факультативтік сабақтарын өткізуді жалғастыру;

- қоғамдық белсенділік пен жауапкершілікті, мейірімділікті, дәстүрлі отбасылық құндылықтарды, үлкендерді құрметтеуге, мүгедектердің құқықтары мен қадір-қасиетін құрметтеуге ықпал ететін еріктілер қозғалысын қоса алғанда, студенттерді қайырымдылық шараларға тарту бойынша жұмысты жалғастыру.

- Экологиялық білім беру:

- балалар мен жасөспірімдерді жеміс-жидек пен көкөніс дақылдарын күтуге байланысты іс-шараларға тарту мақсатында «Үміт бағы» республикалық қайырымдылық акциясына қатыстыру;

- білім беру мекемелерінде оқушылар арасында экологиялық мәдениетті қалыптастыру бойынша жүйелі жұмысты жолға қою және осы жобаны жүзеге асыруға қатысу мүмкіндігін қарастыру;

- оқушылардың жаратылыстану ғылымдары бойынша жобалық және зерттеушілік дағдыларын дамыту мақсатында ұлттық білім беру порталында орналастырылған 9-сыныпқа арналған «Беларусь келбеті: экология және тұрақтылық» факультативтік сабақтарына арналған оқу бағдарламасын, оқушыларға арналған дидактикалық материалдар мен мұғалімдерге арналған әдістемелік ұсыныстарды қамтитын оқу-әдістемелік кешенін қолдану;

- экологиялық ойлау стилі бар, экологиялық білімді жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған және факультативтік сабақтардың оқу бағдарламасын, оқушыларға арналған дидактикалық материалдар мен мұғалімдерге арналған әдістемелік ұсыныстарды қамтитын 8-11 сыныптарға арналған «Экологиялық қауіпсіздік және адам денсаулығы» оқу-әдістемелік кешенін қолдану.

- Экономикалық білім беру:

- оқушылардың қаржылық сауаттылығын арттыру бойынша жұмысты жалғастыру;

- оқушылар арасындағы қаржылық сауаттылық бойынша республикалық олимпиадалар ұйымдастыру және өткізу;

- олимпиадаға дайындалу кезінде Беларусь Республикасының Ұлттық Банкі әзірлеген әдістемелік ұсыныстарды басшылыққа алу (аталған ұсыныстар тапсырмалар тақырыптарының сипаттамасын, ұсынылған ақпарат көздерін, жауаптары бар сұрақтардың мысалдарын, өткен жылдардағы тапсырмаларды қамтиды);

- 3-4 сыныптар үшін «Оқу жеңіл болған кезде. Қаржылар әлемінде», 10-сыныпқа арналған «Іс-әрекеттегі кәсіпкерлік» атты факультативтік сабақтарының жаңа оқу бағдарламалары әзірленіп, бекітілген.

Сонымен қатар Беларусь Республикасының жалпы орта білім беретін мекемелерінде оқушыларға әлеуметтік-педагогикалық, психологиялық қолдау көрсету және қылмыс пен құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша көптеген жұмыстар жүргізіледі.

«Оқушыларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау және оларға психологиялық көмек көрсету туралы» әрбір білім беру ұйымында әлеуметтік педагог және педагог-психологқа арналған жеке кабинеттер бар. Әлеуметтік педагогтің және педагог-психологтың кеңес беру уақыты, іс-шаралар туралы хабарландырулар мен баяндамалар, мұғалімдерге, оқушыларға және олардың заңды өкілдеріне арналған ұсынымдар және т.б. қызметі туралы ақпарат білім беру мекемесінің ресми сайтында орналастырылады және жаңартылып отырады.

Оқушыларда суицидтік мінез-құлықтың пайда болуына ықпал ететін отбасындағы жағдай, топтағы әлеуметтік жағдай, тәуекелді жағдайлар және т.б. себептерді анықтау үшін Беларусь Республикасы Министрінің «Суицидтің алдын алу жөніндегі білім беру мекемелерінің қызметін жетілдіру туралы» бұйрығына сәйкес жылына екі рет суицидтің алдын алу айлығы

ұйымдастырылады. Педагог қызметкерлер мен оқушылардың заңды өкілдері үшін суицид қаупінің маркерлерін уақтылы тану мәселелері бойынша семинарлар мен практикалық сабақтар ұйымдастырылады. Диагностикалық зерттеулердің нәтижелерін ескере отырып, оқушылардың тұлғалық және әлеуметтік дамуының нақты мәселелерін шешуге бағытталған түзету-дамыту жұмыстары жүргізіледі.

Оқушылар арасында құқық бұзушылық пен қылмыскерліктің алдын алудың маңызды шарттары – адамгершілік қасиеттерді дамыту, салауатты өмір салтын және жауапкершілікті мінез-құлықты қалыптастыру, бос уақытын мазмұнды және пайдалы жұмыспен қамту және проблемаларды дер кезінде анықтап, шешу болып мақсатында балалар мен жасөспірімдерге қосымша білім беру жүйесі және оларды оқу-тәрбиелік іс-шараларға тарту бойынша көптеген жұмыстар жүргізіледі [12].

Ресей Федерациясы мектептеріндегі тәрбие жұмысының негізгі мақсаты – патриоттық және азаматтық сезімді дамыту үшін жағдай жасау; ресей қоғамының нормаларын, құндылықтары мен дәстүрлерін меңгеру және қабылдау; мінез-құлықтың, қарым-қатынастың, тұлғааралық әлеуметтік қатынастардың қажетті әлеуметтік-мәдени тәжірибесін алу және алған білімдерін қолдануға тәрбиелеу болып табылады [13].

Сонымен қатар, тәрбие берудің федералдық жұмыс бағдарламасы Федералдық мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес келетін тәрбие бағыттарын көрсетеді.

№	Тәрбие жұмысының бағыттары	Мақсаты
1	Азаматтық тәрбие	Ресейлік азаматтық бірегейлік тұлғасын қалыптастыру
2	Патриоттық тәрбие	Отанға деген сүйіспеншілікке, Ресей халықтарына құрметпен қарауға тәрбиелеу
3	Рухани-адамгершілік тәрбие	Ресейлік отбасылық дәстүрлі құндылықтар қалыптастыру
4	Эстетикалық тәрбие	Ұлттық және әлемдік өнердің озық үлгілерімен таныстыру
5	Салауатты өмір салты	Салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыру
6	Еңбек тәрбиесі	Еңбекті құрметтеуге тәрбиелеу
7	Экологиялық тәрбие	Табиғатқа, қоршаған ортаға ұқыпты, жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу.
8	Ғылыми таным құндылықтарын тәрбиелеу	Өзін және қоршаған әлемді тануға деген құштарлығын дамыту

Мектептің тәрбие жұмысының бағдарламасы белгілі бір білім беру ұйымының бірегей сипатын көрсететін тәрбие берудің құндылықтарын, принциптерін және дәстүрлерін қамтуы тиіс, ол үшін тәрбие процесінің ерекше

белгілерін анықтайтын мектеп құрылымының ерекшеліктерін бөлек сипаттап, ашып көрсету қажет екендігіне баса назар аударылады.

Сонымен қатар тәрбие жұмысын пәндердің мазмұнына кіріктіру де қарастырылған.

Сабақты жоспарлау кезінде тәрбие компонентін («Мектеп сабағы» тәрбие беру бағдарламасының инварианттық модулі) ескеріп, келесі жайттарға назар аударылады:

- сабақтың тәрбиелік мақсатын анықтау және қою;
- зерттелетін материалдың жеке мағынасын ашу;
- оқытылатын материал мен өмір тәжірибесі арасындағы байланысты қамтамасыз ету;
- танымдық қызығушылықты арттыру үшін формалар мен әдістерді қолдану;
- кері байланысты қамтамасыз ету;
- сабақтың тәрбиелік мазмұнын таңдау;
- белсенді және интерактивті жұмыс түрлерін қолдану [13].

Еуропаның көптеген елдерінде тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз ету және ынтасын арттыру мақсатында балалар мен жастар арасында дебат қозғалысы кеңінен қолданылады және бұл іс-шаралар бюджеттік әрі бюджеттен тыс қаржыландыру көздері арқылы жүзеге асырылады. Англия, Франция, Германия, Австрия және басқа да елдердің білім беру орындарында оқушылардың қоғамда белсенді азамат болуға деген ынтасын арттыру мақсатында арнайы «Дебат» бағдарламалары енгізілген.

Қазақстанда дебат қозғалысын енгізу және дамыту 1996 жылғы сәуір айында «Сорос-Қазақстан» қорының бастамасымен гуманитарлық білім беруді жаңарту және түрлендіру аясында басталды. Қазақстанның жекелеген өңірлеріндегі мектептік дебаттарды ұйымдастыру тәжірибесі ерекше назар аударуға тұрарлық, сонымен бірге мектеп оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік беретін нақты әдістер мен бағыттар қалыптасқан.

2019-2023 жылдар аралығында еліміздің жалпы орта білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысы ««Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері» арқылы жүргізілді.

Аталған бағдарламаның басты мақсаты – рухани байлықты, моральдық тазалықты, дене бітімін жетілдіруді, бәсекеге қабілеттілікті, прагматизмді, ұлттық сәйкестікті, білімнің табынуын, эволюциясы мен сана-сезімінің ашықтығын, әлеуметтік рөлдердің жүйесін толықтай орындауға қабілетті, ХХІ ғасырдың лайықты өмірін қалыптастыруға қабілетті жан-жақты және үйлесімді дамыған тұлғаны тәрбиелеу болып табылды [14].

Бағдарламаның мазмұны келесі бағыттар мен мақсаттарды қамтыды:

№	Тәрбие жұмысының бағыттары	Мақсаты
1	Жаңа қазақстандық патриотизм	Отанға ұтымды және эмоционалды қарым-қатынасы, мемлекет пен қоғамның саяси,

	азаматтыққа тәрбиелеу, құқықтық тәрбиелеу	құқықтық және сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңсыздыққа қарсы тұратын, балалар мен жастар ортасында қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа қарсы тұруға дайын заңдарын меңгеру және сақтау қажеттілігі бар патриот пен азаматты қалыптастыру.
2	Рухани-адамгершілік тәрбие	Тұлғаның қазақстандық қоғам өмірінің жалпы адамзаттық құндылықтарымен, нормалары мен дәстүрлерімен келісетін рухани-адамгершілік және этикалық қағидаларын, оның моральдық қасиеттері мен ұстанымдарын қайта жаңғырту туралы «Рухани жаңғыру» құндылықтары негіздерінің, оның ішінде «Құндылықтарға негізделген білім беру», «Қоғамға қызмет» жобаларын іске асыру арқылы терең түсінігін қалыптастыру.
3	Ұлттық тәрбие	Жеке тұлғаны жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарға, ана тілі және мемлекеттік тілге, қазақ халқының мәдениетіне, Қазақстан Республикасының этностары мен этностық топтарына құрмет көрсетуге бағыттау.
4	Отбасылық тәрбие	Ата-аналарға білім беру, олардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін және балаларды тәрбиелеу жауапкершілігін арттыру.
5	Еңбек, экономикалық және экологиялық тәрбие	Кәсіби өзін-өзі анықтауға саналы көзқарасты қалыптастыру, экономикалық ойлауды және тұлғаның экологиялық мәдениетін дамыту.
6	Интеллектуалды тәрбие, ақпараттық мәдениетті тәрбиелеу	Әрбір тұлғаның зияткерлік мүмкіндіктерін, көшбасшылық қасиеттерін және дарындылығын, сондай-ақ ақпараттық, оның ішінде балалардың кибермәдениеті мен кибергигиенасы бойынша мәдениетті дамытуды қамтамасыз ететін мотивациялық кеңістікті қалыптастыру.
7	Көпмәдениеттік және көркем-эстетикалық тәрбие	Жалпы мәдени мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру, жеке тұлғаның өнер мен шынайылыққа эстетикалық объектілерді қабылдауға, меңгеруге, бағалауға дайындығын дамыту, оның ішінде «Ұшқыр ой алаңы» мектеп оқушыларының дебаттық қозғалысы жалпыұлттық мәдени-білім беру

- 8 Дене тәрбиесі, салауатты өмір салты жобасын іске асыру арқылы білім беру ұйымдарында полимәдени орта құру. Салауатты өмір салты дағдыларын табысты қалыптастыру, дене және психологиялық денсаулықты сақтау, денсаулыққа зиян келтіретін факторларды анықтауды білу үшін кеңістік құру.

Тәрбие – өскелең ұрпақты биік адамгершілік, рухани мұраттарға жетелейтін сапалы білім қалыптастырудың ең маңызды негізі. Ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиеленген жас ұрпақ өрелі, жауапкершілігі мол, алға қойған мақсаты бар азамат болып өседі. Демек, ұлттың болашағын айқындайтын да солар болады. Осы орайда жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтардың үндестігі негізінде мектеп оқушыларының жеке тұлғасын жан-жақты дамытуға бағытталған «Біртұтас тәрбие» бағдарламасында белгіленген тұжырымдамалық тәсілдерді жүзеге асыру ерекше өзектілікке ие.

Бағдарламаның мақсаты – ізеттілік, сыйластық, еңбексүйгіштік, жауапкершілік сияқты қасиеттерді бойына сіңірген шығармашыл, адал, отан сүйгіш, саналы азаматтарды тәрбиелеу. Білім беру жүйесіндегі тәрбиенің маңыздылығына тоқталған Мемлекет басшысы Ұлттық құрылтайдың отырысында осы саладағы басым міндеттерді атап өтті. Осыған сәйкес 2023 жылдан бастап білім сапасын арттыруға және өз елінің тарихи-мәдени дәстүрлерін лайықты жалғастыруға қабілетті жаңа ұрпақты тәрбиелеуге бағытталған «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы жүзеге асырылуда.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасын жүзеге асыру барысында мектеп әкімшілігі, сынып жетекшілері, әлеуметтік қызметкерлер, психологтар, қосымша білім беру ұйымдарының өкілдері мен ата-аналардың ынтымақтастығы шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды негізге ала отырып, ел бірегейлігін нығайтуды, әділетті қоғам құруды және білімді, адал ұрпақ тәрбиелеуді көздейді.

Аталған бағдарламаны жүзеге асыру барысында Маңғыстау облысында:

- ата-аналармен жүйелі қарым-қатынас орнату мақсатында ақпарат алмасу бойынша жүйелі жұмыс ұйымдастырылған, «Әкелер одағы» республикалық қоғамдық бірлестігінің Маңғыстау облыстық филиалы және облыстық аналар кеңесімен ынтымақтастық туралы меморандум жасалған;

- әлеуметтік желілерді тиімді пайдалану мақсатында мектептің ресми әлеуметтік желілерінде ата-аналардың арнайы топтары құрылып, онда күнделікті ақпараттар, хабарламалар мен пайдалы кеңестер жарияланып отырады;

- онлайн платформалар және байланыс құралдары арқылы ата-аналармен жедел әрі ыңғайлы қарым-қатынас орнатылған;

- облыстық «Сенімді болашақ» жобасы пилоттық жоба ретінде 6 мектепке енгізілді. Жобаның нәтижелері желтоқсан айында шығарылады;

- құқық бұзушылықтың алдын алу мақсатында Бейнеу ауданында – «Мектеп көшбасшысы» жобасы, Мұнайлы ауданында – «Ұлттық құндылықтар –

тәрбиенің түп қазығы» жобасы, Түпқараған ауданында – «Этно лагерь» жобасы жүзеге асырылуда;

- білім алушыларды волонтерлікке және қайырымдылыққа баулу бойынша арнайы жобалар ұйымдастырылған.

Ақтөбе облысында сынып жетекшілер мен тәрбие жұмысына жауапты педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттырып, «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын жүзеге асыру бойынша тәжірибе алмасуға мүмкіндік беру мақсатында келесідей көшпелі семинарлар ұйымдастырылған:

- «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы: сапалы тәрбиеге бағытталған жаңа қадамдар» (Ақтөбе қаласы); «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы: құндылықтар және оны іске асыру жолдары» (Алға ауданы); «Ұлттық құндылықтарға негізделген «Біртұтас тәрбие» – ұлт болашағы» (Байғанин ауданы); «Біртұтас тәрбие: Ізденіс. Инновация. Тәжірибе» (Қобда ауданы); «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы – бала тәрбиелеудің басты рөлі» (Мөртөк ауданы); «Біртұтас тәрбие – жалпыадамзаттық, ұлттық құндылықтар негізі» (Темір ауданы); «Ұлттық тәрбие – ұлттық рух негізі» (Шалқар ауданы); «Біртұтас тәрбие – ұрпақты биік мұратқа жетелейтін сапалы білімнің тұғыры» (Қарғалы ауданы).

Қостанай облысында шығармашылық әдістер арқылы «Аптаның дәйексөздерін» игерудің тиімділігін арттыру бағытында көптеген жұмыстар жүргізілуде, яғни мұғалімдердің фокус-тобында жүргізілген зерттеу барысында дәйексөздерді оқу процесіне енгізу үшін ыңғайлы құралдардың болмауына байланысты, олардың пән сабақтарында сирек қолданылатындығы анықталған. Мұғалімдер дайын сабақ жоспарлары мен интерактивті форматтар қажеттілігін атап-көрсеткен, дәйексөздерді тек механикалық түрде жаттау емес, тірі пікірталасқа қосу үшін пайдалану қажет екенін көрсеткен. Дәйексөздерді оқу процесіне сәтті енгізу үшін қолайлы құралдар мен сабақ сценарийлерін әзірлеу, сондай-ақ оқушылардың мотивациясы мен түсіну деңгейін арттыру қажет. Осы орайда облыс көлемінде: «Креативное применение цитат недели в учебном процессе» атты әдістемелік құрал ұсынымдар; «Креативное применение цитат недели в учебном процессе» атты әдістемелік ұсынымдар; «Креативное применение цитат недели в учебном процессе» атты жұмыс дәптері әзірленген.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасын іске асыру аясында білім беру ұйымдарында «Қамқор», «Шабыт», «Smart Bala», «Еңбегі адал – жас өрен», «Ұшқыр ой алаңы» және «Балалар кітапханасы» жобалары сәтті жүзеге асырылуда.

«Шабыт» жобасы балалардың шығармашылық дамуына арналған платформаға айналды, ол еліміз бойынша дарынды оқушыларды анықтап келеді. Бағдарлама аясындағы ең ауқымды шаралардың бірі – 2 миллион баланың қатысуымен өткен домбырамен күй орындау, «Әншуақ» балалар әндерінің фестивалі жас орындаушылар арасында кеңінен танымал болды. «Наурыз мейрамы» қарсаңында өскелең ұрпақтың рухани-адамгершілік мәдениетін, патриотизм мен мәдени мұраны сақтау мақсатында еліміздегі барлық мектеп оқушылары бір уақытта күй орындады.

Бағдарлама аясында оқушылардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттыруға ерекше назар аударылған. «Балалар кітапханасы» жобасы аясында жас оқырмандарға арналған 2580 кітаптан тұратын оқуға ұсынылатын әдебиеттер тізімі жасалды. Сонымен қатар, балалар кітапханасының порталы іске қосылды, ол мектеп оқушыларына әдеби шығармаларға цифрлық форматта қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мектептер сондай-ақ «Даналық ұстаздан», «Республикам – мақтанышым!», «Жетістігім – еліме!», «Алғыс айту күні», «Ананың аялы алақаны» сияқты челленджерге белсенді қатысуда.

Патриотизм мен ұлттық бірегейлікті нығайту мақсатында әр мектепте оқу аптасы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Гимнін орындаумен басталатын дәстүр қалыптасты.

Үзіліс кезінде оқушылар асық ату, тоғызқұмалақ және бес тас сияқты қазақтың ұлттық ойындарын ойнап, белсенді қатысуда.

Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастырудың халықаралық және отандық тәжірибесін талдау өскелең ұрпақты табысты тәрбиелеу қоғамның мәдени, ұлттық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескеретін кешенді және жүйелі көзқараста ғана мүмкін болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Өртүрлі елдер білім берудің әртүрлі үлгілерін пайдаланады, бірақ олардың барлығында тез өзгертін әлемде өмір сүруге дайын, үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға деген ұмтылысы бір. Отандық тәжірибеде отбасы, мектеп және қоғамның ынтымақтастығы, рухани-адамгершілік дамуы мен азаматтық тәрбиелеудің басымдылығы қағидаттары негізінде айтарлықтай тәжірибе жинақталған. «Біртұтас тәрбие» сияқты бағдарламалардың енгізілуі мемлекеттің ұлттық құндылықтар мен жалпыадамзаттық принциптерге бағытталған біртұтас білім беру жүйесін құруға ұмтылысын көрсетеді. Шет елдердің тәжірибесі жеке көзқарастың, психологиялық қолдаудың және білім беру үдерісіне барлық қатысушыларды белсенді тартудың маңыздылығын көрсетеді. Салыстырмалы талдау оқу-тәрбие жұмысының формалары мен әдістерін жетілдіре отырып, озық әлемдік тәжірибені отандық жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік береді. Осылайша, білім беру ұйымдарында білім беруді тиімді ұйымдастыру мазмұнды үнемі жаңартып отыруды, педагогтардың, ата-аналар мен әлеуметтік институттардың күш-жігерін үйлестіруді, сондай-ақ ұлттық басымдықтар контекстінде табысты халықаралық тәжірибені қарастыруды талап етеді.

2 «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының қазіргі тәрбие жағдайындағы өзектілігі мен маңыздылығы

Тәрбие – ұрпақты асқақ мұраттарға жетелейтін сапалы білімнің негізі. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өскен жас ұрпақ ел болашағының іргетасы болмақ. Өйткені ұлттың келешегі – оның сапалы ұрпағында. Сондықтан да ұрпақты ар-намыс, адалдық, патриоттық рух, жауапкершілік, әдептілік, мейірім мен сүйіспеншілік, үлкенге құрмет, кішіге ізет сияқты асыл қасиеттерге баулып, шығармашыл тұлға ретінде тәрбиелеу – аса маңызды міндет. Осыған байланысты Ұлттық құрылтайдың отырысында Мемлекет басшысы білім және тәрбие беру бағытында бірқатар басым міндеттерді атап өтті. «Ұлттық тәрбие – ел болашағы» қағидаты негізінде тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері енгізілуде. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы өскелең ұрпақтың тәрбиесін жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде жетілдіруге бағытталған [15].

Тәрбие мазмұнын айқындау мақсатында әзірленген «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы ұлттық құндылықтарды негізге ала отырып, ел бірегейлігін нығайту, әділетті қоғам құру үшін білімді, адал ұрпақты тәрбиелеуді көздейді.

Өскелең ұрпақты рухани-адамгершілік қасиетке баулу, отаншылдыққа тәрбиелеу – қай кезде болмасын өзекті мәселе болып табылады. Елдің болашағы, ол – біздің балаларымыз, яғни қазіргі оқушылар мен жастар, ал олардың, ұрпақтың тәрбиесі адамзаттың мәңгілік тақырыбы.

Ел ертеңі болар бүгінгі балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу, әлеуметтік тұрғыдан барынша қамтамасыз ету, толыққанды білім алуына жағдай жасау, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау Қазақстан Республикасы ұлттық саясатының басты бағыттарының бірі болып табылады [15].

Білім мен тәрбие біртұтас тұлғаны қалыптастыратын өзара байланысты және өзара тәуелді процесс. Тәрбие білім берусіз нәтижелі жүзеге асыру мүмкін емес, ал білімді өз кезегінде оқушы түсінуі және қабылдауы керек, бұл тәрбиелік компонентті болжайды. Тәрбиені әлеуметтендіретін білім берудің бір бөлігі ретінде қоғамда бекітілген құндылықтарды, тұлғаның нормативті қасиеттері мен мінез-құлық үлгілерін ұсынудың арнайы ұйымдастырылған процесі ретінде анықтауға болады [16].

Тәрбиенің ең маңызды міндеті – оқушының ар-ұжданын тәрбиелеу үшін жауапты шешім қабылдауға, кез келген өмірлік жағдайда таңдау жасауға үйренетіндей етіп ұйымдастыру; өзін-өзі ізгілікпен көрсету және таныту үшін қолайлы жағдай жасау. Имандылық, ар-ождан, намыс – мұның бәрі жеке адамның іс-әрекетінде, мінез-құлқында, істерінде қалыптасатын құндылықтар.

Тәрбие міндеттерін шартты түрде үш топқа бөлуге болады:

1) жеке тұлғаны әлеуметтендіруге және оның мәдениет негіздерін меңгеруіне бағытталған міндеттер;

2) нақты тұлғаны, даралықты дамытуға байланысты міндеттер;

3) тәрбие құралдары мен әдістеріне байланысты міндеттер.

Сонымен қатар неғұрлым нақты міндеттер де бар, олар:

- жеке тұлғаның өз денсаулығына деген саналы көзқарасын, іс-әрекеттері мен мінез-құлқын өздігінен реттей білу қабілетін дамыту;

- топта, қоғамда, әлемде қажетті болатын әртүрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеруге назар аударуды көздейтін білім берудегі жүйелік-рөлдік көзқарасты дамыту;

- өмірлік әрекеттерді еркін таңдай алатын және нақты өмірлік мәселелерді шешуге қабілетті тұлға тәрбиелеу.

Тәрбие – жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде білім алушылардың рухани-құндылық бағдарын дамыту мен дамыту үшін жағдай жасауға, олардың өмірде өзін-өзі анықтауына, адамгершілік, азаматтық және кәсіби дамуына көмек көрсетуге бағытталған мақсатты қызмет ретінде қарастырылады.

«Тәрбие» ұғымы баланы материалдық және рухани азықпен қамтамасыз ету, оның тұлғасын тәрбиелеу және өсіп-өркендеуіне қамқорлық жасау дегенді білдіреді. Зерттеушілер тәрбие терминінің анықтамасын әртүрлі тұжырымдайды, бірақ олардың бәрінің мәні ұқсас болып қалады.

Кеңестік және литвалық оқытушы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, КСРО Педагогика ғылымдары академиясының корреспондент-мүшесі Б.П. Битинас «Тәрбие – қоғамның ең маңызды қызметі, оқу-тәрбие процесінің субъектісі ретінде адамның, қоғамның барлық білім беру мекемелерінің, қоршаған ортаның ықпалы мен жеке тұлғаның өзінің белсенділігіне мақсатты түрде әсер етуден тұратын процесс» - дейді [16].

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Беларусь Ұлттық ғылым академиясының академигі, Ресей білім академиясының шетелдік мүшесі И.Ф. Харламов «Тәрбие – белсенді әрекетті ұйымдастыру мен ынталандырудың, қоғамдық тәжірибені, шығармашылық әрекет әдістерін, әлеуметтік және рухани қарым-қатынастарды меңгеруде тұлғаны қалыптастырудың мақсатты және саналы түрде жүзеге асырылатын педагогикалық процесі» - деген.

Кеңестік және ресейлік педагог, салыстырмалы педагогика маманы З.И. Малькова «Тәрбие – жас ұрпақты өмірге мақсатты түрде дайындау». «Тәрбие – өсіп келе жатқан тұлғаның жеке тұлға және субъект ретінде, тұлға және жеке тұлға ретіндегі даму процесін педагогикалық тұрғыдан ұтымды басқару» - деп тұжырымдаған [16].

Ұлы ұстаз Әбу Насыр әл-Фараби «Адамға ең әуелі білім емес, тәрбие берілуі керек. Онсыз берілген білім – адамзаттың қас жауы. Ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» - деді.

Абай Құнанбаев талап, еңбек, терең ой, қанағат, рақым сынды жеке тұлғалық жақсы сапаларды қалыптастыру мақсатын қойып, өсек, өтірік, маңтаншақтың, еріншектік, бекер мал шашпақ сияқты зиянды әдеттерді жоюға шақырды.

Жүсіпбек Аймауытұлы «Тәрбиенің негізгі мақсаты мінезді түзеу, адамшылыққа қызмет ету, адал еңбек ете білуге тәрбиелеу» - деген.

Қазақ халқы ұрпақ тәрбиесіне айрықша көңіл бөлген. Кең байтақ даланы иемдену ұлттық сана мен тәрбиенің нәтижесі десек, қателеспейміз. Ата-

бабаларымыз бала бойына ар-ождан, ұят, намыс, мейірім, жомарттық, батырлық, обал мен сауап секілді құндылықтарды жастайынан дарытқан. Ұлды – намысты, қызды – ұятты етіп өсіру елдік деңгейдегі маңызды іс саналған. Баланы кішкентайынан дау-шарды шешуге араластырып, әділ төрелікке, батырлыққа, ел мен жерді қорғауға баулып, қазіргі тілмен айтқанда, жеке тұлғаның негізгі қасиеттерін қалыптастыруға ерекше мән берген [17].

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты II Ұлттық құрылтайда сөйлеген сөзінде: «Адал азаматқа тән қасиеттер әрбір жастың бойынан табылуы керек, ұрпақтың бойында жаман әдет болса, бұл үлкендердің кінәсі» - дей келе, Әділетті Қазақстанды құру үшін бүкіл қоғам болып жұмылу керектігін, ең бастысы, әр азаматтың сана-сезімі жаңғыруы қажеттігін, халқымыздың дүниетанымы және өмірлік ұстанымдары өзгеруге тиіс екендігін атап өтті [18].

Осы орайда әзірленіп, еліміздің барлық жалпы білім беретін ұйымдарында жүзеге асырылып жатқан «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Аталған бағдарлама білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылардың бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбиенің мақсаты мен міндеттерін айқындайды. Жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, әлемдік озық білімді игерген саналы азаматты тәрбиелеу мақсаты көзделеді.

Бағдарламаның мақсаты – рухани-адамгершілік қасиеттерді, азаматтық жауапкершілік пен патриотизмді, парасаттылық пен адалдықты дамыту арқылы қазақстандық мәдениеттің құндылықтары негізінде білім алушының үйлесімді дамыған тұлғасын қалыптастыру.

Міндеттері:

Рухани-адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеу:

- Отанға, өз халқына, оның тарихы мен мәдениетіне деген сүйіспеншілікті қалыптастыру;

- Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін құрметтеуге тәрбиелеу;

- адалдық, әділдік, мейірімділік, ар-ұят пен қамқорлық, қайырымдылық және басқа да адамдық қасиеттерді дамыту;

табиғатқа және қоршаған ортаға ұқыптылықпен қарауға тәрбиелеу.

Азаматтық жауапкершілік пен патриотизмді дамыту:

- елінің жетістіктері үшін мақтаныш сезімін ұялату;

- отбасы, қоғам және мемлекет алдындағы өз міндеттеріне саналы көзқарас қалыптастыру;

- өз құқығы мен бостандығы, сондай-ақ басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға дайын болуға баулу;

- әлеуметтік маңызы бар қызметке белсенді қатысуға тәрбиелеу.

Парасаттылық пен адалдықты қалыптастыру:

- басқалармен қарым-қатынаста адал әрі әділ болуға және әдептілік нормаларын ұстануға тәрбиелеу;

- өз іс-әрекеттері мен сөздері үшін жауапкершілікті түсінуге тәрбиелеу;

- еңбексүйгіштік пен өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын қалыптастыру;
- біреудің еңбегі мен мүлкін құрметтеуге тәрбиелеу.

Білім алушының жеке басының үйлесімді дамуы үшін жағдай жасау:

- әрбір білім алушыны тәрбиелеу мен оқытуда даралау мен саралау тәсілдемелерін қамтамасыз ету;
- білім беру ортасында жағымды психологиялық-педагогикалық ахуал қалыптастыру;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қолдау көрсету;
- отбасын білім беру ұйымдарындағы тәрбие процесіне тарту [19].

Алдыңғы қатарлы, дамыған мемлекет құру өскелең ұрпаққа тікелей байланысты, сондықтан балаларды тәрбиелеуге баса назар аудару қажеттілігі бар. Ұлттың жаңа келбетін қалыптастыратын:

- тәуелсіздік және отаншылдық;
- бірлік және ынтымақ;
- әділдік және жауапкершілік;
- заң және тәртіп;
- еңбекқорлық және кәсіби біліктілік;
- жасампаздық және жаңашылдық құндылықтары бала тәрбиесіндегі

басты бағыттар ретінде айқындалды.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы елімізді жаңартатын «Қағидамыз – әділдік, тірегіміз – жауапкершілік, мақсатымыз – өрлеу» ұстанымына негізделеді [19].

Бағдарламаның өзектілігі – ол бүгінгі заманның талаптарына жауап беріп, балалар мен жастарды рухани-адамгершілік, патриоттық, экологиялық, құқықтық және әлеуметтік бағыттар бойынша жан-жақты дамытуды мақсат етеді. Сонымен қатар, бағдарлама отбасымен, мектеппен және қоғаммен байланысты нығайту арқылы тәрбие процесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Өскелең жас ұрпақты рухани-адамгершілік қасиетке баулу, тәрбиелеу – барлық кезеңде өзекті. Біздің келешегіміз – жас ұрпақ, ал ұрпақ тәрбиесі – адамзаттың мәңгілік тақырыбы. Ел ертеңі болар бүгінгі балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу, әлеуметтік тұрғыдан барынша қамтамасыз ету, толыққанды білім алуына жағдай жасау, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау – еліміздің ұлттық саясатының басты бағыттарының бірі. Оқушыларға ұлттық құндылықтарды бойына сіңіртеп, адал азамат етіп тәрбиелеу – негізгі мақсатымыз болып отыр. Адал еңбекті алдыңғы орынға қоя отырып, біз озық ойлы ұлтты қалыптастыруымыз керек.

Сынып сағаттары мен тәрбие іс-шаралары шеңберінде: ұлттық мүдде, ар-ұят, талап құндылықтарын негізге алып, әдептілік, әділеттілік, мейірімділік, адалдық, отаншылдық, қамқорлық, азаматтық жауапкершілік, еңбекқорлық, ұлттық мұра мен қазақ тілін қастерлеу, қоғам игілігіне қызмет ету, денсаулық пен саламатты өмір салтын ұстану секілді қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ететін дөңгелек үстелдер, пікірталастар, рөлдік ойындар, кейстерді шешу және басқа да түрлі форматтарда өткізіліп келеді. Білім беру ұйымдары мен мүдделі

мемлекеттік органдардың бірлескен іс-шараларын ұйымдастыруда білім алушылардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуді және олардың жас, жеке, психологиялық ерекшеліктері ескерілген.

Мектептік «Ұшқыр ой алаңы» жобасы қозғалысын дамыту «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында қойылған қазіргі әлеуметтік-педагогикалық міндеттер жағдайында айрықша өзектілікке ие болып отыр. Қазіргі заманғы жағдайларда пікірталастар, өз ойын ашық айта білу оқушылардың саяси мәдениетін, азаматтық жауапкершілігін, сыни және креативті ойлау қабілеттерін қалыптастырудың тиімді құралына айналуға, бұл ұлттық тәрбие саясатының мақсатты бағдарларымен тікелей байланысты.

Ұсынылып отырған жоба отандық және халықаралық озық тәжірибеге сүйене отырып, республикадағы білім беру ұйымдарында дебат қозғалысын кеңейту арқылы балалар мен жастарды әлеуметтендіру және өзін-өзі дамыту жөніндегі негізгі міндеттерді шешуге бағытталған. Қазақстандағы мектептік дебат қозғалысы бүгінде елдің барлық өңірлерін қамтитын, мемлекеттік органдардың, жастар және қоғамдық ұйымдардың, сондай-ақ ғылым, мәдениет, спорт және бизнес өкілдерінің күш-жігерін біріктіретін ауқымды қоғамдық жобаға айналып отыр.

Дебат қозғалысын дамыту білім беру саласындағы басқару органдары, жастар және қоғамдық бірлестіктер, сондай-ақ орталық және жергілікті мемлекеттік басқару органдары арасындағы өкілеттіктерді нақты бөлу қағидаттарына негізделген балалар мен жастар дебат қозғалысын басқарудың заманауи жүйесін құруды талап етеді.

Осылайша, дебат қозғалысын дамыту «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының мазмұндық құрамдас бөліктерін күшейтіп қана қоймай, сонымен қатар жан-жақты дамыған, белсенді әрі жауапты Қазақстан азаматын қалыптастырудың маңызды тетіктерінің біріне айналады.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасының қазіргі білім беру жүйесі үшін өзектілігі мен маңыздылығы жоғары. Бағдарлама қазіргі әлемнің сын-қатерлеріне дайын және өз елінің дамуына елеулі үлес қоса алатын азаматтардың жаңа буынын, әділ қоғам құруға, жауапты тұлға қалыптастыруға бағытталған және прогрессивті ұлтты дамытуға бағытталған жаңғырту бастамаларына сәйкес келеді.

Дана халқымызда: «Бір жылдығыңды ойласаң – егін ек, жүз жылдығыңды ойласаң – тал отырғыз, мың жылдығыңды ойласаң – ұрпақ тәрбиеле», – деген керемет аталы сөз бар. Ұрпақ тәрбиесі қашанда қоғам назарынан тыс қалған емес. Бабаларымыздан қалған асыл мұраны өскелең ұрпаққа дәріптеуде оны бала бойына сіңіру аса маңызды мәселе болып табылады.

Айта кетейік, барлық өңірде білім беру ұйымдарының барлық тәрбие жұмысының мазмұнында ұлттық мүдде, ар-ұят, талап сияқты құндылықтар көрініс табуы қажеттілігін атап, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар тұла бойына шоғырланған жеке тұлға тәрбиелеу мақсатында қатысушыларға тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері мен тиімділігін арттырудың жолдары бойынша түсіндіру жұмыстары жүргізілуде.

3 Білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Қазіргі әлемде интеллектуалды дамыған тұлғаны ғана емес, сонымен бірге үйлесімді интеграцияланған тұлғаны қалыптастыруда білім беру жүйесі шешуші рөл атқарады. Осы орайда өскелең ұрпақты тәрбиелеуде ұстаздардың, ата-аналардың, бүкіл қоғамның күш-жігерін біріктіруге арналған «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының маңызы ерекше. Бағдарламаны іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар біртұтас білім және тәрбие беру кеңістігін құруға ұмтылатын білім беру ұйымдары үшін сенімді бағдар болуға арналған. Олар әрбір баланың әлеуетін ашуға, жоғары рухани-адамгершілік құндылықтарға, азаматтық жауапкершілікке, патриотизмге және Қазақстанның мәдени мұрасына құрметпен қарауға бағытталған. Ұсынылған ұсынымдарды басшылыққа ала отырып, педагогтер «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының қағидаларын оқу-тәрбие процесіне тиімді енгізіп, оны инновациялық тәсілдермен байытып, білім алушылардың жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасайды. Аталған бағдарламаны жүзеге асыру еліміздің табысты, бәсекеге қабілетті және адамгершілігі жоғары азаматтарын тәрбиелеу жолындағы маңызды қадам болып табылады.

Тәрбие – балалардың психикалық және физикалық дамуына, олардың адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына мақсатты және жүйелі әсер ету. Ол қоғамның әлеуметтік, өндірістік және мәдени өміріне толық қатысуға дайындықты қамтиды. Тәрбие кезінде балаларға мінез-құлықтың негізгі ережелері дарытылады [20].

Тәрбие – әлеуметтік тәжірибені, рухани-адамгершілік құндылықтарды, білім, білік, дағдыларды ұрпақтан ұрпаққа беруді қамтитын тұлғаны қалыптастырудың мақсатты және жүйелі процесі. Бұл көп қырлы процесс тұлғаның мінез-құлқын, дүниетанымын, мінез-құлқын дамытуға, оны тәуелсіз өмірге және қоғам өміріне белсенді қатысуға дайындауға мұғалімдердің, ата-аналардың, құрдастардың, бұқаралық ақпарат құралдарының және қоршаған ортаның ықпалын қамтиды.

Ұсынылған тәрбие берудің тұлғаны қалыптастырудың мақсатты және жүйелі процесі ретіндегі анықтамасы бірқатар іргелі принциптерде өзінің практикалық көрінісін табады. Бұл қағидалар тәрбиелік ықпал етудің тиімділігі мен үйлесімділігін қамтамасыз ететін педагогтар мен оқу-тәрбие үдерісінің барлық қатысушылары үшін нұсқаулық қызметін атқарады. Негізгі қағидаттардың қатарында баланың жеке басына құрметпен қарауды, оның ерекшелігін мойындауды және дамуына қолайлы жағдай жасауды білдіретін ізгілендіру принципі жатады. Тұтастық принципі интеллектуалдық, адамгершілік, эстетикалық, дене және еңбек дамуын қамтитын тәрбиеге жан-жақты көзқарас қажеттігін атап көрсетеді. Мәдени сәйкестік принципі тәрбие үрдісінде ұлттық, мәдени және аймақтық ерекшеліктерді есепке алуға, салт-дәстүрлер мен құндылықтарға құрметпен қарауды дамытуға ықпал етуге бағытталған. Ынтымақтастық және бірлесіп құру принципі мұғалімдер, білім

алушылар және олардың ата-аналары арасында өзара түсіністік пен серіктестік атмосферасын құра отырып, белсенді әрекеттесуді болжайды. Осы қағидаларға сүйену «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының өз мақсатына – үйлесімді дамыған және әлеуметтік жауапты жеке тұлғаны тәрбиелеуге тиімді қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Тәрбие принциптері әдетте тәрбие процесінің мазмұнына, әдістеріне және ұйымдастырылуына қойылатын негізгі талаптарды білдіретін ең іргелі ережелер деп аталады. Тәрбие жұмысын ұйымдастырудың принциптері тәрбиенің жалпы принциптерінен, пән сабақтарының мазмұнына тәрбиелік мақсатты кіріктіру және мектептегі сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру ерекшеліктерінен туындайды [21].

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастырудың жалпы талабы – қызығу мен педагогикалық тиімділікті ұштастыру талабы болып табылады. Бұл талап тәрбие жұмысының мәнін көрсетеді: яғни білім алушылар тарапынан қызығушылық болмаса, жұмыс болмайды (басқаша айтқанда, мұғалім де, оқушы да белсенділік танытатын әрекет болмайды); сонымен қатар педагогикалық тиімділік болмаса – жүргізілген тәрбие жұмысында нәтиже болмайды, басқаша айтқанда мұғалім мен оқушылар бірігіп жүргізетін жұмыс өзінің тәрбиелік мәнін жоғалтады.

Тәрбиенің бұл принципін жүзеге асыру үшін білім алушылардың жас ерекшеліктерін және нақты топтың, топтық және жеке қызығушылықтардың даму деңгейін, оқушылардың қазіргі қажеттіліктерін, олардың қабілеттерін, бейімділігін, құндылық бағдарларын білу, үнемі зерделеу және тәрбиенің мақсаттарымен және міндеттерімен байланыстыруды әрдайым ескеріп отыру қажет.

Қызығушылық пен педагогикалық тиімділіктің үйлесімі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың келесі принциптерімен бірге жүзеге асырылуы керек:

1. Тәрбие жұмысының гуманистік бағыттылық принципі әрбір адамға, ең алдымен балаға адами қарым-қатынас жүйесіндегі басты құндылық ретінде құрметпен қарауды талап етеді. Гуманистік бағыт принципі мұғалім мен білім алушы педагогикалық процестің тең құқылы қатысушылары болып табылатын педагогикалық өзара әрекеттестіктің басым субъект-субъектілік сипатын білдіреді. Бұл принципті қолдану сонымен қатар мұғалім ұйымдастыратын оқу-тәрбие жұмысындағы білім алушылардың іс-әрекеті ерікті және олардың мүмкіндіктеріне сай болуы керек дегенді білдіреді.

2. Тәрбие жұмысының әлеуметтік үндестігі принципі мектептегі тәрбие жұмысының әлеуметтік жағдайға сәйкес ұйымдастырылуы және нақты әлеуметтік-экономикалық жағдайлармен өзара қатынаста болуын қарастырады. Бұл принципті сақтау мектепте оқушылардың қоғам өміріне дайындығын қалыптастыруға, олардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес әлеуметтік мәселелерді шешуге жағдай жасауды білдіреді. Әлеуметтік үндестік принципі оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда мектептің, оқушылардың жанұялары мен қоғамның ынтымақтастығын талап етеді.

3. Бірыңғай білім беру ортасын құру принципі. Мектепте бұл принципті іс жүзінде жүзеге асыру оқу-тәрбие процесіне қатысушылардың (тек балалар ғана емес, сонымен қатар ересектер де) қызметін ұйымдастыруда келесі шарттарды сақтау қажеттілігін білдіреді:

- білім алушыларға қойылатын талаптардың бірлігі (яғни жүйелілігі);
- пәндік-кеңістіктік ортаның бірлігі;

- тәрбиеде сөз бен істің бірлігі қағидасының маңызы ерекше. Тәрбие процесіне қатысушылардың сөздері олардың іс-әрекетіне сәйкес келуі керек. Бұл ең алдымен мұғалімдерге қатысты. Мұғалімдер өздері жасамағанын білім алушылардан талап ете алмайды. Сондай-ақ бос уәделерден аулақ болған жөн. Мұғалім балаларға бірдеңе уәде еткен болса, оны орындауға міндетті. Осы жағдайда ғана оқу-тәрбие процесі нәтижелі болып, білім алушылардың сенімін ақтайды;

- оқушылардың жеке және ұжымдық іс-әрекеті мақсаттарының қоғамдық және үйлесімді үйлесуі;

- мүдделер қауымдастығы;
- іс-әрекеттер қауымдастығы;
- мектеп дәстүрлері;
- мектеп, отбасы және халық тәрбиесінің бірлігін қамтиды.

4. Педагогикалық қарым-қатынастың өнімділік принципі. Педагогикалық қарым-қатынастың өнімділігі мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас олардың тәрбиесіне қаншалықты ықпал ететіндігінің көрсеткіші болып табылады. Тәрбие жұмысының ерекшелігі сабақтан тыс уақытта педагогикалық қарым-қатынас еркін, бейресми сипат алады, оны жоспарлау және талдау қиынырақ, бірақ оның өнімділігі өте жоғары болуы мүмкін. Бұл принципті жүзеге асыру келесі шарттарды орындаумен байланысты:

- мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынас жасаудағы бастаманы өз қолына алу қабілеті (қарым-қатынас процесіндегі бастама мұғалімнің қолында екені оқушыларға анық болуы міндетті емес);

- педагогикалық қарым-қатынастың диалогтық сипаты, оның субъект-субъектілік сипаты (оқушыдан «жауап алу» емес, мұғалімнің оның қарым-қатынастағы белсенділігін ынталандыруы);

- көп арналы байланыс (тек сөз арқылы ғана емес, ым-ишара, мимика, интонация, көзқарас арқылы да);

- педагогикалық қарым-қатынас жағдаяттарының байлығы мен әртүрлілігі (бұл жағдай мұғалімнің тәрбие міндеттерімен қарым-қатынастың ситуациялық мақсатының тұрақты ара қатынасын, кез келген жағдайда «педагогикалық мағынаны» көре білуін білдіреді);

- қарым-қатынастың этикалық нормаларға сәйкестігі.

5. Білім алушылардың белсенділік және бастамашылдық принципі. Тәрбие баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасындағы өзіндік әрекеті негізінде жүзеге асырылса ғана нәтижелі болады. Тәрбие жұмысы оны жүзеге асырудың әртүрлі кезеңдерінде оқушылардың белсенділігі мен бастамасын

ұйымдастырудың үлкен мүмкіндіктеріне ие және бұл мүмкіндіктерді барынша пайдалану қажет.

6. Тәрбиеде тұлғалық бағдар принципі өте маңызды. Ол оқушылардың қабілеттерін анықтауды қамтиды. Сондай-ақ олардың мүдделері мен бейімділігін ескеру қажет. Әрбір бала үшін оңтайлы даму жолын анықтау маңызды. Оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастыру олардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес болуы керек. Бұл әдіс әр оқушының мүмкіндіктерін толық ашуға мүмкіндік береді.

7. Сыныптағы және сабақтан тыс жұмыстардағы оқу-тәрбие процесінің мазмұндық және ұйымдық тұтастығы принципі. Сыныптан тыс тәрбие жұмысы оқу-тәрбие жұмысының логикалық жалғасы болып табылады. Ол оқушылардың сабақта алған білімі мен тәжірибесіне негізделуі керек. Сыныптан тыс жұмыстың тұтас педагогикалық процестің жалпы принциптеріне қайшы келмеуі маңызды. Сонымен қатар пән мұғалімдерінің тәрбиелік ықпалдарын үйлестіру қажет. Осылайша оқу және тәрбие процестерінің бірлігіне қол жеткізіледі.

8. Тәрбие жұмысының кезеңдерін жүзеге асырудағы сабақтастық және оқу процесін басқару функциялары принципі. Тәрбие жұмысының кезеңдері мен басқару функциялары бірізді және қисынды түрде жүзеге асырылуы керек. Олар педагогикалық талдау алдыңғы кезеңді аяқтап, бір мезгілде келесі кезеңді ашатын толық кезеңдерді құрайды. Тәрбие кезеңдері ұзақтығы мен тәрбиелік мәні бойынша жеке тәрбие қызметі, тәрбие іс-әрекеті мен іс-шаралар жүйесі, тоқсан, жыл ішіндегі тәрбие жұмысы және т.б. түрлерде болуы мүмкін.

9. Педагогикалық талаптар мен педагогикалық бағалаудың бірлігі принципі. Бұл принциптің мәні педагогикалық талап педагогикалық бағалаумен расталуы керек. Бұл ретте педагогикалық бағалауда оқушыға қойылатын талаптар ескерілуі керек. Бұл білім беру процесінің әділдігі мен хабардарлығын қамтамасыз етеді. Әйтпесе, талап пен бағалау өз тиімділігін айтарлықтай немесе толық жоғалтады.

10. Қолайлы әлеуметтік-психологиялық жағдай жасау принципі өте маңызды. Ол оқушылар ұжымында жағымды ахуал туғызуды көздейді. Сонымен қатар оқушылар мен мұғалімдер арасында достық қарым-қатынас орнату қажет. Табысқа жету үшін жағдайларды ұйымдастыру да осы принциптің маңызды бөлігі болып табылады. Мұның бәрі тұлғаның дамуына және табысты әлеуметтенуіне ықпал етеді.

11. Білім беру үшін қолайлы пәндік-кеңістіктік орта құру принципі маңызды. Бұл мектеп кеңістігін ыңғайлы ұйымдастыруды білдіреді. Денсаулық қауіпсіздігі де маңызды аспект болып табылады. Сонымен қатар, қоршаған орта ақпаратты және эстетикалық жағымды болуы керек. Осы элементтердің барлығы бірігіп оқушылардың дамуына қолайлы жағдай жасайды [21].

Тәрбие – мағынасы кең термин. Бұл балаға оның жеке басын қалыптастыратын барлық әсерлердің жиынтығын білдіреді. Мұғалімдердің, отбасы мүшелерінің, сыныптастарының, достарының және баланың айналасындағы басқа адамдардың ықпалы болып табылады. Тәрбиенің құрамдас

бөлігі – өзін-өзі тәрбиелеу, яғни жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуынан туындаған ішкі өзгерістер.

Тәрбие жұмысы – мектепте немесе басқа білім беру ұйымында жүзеге асырылатын оқу процесінің бөлігі. Тәрбие жұмысын кәсіби білікті мамандар – педагогикалық ұжым жүзеге асырады.

Тәрбие жұмысы мектепке дейінгі, мектеп және қосымша білім беру шеңберінде, сонымен қатар сабақта және сабақтан тыс уақытта жүзеге асырылады [22].

Тәрбие жұмысының қызметінің түрлері және олар келесі мақсаттарды жүзеге асыруды көздейді:

№	Тәрбие жұмысы қызметінің түрлері	Мақсаты
1	Ұйымдастырушылық	Оқу бағдарламасы мен сабақтан тыс жұмыстар аясында ұжымда қолайлы жағдай туғызу, бірлікке бағытталған жұмыстар жүргізу.
2	Реттеушілік	Топтағы немесе сыныптағы қатынастарды реттеуге бағытталған.
3	Ақпараттық	Ой-өрісін кеңейтуге бағытталған.
4	Тәрбиелік	Оқу пәндері шеңберінде білім беруге бағытталған.

Тәрбие жұмысы қызметінің бағыттары және олардың мақсаттары келесідей болуы мүмкін:

№	Тәрбие жұмысы қызметінің бағыттары	Мақсаты
1	Адамгершілік тәрбие беру	Оқушылардың бойында адамгершілік-этикалық, дүниетанымдық көзқарастарды, мінез-құлық қасиеттерін және тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады.
2	Эстетикалық тәрбие беру	Әсемдік сезімін дамытуға, өнер мен мәдениетке деген қызығушылықты қабылдауға үйрету.
3	Еңбексүйгіштікке тәрбиелеу	Еңбек дағдыларын меңгеруге, еңбек әрекетінің қажеттілігін түсінуге және болашақ мамандығын таңдауға көмектесуге бағытталған.
4	Құқықтық сауаттылыққа үйрету	Заңдарды сақтау, бейбіт өмір салтын жүргізу және қоғамда тәртіпті сақтау қажеттілігі туралы түсінік қалыптастыру.
5	Дене шынықтыру	Физикалық дайындығын сақтауға, белсенді өмір салтын ұстануға және денсаулық сақтау негіздерін түсінуге бағытталған тәрбие беру.

Тәрбие жұмысы – баланың өзін түсінуіне, өмірлік дұрыс құндылықтарды қалыптастыруға және соған сәйкес өзін ұстауға үйретуге бағытталған арнайы

ұйымдастырылған іс-әрекет. Мектептегі тәрбие жұмысының негізгі мақсаты – оқушылардың белсенді өмір сүруіне жағдай жасау. Бұл азаматтық өзін-өзі анықтауға және жүзеге асыруға көмектесуді қамтиды. Сондай-ақ мектеп оқушыларының интеллектуалдық, мәдени және адамгершілік дамуына қажеттіліктерін барынша қанағаттандыру маңызды [23].

Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыру мемлекеттік нормативтік құқықтық актілерге сәйкес жүзеге асырылады. Бұл құжаттар білім алушылардың жеке тұлғасын дамытуға кешенді көзқарасты қамтамасыз ететін білім берудің негізгі бағыттарын, мақсаттары мен принциптерін айқындайды, сонымен қатар балалардың құқықтарын қорғауға және олардың бойында жауапкершілік пен өз міндеттерін түсіну сезімін дамытуға бағытталған.

Тәрбие жұмысын ұйымдастыру барысында негізге алынатын нормативтік-құқықтық актілер:

1. Білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын бекіту туралы ҚР Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 30 маусымдағы № 194 бұйрығы.

2. «Бала құқығы туралы» БҰҰ Конвенциясы
<https://adilet.zan.kz/kaz/search/docs/>

3. Қазақстан Республикасының Конституциясы
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/S1100000002>

4. «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР Кодексі 2011 жылғы 26 желтоқсандағы №518-IV <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518>

5. 2030 жылға дейінгі ҚР отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы <https://adilet.zan.kz/kaz/search/docs/fulltext>

6. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» ҚР Заңы 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 <https://adilet.zan.kz/kaz/search/docs/dt>

7. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» ҚР Заңы 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV <https://adilet.zan.kz/kaz/search/docs/dt>

8. «Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы» ҚР Заңы 2018 жылғы 02 шілдедегі №169-VI <https://adilet.zan.kz/kaz/search/docs/dt>

9. Білім туралы ҚР 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>

10. Орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмыс істеу қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 25 тамыздағы № 377 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029288>

11. ҚР мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Республика Үкіметінің Қаулысы Қазақстан 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249.

12. Білім беру ұйымдарында қамқоршылық кеңестің жұмысын ұйымдастыру және оны сайлау тәртібінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 27 шілдедегі № 355 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015584>

13. Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 4 маусымдағы № 258 Конституциялық заңы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000258>

14. Қазақстан республикасының азаматтық кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-ХІІІ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000>

15. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 18 қарашадағы № 410-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000410>

16. Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018 – 2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 15 наурыздағы № 124 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000124>

17. «Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия туралы үлгі ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 11 маусымдағы № 789 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P010000789>

18. «Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау, суицидтің алдын алу және олардың құқықтары мен саламаттығын қамтамасыз ету жөніндегі 2023 – 2025 жылдарға арналған кешенді жоспарды бекіту туралы» ҚР Үкіметінің 31.08. 2023 ж. № 748 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000748>

19. «Білім беру объектілеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар» санитариялық қағидаларын бекіту туралы ҚР Денсаулық сақтау министрінің 05.08.2021 ж. № ҚР ДСМ-76 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/%20docs/V2100023890>

20. «Орта білім беру ұйымдары үшін міндетті мектеп формасына қойылатын талаптарды бекіту туралы» ҚР БҒМ 14.01.2016 ж. №26 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013085>

21. «Жалпы білім беретін пәндер бойынша республикалық және халықаралық олимпиадалар мен ғылыми жобалар конкурстарының (ғылыми жарыстардың), орындаушылар конкурстарының, кәсіби шеберлік конкурстарының және спорттық жарыстардың тізбесін және оларды іріктеу өлшемшарттарын бекіту туралы» ҚР БҒМ 7.12.2011 жылғы № 514 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1100007355>

Мектептегі тәрбие жұмысы мектептің стратегиялық даму жоспары, «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы және аталған бағдарламаға сәйкес әзірленген мектептің тәрбие жұмысының күнтізбелік жоспары негізінде жүзеге асырылады. Жалпы білім беретін әрбір мектеп тәрбие жоспарын өзі әзірлеп, бекітеді.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзінде тәуелсіздік және отаншылдық, бірлік және ынтымақ, әділдік және жауапкершілік, заң және тәртіп, еңбекқорлық және кәсіби біліктілік, жасампаздық және жаңашылдық құндылықтарын айқындап берді [24].

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аталған құндылықтар негізіне әзірленді.

Құндылық бағдарларын қалыптастыру құралдарының бірі – тәрбие жұмысы. Ол білім алушылардың құндылықтар туралы түсініктерін қалыптастыруды және оларды білуді қамтиды. Осыдан кейін осы құндылықтарды қабылдау және іс-әрекет пен мінез-құлықтағы құндылық бағдарларды жүзеге асыру жүреді. Олардың қоғамда шоғырлануы және тұрақты тұлғалық қасиеттерге айналуы да маңызды кезең болып табылады [23].

Білім беру мазмұны мен сынып сағаттары арқылы құндылықтарды енгізу

➤ *Тәуелсіздік және отаншылдық* құндылығы – оқу-тәрбие жұмысы жүйесіндегі ең маңызды бағыт. Бұл қасиеттер өскелең ұрпақтың азаматтық ұстанымының негізін құрайды. Тәуелсіздік тұлғаның саналы шешім қабылдау, сыртқы қысымсыз жауапкершілікпен және сенімді әрекет ету қабілетін, сонымен бірге жеке бастама мен дербестікті дамытады. Патриотизм өз кезегінде Отанға деген сүйіспеншілікті, оның мәдениетін, тарихы мен дәстүрін құрметтеуді, сондай-ақ өз елінің мүддесін қорғауға дайындығын қалыптастыруға көмектеседі. Бұл құндылықтарды дамыту қоғам өміріне белсене араласып, оның дамуына үлес қоса алатын үйлесімді, жетілген тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.

Отанға деген сүйіспеншілік сезімі бала бойында туған жерге, қоршаған табиғатқа, туған ауылына, қаласына деген сүйіспеншіліктен басталады. Патриоттық сезімдерді дамыту, тереңдету туған жер туралы түсініктерді қалыптастырумен тығыз байланысты. Сондықтан баланың өз елі туралы білімін біртіндеп кеңейту қажет.

Білім алушыларды тәуелсіздік және отаншылдық құндылығын тәрбиелеудің мақсаты – Отанына деген құрмет пен сүйіспеншілікке тәрбиелеу, оның тарихына, мәдениеті мен дәстүрлеріне ұқыпты қарауға дайын болу, сонымен қатар тәуелсіздік, жауапкершілік пен қоғамның белсенді және пайдалы мүшесі болуға ұмтылуын қалыптастыру.

Міндеттері:

- ұлттық мерекелерге, атаулы даталарға және көрнекті тұлғаларға арналған сыныптан тыс іс-шараларға қатысу арқылы Қазақстанның тарихына, мәдениетіне және дәстүрлеріне құрметпен қарауды дамыту;

- мектептегі басқару, волонтерлік және жобалық іс-шараларға қатысу арқылы азаматтық жауапкершілік пен әлеуметтік белсенділік сезімін дамыту;

- өңірлік ерекшеліктерге, мәдени мұраларға және ерлік үлгілеріне сүйене отырып, Отанға деген сүйіспеншілікке және оның жетістіктерін мақтан тұтуға тәрбиелеу;

- талдау, дәлелдеу және сындарлы диалог жүргізу дағдыларын дамыта отырып, өз бетінше ойлау және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға жағдай жасау;

- өз әрекеті үшін жеке жауапкершілікке ұмтылуды, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі бағалау және ақпаратқа сыни көзқарас дағдыларын дамыту;

- тәуелсіздік және отаншылдық құндылығын мойындай отырып, адам құқықтары мен бостандықтарына құрметпен қарауды дамыту болып табылады.

Тәуелсіздік және отаншылдық құндылығын тәрбиелеу бойынша ұсыныстарды 1-кестеден оқуға болады.

1-кесте – Тәуелсіздік және отаншылдық құндылығын тәрбиелеу жолдары

№	Бағыты	Жұмыс формасы	Сипаттамасы
1	Азаматтық тәрбиенің белсенді түрлерін пайдалану	Мектепті басқаруға тарту	Оқушыларға нақты шешім қабылдау өкілеттігін беру арқылы, көшбасшылық және ұйымдастырушылық қабілеттерін дамыту
		Пікірталастар, дебат клубының жұмысын және жобалық тапсырмалар орындауды ұйымдастыру	Пікір айтуға, өз пікірлерін қорғауға, басқаларды тыңдауға және негізделген шешім қабылдауға Дәлелдеуге, шешім қабылдауға, ынтымақтастыққа үйрету
		Таңдау және жауапкершілік жағдайларын модельдеу	Саналы таңдау, әлеуметтік жауапкершілік дағдыларын қалыптастыру (мысалы, қоғамдық шешімдер қабылдау туралы «іскерлік ойын»)
2	Мәдени-тарихи мұралармен таныстыру арқылы патриоттық тәрбие беру	Экскурсиялар, жорықтар, мұражайлар мен мемориалдық орындарға бару	Өлке тарихын оқып-үйрену, туған жерге, оның өткеніне құрметпен қарауға тәрбиелеу
		Ардагерлермен, әскери қызметкерлермен, құтқарушылармен, еріктілермен кездесулер	Өмірлік тәжірибесін беру, қоғамға қызмет ететін адамдарға құрмет сезімін қалыптастыру
		Шағын Отан тарихы бойынша ғылыми-зерттеу және жобалық жұмыстар	Отбасына, өлке тарихына қызығушылығын, ел тағдырына араласу сезімін дамыту
3	Тұлғаның өзін-өзі анықтауына жағдай жасау	Жеке және ұжымдық шығармашылық жобаларға қатысу	Бастаманы, көшбасшылықты, ортақ іске жауапкершілікті дамыту
		Сыни тұрғыдан ойлау және медиа сауаттылық	Отансүйгіштік пен үгіт-насихаттың аражігін ажырата білуге, ақпаратты талдауға, өзіндік пікірін айта білуге үйрету
		Дербес қызмет, волонтерлік, әлеуметтік бастамалар	Қоғамдық жұмыстарға араласу, белсенді азаматтық ұстанымын дамыту
4	Еліне деген мақтаныш сезімін қалыптастыру	Мемлекеттік рәміздерді маңызын түсіндіре отырып пайдалану	Мағыналы пайдалану арқылы мемлекеттік рәміздерге құрметпен қарауды қалыптастыру
		Сынып сағаттары, мерекелер мен жетістіктерге арналған тақырыптық апталар	Мәдениетке, ғылымға, тарихқа деген қызығушылықтарын дамыту, еліне деген мақтаныш сезімін қалыптастыру
		Толеранттылыққа және Қазақстанның басқа мәдениеттері мен	Ұлтаралық келісімді қолдау, ұлттық бірлікті қалыптастыру

		халықтарына құрметпен қарауға тәрбиелеу	
5	Ата-аналармен және қоғаммен серіктестік	Ата-аналардың патриоттық шараларға, жорықтарға, фестивальдерге қатысуы	Отансүйгіштікке тәрбиелеуде отбасының рөлін күшейту, мектеп пен отбасының байланысын нығайту
		Қоғамдық және ардагерлер ұйымдарымен ынтымақтастық	Мектептің білім беру ортасын кеңейту, оқушыларды нақты әлеуметтік тәжірибелермен таныстыру
		Баланың жеке жауапкершілігі мен тәуелсіздігінің маңыздылығы туралы ата-аналармен диалог	Мектеп пен отбасы арасында тәрбиеге ортақ көзқарастар қалыптастыру

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында жалпы білім беретін мектептердің тәрбие жоспарын әзірлеу барысында Қазақстан Республикасындағы мәдени және мемлекеттік, азаматтық, ұлттық тәрбиенің ерекшеліктерін, соның ішінде ұлттық бірегейлікке, ұлтаралық келісімге, тарихи жады мен мемлекеттік рәміздерге мән беруді ескеру қажет.

Жалпы орта білім беру ұйымдарында *тәуелсіздік пен отансүйгіштік* құндылығын тәрбиелеу бойынша іс-шаралардың үлгі жоспарын 2-кестеде ұсынамыз.

2-кесте – Жалпы орта білім беру ұйымдарында тәуелсіздік пен отансүйгіштік құндылығын тәрбиелеу бойынша іс-шаралардың үлгі жоспары

№	Іс-шаралар	Қысқаша сипаттамасы
Мақсаты: Отан, оның рәміздері, салт-дәстүрлері мен батырлары туралы алғашқы түсініктерін қалыптастыру, туған жерге, отбасына деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу		
1	«Менің Отаным – Қазақстан»	Қазақстан Республикасының рәміздерімен (Мемлекеттік Елтаңба, Ту, Әнұран) таныстыру. Мемлекеттік рәміздерді тәуелсіздіктің белгісі ретінде құрметтеуге тәрбиелеу. Пән сабақтарында, сынып сағаттарында және сыныптан тыс іс-шараларда мемлекеттің кез келген тұлғаға еліміздің рәміздерін қастерлеуді парыз ретінде тапсыратындығы туралы ұғым қалыптастыру жұмыстарын жүргізу. Отбасына, өзінің туған елді мекеніне деген сүйіспеншілікті қалыптастыру бағытындағы жұмыстар ұйымдастыру
2	«Бабалар ерлігі – елге мұра» жобасы	Ерлік, отансүйгіштік, азаматтық жауапкершілік, ұрпақтар байланысы тақырыптарында пікірталастар, дөңгелек үстелдер, тақырыптық сынып сағаттарын өткізу. Ұлы Отан соғысының батырларына, ұлт-азаттық қозғалыстарға, еліміздің дамуына үлес қосқан Қазақстанның көрнекті

		тұлғаларына арналған тақырыптық сабақтар өткізу. Қазақстан тарихындағы негізгі оқиғаларды, батырлардың өмірбаяндарын, мәдени мұраларды білу бойынша интеллектуалдық сайыстар, викториналар ұйымдастыру.
3	«Мен – Қазақстан Республикасының азаматымын!» тақырыбында Конституция күні, Республикасы күні мерекелеріне орай викториналар ұйымдастыру	Білім алушылардың Қазақстан Республикасының Конституциясы мен тарихын оқуға қызығушылығын арттыру; жасөспірімдердің бойында өз еліне, оның жетістіктеріне мақтаныш сезімін қалыптастыру; Мемлекеттік рәміздер мен заңдарды құрметтеуге тәрбиелеу; Бірлік пен ұлттық бірегейлік атмосферасын қалыптастыру мақсатында оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес викториналар, сайыстар ұйымдастыру
4	Туған өлкенің (ауылдың/қаланың) табиғат аясына, мұражайларына, тарихи орындарына саяхат	Туған өлке туралы білімдерін тереңдету, мәдени және табиғи мұраларға құрметпен қарауды қалыптастыру, патриоттыққа, экологиялық санаға және өз өлкесінің тарихы мен дәстүріне қызығушылықты тәрбиелеу. Білім алушыларды өлкенің табиғи, мәдени және тарихи жерлерімен таныстыру; өлкетану және зерттеу жұмыстарына қызығушылықты дамыту; қоршаған ортаға және тарихи ескерткіштерге қамқорлықпен қарауға тәрбиелеу; ұжымдық рухты нығайтуға және оң азаматтық ұстанымды қалыптастыруға ықпал ету үшін өлкетану квестерін, «Менің туған өлкем» фото-сурет көрмелерін, ұлттық қолөнер бойынша тақырыптық шеберлік-сыныптарын ұйымдастыру және аймақты көгалдандыру шараларын қатысу
5	«Туған жерге тағзым» акциясы	Аумақты тазалау, ағаш отырғызу, мектеп аллеясындағы көгалдандыру жұмыстары
6	«Ұшқыр ой алаңы жобасы» аясында «Ұлы даланың ұлы есімдері» тақырыбында жобалық жұмыстар	Белгілі тарихи тұлғалар өмірін зерттеу бойынша жобалық жұмыстар, нәтижесі мектепшілік конференцияларда жұмысты қорғау. «Не? Қайда? Қашан?» немесе «Өз ойыны» элементтерін қосу арқылы белгілі тұлғалардың өмірбаянына, еңбектеріне, дәйексөздеріне негізделген білім алушылардың жас ерекшелігіне сәйкес келетін топтық ойындар
7	«Ұшқыр ой алаңы жобасы» аясында «Қазақстан – менің таңдауым» тақырыбында дөңгелек үстел жұмысы	Азаматтық, тәуелсіздік құндылықтары мен ел болашағын талқылау арқылы оқушылардың бойында азаматтық пен патриоттыққа саналы көзқарасты, Қазақстан Тәуелсіздігінің маңыздылығын ұғынып, еліміздің болашақ дамуына үлес қосуға дайын болуға тәрбиелеу және даму жолдарын белсенді талқылауға ұмтылдыру.
8	«Қамқор» жобасы аясында еріктілер акциясы	Ардагерлерге, қарттарға көмек көрсету, қоғамдық бастамаларға атсалысу шаралары.
9	«Конституция – менің құқығым мен міндетім» тарихи-құқықтық тренинг	Тарихи-құқықтық тренинг – Қоғамтану, Қазақстан тарихы пәндерін оқығанда құқықтық ойлауды, азаматтық жауапкершілікті және құқық пен

		мемлекет тарихына қызығушылықты дамытуға бағытталған белсенді оқыту түрі.
--	--	---

➤ *Бірлік және ынтымақ* құндылығы – Қазіргі қоғамда, әсіресе Қазақстан сияқты көпұлтты және көпконфессиялы мемлекетте бірлік пен ынтымақ құндылығы ерекше мәнге ие болып отыр. Халық бірлігі – мемлекеттің тұрақтылығының, қауіпсіздігінің және тұрақты дамуының негізі болып табылады. Бала кезінен оқушының бойында сыйластық, қиын кезде қолдау көрсетіп, бірлесе әрекет ете отырып, кез келген қиындықты жеңіп, болашақты құруға болатынын түсінуді қалыптастыру маңызды. Ынтымақтастық – жай сөз емес, ол – көмек қолын созуға дайын болу, басқаларға жауап беріп, қамқорлық көрсету. Ол отбасынан, сыныптан, мектептен басталып, бүкіл елге таралады. Сонымен қатар, ол – жаһандық сын-қатерлер мен өзгерістер жағдайында тәуелсіздікті, егемендікті және ұлттық бірегейлікті сақтауға мүмкіндік беретін қоғамның біртұтастығын білдіреді. Өз халқына, өзге этностардың мәдениетіне, салт-дәстүрлеріне құрметпен қарауға тәрбиелеу, сондай-ақ толеранттылық пен азаматтық жауапкершілікті дамыту – жалпы орта білім беру ұйымы ретінде мектептің ең маңызды міндеттерінің бірі болып саналады. Бірлік пен ынтымақ құндылығы тек тарихи сабақ емес, әрқайсымыздан бастау алатын табысты, бейбіт болашаққа апарар жол.

Бірлік және ынтымақ құндылығының мақсаты – тұрақтылық, қоғамдық келісім мен қазақстандық қоғамның дамуының негізі ретінде бірлік пен ынтымақтың маңыздылығын саналы түрде түсінуді дамыту; мәдени әртүрлілікті құрметтеуге, бір-біріне көмектесуге және ынтымақтастыққа дайын болуға тәрбиелеу.

Міндеттері:

- Қазақстан тарихы мен қазіргі заман тұрғысынан «Бірлік» және «ынтымақ» ұғымдарының мағынасын ашу;
- Отансүйгіштік сезімін, азаматтық жауапкершілікті және әртүрлі ұлт пен мәдениет өкілдерін құрметтеуге, маңайындағы адамдарға көмек көрсете білуге тәрбиелеу;
- ұжымдық өзара әрекеттесу, төзімділік және әртүрлі өмірлік жағдайларда ортақ тіл таба білу дағдыларын дамыту, өзін қоршаған адамдармен қарым-қатынас орната білуге және қоғам өміріне үлес қоса білуге тәрбиелеу;
- тәуелсіздікті сақтаудағы, елдің тұрақты дамуындағы бірліктің рөлін көрсету;
- оқушылардың Қазақстан халықтарының ұлттық дәстүрлеріне, ортақ құндылықтарына және мәдени мұраларына деген қызығушылығын арттыру.

Бірлік және ынтымақ құндылығын тәрбиелеу бойынша ұсыныстарды 3-кестеден оқуға болады.

3-кесте – Бірлік және ынтымақ құндылығын тәрбиелеу жолдары

№	Бағыты	Жұмыс формасы	Сипаттамасы
---	--------	---------------	-------------

1	Өзара түсіністік мәдениетін қалыптастыру	Тренингтер, рөлдік ойындар, топтық жұмыс	Қарым-қатынас дағдыларын, сенім мен ынтымақтастықты дамыту. Оқушылар тыңдауға, қолдау көрсетуге және келіссөздер жүргізуге үйренеді
2	Қазақстанның мәдени көптүрлілігін зерттеу	Жобалық жұмыс, презентациялар, фестивальдар	Оқушылар Қазақстан халықтарының салт-дәстүрін, тілін, әдет-ғұрыптарын зерттей отырып, басқа мәдениеттерге деген құрмет пен қызығушылықты дамытады
3	Ынтымақтастық тәжірибесі арқылы азаматтық тәрбие беру	Волонтерлік қызмет, қайырымдылық шаралары	Басқа адамдарға нақты көмек көрсетуге қатысу: оқу ақысы, қарттарға көмектесу, эокүндерге қатысу және т.б.
4	Эмоционалды және адамгершілік даму	Фильмдер көру, аңыздар мен әңгімелерді талқылау	Көркем материалдарды түсіну және әділеттілік сезімін ояту үшін пайдалану
5	Мектепішілік қоғамдастықтарға қатысу	Балалар мен жасөспірімдер ұйымдары, мектеп парламенті	Ортақ шешім қабылдау арқылы ұжымдық жауапкершілік пен басқалардың пікірін құрметтеуді қалыптастыру
6	Бірлік және ынтымақ құндылығы тақырыптарын оқу процесіне кіріктіру	Пән сабақтары	Тарих пен мәдениеттен бірлік пен ынтымақ адамдарға қиындықтарды жеңуге көмектескен мысалдарды көрсету
7	Шығармашылық арқылы тәрбиелеу	Көрмелер, сайыстар, фестивальдар, флёмобтар	Оқушылардың достық, татулық, төзімділік тақырыбында сурет, сөз, музыка арқылы өзін-өзі көрсетуі
8	Сыныпта өзара түсіністік ортасын құру	Достық күндері, бірлескен мерекелер мен ойындар	Қоғамның шағын үлгісі ретінде сынып атмосферасын құру, онда барлығы құрметтеледі, қабылданады және сөйлей алады
9	Бірлік және ынтымақ құндылығы тақырыбының мектепішілік медиаресурстарында және әлеуметтік желілерде бейнеленуі	Стендтер, газеттер, бейнероликтер	Мектеп ақпаратының көрнекі және цифрлық арналар арқылы бірлік идеяларын насихаттау

Білім алушыларда бірлік пен ынтымақ құндылықтарын қалыптастыру қазіргі мектептегі оқу-тәрбие процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылуы тиіс. Осы тақырыптағы іс-шараларды мектептің тәрбие жоспарына қосу және пән сабақтарының мазмұнына кіріктіру басқаларға құрметпен қарауды, көмектесуге дайын болуды, топта жұмыс істей білуді және ұжым мен қоғам алдындағы жауапкершілігін түсінуге көмектеседі. Бірлескен жобаларға, өзара көмек науқандарына, сынып сағаттарына және шығармашылық бастамаларға қатысу арқылы балаларды қиындықтарды жеңе білу және ортақ мақсаттарға жету жолы ретінде өз күшін бірлік пен ынтымақта екенін көруге үйренеді. Бұл қасиеттер жеке тұлғаның азаматтық ұстанымын қалыптастыруда және үйлесімді

дамуында шешуші рөл атқарады. Осы орайда бірлік және ынтымақ құндылығын тәрбиелеуге бағытталған іс-шаралардың үлгі жоспарын 4-кестеде ұсынамыз.

4-кесте – Бірлік және ынтымақ құндылығын тәрбиелеуге бағытталған іс-шаралар жоспары (үлгі)

№	Іс-шаралар	Қысқаша сипаттамасы
Мақсаты: білім алушыларда ұжымдағы үйлесімді өзара іс-қимылдың негізі ретінде бірлік пен ынтымақ құндылығы туралы тұрақты түсінікті қалыптастыру, ынтымақтастық, өзара көмек көрсету дағдыларын және ортақ іс үшін жауапкершілік сезімін дамыту		
1	«Біз – Қазақстан халқымыз» тақырыбында сынып сағаты	Пікірталас элементтері бар интерактивті әңгіме: - «бірлік», «ынтымақ», «толеранттылық» ұғымдарын талқылау; - «Қазақстанда ұлтаралық келісімді сақтау неге маңызды?» тақырыбында пікірталас; - түрлі ұлт өкілдерінің бірін-бірі қолдағаны туралы өмірден алынған мысалдары бар әңгімелер оқу. Топтық жұмыстар: - әр топ «Менің халқымның мәдениеті», «Қазақстан халықтары – бір отбасы» тақырыптарында Қазақстанда тұратын ұлттардың дәстүрі, тілі, еліміздің мәдениетіне қосқан үлесі туралы әңгімелейді. Қазақстан халықтары, ұлттық мерекелер, рәміздер мен салт-дәстүрлер туралы сұрақтары бар интерактивті ойын немесе викторина
2	«Біздің күшіміз бірлікте» тақырыбында тренинг	Мақсаты: өзара әрекеттесу, сенім және топтық жұмыс дағдыларын дамыту
3	«Халықтар достығы – ел бірлігі» жобасы	Жоба ақпараттық-танымдық іс-шараларды қамтиды: сынып сағаттары, көрмелер, шығармашылық байқаулар, түрлі этномәдени бірлестіктердің өкілдерімен кездесулер, сондай-ақ ұлттық салт-дәстүрлер, киімдер, тағамдар және әртүрлі халықтардың Қазақстанның дамуына қосқан үлесі туралы бірлескен топтық зерттеулер. Жоба мектеп оқушылары арасында толеранттылықты, ынтымақтастықты, өзара құрмет пен өз еліне деген мақтаныш сезімін – барлық халықтардың бір шаңырағы ретінде насихаттайды
4	«Бірлік пен ынтымақ – болашаққа бастар жол» атты дөңгелек үстел	Оқушылардың қоғамның тұрақты дамуы мен ортақ болашақ құрылысының маңызды факторлары ретінде бірлік, ынтымақ және ұлтаралық келісімнің маңыздылығын түсінуге жағдай жасау; белсенді азаматтық ұстанымды және Қазақстан халықтары арасындағы бейбітшілік пен достықты сақтау үшін жауапкершілік сезімін қалыптастыру. 9-11 сынып оқушылары арасында пікірталас
5	«Бірлік пен ынтымақ тарихы» тақырыбында бейне сабақ және талқылау	Көпұлтты Қазақстан туралы бейнеролик көру және талқылау. «Халықты біріктірген оқиғалар» тақырыбында топтық жұмыс.

		«Менің бірлік туралы түсінігім» тақырыбында жеке жұмыстар. Халықтар достығы кеші: - әртүрлі ұлттардың мәдениеті тақырыбында презентация; - ұлттық тағамдар, өнер, ойындар; - Қазақстан халықтарының салт-дәстүрлері туралы интерактивті викторина
--	--	---

✓ Бірлік пен ынтымақ құндылықтарын оқу пәндерінің мазмұнына кіріктіру:

- қоғамтану пәнінде – азаматтық ұғымын, құқықтар мен міндеттер, қоғамның тұлғаны қалыптастырудағы рөлі, бейбітшілік пен келісімнің құндылығы туралы түсініктерді зерттейді;

- тарих – Қазақстан халқының қиын-қыстау кезеңдері: жер аудару, Ұлы Отан соғысы, тың жерлерді игеру, тәуелсіздік жылдарындағы ынтымақтастығының тарихи мысалдарын қарастыру;

- география – елдің этникалық және мәдени әртүрлілігімен, аймақтық дәстүрлермен және әдет-ғұрыптармен таныстыру;

- әдебиет – қазақстандық және халықаралық авторлардың шығармалары арқылы достық, қолдау, өзара көмек тақырыптарын талқылайды.

Бұл әдіс білім алушыларға қоғамның тұрақты дамуының негізі ретінде бірлік пен ынтымақтың маңыздылығын тұтас түсінуге көмектеседі.

✓ Тақырыптық апталықтар өткізу:

- дүниежүзілік толеранттылық күніне орай – толеранттылық апталығы;

- Қазақстан халқының бірлігі күні орай – Қазақстан халықтарының бірлігі мен достығы апталығы;

Осы апталарда өткізілетін іс-шаралар:

- тақырыптық сынып сағаттары мен дөңгелек үстелдер;

- суреттер, қолөнер бұйымдары, фотосуреттер мен жобалар көрмелері;

- шығармашылық жұмыстар байқауы;

- шеберлік сабақтары мен ұлттық мәдениеттердің презентациялары.

✓ Іс-шараларға ата-аналар қауымы мен этномәдени бірлестіктердің өкілдерін тарту:

- аспаздық кештер, ұлттық тұрмыстық бұйымдар көрмелері, отбасылық құндылықтар туралы презентациялар тәрізді іс-шараларға ата-аналарды тарту;

✓ Қазақстан халқы Ассамблеясы арқылы шақырылған этномәдени орталықтар мен бірлестіктердің өкілдері өз халықтарының салт-дәстүрлері туралы білімдерімен бөлісіп, шеберлік сабақтарын, шағын дәрістер, фольклорлық қойылымдар өткізе алады.

➤ *Әділдік және жауапкершілік* құндылығы – адамдар арасындағы қарым-қатынастар құрылатын және құрметке, адалдық пен сенімге негізделген қоғамды қалыптастыратын ең маңызды белгілердің бірі болып табылады. Бұл құндылықтар әр уақытта өзекті, сонымен қатар тұлғаның, азаматтық

ұстанымның және басқаларға деген көзқарастың негізі қаланған мектеп жағдайында ерекше маңызды болып табылады.

Әділдік әрбір адамға өзінің қорғалғандығын сезінуге, тең мүмкіндіктерге сенімді болуға және құрметпен қарауға көмектеседі. Ол әрбір тұлғаны жанашырлық немесе немқұрайлылық арқылы емес, шыншылдық принципі бойынша әрекетті нақты бағалауға үйретеді. Әділдік – әр адамның құқықтары мен қадір-қасиетін дұрыс түсіну, тану және құрметтеу және әркімге тиесілі нәрсені бөлудің тиісті ережелеріне сәйкес қамтамасыз етуді талап етумен қатар барлық адамдарға бірдей қарау керек деген қағиданы білдіреді.

Жауапкершілік – бұл адамның өз сөзіне, іс-әрекетіне және шешімдеріне жауап беру қабілеті. Ол тек тәртіпке ғана емес, сонымен қатар уәдені орындау, басқаларға қамқорлық жасау, ережелерді құрметтеу және қателіктерді мойындау сияқты ішкі жетілуге де қатысты болады.

Жауапкершілік – адамның өз міндеттерін мойындау және ол үшін толық немесе ішінара құқықтық, моральдық және әлеуметтік жауапкершілікті алу қабілетін сипаттайтын қасиет.

Жауапкершілігі жоғары тұлға болу деген нені білдіреді?

✓ Тәуелсіздік және өзін-өзі бақылау. Жауапкершілікке қабілетті адам өз жұмысын немесе оқуын қалай ұйымдастыру керектігін біледі. Ол ешкімнің оған тапсырмаларды үнемі еске түсіріп тұруын қажет етпейді. Өз уақытын дұрыс басқаруды және туындаған мәселелерді шешуді біледі. Бұл әсіресе үйден оқуға немесе икемді сағаттарда жұмыс істеуге тура келген кезде өте маңызды.

✓ Өз іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарау қабілеті. Сыныпта, отбасында, ұжымда қабылданған әрбір шешім басқаларға әсер етуі мүмкін. Жауапты адам мұны түсінеді. Қателік жасаса, өзін ақтамайды, өзгені кінәламайды, өз кінәсін мойындап, бәрін түзетуге тырысады.

✓ Адалдық және басқаларды құрметтеу. Жауапкершілік дегеніміз – ережелерді сақтау, басқаларды құрметтеу және адал болу, сонымен қатар алдамау, өтірік айтпау, уәдеде тұру және басқалардың еңбегін құрметтеу дегенді білдіреді.

✓ Қиын жағдайларда сабырлық сақтау. Кейде қиындықтар туындайды – мұндай сәттерде сабырлық сақтап, ауыртпалыққа берілмеу әсіресе маңызды. Жауапкершілігі бар адам қиын жағдай болса да өз жұмысын жақсы атқаруға тырысады.

✓ Командадағы өз рөліңізді түсіну. Жауапты оқушы «өз бөлігін» орындап қана қоймайды, сонымен қатар оның үлесі жалпы нәтижеге қалай әсер ететінін түсінеді. Ол басқаларға көмектеседі, белгіленген мерзімнен кешікпейді, яғни тапсырманы дер кезінде орындайды және команданы ұятқа қалдырмауға тырысады. Мұндай адамдар кез келген ұжымда маңызды [25].

Осы құндылықтарды бала кезінен қалыптастыра отырып, біз адал, тәуелсіз, сенімді адамдарды – әділдік пен жауапкершілікті талап етіп қана қоймай, олардың өмірде жүзеге асырушысы бола алатын азаматтарды тәрбиелейміз. Міне, сондықтан мектепте тек әділдік пен жауапкершілік туралы айтып қана қоймай, бұл қасиеттерді күнделікті өмірде көрсете алатын тұлға қалыптастыру маңызды.

Әділдік және жауапкершілік құндылығын қалыптастырудың мақсаты – білім алушылардың бойында әділеттілік пен жауапкершілікті негізгі адамгершілік қасиеттер ретінде саналы түрде түсінуді, өз іс-әрекетіне жеке жауапкершілікті, адал әрекет ету қабілетін, ережелерді ұстануға және басқалардың құқықтарын құрметтеуге, сонымен қатар оқу және өмірлік қызметте әділ және салмақты шешімдер қабылдауға ұмтылуды дамыту болып табылады.

Міндеттері:

- білім алушылардың әділдік пен жауапкершілік ұғымдары, олардың күнделікті өмірдегі көріністері, тәрбиелік іс-әрекеті және тұлғааралық қарым-қатынасы туралы түсініктерін кеңейту;

- өзгелерді құрметтеуге, адалдыққа, өз қателігін мойындауға және өз іс-әрекетінің салдарын қабылдауға дайын болуға негізделген адамгершілік көзқарастарды дамыту;

- мектеп оқушыларында өмірлік жағдайларды әділдік позициясынан талдап, өзінің де, өзгенің де мінез-құлқын әділ бағалай білу қабілетін дамыту;

- өз сөзі, іс-әрекеті, оқуы үшін жауапкершілік сезімін, ұжымға, ортақ іске деген көзқарасын тәрбиелеу;

- мектеп өміріне, волонтерлік, командалық және әлеуметтік жобаларға қатысу арқылы жауапкершілік пен әділеттіліктің іс жүзінде көрінуіне жағдай жасау;

- ұжымда тәртіпті, өзара көмек пен әділ қарым-қатынасты сақтауға бағытталған бастамалар мен белсенді ұстанымын ынталандыру.

Мектеп оқушыларының бойында әділдік пен жауапкершілік құндылықтарын тәрбиелеу жолдарының бағыты, жұмыстың түрлері және әрбір әрекеттің қысқаша сипаттамасы 5-кестеде берілген.

5-кесте – Әділдік және жауапкершілік құндылықтарын тәрбиелеу жолдары

№	Бағыты	Жұмыс формасы	Сипаттамасы
1	Адамгершілік тәрбие	Сынып сағаты	Тақырыптар: «Әділет дегеніміз не?», «Жауапкершілік дегеніміз...». Өмірлік жағдаяттарды, мысалдарды талқылау
2	Өзін-өзі бақылауды дамыту	Жеке тапсырмалар	Оқу аптасын жоспарлау, «жауапкершілік күнделігін» немесе тапсырмаларды бақылау тізімін жүргізу бойынша жұмыс жүргізу. Жұмысты аяқтағаннан кейін оқушы бақылау парағы арқылы өзін бағалайды: дұрыс болды немесе дұрыс істей алмады
3		«Тоқта – ойла – істе» жаттығуы	Қарапайым алгоритм арқылы импульсивті әрекеттерді тоқтату әдістемесін үйрену
4		«Өзіңді тексер» ойыны	Зейін қоюға, қателерді табуға, салыстыруға арналған тапсырмалар орындау

5		Сабақ соңындағы рефлексия	«Мен нені жақсы орындадым?», «Нені жақсартпа аламын?» деген сұрақтарға жауап береді
6	Азаматтық ұстанымды қалыптастыру	Пікірталас/дөңгелек үстел	«Адам қашан әділ әрекет етеді?», «Кінәні басқа жаққа аударуға бола ма?» деген сұрақтарды талқылау
7	Әлеуметтік өзара әрекеттесу	Топтық жұмыс / шағын жобалар	Табыс әркімнің үлесіне байланысты болатын бірлескен тапсырмалар. Әр қатысушының рөлін талдау арқылы қорытындылау
8	Құқықтық тәрбие	Заң қызметкерлерімен кездесу / бейнефильм көру / пікірталас	«Құқықтар мен міндеттер» ұғымдарын талдау. Әділдік бұзылып, қалпына келтірілетін мысалдар
9	Ойын технологияларын қолдану	Рөлдік ойындар / жағдаяттық тапсырмалар	Әділ шешім таңдау арқылы жанжалды жағдайларды талдау. Мысалдар: «Сыныптағы дау», «Әділ таңдау»
10	Өзін-өзі шығармашылық тұрғыдан көрсету	Шығарма, эссе, өлең	Тақырыптары: «Мен жауапты адаммын», «Әділетсіз дүние». Шығармаларды талдау және талқылау
11	Ата-аналардың қатысуы	Бірлескен іс-әрекет/сауалнама	Отбасының үйдегі жауапкершілік пен әділеттілік ұғымдарын талқылауға қатысуы
12	Рефлексия	«Құндылықтар ағашы» немесе «Жауапкершілік баспалдағы» әдісі	Оқушылар өмірде жауапкершілікті қалай көрсететінін және неге ұмтылатынын бейнелейді

Әділдік және жауапкершілік құндылықтарын тәрбиелеуге бағытталған сынып сағаттарының үлгі тақырыптары:

- «Әділет дегеніміз не?».
- «Мен өз іс-әрекеттеріме жауаптымын».
- «Адал болуды үйрену».
- «Дұрыс істе».
- «Уәдені орындау нәліктен маңызды?».
- «Жақсы іс пен адал сөз».
- «Егер бәрі әділ болса ...».
- «Алдымен ойлан, содан кейін әрекет ет».
- «Жауапкершілік: артықшылық па әлде міндет пе?».
- «Әділет әрқайсымызда бар».
- «Сөзіңіз бен ісіңіз үшін жауаптысыз».
- «Адалдық – жан айнасы».
- «Қалай жауапты болуға болады?».
- «Әділет жеткіншек көзімен».
- «Сіз оны бұза алмайсыз – сіз оны түсінуіңіз керек».
- «Құқықтар, міндеттер және әділдік».
- «Жауапкершілік – ересек болу».
- «Әділет: әркімнің таңдауы».

«Ар-ұждан және заң: сызық қайда?».

«Үлкен шешімдер әлеміндегі жауапкершілік».

«Қазіргі қоғамдағы адалдық пен адамгершілік».

«Қате жаса – түзет: кемелдік пен жауапкершілік».

«Өмірде, қоғамда, өз бойындағы әділдік».

«Көшбасшы – жауапкершілік».

Әділдік және жауапкершілік тақырыбындағы тәрбие жұмысының үлгі тақырыптарын мен жұмыс түрлері келесідей болуы мүмкін:

✓ Бастауыш білім беру деңгейі үшін (1-4 сыныптар):

«Ар-ожданға сай әрекет» – интерактивті ертегі / әңгіме.

«Әділет дегеніміз не?» – ойын элементтері бар сынып сағаты.

«Мен өз іс-әрекетіме жауаптымын» – шығармашылық шеберхана (тақырыпқа сәйкес сурет салу және өз суреті бойынша әңгіме құрастыру).

«Адалдыққа және әділетті болуға үйрету» – «Сен не істер едің?» рөлдік ойыны.

«Ережеге сәйкес дұрыс құралдар!» – мінез-құлық ережелері бойынша викторина.

«Егер мен уәде берсем, орындауым керек» – шағын қойылымдар.

✓ Негізгі орта білім беру деңгейі үшін (5-9 сыныптар):

«Жауапкершілік – есейгендік белгісі» – сауалнамамен жүргізілетін сынып сағаты.

«Жеткіншек санасындағы әділет ұғымы қандай? – пікірталас және аталған тақырып бойынша коллаж/плакат әзірлеу.

«Адалдық, борыш, жауапкершілік» – жобалық жұмыс (шағын зерттеу), зерттеудің нәтижесін презентация түрінде ұсыну және қорғау.

«Сіз өз сөзіңіз бен іс-әрекетіңізге жауаптысыз» – жағдаяттарды талдау.

«Ар-ұждан – бас төреші» – эссе жазу және эссені сынып алдында оқу.

«Әділ болу неге маңызды?» – зияткерлік ойын («Өз ойыны» үлгісінде).

«Қателік жіберуге болады, бірақ жауап беру керек» – өзіндік рефлексия жасауға және жауапкершілікке тәрбиелеу бойынша сынып сағаты немесе дөңгелек үстел.

✓ Жалпы орта білім беру деңгейі үшін (10-11 сыныптар):

«Жауапкершілік – кемелденудің белгісі» – пікірталас клубы / дөңгелек үстел.

«Қазіргі қоғамдағы әділет» – фильмдерден үзінді көру және талқылау.

«Адамгершілік таңдау: өзіне және басқаларға деген жауапкершілік сезімі» – дебат клубының жұмысы.

«Әділеттілік бұзылғанда ...» – рөлдік ойын / жағдайды сынау.

«Өзгеріс дәуіріндегі адалдық пен жауапкершілік» – әлеуметтік жоба немесе акция.

«Билік, заң және әділеттілік: шекаралары қайда?» – шақырылған заңгер немесе әлеуметтік пән мұғалімімен дөңгелек үстел.

«Болашақ үшін жауапкершілік: қалай шетте қалмау керек» – жеке ұстаныммен бейнероликтер немесе презентациялар жасау.

➤ *Заң және тәртіп құндылығы* – қай елде, қай қоғамда болсын тәртіп пен заң тыныш, қауіпсіз өмірдің негізі болып табылады. Олар адамдарға болашаққа деген сенімді сезінуге, әркімнің құқығын қорғауға және бәріміз бірге өмір сүретін ережелерді орнатуға көмектеседі.

Заң жай ғана ережелер жиынтығы емес. Бұл әрбір адамның әділдігін, бостандығын, абыройын қорғайды. Ал тәртіп – осы заңдарды құрметтеу, адал әрекет етуге, ережелерді сақтауға және басқаларды құрметтеуге дайын болу нәтижесі болып саналады. Адамдар заңды бұзған кезде бір ғана адам зардап шекпейді – сенім бұзылады, жанжалдар пайда болады. Ал әрбір адам өз жауапкершілігін түсініп, заң бойынша өмір сүрсе, қоғам нығаяды, әділетті, мейірімді болады.

Мектеп өмірінде бұл уақытында келу, мұғалім мен сыныптастарды құрметтеу, тапсырмаларды адал орындау, тәртіпті бұзбау тәрізді ең қарапайым әрекеттерден көрінеді. Заңды, тәртіпті құрметтеу тек мемлекетке ғана қатысты емес, ол әр адамға қатысты. Бұл адал, жауапты, басқаларды сыйлайтын және қоғамда өмір сүруге қабілетті шынайы тұлғаны қалыптастыратын құндылықтардың бірі болып табылады.

Заң және тәртіп құндылығын қалыптастырудың мақсаты – білім алушылардың бойында заңға және белгіленген ережелерге құрметпен қарауды, құқықтық сананы, қоғамдағы және мектептегі мінез-құлық нормаларын сақтауға жеке жауапкершілікті түсінуді дамыту, қауіпсіз және әділ өмір сүрудің негізі ретінде ішкі тәртіпке ұмтылуды тәрбиелеу.

Міндеттері:

- заңдардың неліктен қажет екенін және олар бұзылған кезде не болатынын түсіндіру арқылы оқушыларды құқық түсінігімен таныстыру және оның қоғам мен жеке адам өміріндегі рөлімен таныстыру;

- мектеп оқушысының, азаматтың және топ мүшесінің негізгі құқықтары мен міндеттерін талқылау арқылы оқушылардың құқықтық сауаттылығын дамыту;

- мектеп ережелері мен әлеуметтік нормаларды құрметтеуге тәрбиелеу;

- жеке мінез-құлық пен тәртіпке жауапкершілікпен қарауды дамыту;

- өз іс-әрекеттерін әділдік пен заңдылық тұрғысынан талдауды үйрету;

- жанжалды жағдайларды бейбіт және заңды жолмен шешу қабілеттерін дамыту;

- сындарлы диалог, толеранттылық және басқалардың пікірін құрметтеу дағдыларын қалыптастыру;

- азаматтық ұстанымдарын, әділеттілік сезімдерін дамыту.

Балалардың және жасөспірімдердің бойында заң және тәртіп құндылығын қалыптастырудың жолдарын 6-кестеде ұсынамыз.

6-кесте – Заң және тәртіп құндылығын қалыптастыру тәсілдері

№	Бағыты	Жұмыс формасы	Сипаттамасы
---	--------	---------------	-------------

1	Құқықтық тәрбие	Әңгімелесу, сынып сағаттары	Тақырыптары: «Заң дегеніміз не?», «Мектеп оқушысының құқықтары мен міндеттері», «Заң өзімнен басталады»
2	Тәртіпті қалыптастыру	Кезекшілікке және мектеп тәртібіне қатысу	Сыныптағы кезекшілік, мектеп кестесін сақтау, мектеп формасын ұстану тәрізді қарапайым мектеп міндеттеріне жауапкершілікпен қарау
3	Құқықтық сауаттылықты дамыту	Викториналар, құқықтық квестер	Заңдарды, мектептің нормативтік құқықтық актілерін, Қазақстан Республикасының Конституциясын білуге арналған ойын формалары (бейімделген түрде)
4	Өмірлік жағдаяттармен жұмыс	Проблемалық жағдайларды талдау	Тәртіпті, басқалардың құқықтарын, мектеп тәртібін бұзу тәрізді жағдаяттарды талқылау және қорытынды жасау
5	Азаматтық-патриоттық тәрбие	Заң өкілдерімен кездесу	Заң, жауапкершілік, құқықтар және оларды бұзудың салдары туралы әңгімелесу және талқылау
6	Көркем-адамгершілік дамыту	Әңгімелер / фильмдер оқу /көру және талқылау	Әділдік, заң, құқық бұзушылықтар мен зардаптар тақырыбын ашатын шығармалар
7	Мектептің өзін-өзі басқаруына қатысу	Мектеп кеңесінде, сынып белсенділерімен жұмыс	Мектеп ережелерді бірлесіп қабылдау, шешім қабылдауға қатысу, құқықтық санасын дамыту
8	Рефлексия және өз мінез-құлық бағалау	«Мінез-құлық бағдаршамы» әдісі, өзін-өзі талдау	«Мен нені дұрыс істедім?», «Сенін дұрыс әрекеттерің қандай болды?», «Нені бұздың және неге?» және т.б. сұрақтарды талқылау арқылы оқушылар өз әрекеттерін бағалайды
9	Жобалық іс-әрекет	«Менің құқықтарым мен міндеттерім», «Айналамыздағы құқық тәртібі» т.б. жобалар:	Тақырып бойынша зерттеулер жүргізу, стендтер, буклеттер, презентациялар әзірлеу
10	Ата-аналардың қатысуы	Бірлескен пікірталастар, сауалнамалар	Үйде мектеп/көше/отбасы ережелерін, құқықтарды, отбасы құндылықтарын талқылау, «Заң және отбасы» рөлдік ойындары

Жалпы орта білім беру ұйымдарының тәрбие жоспарында заң және тәртіп құндылығын қалыптастыру бойынша іс-шаралардың болуын қамтамасыз ету мақсатында 7-кестеде аталған тақырыптағы жұмыс жоспарының үлгісін ұсынамыз.

7-кесте – Тәрбие жоспарында заң және тәртіп құндылығын қалыптастыру бойынша іс-шаралардың үлгі жоспары

№	Іс-шаралар	Қысқаша сипаттамасы
---	------------	---------------------

1	«Заң дегеніміз не?» сынып сағаты	Құқық туралы негізгі түсініктерді қалыптастыру
2	«Мен азаматпын: менің құқықтарым мен міндеттерім» тақырыбында	
2/1	Интерактивті әңгіме	Құқықтық сауаттылығын дамыту
2/2	Құқықтық викторина	Бала құқығы, азаматтың міндеттері, Конституция, мектеп оқушысының құқықтары туралы сұрақтар
2/3	Интеллектуалды ойын («Не? Қайда? Қашан?» / «Өз ойының» түрлерінде)	Топтық жұмыс, құқықтық тақырыптар бойынша сұрақтар. Ойын форматы материалды жақсы меңгеруге көмектеседі
2/4	Жаднама/буклет жасау	Оқушылар оқушының немесе баланың құқықтары мен міндеттері бар кітапша жасайды
2/5	Құқықтық жағдайларды сахналау	«Құқықтың бұзылуы», «Менің құқығым бар», «Егер ..., не істеу керек» тақырыптарында рөлдік шағын көріністерді сахналау
2/5	Жағдаяттарды талқылау	Құқық дегеніміз не?, міндет дегеніміз не?, шекара қайда? тақырыптарында мектеп өмірінен мысалдар
2/6	Рефлексия элементтері бар сынып сағаты	«Менің қандай құқықтарым бар?», «Мен өз міндеттерімді қалай орындаймын?» сұрақтарына жауаптар
3	«Айналамыздағы құқық тәртібі» құқықтық квест	Құқық және жауапкершілік ұғымдарын ойын түрінде меңгерту
4	Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспектормен кездесу	Қылымыстың алдын алу, құқықтық сауаттылығын арттыру бойынша кездесулер, әңгімелесулер
5	«Бізді қорғайтын заңдар» тақырыптық көрме	Құқықтық мәдениетке қызығушылықты арттыру. Сурет көрмелерін ұйымдастыру
6	«Ережені құрметте – өзіңді сыйла!» акциясы	Саналы тәртіпті дамыту. Акция / флешмоб
7	«Заң болмасам ...»	Құқық тәртібінің маңызы туралы ой толғау. Эссе, шығарма жазу
8	«Мектеп оқушысының өміріндегі заң»	Мектеп ережелері мен жарғысының маңыздылығын түсіну. Әңгімелесу, «иә» / «жоқ» ойыны
9	«Жасаған істерің үшін жауапкершілік» сынып сағаты	Тәртіп бұзушылықтың салдарын түсіну. Сынып сағаты / жағдаяттары талдау. Кейстердің үлгілері: - Жасөспірім желіде сыныптасының суретін рұқсатсыз жариялады – салдары қандай болуы мүмкін? - Дүкеннен ұрлық жасау әкімшілік құқық бұзушылық болып табылады. Салдары қандай болуы мүмкін? - Мессенджерлерде қорлау – кибербуллинг, барлық тараптар үшін салдары. Жұмыс түрлері: - Топта талдау және өз ойын/пікірін қорғау. - «Сот»: оқушылар куәгерлер, айыпталушы, зардап шегуші, сот және т.б. рөлдерін ойнайды - Дауыс беру: не дұрыс және не бұрыс - және неге?
10	«Балаларда құқықтық мәдениетті қалыптастыру» ата-аналар жиналысы	Мақсаты: құқықтық мәдениет дегеніміз не, ата-ана жауапкершілігі, балалардың жауапкершілік жасы деген маңызды ұғымдарды жеткізу, құқықтық сананы тәрбиелеуге отбасын тарту.

		- Ата-аналарға арналған кейстердің тақырыптарының үлгілері: - Балаңыз біреудің затын рұқсатсыз алды. - Интернетте хейтке (жек көрушілік, өзінің наразылығын белсенді түрде білдіру) қатысады. - Мектепте/көпшілік орындарда темекі шегу/энергетиктер ішу барысында ұсталды. - Бұзақылық жасады – кім жауапты? «Құқықтық тәрбиедегі отбасының рөлі» тақырыбында талқылау жұмысы. Талқылауға арналған сұрақтар: - Балалар «рұқсат етілген» және «рұқсат етілмейді» дегенді алдымен қайдан біледі? - Балада әділдік сезімі қалай қалыптасады? - Ата-ана құқықтары мен міндеттерін қалай түсіндіре алады?
11	Викторина «Мен және заң»	Мақсаты: - оқушылардың кәмелетке толмағандардың құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі туралы білімдерін бекіту; - құқықтық мәдениет пен құқықтық сана деңгейін көтеру; - заңды құрметтеуге және оның жеке адам мен қоғам өміріндегі рөлін түсінуге тәрбиелеу; - құқықтық білімдерін өмірлік жағдайларда қолдана білу дағдыларын дамыту

✓ Әрбір іс-шара аясында «Мен нені түсіндім/үйрендім?», «Бұл өмірде қалай қолданылады?» т.б. сұрақтар арқылы рефлексия элементтерін қолдануға болады.

✓ Аптаның/айдың қорытындысы бойынша – мектеп газеті немесе «Біздің өміріміздегі құқық тәртібі» стендін шығару.

✓ Барлық кезеңде ата-аналар мен мектептің өзін-өзі басқару ұйымының қатысуына назар аудару.

Оқушылардың бойында құқықтық мәдениет пен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруда викториналар ұйымдастырудың маңызы зор. Құқықтық сауаттылық деңгейін арттыруға көмектеседі, олардың құқықтары мен міндеттерін жақсы түсінуге көмектеседі, сондай-ақ заңдылық пен құқық тәртібіне құрметпен қарауды қалыптастырады. Викторинаға қатысу арқылы студенттер құқық саласындағы білімдерін тексеруге және тереңдетуге мүмкіндік алады, сыни ойлауды дамытады және құқықтық нормаларды күнделікті өмірде қолдануды үйренеді. Мұндай іс-шара тек тәрбиелік емес, тәрбиелік мәні бар, қоғамдағы саналы да жауапты мінез-құлықтың негізін қалады

Осы орайда «Мен және заң» викторина сұрақтарының үлгісін ұсынамыз:

1. Қазақстан азаматының жеке басын куәландыратын құжат. (Жеке куәлік).
2. Кез келген баланың білім алуға құқығы бар ма? (Иә).
3. 18 жасқа толмаған бала үшін кім жауапты?
 - а) Мұғалім.

а) *Ата-аналар немесе заңды өкілдер.*

в) Мемлекет.

4. Оқығың келмесе, мектепке барудан бас тартуға бола ма? (Жоқ).

5. Ауыр қылмыстар (кісі өлтіру, тонау) үшін қылмыстық жауаптылық неше жастан басталады?

а) *14 жастан бастап;*

ә) 16 жастан бастап;

б) 18 жастан бастап.

6. Жасөспірім әкімшілік жауапкершілікке тартылуы мүмкін бе? (Иә, 16 жастан бастап).

7. Әкімшілік құқық бұзушылық дегеніміз не? (Бұл қылмыстық жауапкершілікке жатпайтын жаза (айыппұл, ескерту, т.б.) көзделген заң бұзушылық болып табылады).

8. Егер жасөспірім мектеп қабырғасына сурет салса не болады?

а) ештеңе;

ә) шығармашылығы үшін мадақталады;

б) *бұл әкімшілік құқық бұзушылық ретінде қарастырылуы мүмкін.*

9. Оқушы интернетке басқа біреудің суретін рұқсатсыз жариялауына бола ма? (Жоқ, бұл жеке ақпарат бойынша құқық бұзушылық).

10. Дүние жүзінде баланың құқықтарын қорғайтын құжат. (Бала құқықтары туралы конвенция).

11. Балалардың құқықтары бұзылса, кім көмектеседі? (Ата-ана, мектеп, полиция, балалар құқығы жөніндегі уәкіл).

12. Заң деген не? (Мемлекет белгілеген міндетті тәртіп ережесі).

13. Қазақстан Республикасының Конституциясы дегеніміз не?

а) мектеп ережелерінің жинағы;

ә) *мемлекеттің негізгі заңы;*

б) қылмыстық кодекс

■ Түсініктеме: Конституция – конституциялық құрылыстың негіздерін анықтайтын, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бекітетін, мемлекетті ұйымдастыру мен билікті жүзеге асыру принциптерін белгілейтін негізгі заң.

14. Қазақстан Республикасы азаматының жеке куәлігін жасөспірім неше жаста ала алады? (16 жасқа толғанда).

15. Қылмыстық жауаптылық туындайтын заң бұзушылық қалай аталады? (Қылмыс деп аталады).

16. Жалпы ереже бойынша қылмыстық жауаптылық неше жастан басталады? (16 жастан бастап).

■ Ерекшеліктер (аса ауыр қылмыстар бойынша): 14 жастан бастап.

17. Төмендегілердің қайсысы әкімшілік құқық бұзушылыққа жатады?

а) кісі өлтіру;

ә) бұзақылық;

б) *мектеп мүлкіне зиян келтіру.*

18. Мектептегі тәртіпсіздіктің салдары қандай болуы мүмкін?

- а) ынталандырудың жоғарылауы;
- ә) *директормен әңгімелесу, тәртіптік жаза қолдану;*
- б) салдары жоқ.

19. Оқушы мұғалімнің рұқсатынсыз сабақтың видеосын әлеуметтік желіге жариялады. Бұл ...

- а) әзіл;
- ә) *жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығын бұзу;*
- б) заңды әрекет.

20. Бір топ жасөспірім қоғамдық көлікте музыканы қатты ойнатып, басқа жолаушылардың мазасын алады. Бұл

- а) қалыпты жағдай;
- ә) азаматтық наразылық;
- б) *ұсақ бұзақылық.*

21. Жасөспірім сауда үйінде телефон тауып алып, оны өзіне қалдыруды шешті. Бұл әрекет қалай бағаланады?

(Табылған затты иемдену мүмкін, бірақ бұл әрекет ұрлық болып есептелуі мүмкін (жағдайға байланысты).

22. Сыныптастардың чатында бір оқушы екіншісін қорқытады. Бұл не?

(Кибербуллинг – әкімшілік немесе қылмыстық жауапкершілікке әкелуі мүмкін).

23. Оқушылар сабаққа бармай, ауладағы орындықты сындырады. Кім жауапты болады?

(Кәмелетке толмағандар (жасына байланысты) және олардың ата-аналары (азаматтық жауапкершілік)).

24. Қазақстан Республикасы азаматының жеке басын куәландыратын құжат (жеке куәлік және паспорт (төлқұжат).

25. Мемлекет бекіткен және әрбір адамға міндетті ереже (Заң).

26. Заң бұзушылық (Құқық бұзушылық).

27. Әрбір адамның ажырамас құқығы (Өмір сүру құқығы).

28. Мемлекет ішінде адам құқығын қорғау (Әділеттілік).

➤ *Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік құндылығы* – қоғамның табысты және үйлесімді дамуының іргетасы болып табылады. Қарқынды өзгермелі заманда мектеп оқушыларының бойында еңбекке деген құрметті, шеберлікке деген құштарлықты және кәсіби өсуге тәрбиелеудің маңызы зор. Бұл олардың жеке күш-жігері мен жауапкершілігінің маңыздылығын сезінуіне ғана емес, сонымен қатар тәртіптілік, еңбексүйгіштік, жоғары нәтижеге ұмтылу, топта жұмыс істей білу сияқты қасиеттерді дамытуға көмектеседі. Мектепте еңбекті құрметтеуге тәрбиелеу, болашақ мамандықты саналы таңдауға бағыттау оқудағы, мансаптағы немесе қоғамдық өмірдегі болашақ табыстарының негізін қалайды.

Мектеп оқушыларының еңбекке деген сүйіспеншілігін ояту – оқуға, жалпы өмірге жауапкершілікпен қарауды қалыптастыруға көмектесетін маңызды міндет. Үй тапсырмасын орындау немесе мектеп жобаларына қатысу болсын, еңбектің құндылығын түсінуден басталады. Бұл дағдыны дамыту үшін

нәтижелерді ғана емес, күш-жігерді марапаттайтын жағдайларды жасау маңызды. Қиын жетістіктерді мойындау және жолда қолдау білім алушыларды қиындықтарға тап болған кезде тырысуды жалғастыруға ынталандырады. Мұғалімдер табандылықты мадақтау, әр оқушы өз жұмысының жалпы нәтижеге қосқан үлесін көретін топтық іс-әрекеттер мен жобаларды ұйымдастыру сияқты әртүрлі әдістерді қолдана алады. Балаларға сәттілік кездейсоқ сәттілік емес, тұрақты күш пен қажырлы еңбек арқылы келетінін үйрету маңызды.

Еңбек – қоғам мен жеке адам өмірінің ең маңызды құрамдас бөлігі. Ол негізгі қажеттіліктердің қанағаттандырылуын қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар адамды дамытады, оның қабілетін ашуға, жаңа дағдылар мен білім алуға көмектеседі. Еңбек құндылығы – материалдық игіліктерді жасау немесе интеллектуалдық мәселелерді шешу болсын, еңбекке әрбір үлес маңызды екенін түсінуден туындайды. Еңбек жауапкершілікке, шыдамдылыққа, өзін-өзі ұстауға үйретеді, сонымен қатар адамға қол жеткен нәтижеден қанағаттану сезімін береді.

Мектеп оқушылары үшін жұмыс оқу және үй тапсырмасын орындау ғана емес, сонымен қатар өмірдің әртүрлі салаларында белсенділік таныту. Олардың еңбек жеке табысқа және жалпы қоғамның дамуына жол екенін түсінуі маңызды. Еңбек құндылығын нақты адамдардың мысалдары арқылы, білім мен дағдыларды көрнекі және практикалық қолдану арқылы, сондай-ақ мектеп оқушыларын ұжымдық және жеке жобаларға белсенді тарту арқылы сіңіруге болады.

Кәсіби біліктілік – бұл өз жұмысын жоғары деңгейде орындау қабілеті ғана емес, сонымен қатар үнемі озат болуға ұмтылу, өз дағдылары мен құзыреттерін дамыту, сонымен қатар әртүрлі жағдайларда тиімді жұмыс істей білу дағдысы болып табылады. Бұл өз мамандығында және жалпы өмірде жоғары нәтижелерге қол жеткізгісі келетін кез келген адам үшін ең маңызды қасиет. Кәсібилік жауапкершілікті, тәртіпті, топта жұмыс істей білуді, қиын жағдайда шешім қабылдай білуді білдіреді.

Мектеп оқушыларын кәсіпқойлыққа баулу үшін тек білімді ғана емес, олардың бойында кез келген жұмысты, оның ішінде мектептегі тапсырмаларды орындаудағы сапаның құндылығын дамытудың маңызы зор. Мұғалімдер мен ата-аналар балаларға жауапкершілік пен ұйымшылдық, нәтиже үшін жұмыс істеу және мұнымен тоқтап қалмау қаншалықты маңызды екенін көрсетуі керек. Кәсіби шеберлікті мектеп оқушыларын тәжірибелік сабақтарға тарту, жобаларға, байқауларға қатысу, сонымен қатар диалог пен тәлімгерлік арқылы дамытуға болады, онда білім алушылар жоғары білікті мамандардың нақты үлгілерін көре алады.

Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік құндылықтарының мақсаты – білім алушылардың бойында еңбекке жауапкершілікпен қараудың, өзін-өзі табысты жүзеге асырудың және қоғам өміріне белсенді қатысудың негізі ретінде еңбекқорлық пен кәсіпқойлықтың маңыздылығы туралы тұрақты түсінік қалыптастыру болып табылады.

Міндеттері:

- маңызды өмірлік құндылық пен тұлғалық және әлеуметтік дамудың қайнар көзі ретінде еңбекке құрметпен қарауды дамыту;

- білім алушылардың іс-әрекет барысында қиындықтарды жеңуге дайындығын қалыптастыра отырып, еңбек дағдыларын, еңбексүйгіштік пен табандылықты дамыту;

- орындалған жұмыстың сапасына жауапкершілікті, реттілікке, дәлдікке, ұқыптылыққа, тәуелсіздікке ұмтылуға тәрбиелеу;

- кәсіби шеберлік туралы білімнің, дағдылардың, жеке қасиеттердің және өз қызметінің нәтижелеріне жоғары жауапкершілікті қалыптастыру;

- білім алушыларды жобалық және кәсіптік бағдарлау іс-шараларына тарту арқылы алған білімдері мен дағдыларын іс жүзінде қолдану үшін жағдай жасау;

- мектеп оқушыларын байқауларға, шеберлік сыныптарына, кәсіп өкілдерімен кездесулерге және кәсіптік бағдар беру іс-шараларына қатысу арқылы өзін-өзі жетілдіруге және кәсіби өсуге ынталандыру.

Мақсаттар мен міндеттердің бұл тұжырымы білім беру бағдарламаларында, кәсіптік бағдар беруде, сонымен қатар мектеп оқушыларының еңбек және қосымша білім беруінде қолданылуы мүмкін.

Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік құндылықтарын қалыптастыру жолдарын және тәрбие жоспарындағы іс-шаралардың үлгі жоспарын 8-ші және 9-кестелерде ұсынамыз.

8-кесте – Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік құндылықтарын қалыптастыру жолдары

№	Жұмыстың түрі	Сипаттамасы
1	Рөлдік мысалдар	Мұғалімдер мен ата-аналар (ересек адамдар) оқушыларға еңбекқорлық пен кәсібиліктің үлгісі болуы керек. Бұл өз еңбектері мен күш-жігерінің арқасында бәріне қол жеткізген адамдардың табыс тарихы болуы мүмкін
2	Жобалық іс-шаралар	Мектеп оқушыларын жобалық жұмысқа тарту, онда олар өз дағдыларын көрсете, топта жұмыс істей және ортақ мақсаттарға қол жеткізе алады, еңбекке деген құрмет пен кәсіби жұмыс істеу қабілетін дамытуға көмектеседі
3	Дағдыларын дамыту	Практикалық сабақтар және жаттығулар білім алушылардың болашақ мансабының негізін құрайтын кәсіби дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді
4	Ашық сабақтар мен шеберлік сыныптарына мамандарды тарту	Сабақтар немесе шеберлік сыныптарын өткізу үшін мамандар мен өз ісінің шеберлерін тарту мектеп оқушыларына өз жұмыстарына кәсіби көзқарастың қандай болатынын және жоғары нәтижелерге жету үшін қандай күш-жігер қажет екенін көруге мүмкіндік береді. Мектеп оқушылары жоғары сапалы жұмыстың нақты үлгілерін көруі үшін түрлі сала мамандарымен шеберлік сабақтары мен кездесулер өткізу
5	Кері байланыс және ынталандыру	Білім алушыны еңбегі мен жетістігі үшін марапаттап қана қоймай, нәтиже үшін ғана емес, өз жұмысын

		жақсы, жан-тәнімен берілгендікпен орындау қаншалықты маңызды екенін көрсету маңызды
6	Жарыстар мен байқаулар	Мектепшілік жарыстарды, олимпиадаларды және басқа да іс-шараларды ұйымдастыру, онда балалар өздерінің қажырлы еңбектерін көрсетіп, жетістіктерге ұмтылады
7	Дағдыларды үздіксіз дамыту	Оқушыларды жүйелі практикалық сабақтар мен жаттығулар арқылы олардың дағдылары мен қабілеттерін дамыту құндылығын көруге үйрету
8	Өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын дамыту	Оқушыларды кәсіби шеберліктің негізі болып табылатын өз уақытын жоспарлауға, мақсат қоюға, іс-әрекетін басқаруға үйрету
9	Кәсіби жағдайларды модельдеу	Білім алушылармен кәсіби тапсырмаларды орындайтын рөлдік ойындар ұйымдастыру және өткізу, қарым-қатынас дағдыларын және әртүрлі жағдайларда шешім қабылдауға бағытталған тренингтер өткізу
10	Нәтижелер үшін жауапкершілік	Білім алушыларды кәсібилік сезімін дамытуға көмектесетін тапсырмаларды орындау үшін нақты жауапкершілік жүктелетін жобаларға тарту
11	Рефлексия және өзін-өзі бақылау	Мектеп оқушылар өз жұмысын бағалайтын, күшті және әлсіз жақтарын анықтайтын, өздігінен жұмыс істеу қабілетін дамытатын сабақтар ұйымдастыру және өткізу

9-кесте – Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік құндылықтарын қалыптастыру бойынша тәрбие жұмысының үлгі жоспары

№	Іс-шаралар	Мақсаты	Жұмыстың түрі/сипаттамасы
1	«Еңбеккер болу деген не?» сынып сағаты	Оқушылардың бойында еңбек етуді өмірлік маңызды құндылық ретінде қалыптастыру	Пікірталас элементтерімен әңгімелесу, бейнематериалдар тамашалау, өмірден алынған мысалдарды талқылау
2	«Игі істер сағаты» мектепшілік акциясы	Еңбекке деген құрметке, басқаларға көмектесуге деген құштарлыққа тәрбиелеу	Сенбілік өткізу, қарттарға көмек көрсету немесе мектеп аумағын тазалау
3	«Қолымнан келеді, істеймін» еңбек апталығы	Практикалық дағдыларды, ұқыптылықты, жауапкершілікті дамыту	Еңбек десанттарына қатысу, сыныптарды безендіру, мектеп бұрыштарын жөндеу
4	«Мамандық менің көзіммен» шеберлік сыныбы	Әртүрлі мамандықтардың ерекшеліктерімен таныстыру	Шағын презентациялар дайындау, ата-аналарының мамандықтары туралы әңгімелеу, мамандар шақыру
5	«Жұмыстың үздігі» байқауы	Жұмысты сапалы орындауға құштарлықты дамыту	Еңбек сайыстары: технология сабақтарында қолөнер, тазалық, өндіріс; дәлдік критерийлері бойынша бағалау
6	«Жоспарлауды және берілмеуді үйрену» тренингі	Өзін-өзі ұйымдастыруды, табандылықты дамыту, істі аяғына дейін жеткізу	Топтық жұмыс элементтерімен оқыту, тапсырмаларды уақытында орындау және жауапкершілікті бөлу

7	Кәсіпорынға экскурсия (немесе онлайн кездесу)	Нақты саладағы кәсіпқойлыққа қойылатын талаптарды енгізу	Жұмысшы және шығармашылық мамандық өкілдерімен кездесу, экскурсия немесе пікірталаспен бейнероликтер көру
8	«Менің арманымдағы мамандық» кеші	Оқушылардың болашақ мамандығына деген саналы қызығушылығын қалыптастыру	Мамандықтарды шығармашылықпен таныстыру, маңыздылығы мен болашағын талқылау
9	«Менің шеберлігім әлемі» көрмесі	Еңбексүйгіштік пен сапалы жұмысқа деген ұмтылыстың көрінісін ынталандыру	Жобалардың немесе үйірме жұмыстарының өнімдерінің, сызбаларының, макеттерінің және басқа да нәтижелерінің көрмесі
10	Жылды қорытындылау: «Мен жұмыс істеуді үйрендім!»	Жетістіктер туралы рефлексия және жұмыс пен дамуға мотивацияны дамыту	Жеке жетістіктерді талқылау, сертификаттарды ұсыну, жұмысқа және жобаларға қатысқаны үшін алғыс айту

Осы әдістерді біріктіре отырып, мектеп оқушыларының болашақта сауатты, саналы қоғам мүшесі болып қалыптасуына ықпал ете отырып, олардың бойында еңбек құндылығы мен кәсіби шеберлікті тиімді дамытуға болады.

➤ *Жасампаздық және жаңашылдық* құндылығы – қазіргі кезде шығармашылық пен инновациялық ойлау әрбір адамға өзін-өзі табысты жүзеге асыру және қоғамда бейімделу үшін қажет негізгі құзыреттерге айналу. Заманауи білім беру тек білім беріп қана қоймай, сонымен қатар оқушыларда ойлау, жаңа шешімдер іздестіру, өзіндік ой тудыру қабілеттерін дамытуды талап етеді.

Жасампаздық құндылығы таныс нәрселерді жаңа қырынан көре білуде, өз пікірін білдіруде, өнер, ғылым және техника арқылы өз ойын жеткізе білуінде көрініс табады. Инновациялар қоршаған әлемді жақсартуға, процестерді оңтайландыруға және жаңа көзқарастар қалыптастыруға бағытталған шығармашылық ізденістің нәтижесі болып саналады. Бұл қасиеттерді ерте жастан дамыту балаларға белсенді, сенімді, өзгерістерге ашық және өз іс-әрекетінің нәтижелеріне жауапты болуға көмектеседі.

Мұғалімдердің міндеті – әрбір оқушы өзінің даралығын көрсете алатын, тырысатын, тәжірибе жасай алатын, дамудың стандартты емес жолдарын таба алатын білім беру ортасын құру. Әдістемелік ұсыныстар мектеп оқушыларының шығармашылық әлеуетін және инновациялық ойлауын дамытудың тиімді формалары мен әдістерін ұсына отырып, осы жұмыста мұғалімдерге қолдау көрсетуге бағытталған.

Жасампаздық және жаңашылдық құндылығын қалыптастырудың мақсаты – өскелең ұрпақтың бойында тұлғалық дамудың, өзін-өзі жүзеге асырудың және заманауи әлемде сәтті бейімделудің негізі ретінде шығармашылық пен инновациялық ойлаудың тұрақты құндылығын дамыту үшін жағдай жасау.

Міндеттері:

- әр түрлі іс-әрекеттер арқылы оқушылардың көркемдік, жобалық, зерттеушілік және техникалық шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- жаңа идеялар мен стандартты емес шешімдерді іздеуге оң көзқарасты дамыту;
- өзіне деген сенімділікті және өзін көрсетуге дайындығын, оның ішінде сынға ашық болуды және сәтсіздіктерді жеңу қабілетін дамыту;
- цифрлық және тәжірибеге бағытталған технологияларды біріктіру арқылы инновациялық ойлауды ынталандыратын білім беру ортасын құру;
- білім алушылар, педагогтер және сыртқы серіктестер (шығармашылық ұйымдар, ғылыми қауымдастықтар, IT орталықтар және т.б.) арасында өзара пікір алмасу және ой-өрістерін кеңейту үшін ынтымақтастықты қамтамасыз ету;
- конкурстарға, көрмелерге, фестивальдерге және басқа да қызмет түрлеріне қатысу арқылы мектеп оқушыларының озық шығармашылық және инновациялық тәжірибесін қолдау және насихаттау.

Бұл мақсаттар мен міндеттер мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеті мен инновациялық көзқарасын дамытуға бағытталған білім беру бағдарламаларының, үйірмелердің, шығармашылық зертханалардың және жобалық іс-шаралардың негізін құра алады.

10-кестеде жасампаздық және жаңашылдық құндылықтарын қалыптастыру әдістерін және 11-кестеде тәрбие жоспарындағы іс-шаралардың үлгісін ұсынамыз.

10-кесте – Жасампаздық және жаңашылдық құндылықтарын қалыптастыру әдістерінің үлгісі

№	Бағыты	Жұмыс формасы	Сипаттамасы
1	Шығармашылық ойлауды дамыту	Шығармашылық шеберханалар мен студиялардың жұмысы	Сызу, музыка, актерлік шеберлік, дизайн сабақтарын өткізу, онда оқушылар өздерін әртүрлі салаларда сынап көреді
2	Зерттеу белсенділігі	Жобалық және зерттеушілік әрекет	Оқушылар өз жобаларын әзірлейді және қорғайды, идеяларды тұжырымдауға, шешімдерді табуға және топта жұмыс жасауға үйренеді\
3	Цифрлық технологияларды енгізу	Цифрлық құралдармен жұмыс	Инновациялық шешімдер табу үшін 3D модельдеу, бағдарламалау, онлайн тақталар мен платформаларды пайдалану
4	Бастаманы ынталандыру	Сайыстар, фестивальдар	Мектеп оқушылары өз идеяларын, өнертабыстарын және шығармашылық жұмыстарын көрсете алатын іс-шаралар ұйымдастыру
5	Инновация саласындағы кәсіптік бағдар	Жас ғалымдармен, IT мамандарымен, ісін жаңа бастаған	Инновацияларға байланысты заманауи мамандықтармен таныстыру, кәсіби өсу жолдарын талқылау

		кәсіпкерлермен кездесу	
6	Өзіне деген сенімділікті арттыру	Жеке және топтық шығармашылық тапсырмалар	Әр оқушының өз ойын жеткізе алуына жағдай жасау, қолдау және өз идеяларын мойындау
7	Дәстүрлі емес ойлауды дамыту	Рөлдік және іскерлік ойындар	Тез және дәстүрлі емес шешім қабылдауды, топтық талқылауды және идеяларды іздеуді қажет ететін жағдайларды модельдеу
8	Пәндерді шығармашылық тәсілдермен интеграциялау	Дизайн, шығармашылық элементтері бар сабақтар	Жаңа нәрсе жасауға баса назар аударатырып, мектеп пәндері бойынша сабақтар өткізу: модельдер, презентациялар, тұжырымдамалар

11-кесте – Жасампаздық және жаңашылдық құндылықтарын қалыптастыру бойынша тәрбие жоспарының үлгі жоспары

№	Іс-шаралар	Мақсаты	Жұмыстың түрі/сипаттамасы
1	«Шығармашыл болу неліктен маңызды?» сынып сағаты:	Оқушылардың бойында шығармашылықтың өмірдегі және тұлғалық дамудағы рөлі туралы түсініктерін қалыптастыру	Пікірталас элементтерімен әңгімелесу, көрнекті шығармашылық тұлғалар туралы бейнероликтер көру, пікірталас
2	«Идеялар топтамасы» байқауы	Бастамашылдық пен дәстүрлі емес ойлауды ынталандыру	Оқушылар көрмеге өз идеяларын (өнертабыстар, шығармашылық шешімдер, көркем жобалар) ұсынады
3	«Болашақтағы менің мектебім» жобасы	Жаңашылдық ойлауын және топпен жұмыс істеу қабілетін дамыту	Жоба бойынша топтық жұмыс (сызбалар, макеттер, цифрлық презентациялар), қазылар алқасы алдында идеяны қорғау
4	«Өнертапқыштар: идеядан жүзеге асыруға дейін» кейс-сабақ	Жаңашылдық пен ғылыми-техникалық шығармашылықтың маңыздылығын көрсету	Гаджеттердің жасалу тарихы, технологиялар және т.б. нақты жағдайларды талдау, идеядан өнімге дейінгі жолдарды талқылау
5	«Әрекеттегі қиял» шығармашылық зертхана	Практикалық іс-әрекет арқылы оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін ашу	Топпен жұмыс: көрнекі жобалар, макеттер, коллаждар, қысқаметражды фильмдер, дизайн идеяларын жасау
6	«Шығармашылық күні» фестивалі	Білім алушылардың үздік шығармашылық және инновациялық жұмыстарының презентациясы	Көрмелер, спектакльдер, шеберлік сабақтары және интерактивті аймақтарды қамтитын фестиваль ұйымдастыру және өткізу
7	«Әлемді өзгерткен өнертабыстар» тақырыбында викторина	Оқушылардың инновация саласындағы ой-өрісін кеңейту	Өнертабыстар, технологиялар және ашылулар туралы сұрақтармен командалық ойын өткізу

➤ Құндылықтарды әлеуметтік жобалар мен іс-шаралар арқылы енгізу

Қазіргі білім беру процесінде жобалық іс-әрекет өскелең ұрпақты тәрбиелеуде маңызды орын алады. Жобалар балалардың әртүрлі тақырыптар бойынша білімдерін тереңдетіп қана қоймайды, сонымен қатар қоғамда толық және белсенді өмір сүруге қажетті жеке қасиеттерді дамытуға ықпал етеді. Жобаларға қатысу арқылы балаларда дербестік, жауапкершілік, топта жұмыс істей білу, сыни тұрғыдан ойлау және мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарас қалыптасады. Балаларды өз елінің мәдени мұрасымен іс жүзінде таныстыруға, Отанға деген сүйіспеншілік, салт-дәстүрлер мен мемлекеттік рәміздерді құрметтеу сезімін дамытуға мүмкіндік беретін адамгершілік-патриоттық тәрбие беруде жобалардың рөлі ерекше. Жобалар мұғалімдердің, балалардың және ата-аналардың күш-жігерін жалпы білім беру процесінде біріктіруге мүмкіндік береді, оны мазмұнды, жан-жақты және нақты өмірлік жағдайларға бағыттайды. Осылайша, жобалық іс-шаралар тек тиімді тәрбие құралы ғана емес, сонымен бірге балалардың азаматтық бірегейлігін және рухани-адамгершілік көзқарастарын қалыптастырудың қуатты құралына айналады.

Жоба – белгіленген мерзімдер мен шектеулі ресурстарды ескере отырып, жоспарланған нәтижеге жетуге бағытталған іс-әрекеттер жиынтығы. Жобаны басқару кезінде олар тапсырыс берушінің талаптарына сәйкес нақты тапсырмаларды орындау үшін қажетті білімді, дағдыларды, құралдар мен әдістерді пайдаланады [26].

Жоба – практикалық мәні мен нәтижесі бар белгілі бір мәселені немесе тапсырманы шешуге бағытталған оқушылардың арнайы ұйымдастырылған, дербес әрекеті. Жобалау әрекеті барысында балалар мақсат қояды, қадамдарды жоспарлауды, ақпаратты табуды және талдауды, топта бірлесіп жұмыс істеуді, сондай-ақ алынған нәтижелерді ұсынуды және бағалауды үйренеді. Жоба жеке немесе ұжымдық, қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді болуы мүмкін, бірақ әрқашан зерттеу және шығармашылық компоненттерді қамтиды.

Мектеп оқушыларын рухани-адамгершілікке тәрбиелеуде жобалық әдісті қолданудың мақсаттылығы мынада, бұл тәсіл оқушылардың өзін оқу-тәрбие процесінің белсенді қатысушысы, зерттеуші және жасаушы ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Жобалық әдіс оқушылардың, олардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) және мұғалімдердің жеке құндылықтарды қалыптастыруға, мәдени дәстүрлерді құрметтеуге, жауапкершілік сезімін және азаматтық ұстанымын дамытуға бағытталған бірлескен іс-шараларда күш-жігерін біріктіруге көмектеседі. Мектеп тәжірибесінде жобалық әрекеттерді қолдану мүмкіндіктері балалардың жас ерекшеліктерімен анықталады: кіші мектеп оқушыларының танымдық белсенділігі, бақылау дағдылары, қарапайым талдау және өзін-өзі бағалау қабілеті дамыған. Бұл жаста оқушылардың өз бетінше білім іздеуге қызығушылығы артады, зейіні артады, сыныптастарымен және үлкендермен ынтымақтастыққа деген қажеттілік дамиды. Осының барлығы жобалық іс-әрекетті оқушы тұлғасын тәрбиелеу мен дамытудың тиімді құралына айналдырады.

Жобалық іс-шаралар оқу және тәрбие міндеттерін шешуге, алға қойған мақсаттарға жетуге, сондай-ақ алған білімдерін тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Мектеп жобасын сәтті жүзеге асыру үшін бірнеше негізгі кезеңдерді ескеру қажет:

№	Кезеңдері	Сипаттамасы
1	Жобаның мақсатын анықтау.	Бірінші кезеңде жобаның неге арналатынын және қандай нәтижеге қол жеткізу жоспарланғанын нақты тұжырымдау маңызды. Бұл зерттеу, макет құру, презентация дайындау, іс-шара өткізу және т.б. болуы мүмкін. Нақты мақсат барлық кейінгі әрекеттерді дұрыс ұйымдастыруға көмектеседі.
2	Жобаны жоспарлау.	Оқушылар мұғаліммен бірлесіп жұмыс жоспарын жасайды: қандай тапсырмаларды орындау керек, кім не үшін жауап береді, қандай материалдар мен ресурстар қажет, әр кезеңді орындау үшін қанша уақыт қажет. Бұл жұмысты ұйымдастыруға және жауапкершілікті бөлуге көмектеседі.
3	Жобаны жүзеге асыру.	Бұл кезеңде оқушылар ақпарат жинау, сауалнамалар жүргізу, қолөнер бұйымдарын жасау, стендтерді жобалау, есептерді немесе жаттығуларды дайындау тәрізді жобалық тапсырмаларды белсенді түрде орындауға кіріседі. Бірге жұмыс істеу, бір-біріне көмектесу және жоспарға берік болу өте маңызды.
4	Бақылау және түзету.	Мұғалім немесе жоба жетекшісі жұмыс барысын қадағалайды, қиындықтар туындаған кезде көмектеседі, бірдеңе жоспарға сай болмаса, жоспарға қажетті өзгерістерді енгізеді. Сондай-ақ оқушылар өз жұмыстарын бағалай және жақсарту бойынша ұсыныстар жасай алады.
5	Нәтижені таныстыру.	Жоба аяқталғаннан кейін оның нәтижелері презентация, көрме, жобаны сынып алдында қорғау немесе мектепішілік байқауға қатысу түрінде көрсетіледі. Бұл оқушыларға өз білімін, күш-жігерін және шығармашылығын көрсетуге мүмкіндік береді [26].

Осылайша, мектептегі жобалық іс-әрекеттер тақырыпты тереңірек меңгеруге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар әрбір оқушыға қажетті маңызды тұлғалық және коммуникациялық дағдыларды дамытады.

Жобалар – жұмыстың жаңа әдістері мен тәсілдерін меңгеруге, ұжымды және ресурстарды басқару тәжірибесін алуға және пән сабақтарында алынған теориялық білімдерін тәжірибеде қолдануға болатын сабақтың бір түрі. Жобалық

іс-шараларды ұйымдастыруға оны жүзеге асырудың барлық негізгі кезеңдерін ескере отырып, жауапкершілікпен және жүйелі түрде қарау маңызды.

Команданың әрбір мүшесі ортақ мақсатқа жетуде ерекше рөл атқарады және олардың құндылығы тек кәсіби шеберлігінде ғана емес, сонымен қатар жеке қасиеттерінде: сенім, түсіністік, бір-біріне деген құрмет. Тиімді командалық жұмыс жобаның үйлесімді дамуына және жақсы нәтижелерге қол жеткізуге ықпал етеді (12-кесте).

12-кесте – Жоспарды ойдағыдай орындаудағы команданың (топтың) рөлі

№	Мақсат	Топтың рөлі	Құндылық
1	Қойылған мақсаттарға жету	Тығыз ынтымақтастық және қолдау	Табысқа бірге жету
2	Белгіленген мерзімде орындау	Есеп беру және байланыс	Сенім және тиімді жұмыс
3	Өнімнің сапасын арттыру	Күрделі мәселелерді командамен (топпен) шешу	Конструктивті талқылау және жаңашыл идеялар

Дереккөз: <https://skyeng.ru/magazine/wiki/it-industriya/chto-takoe-proekt/>

Жобалық іс-шараларға қатысу жасөспірімдердің өзін-өзі жүзеге асыруына, олардың коммуникативті дағдыларды меңгеруіне, оқуға және өзін-өзі жетілдіруге деген ынтымақ арттыруға, ой-өрісін кеңейтуге, сөйлеу тілін дамытуға және сөздік қорын байытуға, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану құзыреттілігін қалыптастыруға және дамытуға, өзін-өзі бағалауды арттыруға ықпал етеді.

➤ Қазіргі жағдайда жас ұрпақты рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде тәрбиелеудің маңызы ерекше. Бұл бағыттағы тиімді құралдардың бірі – белсенді азаматтық ұстанымды, жауапкершілік сезімін, өз халқының мәдениеті мен дәстүрін құрметтеуге бағытталған әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру болып табылады. Әлеуметтік жобалар білім алушыларға бастамашылдық пен шығармашылық ойлауды ғана емес, сонымен қатар қоғамның өзекті мәселелерін шешуге саналы түрде қатысуға мүмкіндік береді. Осындай іс-әрекеттер арқылы мектеп оқушылары ұжымда жұмыс істеуге, білім беру және әлеуметтік кеңістіктің әртүрлі қатысушыларымен қарым-қатынасқа түсуге, маңызды шешімдер қабылдауға, өз әрекеттерінің салдарын бағалауға үйренеді. Осылайша, жобалық іс-шаралар арқылы құндылықтарды ілгерілету заманауи білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналады және үйлесімді дамыған, жауапты және қамқор тұлғаны қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

➤ «Қамқор» жобасы білім алушылардың бойында жауапкершілік, жанашырлық, басқаларды құрметтеу және мұқтаж жандарға көмектесуге дайын болу сезімін дамытуға бағытталған. Адами құндылықтарды сақтау ерекше маңызды болып отырған қазіргі заманда бұл жоба мектеп оқушыларын рухани-адамгершілікке тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Жобаға қатысу арқылы балалар үлкендерге, құрдастарына, мүмкіндігі шектеулі жандарға, сондай-ақ табиғат пен қоршаған әлемге қамқорлық жасауды үйренеді. Нағыз игі істер,

бастамалар және қоғамдық пайдалы іс-әрекеттер мектеп оқушыларының жанашырлық пен қолдаудың маңыздылығын түсініп қана қоймай, белсенді өмірлік ұстанымын дамытуға көмектеседі. «Қамқор» жобасы қоғамды жақсартуға өз үлесін қосуға және басқалардың тірегі болуға дайын сезімтал, жауапты тұлғаны дамытуға ықпал етеді.

Мектептің «Қамқор» әлеуметтік жобасы аясында оқушылардың белсенді азаматтық ұстанымын, экологиялық жауапкершілікті және еріктілік мәдениетін дамытуға бағытталған практикалық іс-шараларға ерекше көңіл бөлуге болады. Төменде «Қоғамға қызмет ету» бағыты аясында табысты жүзеге асыруға болатын ұсыныстар берілген:

Волонтерлық іс-әрекеттер (қызмет).

Волонтерлік қызметтің мақсаты – қоғамға және мұқтаж адамдарға өтеусіз көмек көрсету, сондай-ақ белсенді азаматтық ұстанымды, әлеуметтік жауапкершілік пен ынтымақтастықты дамыту, сонымен қатар білім алушылардың қоғам алдындағы жауапкершілік, жанашырлық және көмекке ұмтылу сезімдерін дамыту (13-кесте).

13-кесте – Қоғамға қызмет етудің негізгі аспектілері

№	Негізгі аспектілері	Сипаттамасы/Маңыздылығы	Мысалдар
1	Ерікті қызмет (іс-әрекет)	Қоғамға қызмет етудің негізі – адамның әлеуметтік маңызы бар іс-әрекеттерге жеке бастамасы бойынша қатысуды саналы таңдауы	Іс-шараларға қатысу, көмек көрсету, демалыс күндері волонтерлік қызмет көрсету
2	Әлеуметтік маңызы	Қызмет қоғам өмірін жақсартуға және экологиялық қауіптер, мүмкіндіктердің шектеулі болуы тәрізді нақты мәселелерді шешуге бағытталған	Аз қамтылған отбасыларды қолдау, эко бастамаларға қатысу, мүмкіндігі шектеулі адамдарға, қарттарға көмек көрсету
3	Жұмыс түрлерінің алуан түрлілігі	Қоғамға қызмет көрсету әртүрлі форматтарда жүзеге асырылуы мүмкін, бұл әркімге пайдалы болатын және өз қабілеттерін көрсете алатын саланы табуға мүмкіндік береді	Волонтерлік іс-шаралар мен экологиялық науқандар
4	Тұлғалық қасиеттерді дамыту	Ерікті іс-әрекет мейірімділік, жауапкершілік, бастамашылық, көшбасшылық және т.б. маңызды адамгершілік қасиеттерді дамытуға көмектеседі	Қатысушылар толерантты болып, тыңдап, көмектесуді біледі, өзіне деген сенімділік пайда болады
Қоғамға қызмет ету нәтижесі маңызды?			
5	Көмекке мұқтаж адамдарға көмектесу	Қызмет өмірлік қиын жағдайға тап болғандарға нақты көмек көрсетуге және әлеуметтік шиеленісті азайтуға мүмкіндік береді	Қайырымдылық шараларына қатысу, гуманитарлық көмек ұйымдастыру

6	Азаматтық қоғамды дамыту	Еріктілер қоғам өмірінің белсенді қатысушылары болып, әлеуметтік жауапкершілікті нығайтуға үлес қосады	Мектеп және жастар қоғамдық бірлестіктерін құру және оларға қатысу
7	Әлеуметтік байланыстарды нығайту	Бірлескен іс-әрекет адамдарды жақындастырады, қоғамдағы бірлік, бірлік пен сенім сезімін дамытады	Жалпы мектепшілік іс-шаралар өткізу, ата-аналармен араласу, аудан тұрғындарымен бірлескен бастамаларға атсалысу
8	Әлеуметтік салауаттылық	Еріктілік өмірдің жалпы сапасын жақсартады, әлеуметтік теңсіздікті азайтады	Волонтерлердің жұмысы жергілікті мәселелерді жылдам шешуге көмектеседі
9	Жеке өсу	Қоғамға қызмет ету – бұл өзін-өзі жүзеге асыру, жаңа тәжірибе алу, коммуникативті дағдылар, жоспарлау, командалық жұмыс және көшбасшылық	Қатысушылар сенімдірек, белсенді болып, көкжиектері мен кәсіби перспективаларын кеңейтеді

Дереккөз: <https://qazvolunteer.kz/ru/articles/volonterstvo-kak-sposob-razvitiya-lichnosti-5-navykov-kotorye-mozhno-vyrabotat-rabotaya-na-volonterskikh-proektakh>

Төменде ұсынылған іс-шаралар мектеп оқушыларының бойында жауапкершілік, жанашырлық, басқаларды құрметтеу және мұқтаж адамдарға көмектесуге дайын болу сезімін дамытуға бағытталған. Олар рухани-адамгершілік құндылықтарды, белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастыруға және білім алушыларды әлеуметтік маңызды іс-әрекеттерге тартуға ықпал етеді. Іс-шараның әрқайсысы қоғамға қызмет көрсетудің әртүрлі салаларын қамтиды – қарттарға көмек көрсету, мұқтаждарды қолдау, балаларға және қоршаған ортаға қамқорлық жасау.

Ұсынылатын іс-шаралар:

Волонтерлық қызмет:

✓ «Қарттарға құрмет» – қарттарға көмек көрсету (үй шаруасына көмектесу, мерекелермен құттықтау).

✓ «Балаға күлкі сыйла» – балалар үйінің немесе аурухананың тәрбиеленушілеріне арналған ойын-сауық және танымдық іс-шаралар өткізу.

✓ «Таза мектеп» акциялары – мектеп аумағын тазалауға арналған ерікті еңбек жасақтары.

✓ «Мейірімді жүрек» – қиын өмірлік жағдайдағы отбасыларға қажетті заттарды жинау және беру.

✓ Белгілі бір әлеуметтік немесе экологиялық мәселені шешуге бағытталған іс-шаралар ұйымдастыру және қатысу – экологиялық тазалық күндері, қайырымдылық марафондары, заттар немесе азық-түлік жинау.

✓ Білім беру және ағарту – курстар, шеберлік сабақтарын өткізу, бастауыш сынып оқушыларға көмектесу, үйірмелер ұйымдастыру.

✓ Жергілікті қоғамдастықты дамыту – оқушылардың демалысын ұйымдастыру, мәдени мерекелерге қатысу, аулалар мен көшелерді абаттандыруға көмектесу, аула ойындары мен кездесулер өткізу.

«Жер сағаты» экологиялық акциясы.

Мақсаты: қоршаған ортаны қорғауға, табиғат ресурстарын үнемді қолдануға тәрбиелеу.

Іске асырудың мүмкін формалары:

✓ мектепте және үйде 1 сағатқа электр қуаты мен электр құрылғыларының үзілуі;

✓ табиғатты қорғау тақырыбы бойынша экосабак, пікірталас, презентациялар өткізу;

✓ экологиялық плакаттар, бейнероликтер, қоршаған ортаны қорғауға шақыратын плакаттар жасау;

✓ әлеуметтік желілердегі флешмоб немесе челлендж арқылы акциялардың қорытындысын шығару.

«Табиғатқа қамқорлық жасаймыз» акциясы.

Мақсаты: практикалық іс-әрекеттер арқылы оқушылардың назарын экологиялық мәселелерге аудару.

Ұсынылатын әрекеттер:

✓ мектеп аумағына ағаштар мен гүлдер отырғызу («Ағаш отырғызу күні»);

✓ қағаз бен пластмасса қалдықтарын жинау және қайта өңдеу – «Қалдыққа – екінші өмір» акциясы;

✓ ата-аналармен немесе жергілікті қоғамдастықпен бірлесіп саябақтарды, алаңдарды, бұлақтарды тазалауды ұйымдастыру;

✓ «Табиғатқа қалай көмектесе аламыз?» тақырыбында экологиялық жобалар байқауын немесе шағын зерттеулер өткізу.

Сонымен қатар:

✓ әлеуметтік сағаттар: «Менің қоғамдағы орным»;

✓ шеберлік сабақтары және жергілікті волонтерлермен және экологиялық белсенділермен кездесулер;

✓ «Қамқорлық кітабы» атты мектептегі игі істердің күнделігін жүргізу тәрізді шараларды ұйымдастыруға болады.

«Табиғатқа қамқорлық жасаймыз» акциясын өткізу бойынша ұсыныстар:

№	Акцияның бағыты	Іс-әрекет түрлері
1	Елді-мекеннің, мектептің, үйдің маңын тазалау	Ең қолжетімді бағыттардың бірі – саябақтарды, ормандарды, өзендер мен жағажайларды қоқыстан тазарту науқандарына қатысу. Мұндай шараларды жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп, ата-аналар қауымдастығын тарту арқылы жиі ұйымдастыруға болады.

Тазалау аймағын гүлзарлар, жолдар, спорт алаңдары, тротуарлар және т.б. бөліктерге бөлу және анықтау.

Қатысушыларды 3-5 адамнан тұратын топтарға бөлу. Балалардың жасын, физикалық мүмкіндіктерін және қалауларын ескерген жөн.

Қоқыс жинау, гүлзарларды суару, жолдарды сыпыру.

Жапырақты тырмалау, арамшөптерді жұлу.

Қоқыс дорбаларын тасымалдау, қарды тазалау (қыста), бордюрлер мен орындықтарды сырлау (бақылаумен).

Жұмыс:

- бастауыш сыныптар үшін 30 - 45 минуттан;
- жоғары сыныптар үшін 1 - 1,5 сағаттан аспауы керек.

Балалардың су ішуіне арналған және жалпы демалысқа арналған үзіліс ұйымдастыру

2 Ағаш отырғызу

Ормандардың жойылуымен күресудің және ауаның сапасын жақсартудың ұзақ мерзімді әдісі. Мұндай жобаларға қатысу экожүйелерді қалпына келтіруге және жаңа жасыл аймақтарды құруға көмектеседі

Жұмысты бастамас бұрын қауіпсіздік ережелері туралы айту:

- өткір/қауіпті заттарды ұстама;
- көмексіз ауыр заттарды көтерме;
- құрал-жабдықтарды дұрыс пайдалану жолдарын түсіндіру.

Қажетті құрал-жабдықтар: қолғап, тырма, шелек, қоқыс дорбалары, сыпырғыш.

Ауа райына сәйкес және ыңғайлы киім кию.

3 Экологиялық білім беру жобалары

1. «Сұрыпта және сақта» – қалдықтарды бөлу жобасы.

Мақсаты: балаларды қалдықтарды сұрыптауға үйрету және бұл не үшін қажет екенін түсіндіру.

Іс-шаралар:

- мектепте бөлек жинауға арналған контейнерлерді орнату;
- «Нені қайта өңдеуге болады?» тақырыбында интерактивті сабақтар өткізу;
- қайта өңдеу зауытына экскурсия немесе қайта өңдеу туралы бейнеролик көру.

2. «Экопатруль» – мектептің табиғатты қорғау отряды

Мақсаты: қоршаған ортаны сақтауға деген жауапкершілік сезімін дамыту.

Балалар не істейді:

- аумақтың жағдайын тексеру;
- бұзушылықтарды есепке алу (қоқыс, сынған орындықтар, ағаштарды кесу және т.б.);
- шағын есептер дайындау және шешімдер ұсыну;
- науқандар өткізу (мысалы, «Таза сынып – таза аула»).

3. «Жасыл зертхана» – ғылыми жоба

Мақсаты: оқушыларды табиғатты, экологиялық мәселелерді зерттеуге баулу.

Зерттелетін тақырыптар:

- топырақтың, судың, ауаның құрамы;
- қалдықтардың топыраққа әсері;

- мектепте жиналған қалдықтардың мөлшері;

- мектепте су мен электр энергиясын пайдалану.

4. «Менің ЭкоІзім» – жеке экологиялық күнделік.

Мақсаты: күнделікті әдеттердің табиғатқа әсерін көрсету.

Балалардың іс-әрекеті:

- олардың күнделікті тұтынуын есепке алу (су, пластик, электр);

- «экологиялық таза» әдеттерді қолданып көріңіз (экологиялық сөмкелерді алып жүріңіз, қосымша қаптамаларды алмаңыз);

- қорытынды жасап, оны сыныппен бөлісу.

5. «Мектептің экологиялық күнтізбесі» – жыл бойы өткізілетін іс-шаралар тізбегі.

Формат: экологиялық даталарға арналған тақырыптық күндер мен іс-шаралар:

- 22-наурыз – Су күні;

- 22-сәуір – Жер күні;

- 5-маусым – Қоршаған ортаны қорғау күні;

- Тазалық апталығы, «Ағаш отырғыз», «Қағаз қалдықтарын қайта өңдеу – ағашты сақтау» т.б.

6. «ЭкоЕртегілер» және «ЭкоКомикстер» – бастауыш сыныптар мен 5-6-сынып оқушыларына арналған жоба.

Мақсаты: экологиялық идеяларды шығармашылық арқылы жеткізу.

Формат:

- табиғат туралы ертегілер мен комикстер ойлап табу және сурет салу;

- үздік «экотарих» байқауы;

- мектептің экогазетін шығару немесе стенд ұйымдастыру.

7. «Терезедегі бақша жүйегі» немесе «Мектептегі көкөніс бақшасы».

Мақсаты: ауыл шаруашылығына практикалық кіріспе.

Не істеуге болады:

- сыныпта немесе мектеп алаңында өсімдіктерді өсіру;

- өсуді бақылау, күнделік жүргізу;

- жергілікті көкөністер мен шөптердің пайдасы туралы сабақтар.

- Қолдау және серіктестер (міндетті емес):

- эко-еріктілерді, ата-аналарды тарту;

- қоршаған ортаны қорғау ұйымдарымен ынтымақтастық;

- мектепшілік, аудандық/қалалық, облыстық, республикалық бағдарламаларға қатысу (мысалы, «Экосынып», «Қазақстанның жасыл мектептері», «Бөлек жинау», «Таза Қазақстан» және т.б.).

- Күтілетін нәтижелер:

- экологиялық сауаттылықты арттыру – іс-шараға қатысушылар қоршаған ортаны ластау проблемалары, қалдықтарды басқару ережелері, табиғатты қорғау жолдары туралы біледі;

- экологиялық жағдайды жақсарту – қоқыстарды тазалау, қалдықтарды сұрыптау, ағаш отырғызу қоршаған ортаны жақсартуға әкеледі;

- табиғатқа қамқорлықпен қарау мәдениетін қалыптастыру – науқандарға қатысу адамдарда табиғатқа, оның ресурстарына қамқорлық жасау әдетін қалыптастырады.

➤ «Еңбегі адал – жас өрен»

Жалпы білім беретін мектептерде еңбексүйгіштікке, жауапкершілікке, түрлі мамандық иелеріне құрметпен қарауды оқушылардың бойына сіңіру өскелең ұрпақ тәрбиесінің маңызды бөлігі болып табылады. «Еңбегі адал – жас өрен» жобасы мектеп оқушыларына адал еңбектің қадірін таныту, кәсіптің сан алуандығы туралы түсініктерін кеңейтіп, өмір жолын саналы тандауға баулуды көздейді. Әртүрлі қызмет салаларының өкілдерімен кездесулер, шығармашылық тапсырмалар мен практикалық іс-шаралар арқылы студенттер еңбекқорлық пен табандылық мақсатқа жетуге және лайықты болашақ құруға қалай көмектесетінін жақсы түсінеді.

Еңбекке деген құрмет сезімін ояту, түрлі мамандықтарға қызығушылықты дамыту қазіргі мектептің маңызды міндеті. «Еңбегі адал – жас өрен» жобасы мектеп оқушыларының бойында еңбексүйгіштікке, жауапкершілікке, әр мамандықтың маңыздылығын түсінуге тәрбиелеуге бағытталған. Жоба әртүрлі жұмыс түрлерін жүзеге асырады:

- білім алушылар командада жұмыс істеуге, шығармашылық және кәсіпкерлік дағдыларды қолдануға үйренетін күзгі жәрмеңке өткізу;

- «Мамандықтар әлемі» тақырыбы сынып сағаттары, экскурсиялар және мамандармен кездесулер арқылы ашылады;

- балалар түрлі мамандықтарды бейнероликтер, презентациялар және эсселер түрінде көрсететін «Мамандықтар марафоны» байқауы;

- мектептегі әлеуметтік желілерде тек оқушыларды ғана емес, ата-аналарды да жобаға тартуға мүмкіндік беретін ақпараттық және шығармашылық жұмыстарды орналастыру, сонымен қатар, адал еңбектің маңыздылығына кең бұқараның назарын аудару.

Бұл іс-шаралардың барлығы мектеп оқушыларының еңбекке деген құрметті көзқарасын қалыптастыруға, олардың жеке қасиеттерін дамытуға және болашақ мамандығын саналы түрде тандауға көмектеседі.

Жобаның мақсаты – білім алушылардың адал еңбекке деген құрметті көзқарасын қалыптастыру, әртүрлі мамандықтарға қызығушылықты дамыту және өмір мен кәсіби жолды саналы тандауға ықпал ететін жеке қасиеттерді тәрбиелеу болып табылады.

Міндеттері:

- «Мамандықтар әлемі» тақырыбына арналған іс-шараларға, сынып сағаттарына, экскурсияларға және әртүрлі мамандық өкілдерімен кездесулерге қатысу арқылы білім алушылардың бойында еңбекке деген оң көзқарасты, еңбек адамдарын құрметтеуге тәрбиелеу;

- мектеп оқушылары ұжымда жұмыс істейтін, өз өнімдерін немесе жобаларын жоспарлап, жасап, жүзеге асыратын күзгі жәрмеңкені ұйымдастыру

және өткізу арқылы білім алушылардың шығармашылық, коммуникативті, іскерлік дағдыларын дамыту;

- «Мамандықтар марафоны» байқауына қатысу арқылы әртүрлі мамандықтар әлемін зерттеу, презентациялар, бейнероликтер, эсселер мен баяндамалар дайындау арқылы балалардың кәсіби өзін-өзі анықтауына ықпал ету;

- мектептің әлеуметтік желілерінде жобалық іс-шаралар туралы ақпаратты, фотосуреттерді және бейнероликтерді орналастыру, қатысушылардың кең ауқымын қызығушылықпен тартуды ынталандыру арқылы мектепте және мектептен тыс ортада адал еңбек құндылықтарын насихаттау.

Жобаны жүзеге асыру барысында жүргізуге ұсынылатын жұмыс түрлерінің үлгісін 14-кестеден оқуға болады.

14-кесте – «Еңбегі адал – жас өрен» жобасын жүзеге асыру жолдары

№	Іс-шаралар	Өткізу түрі	Мақсаты және күтілетін нәтиже	Жүзеге асыру бойынша ұсыныстар
1	«Мамандықтар әлемі», «Еңбек – табыс жолы» атты сынып сағаттары	Интерактивті сабақ	Мамандықтармен таныстыру, еңбекті құрметтеуге тәрбиелеу	Бейне роликтер, презентациялар, мамандық карталарын пайдалану. Ойындар, әңгімелер, шағын сауалнамалар қолдану. Жас ерекшеліктерін ескеру: бастауыш сыныптар үшін – ойын түрлері, негізгі орта және жалпы орта сынып оқушылары үшін – пікірталас
2	Мамандармен кездесу	Дәріс, сұхбат, шеберлік сыныбы	Жұмысшы және техникалық мамандықтардың өкілдерімен кездесулер	Ата-аналарды, түлектерді, жергілікті мамандарды шақыру. Оқушыларды алдын ала дайындау: сұрақтар жинау, стенд дайындау
3	Кәсіпорындарға, цехтарға, колледждерге экскурсиялар	Сыныптан тыс жұмыстар, саяхаттар	«Тікелей эфирде» жұмысты көрсету, нақты мамандықтарға қызығушылықты қалыптастыру	Ата-аналармен және әкімшілікпен келісу. Экскурсиядан кейін талқылауды қамтамасыз ету. Есеп, рефлексия, шолулар дайындау
4	«Болашақтың мамандығы», «Менің арманым» тақырыптарында шығармашылық сайыстар	Эссе, сурет және т.б. байқаулар	Шығармашылық арқылы еңбекке деген қызығушылықты дамыту	Тақырыпты жас ерекшеліктеріне сәйкес тандау. 1-4 сыныптар – сызбалар, аппликациялар. 5-11 сыныптар оқушылары үшін – эсселер, шығармашылық презентациялар, плакаттар.

				Мектепте және әлеуметтік желілерде көрмелер жасау
5	Тақырыптық апталықтар: «Мамандықтар апталығы»	Аптадағы іс-шаралар кешені	Мамандықтар әлеміне жүйелі түрде ену, барлық балаларды тарту	Жарыстар, викториналар, презентациялар, «Мамандықты тап» ойындары, шағын жәрмеңкелер, тақырыптық желілер. Әр сынып бір мамандықты көрсете алады
6	«Айналамыздағы мамандықтар» тақырыбында рөлдік ойын	Ойын үлгісін жасау	Әртүрлі мамандықтардың қоғам өміріндегі маңыздылығын түсінуді қалыптастыру	Ойын түрі – «Мамандықтар қаласы», мұнда балалар дәрігер, құрылысшы, мұғалім және т.б. рөлдерді ойнайды. Қажетті құрал-жабдықтарды дайындауға ата-аналарды тарту
7	«Мамандықты тап» онлайн викторинасы	Интерактивті ойын	Оқушылардың мамандықтар туралы білімдерін қызықты түрде тексеру және кеңейту	Әр түрлі бағдарламаларда жүзеге асырылуы мүмкін. - Суреттер, бейнероликтер, қысқаша сипаттамалары бар сұрақтар. Жеңімпаздарды марапаттау
8	«Менің отбасымдағы мамандықтар» бейне жобасы	Үйге шығармашылық тапсырма	Еңбек құндылықтарын қалыптастыруда отбасының рөлін арттыру	Оқушылар отбасы мүшелерімен өз мамандығы туралы шағын бейне сұхбат дайындайды. Үздік бейнероликтерді мектептің әлеуметтік желідегі парақшаларында жариялануға болады
9	«Мамандық таңдау және бағдар беру бұрышы» – әзірлеу және жүзеге асыру	Стенд, презентациялар, интерактивті аймақты	Кәсіптік бағдар беруді ақпараттық қолдау	Ай сайын жаңарту. Мамандықтар, оқыту, сұранысқа ие кадрлар туралы бейне роликтердің QR сілтемелері туралы ақпаратты орналастыру. Жоғары сынып оқушылары жетекшілік ете алады
10	«Мамандықтар марафоны» байқауына қатысу	Сайыс форматы	Оқушылардың зерттеушілік, таныстыру және шығармашылық қабілеттерін дамыту	Жеке немесе командалық қатысу. Бейне роликтер, презентация немесе театрландырылған қойылым форматында мамандықтарды көрсету

«Күзгі асар жәрмеңкесі» – маусымның ауысуын тойлаудың, білім алушыларға шығармашылық пен командалық рухты көрсетуге мүмкіндік берудің тамаша тәсілі. Бұл шараны өткізудің келесі жолдарын ұсынамыз:

- шағын фермерлер базары. Білім алушылар өз бақшасында өсірілген көкөністер мен жемістерді (мүмкіндігінше), үйде пісірілген өнімдерді, тосап немесе тіпті табиғи материалдардан жасалған қолөнер бұйымдарын сата алады;

- «Асқабақ» шеберханасы. Асқабақтарды бояуға немесе оюға арналған станция. Ұжымдық шығармашылық үшін үлкен асқабақтарды да, жеке қолөнер үшін кішкентайларды да қолдануға болады;

- «Күзгі фотокүрке». Күзгі жапырақтармен, сабанмен, асқабақпен және басқа да өсімдіктермен безендірілген фотостенд, онда балалар мен ата-аналар қызықты суреттер жасай алады.

- Қолөнер шеберлік сыныбы. Күзгі гүл шоқтарын, жапырақ аппликацияларын, жаңғақтардан, бүршіктерден, көкөністерден әр түрлі мүсіндер жасау;

- «Себетте не бар?». Көзі байланған ойыншылар ұстау немесе иіс арқылы көкөніс немесе жемісті табуы керек.

- «Күзгі сән үлгілері» сайысы. Оқушылар күзгі өнімдерді бейнелейтін костюм үлгілерін ойлап тауып, көрсете алады.

- «Шай дүкені» ойыны. Ойынға (көздері байланады) қатысушылар дәмі арқылы тосаптың атауын анықтаулары тиіс.

- «Көкөніс дүкені». Ойыншылар орамжапырақтың немесе басқа да көкөністің салмағын көзбен анықтайды.

Кәсіби өзін-өзі анықтау әр адамның өміріндегі негізгі міндеттердің бірі болып табылады, өйткені ол тұлғаның даму бағытын, оның ұмтылыстары мен мақсаттарын анықтайды. Мамандық таңдау өмір сүру сапасына әсер етеді, сондықтан бұл процеске ерте жастан назар аудару керек.

Мамандық таңдау мәселесі адам өмірінде бірнеше рет туындайды және саналы көзқарасты қажет етеді. Әрбір жас кезеңінде кәсіби өзін-өзі анықтау өз ерекшеліктеріне ие болады, бұл кәсіптік бағдар жұмысын ұйымдастыру кезінде ескерілуі тиіс.

5-8 сынып оқушылары мамандықтар әлемімен алғашқы танысу кезеңінде болғандықтан, жасөспірімдерде кәсіби іс-әрекет туралы алғашқы ойларды қалыптастыру, жұмысқа деген қызығушылықты дамыту және болашақ таңдауға әсер етуі мүмкін бейімділіктерді, қабілеттерді және құндылықтарды анықтау маңызды болып табылады. Сондықтан кәсіптік бағдар беру маманы жасөспірімдердің кәсіби бағдарын дамытуға ықпал ететін, олардың өзін-өзі анықтауына қолдау көрсететін және қоғамдағы және болашақ кәсіби әлемдегі өзіндік рөлін түсінуге көмектесетін жағдай жасауы керек.

Жалпы орта білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында оқушылардың бойында түйінді құзыреттіліктерді қалыптастыру ерекше маңызға ие, оның дамуына өзара әрекеттестіктің ойын формаларын қолдану айтарлықтай ықпал етеді.

Ойын оқытудың табиғи түрі бола отырып, балалардың танымдық белсенділігін ынталандырады. Ойын оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттырып, ақпараттық өрісін кеңейтеді. Ойын әрекеті еңбек пен оқумен ұштасып, мінездің қалыптасуына, ерік-жігер мен интеллектінің дамуына

ықпал етеді. Ойын жасөспірімдерге қолжетімді формада білім алуға және тәжірибеде шешім қабылдау дағдыларын меңгеруге мүмкіндік береді және топта жұмыс істеу қабілетін дамытуға көмектеседі.

Осылайша, ойынды оқу-тәрбие процесінің белсенді әдісі ретінде пайдалану кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін арттыруға және сәйкесінше өзін-өзі анықтауға көмектеседі.

Осы орайда, жоба аясында сыныптан тыс ұйымдастыруға болатын «А-дан Я-ға дейінгі мамандықтар» атты интеллектуалдық марафонның үлгі жоспарын ұсынамыз.

Марафонның мақсаты – білім алушылардың мамандықтардың алуан түрлілігі туралы түсініктерін кеңейту, еңбекке және еңбек адамына деген құрмет сезімін қалыптастыру және дамыту, қызметтің әртүрлі салаларымен шығармашылық тұрғыдан танысу арқылы кәсіби өзін-өзі анықтауға ықпал ету.

Міндеттері:

- жасөспірімнің интеллектуалдық, адамгершілік және эмоционалды түрде өзін-өзі көрсетуіне жағдай жасау;

- оқушылардың танымдық қызығушылығын, ізденімпаздығын дамыту;

- мамандықтар туралы түсініктерін қалыптастыру;

- мамандық әлемінің сан алуандығымен таныстыру;

- оқушылардың мамандықтардың құндылығы мен маңыздылығын түсінуіне жағдай жасау.

Мақсатты топ: 5-8 сынып білім алушылары.

Интеллектуалдық ойын екі кезеңде өтеді:

1. Бірінші тур барлық командалар арасында өткізіледі және екінші турға іріктеу ретінде қызмет етеді,

2. Екінші тур 1-кезеңде ең көп ұпай жинаған 2 команда үшін «Өз ойыным» интеллектуалды телешоуы түрінде өтеді. Екінші кезеңге өтпеген командалардың мүшелері көрермен ретінде әрекет етеді және жеке жарыста «Өз ойынына» қатыса алады.

1-кезең.

«Қарлы кесек» ойыны.

Оқушыларға алдыңғының соңғы әрпінен басталатын кәсіпті (мамандық, лауазым) атау ұсынылады. Мысалы: мұғалім - маркетолог – гимнаст т.б.

«Синонимдер» ойыны

Ойынға қатысушыларға синонимдерді (дыбыстары мен жазылуы жағынан әр түрлі, бірақ мағынасы бірдей немесе өте жақын сөздер) пайдаланып, көрсетілген мамандықтардың өкілдерін атау ұсынылады. Мысалы: шофер – жүргізуші (мамандық атауының орысша нұсқасын да қолдануға болады).

Тапсырмалар:

педагог – ... (мұғалім, оқытушы);

дәрігер – ... (емші, доктор);

стоматолог – ... (дантист, тіс дәрігері);

ұшқыш – ... (пилот);

ғарышкер – ... (космонавт, астронавт);
аспаз – ... (кулинар);
голкипер – ... (қақпашы);
шаштараз – ... (шаш алушы, шаш қиюшы);
үйретуші – ... (жаттықтырушы);
сиқыршы – ... (сиқыршы, иллюзионист, факир);
қорғаушы – ... (адвокат);
вокалшы – ... (әнші);
аңшы – ... (аң аулаушы);
суретші – ... (көркем суретші, кескіндемеші, бояумен сурет салушы);
балетмейстер – ... (хореограф, биді басқарушы);
сәулетші – .. (архитектор, қала құрылысшысы, қала салушы) және т.б.
Әрбір дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады.

«Мамандықты тап» (презентация)

Оқушылар экранда бір-бірден көрінетін сөздермен – күрделіден (бірнеше мамандыққа қатысты сөздер) жеңілге (бір мамандыққа анық қатысты сөздер) дейін мамандық атауын соған қатысты сөздерге қарап болжау ұсынылады.

Тапсырма:

Сәулетші: қала (8), сызба (7), құрылғылар (6), ғимараттар (5), құрылыс (4), жоба (3), сызба (2), жоспар (1).

Полиция қызметкері: батылдық (8), күш (7), қорғау (6), заң (5), қауіпсіздік (4), іздестіру (3), құқық тәртібі (2), қылмыс (1).

Кітапханашы: тиыштық (8), жинақ (7), білім (6), каталогтар (5), кестелер (4), эрудиция (3), оқырмандар (2), кітаптар (1).

Суретші: костюм (7), грим (6), премьер (5), қошемет (4), сахна (3), көрермен (2), театр (1).

Тәрбиеші: серуен (7), қол ұстасып ән салу (6), ұйқы (5), ертеңгілік (4), ойын (3), балалар (2), балабақша (1).

Шаштараз: клиент (7), стиль (6), сұлулық (5), бояу (4), қайшы (3), шампунь (2), шаш (1).

Дұрыс жауаптар үшін ұпайлар мамандықты болжайтын сөздердің санына кері пропорционалды түрде беріледі – неғұрлым аз сөз қолданылса, ұпай соғұрлым жоғары болады.

Профи-тест (карталар бойынша)

Оқушыларға сұрақ-жауап нұсқалары жазылған карточкалар беріледі. Тапсырма – жауаптың дұрыс нұсқасын таңдау.

Сұрақтар мен жауаптар:

1. Орта ғасырларда дәрігерлердің орнын қай мамандықтың өкілдері алмастырды? (Шаштараздар).

2. Ауруханада ота жасардың алдында науқасты терең ұйқыға кіргізетін маман. (Анестезиолог).

3. Фильмді монтаждау жөніндегі маман. (Монтажшы).

4. Таяқтарды, жіптерді және арнайы қолғаптарды пайдаланып, перденің артынан қуыршақтарды басқаратын қуыршақ театрының әртісі қалай аталады? (Қуыршақшы).

5. Кәсібін, шеберлігін, еңбек дәстүрін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп отырған жұмысшылар отбасын қалай атайды? (Әулет).

6. Өнер мұражайында жұмыс істемейтін маман. (Ресторатор – мейрамхана бизнесімен айналысатын адам).

7. Сотта сотталушыны қорғауды кім қамтамасыз етеді? Қорғаушы – адвокат).

8. Төмендегі тұлғалардың қайсысы адвокат емес? (Жартылай қорғаушы – футбол немесе хоккей ойыншысы).

9. Төмендегі адамдардың қайсысы дәріханада жұмыс істейді? (Дәріші – дәріхананың жоғары дәрежелі қызметкері).

10. Төмендегі тұлғалардың қайсысы суретші? (Аквареллист (Aquarellist — акварельмен сурет салатын суретші, мөлдір, әдетте сумен сұйылтылған желім негізіндегі бояулар; латынның «aqua» — «су» сөзінен шыққан).

11. Қандай мамандық свитерге атау берді? (Водолазка – жалпақ жағасы бар жұқа, тығыз жемпір).

12. Әлемдегі тұңғыш әйел ғарышкер Валентина Терешкова еңбек жолын қайдан мамандықтан бастаған? (Тоқымашы).

13. Хор жетекшісі немесе хор дирижері қалай аталады? (Хормейстер).

14. Орыстың мақалы бойынша өз бақытын жасайтын. (Ұста).

15. Ежелгі Афинада баланы мектепке ертіп барған құлдың аты кім болды? (Мұғалім).

16. Мектептегі завуч лауазымының атауы нені білдіреді? (Оқу бөлімінің меңгерушісі).

17. Революциядан кейінгі Ресейде қандай кәсіптің өкілі «шкраб» деп аталды? (shkrab – «мектеп қызметкері» дегенді білдіреді).

18. Жапондықтар ұстазын қалай атайды? (Сенсей).

Әрбір дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады. Жауаптардың дұрыстығы компьютерлік презентация арқылы тексеріледі.

Қызықты сұрақтар (мамандықтар туралы қызықты викторина).

Оқушылар берілген сұрақтарға жылдам жауап беруі керек.

Тапсырмалар:

1. Барлық саусағынан өнер тамған кім? (Қолғапшы).

2. Өнер шығармашылығының докторы – бұл... (реставратор).

3. «Етік киген мысық» ертегісіндегі үш ұлдың әкесі қандай мамандық иесі болған? (Диірменші).

4. Шарль Перроның ертегісінде Қызыл телпек киген қыз бен оның әжесін қорғап қалған адамның мамандығы. (Ағаш кесуші).

5. Алексей Толстойдың «Алтын кілт, немесе Буратиноның басынан кешкендері» ертегісіндегі Джузеппенің мамандығы қандай болды? (Ағаш ұстасы).

5. «Дымбілместің Айға саяхаты» ертегісіндегі Стекляшкиннің мамандығы кім? (Астроном)

6. Дәрігер Айболит қандай дәрігерлік мамандыққа ие болды? (Мал дәрігері).

7. «Бала мен Карлсон» ертегісіндегі Мисс Боктың қызметі қандай? (Үй қызметкері, ал Карлсонның анықтамасы бойынша – үй мұғалімі).

8. Жұлдызды есепші, бұл ... (Астроном).

9. Жібек құрты жібек мата өндірісінің маманы ма, әлде жәндік пе? (Жәндік – түнгі көбелек)

10. Бұл адам ағаш ұстасы, аудармашы, есепші, картограф, штурман, кеме жасаушы сияқты 15-ке жуық кәсіпті меңгерген. Оның негізгі кәсібі қандай болды? (Патша – Ұлы Петр).

11. Грек тілінен аударылған қай кәсіптің атауы «жұлдызды теңіз жүзушісі» дегенді білдіреді? (Астронавт).

12. Қандай кәсіп иесін романтикалық түрде аспан дирижері деп атайды? (Әуе қозғалысын басқарушы).

13. Кім жұмыс орнында жанады? (Өрт сөндіруші).

14. Кім дәммен жұмыс істейді? (Дегустатор. Бұл кәсіптің атауы латын тілінен сөзбе-сөз аударғанда «дәм татушы» дегенді білдіреді).

15. Кім ән салып жұмыс істейді? (Әнші).

16. Кернеумен жұмыс істейтін адам ... (Электрик).

17. Қарғаларды қай ғалым санайды? (Орнитолог – құстар мен олардың таралуын зерттейтін маман).

18. Ең «жүректі» дәрігер ... (Кардиолог).

Әрбір дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады.

Анаграммалар (текше карталарда)

Оқушыларға анаграммалары бар карточкалар беріледі. Тапсырма берілген сөздердегі әріптерді мамандық атаулары шығатындай етіп қайта орналастыру. Нұсқау ретінде дұрыс жауап басталатын әріптен бас әріппен берілген.

Жауаптары: дәрігер, актер, сайқымазақ, суретші, тіс дәрігері, факир, барабаншы, елші, заңгер, режиссер және т.б.

Әрбір дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады.

Ребустар (текше карталарда)

Оқушыларға ребустар бар текше карталар беріледі. Тапсырма – мамандық атауын табу, жұмбақтарды шешу.

Жауаптары:

а) заңгер, дәрігер, мал дәрігері, жанар-жағармай бекетінің кезекшісі, тазалаушы;

ә) сауыншы, аспаз, дала жұмысшысы, теруші, б) пешші, етікші, есікші, балықшы, ағаш ұстасы;

б) механик, құрылысшы, кинолог, редактор, фермер;

в) дәрігер, сүңгуір, жүргізуші, мейірбике, зергер. Лингвист;

г) дипломат, заңгер, педагог, психолог.

Әрбір дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады. Жауаптардың дұрыстығы компьютерлік презентация арқылы тексеріледі.

Мамандықтар сөздігі (текше карталар бойынша)

Оқушыларға мамандық атаулары мен мамандардың іс-әрекетінің сипаттамасы жазылған карточкалар таратылады. Оқушылардың міндеті – мамандық атауы мен оның сипаттамасын сәйкестендіру (екінші бағандағы сипаттамалардың орындарын ауыстыру қажет, бұл жерде дұрыс жауаптар берілген)..

Тапсырмалар:

Күбіші –	бөшке (күбі) жасау маманы.
Беттеуші –	жарнамалық немесе баспа материалдарының компьютерлік макетін жасайтын адам.
Геолог –	жер қыртысын зерттейтін маман.
Нақышшы (оюшы)	металдан, шыныдан, пластмассада жасалған бұйымдарға жазу жазатын маман.
– Инкассатор –	дүкендерден түскен ақшаны жинап, банкке тасымалдайтын кәсіпқой.
Ихтиолог –	балық өсірумен айналысатын және балықтарды зерттейтін маман.
Калькулятор –	бұл зат емес, ол өндірілген өнімнің өзіндік құнын немесе бағасын анықтайтын есепші деп аталатын адам.
Кинолог –	ит өсіру және үйрету жөніндегі маман.
Қате түзетуші (корректор) –	баспа терімінде мәтіндердегі кеткен қателерді жөндеп, баспадан шықпас бұрын түзететін адам.
Метролог –	өлшеу құралдарының дәлдігін бақылайтын маман.
Парик жасаушы –	бұл табиғи немесе жасанды шаштан шаш, жалған сақалдар, мұрттар және басқа да шаштарға арналған бұйымдарды жасайтын маман.
Сыбырлаушы (суфлер) –	спектакль барысында актердің ұмытып қалған сөзін есіне салып отыратын қызметкер.
Титестер –	шайдың сапасын бағалайтын, оның дәмін, хош иісін және басқа да сипаттамаларын анықтайтын маман.
Фитодизайнер –	гүлдер мен өсімдіктерден композициялар мен картиналар жасайтын адам.

Әрбір дұрыс жауап 1 ұпаймен бағаланады. Жауаптардың дұрыстығы компьютерлік презентация арқылы тексеріледі.

Мақал-мәтелдер (текше карталарда)

Ойыншыларға еңбек туралы мақал-мәтелдердің басы мен соңы жазылған карточкалар таратылады. Тапсырма: мақал-мәтелдің дұрыс нұсқасын алу үшін екі картаны қосу.

Еңбегі ештің күні кеш,	тұзы сор.
Еңбегі аздың	өнбегі аз.
Еңбегі жанғанның	тоқтысы егіз туады.
Еңбегі көптің	өнбегі көп.
Еңбегімен ер сыйлы,	Өнбегімен жер сыйлы.
Еңбегіне қарай – құрмет,	Жасына қарай – ізет.
Еңбегіне қарай табысы,	Ерлігіне қарай дабысы.
Еңбегінен	ел таныр.
Еңбегің болмаса елге өкпелеме,	Ықтасының болмаса желге өкпелеме.
Еңбегің егіз болса,	байлығың сегіз болады.
Еңбегің қатты болса,	татқаның тәтті болады.
Еңбегің сайлы болса,	ішің майлы болар.
Еңбегің өнімді болса,	көңілің сенімді болар.
Еңбек адамның көркі,	Адам заманның көркі.
Еңбек бейнет	емес, зейнет.
Еңбек	ер атандырады.
Еңбек ердің көркі,	Ер елдің көркі.
Еңбек ердің санаты,	Білім ердің қанаты.
Еңбек ерлікке жеткізер,	Ерлік елдікке жеткізер.
Еңбек ет те мактан,	Ойнап күл де шаттан.
Еңбекке ебі жоқтың	елдікке себі жоқ.
Еңбекке жастан,	өнерге бастан.
Еңбеккер	ұйқыдан ширап тұрады,
Еріншек	ұйқыдан қирап тұрады.
Еңбеккердің	ұйқысы аз.

Дереккөз: https://massaget.kz/asyil_soz/enbek-turalyi-makal-matelder-41294/

Әрбір дұрыс құрастырылған жауапқа 1 ұпай беріледі. Оқушылардың өз бетімен еске түсірген еңбек туралы мақал-мәтелдеріне қосымша ұпайлар беріледі.

2-кезең

«Өз ойыным» интеллектуалды телешоуының принципі бойынша ұйымдастырылған викторина ұсынылады. Топ мүшелері әр түрлі (ұпайлық) сұрақтарға жауап береді, бір-бірінен озып кетуге тырысады. Ойынның екінші кезеңінде 25 сұрақ – әрқайсысы 5 сұрақтан 5 тақырып. Тақырып бойынша әрбір сұрақтың өзіндік мәні бар – ол 10 ұпайдан 50 ұпайға дейін артады. Сұрақтың «бағасы» неғұрлым жоғары болса, соғұрлым қиын болады.

Ойын топтың 25 сұрақтың бірін таңдауымен басталады. Сұрақ экранда пайда болады және оны жүргізуші дауыстап оқиды және кез келген команда қолын көтеріп (түймешігін басыңыз) және оған жауап бере алады. Ойыншылар

түймені сұрақ экранда пайда болғаннан кейін емес, сұрақты толық оқығаннан кейін ғана баса алады. Жауап дұрыс болса, сұрақтың «құны» жауап берген топтың ұпайына қосылады және олар келесі сұрақты таңдайды. Жауап дұрыс болмаған жағдайда, қалған команда өз жауабын беру құқығын алады. Командалар дұрыс жауап бермесе, көрермендерге жауап беру мүмкіндігі беріледі. Келесі сұрақты алдыңғы сұрақты таңдаған топ таңдайды.

- Өз кәсібін танымал еткен жандар. Бұл тақырыпта оқушыларға экранда портреттері көрсетілген адамдарды қандай мамандық біріктіретінін анықтау тапсырылады.

10	Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы, Мұхтар Шаханов, Ғабит Мүсірепов, Мұқағали Мақатаев, Сарин Қалқаман Айымғазыұлы	Ақындар
20	Тоқсанбаев Жұбаныш Жексенұлы, Аралбаев Қынабай, Абдуллин Нұрлан Мұханұлы, Платонов Артур Станиславович, Веронская Майя, Сарин Қалқаман Айымғазыұлы	Тележүргізуші
30	Ибраимов Ермахан, Головкин Геннадий, Сәпиев Серік, Елеусінов Данияр, Әлімханұлы Жәнібек, Тыналиев Нұрмахан	Спортшылар
40	Құспан Абзал Темірғалиұлы, Бектұрғанов Әбдіманап Елікбайұлы, Жанұзақов Қабыш, Нұрғалиев Бақыт Молдатияұлы	Заңгерлер
50	Байкенжин Абай Қабатайұлы, Досжанова Аққағаз, Әбсаттар Әбдікүлұлы, Сағымбаев Әнуар Әлімжанұлы, Қозбағаров Алаш, Асфендиарова Гүлсім Сейітжафарқызы	Дәрігерлер

- Қызықты жұмбақтан тұратын мамандықтар. Бұл тақырып мамандықтар туралы әзіл-оспақ сұрақтарды біріктіреді.

10	Кімнің алдында барлық адамдар бас киімін шешеді?	Шаштараз
20	Биіктен қарайтын жүргізуші	Ұшқыш
30	Ең алғашқы ұшқыш әйел	Мыстан кемпір
40	Суда жүзіп жүретін аспаз	Кок
50	Оның жұмысы тереңде, ең түбінде,
Оның жұмысы қараңғылық пен тыныштықта.
Ғарышкер емес, бірақ жұлдыздардың арасында жүреді.
Ол кім?	Сүнгуір

- Мамандықтардың құрал-жабдықтары. Бұл тақырыпта оқушылар экранда көрсетілген құрал жабдықтардың суреттері бойынша олардың қай мамандыққа жататынын анықтау тапсырылады.

10

Құрылысшы

20

Тігінші

30

Аспазшы-
кондитер

40 Опера әншісінің құралы

Дауысы

50 Математиктер, аңшылар мен барабаншылар онсыз жұмыс істей алмайды. Ол не?

Бөлшек, бытыра

- Әдебиет кейіпкерлерінің «мамандықтары». Бұл тақырыпта сұрақтар ертегі кейіпкерлері айналысқан мамандықтарға немесе қызмет түрлеріне қатысты.

10

Пошташы

Е.Успенский шығармаларындағы кейіпкер Игорь Иванович Печкиннің мамандығы кім?

20

Музыканттар

Музыкалық анимациялық фильм, ағайынды
Гриммдердің ертегісіне негізделген музыкалық
қиялдағы мамандық

30

Милиционер

С.Маршак поэмасындағы Степа ағайдың қызметі

40

Дымбілмес туралы шығармадағы ағайынды
сәбилердің мамандығы

Механик

50

Режиссер

А.Толстойдың «Алтын кілт» ертегісінің кейіпкерінің
негізгі мамандығы кім?

- Жалған-жұмбақтар. Бұл тақырыпта оқушыларға рифмалық жұмбақтар беріледі, бірақ дұрыс жауабы ұйқаспайды. Оқушылардың міндеті – дұрыс жауап беру.

10 Бүрмелер, қалталар және түзу жиек –
Әдемі көйлек тікті МУЗЫКАНТ

Тігінші

20 Өне бойы қап-қара, қарғадай,
Біздің шатырдан ДӘРІГЕР шығып жатыр

Мұржа

30 Арыстандар мен иттерді жаттықтырады,
Біздің ержүрек, батыл БАЛЫҚШЫ

тазалаушы
Жаттықтырушы

40 Ат пен лады торларда жүреді,
Өзінің жеңіске жету жолын дайындап жатыр СУДЬЯ

Шахматшы

50 Цирк күмбезінің астында қауіпті,
Батыл және күшті ҰШҚЫШ жолға шығады

Әуе гимнасты

2-кезеңнің соңында топтардың жинаған ұпай саны есептеледі.

➤ «Шабыт» жобасы – өскелең ұрпақтың бойында рухани-адамгершілік құндылықтарды, патриотизм мен ұлттық бірегейлікті дамытуға бағытталған негізгі мәдени-ағартушылық бастамаларды біріктіретін ауқымды шығармашылық алаң болып саналады. Жобада ұстаздың білім мен өмірлік бағдар беруші рөліне тоқталған «Даналық ұстаздан» челленджі, сондай-ақ Қазақстан халықтарының салт-дәстүрінің, әдет-ғұрпы мен көркем мұрасының байлығы мен алуан түрлілігін көрсететін «Ұлттық мәдениет» көрмесі сияқты жарқын шаралар сәтті жүзеге асырылады. «Жас сарбаз» әскери-патриоттық ән фестивалі азаматтық борыш, ерлік, Отанға деген сүйіспеншілік тақырыбына эмоционалды үн қосылса, «Мектеп театры» жобасы оқушыларды өзін-өзі танытудың, коммуникативті дағдылар мен эстетикалық талғамды дамытудың құралы ретінде сахналық өнерге баулиды. Жобада ана қамқорлығын, ұрпақтар арасындағы қолдау мен рухани байланысты бейнелейтін «Ананың аялы алақаны» челленджі, сондай-ақ қазақтың музыка мәдениетіне деген қызығушылықты оятып, ұлттық аспаптық өнерге деген құрметті тәрбиелеу «Әншуақ» және «Домбыра» фестивальдері ерекше маңызға ие болды. Осы бағыттардың барлығы мектеп оқушылары үшін шабыттың, шығармашылық өсудің және мәдени бірліктің нағыз қайнар көзіне айналған «Шабыт» жобасында біріктірілді.

Жобаның мақсаты – көркемдік, музыкалық, театрлық және ұлттық іс-шараларға қатысу арқылы мектеп оқушыларының шығармашылық әлеуетін ашу, олардың рухани-адамгершілік және патриоттық құндылықтарын қалыптастыру үшін біртұтас мәдени-шығармашылық кеңістік құру.

Міндеттері:

- өнердің әртүрлі түрлеріне – театр, музыка, сәндік-қолданбалы өнер және әдебиетке қатысу арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- әскери және азаматтық тақырыптарға арналған фестивальдар мен челленждер арқылы патриотизм мен азаматтық жауапкершілікті дамыту;
- мектеп оқушыларын қазақ халқының рухани мұрасының байлығын ашатын іс-шараларға тарту арқылы ұлттық мәдениет пен салт-дәстүрді насихаттау;
- тақырыптық іс-шаралар мен тапсырмалар арқылы отбасы мүшелеріне, үлкендерге, ата-анаға және мұғалімдерге деген құрмет сезімін тәрбиелеу, рухани-адамгершілік нұсқауларын нығайту;
- оқушылардың бастамашылдық, шығармашылық және ұжымдық жұмысына қолдау көрсете отырып, білім беру ортасында өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасау.

Қазіргі таңда өскелең ұрпақтың тәрбиесі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген жүйелі көзқарасты талап етеді. «Шабыт» жобасы білім алушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға және олардың бойында құндылықтарды бағалай білетін бағыт-бағдарды қалыптастыруға бағытталған тиімді платформа болып табылады. Жоба аясында іске асырылатын тәрбие жұмысының негізгі бағыттары мен әдістері келесідей болуы мүмкін:

■ жеке үлгі арқылы тәрбиелеу. Отбасы мен мұғалімдердің тәрбие процесіндегі рөлі ерекше маңызды. Балалар мен жасөспірімдер ересектердің мінез-құлқын бақылау арқылы үйренеді. Сондықтан педагогтер мен ата-аналар:

- басқаларға құрметпен қарауды көрсетуі;
- адалдықты, жауапкершілікті, әділеттілікті танытуы;
- қоғамдық оң мінез-құлықтың үлгісін көрсетуі тиіс.

■ Құндылықтарды оқу бағдарламасына кіріктіру. Құндылықтарды оқу пәндерінің мазмұнына тиімді енгізу келесі жолдармен жүзеге асырылады:

- адамгершілік мәселелері қарастырылатын тақырыптарды талқылау;
- әртүрлі жағдаяттарды талдау және рөлдік ойындар өткізу;
- сабақ тақырыптарының тәрбиелік мақсаттарына баса назар аудару

және тақырыпқа сәйкес тәрбие элементтерін енгізу;

- рухани-адамгершілік даму тақырыптарында сынып сағаттарын ұйымдастыру.

■ Сыни ойлау қабілетін дамыту. Құндылықтарды қалыптастыру – адамгершілік жағдайларды түсіне білуді қажет етеді. Осы мақсатта:

- этикалық дилеммаларды талқылау;
- дебаттар, тренингтер мен пікірталастар ұйымдастыру;
- оқушылардың рефлексиясы мен жеке көзқарасын дамыту

ұсынылады.

■ Шынайы өмірден алынған мысалдарды қолдану. Құндылықтарды тәжірибе арқылы түсіну мына тәсілдер арқылы жүзеге асады:

- тарихи оқиғаларды талдау;
- әдеби шығармаларды талқылау;
- өмірден алынған нақты оқиғалармен таныстыру;
- қазақ халқының мәдениеті мен тұрмысынан алынған мысалдарды

қолдану.

■ Өзін-өзі бағалау және рефлексия дағдыларын қалыптастыру. Оқушылар өз мінез-құлқын бағалауды үйренуі тиіс. Осыған байланысты:

- өзін-өзі бақылау тапсырмаларын енгізу;
- жеке мақсат қою және оны жүзеге асыруға арналған жаттығулар

ұйымдастыру;

- жеке даму кеңістігі арқылы тұлғалық өсуді қадағалау ұсынылады.

■ Ата-аналармен ынтымақтастық. Құндылыққа негізделген тәрбие отбасымен бірлесе жүзеге асырылғанда ғана тиімді болады. Ынтымақтастықтың тиімді түрлері:

- бірлескен ата-аналар жиналыстарын өткізу;
- отбасылық іс-шаралар ұйымдастыру;
- оқушылармен кездесуге өмірлік тәжірибесі мол қонақтар шақыру;
- балалардың адамгершілік дамуына қатысты кеңес беру.

■ Сыныпта жағымды атмосфера құру. Жағымды психологиялық орта тұлғаның дамуына ықпал етеді. Ұсынылады:

- диалог пен өзара құрмет мәдениетін қалыптастыру;
- эмоционалдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;

- әр түрлі көзқарастарды еркін айтуға және пікір алмасуға мүмкіндік беру.

«Шабыт» жобасын тиімді жүзеге асыру үшін шығармашылық, ғылыми-зерттеу және білім беру қызметінің әртүрлі нысандарын қамтитын әдістер жүйесін ұсынамыз. Әрбір әдіс жобаның негізгі мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған: оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, рухани-адамгершілік және патриоттық құндылықтарды қалыптастыру, оларды ұлттық мәдениетпен таныстыру және ұрпақтар арасындағы байланысты нығайту. Төмендегі кестеде жоба аясындағы жұмыстың негізгі бағыттары, оларды жүзеге асыру нысандары, сондай-ақ іс-шаралардың оқу-тәрбиелік әлеуетін көрсететін мақсаттар мен күтілетін нәтижелер берілген (15-кесте).

15-кесте – «Шабыт» жобасын жүзеге асырудың негізгі әдістері

№	Жүзеге асыру әдісі	Өткізілу түрі / Іс-шаралардың үлгілері	Мақсаты және күтілетін нәтижелер
1	Шығармашылық байқаулар мен фестивальдер	Шығармашылық байқаулар мен фестивальдар «Жас сарбаз», «Әншуақ», «Домбыра», «Мектеп театры» фестивальдері	Оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту, сахна мәдениетін қалыптастыру, өзін-өзі көрсетуге ынтасын арттыру
2	Онлайн және офлайн челлендждер	«Даналық ұстаздан», «Ананың аялы алақаны» челлендждері	Ата-ана мен ұстазға деген құрметті тәрбиелеу, рухани және отбасылық құндылықтарды нығайту
3	Көрме іс-әрекеті	«Ұлттық мәдениет» көрмесі	Ұлттық өнерге қызығушылықты, халықтың мәдени мұрасына құрметпен қарауды қалыптастыру
4	Жобалық-зерттеу қызметі	Презентация, шығармашылық жобалар, салт-дәстүрді, отбасы тарихын, бабалар ерлігін зерттеу	Зерттеушілік дағдыларын дамыту, азаматтық ұстанымын қалыптастыру, ой-өрісін кеңейту
5	Оқу және сыныптан тыс процеске кіріктіру	Музыка, тарих сабақтары, факультативтер, үйірмелер	Оқытудың тәрбиелік құрамдас бөлігін күшейту, жеке тұлғаның жан-жақты дамуына жағдай жасау
6	Шеберлік сабақтары мен шығармашылық кездесулер	Мәдениет қайраткерлерімен, ұстаздармен, ардагерлермен, халық қолөнершілерімен кездесулер	Тәжірибе алмасу, өнерге деген қызығушылықты дамыту, мәдениет органдарына құрмет сезімін қалыптастыру
7	Мектепаралық және желілік ынтымақтастық	Бірлескен фестивальдар, онлайн конкурстар, шығармашылық ынтымақтастық	Қарым-қатынас кеңістігін кеңейту, тәжірибе алмасу, мектептер арасындағы ынтымақтастықты нығайту

8	Ақпараттық-танымдық іс-шаралар	Мектеп газеттері, веб-сайттар, стендтер, әлеуметтік желілердегі жарияланымдар, фото көрмелер, бейне есептер	Жобаның жетістіктерін танымал ету, оқушылардың медиа сауаттылығын дамыту, оқушылардың белсенділіктерін арттыру
---	--------------------------------	---	--

Ұлттық мәдениет көрмесі – белгілі бір ұлттың немесе аймақтың мәдени дәстүрлерінің, әдет-ғұрыптарының, қолөнерінің және өнерінің байлығы мен алуан түрлілігін көрсетуге бағытталған ауқымды шара. Мұндай іс-шараны сәтті ұйымдастыру үшін бірнеше негізгі аспектілерді қамтитын жақсы ойластырылған сценарий қажет.

Мақсаты: Қазақстан халықтарының мәдени мұрасына құрметпен қарауды қалыптастыру, ұлтаралық толеранттылықты дамыту және әртүрлі этностардың салт-дәстүрлерін білуге деген қызығушылықты дамыту.

«Ұлттық мәдениет» көрмесінің тақырыптары (үлгі):

- Халық қолөнері және сәндік-қолданбалы өнер (ағаш ою, тоқу, керамика, кесте тігу, зергерлік бұйымдар);
- Ұлттық ойындар мен ойын-сауық (балалар мен ересектердің дәстүрлі ойындары, спорттық жарыстар, жұмбақтар, мақал-мәтелдер);
- Халықтардың тілі мен жазуы (АВС, каллиграфия, мақал-мәтелдер, ауыз әдебиеті, әдеби шығармалар, нақыл сөздер);
- Ұлттық сәулет және тұрғын үй (киіз үй, саятшылық, шайхана – макеттер, сызбалар, фотосуреттер, тұрмыстық заттар);
- Рухани мәдениет (дәстүрлі нанымдар, мерекелер, рәсімдер – құрметпен және тақырыптар қақтығыссыз; Наурыз мейрамы);
- Тарихы және халық батырлары (аңыздар, дастандар, көрнекті тұлғалар, мемлекеттік рәміздер);
- Ұлттық киімдер мен зергерлік бұйымдар (костюм тақырыбын кеңейту: әйелдер/ерлер, күнделікті/мерекелік, бас киімдер, аяқ киімдер, зергерлік бұйымдар; Қазақстан халықтарының ұлттық киімдерімен таныстыру);
- Дәстүрлі медицина және білім (дәрілік шөптер, салт-дәстүрлер, бақсылық, монша дәстүрлері);
- Ұлттық тағам және тағам мәдениеті (тағамдарды ғана емес, сонымен қатар мерекенің әдет-ғұрпын, дастархан этикеттерін ашуға болады; Қазақстан халықтарының ұлттық тағамдарымен таныстыру);
- Отбасылық дәстүрлер мен өмір салты (адамның өмірлік кезеңдеріне сәйкес мерекелер);
- Қазақстан халықтарының музыкасы мен билері (қазақ билері, грузиннің «Лезгинка» және т.б.).

Жан-жақты дамыған, отансүйгіштік рухы бар жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын жүзеге асыру жағдайында азаматтық сана мен тарихи мұраға құрметпен қарауды дамытудың маңызы ерекше. Өскелең ұрпақты отансүйгіштік, Отанға деген сүйіспеншілік рухында тәрбиелеудің тиімді құралдарының бірі – өнер, атап айтқанда, әскери-патриоттық әндер орындау болып табылады.

«Жас сарбаз» әскери-патриоттық әндер фестивалі» жобасы еліміздің ерлікпен өткен тарихына мақтаныш сезімін тәрбиелеу, жауынгерлер мен Отан қорғаушыларға құрмет сезімін қалыптастыру, сондай-ақ мектеп оқушылары мен жастар арасында патриоттық әндерді насихаттау мақсатында жүзеге асырылуда. Музыкалық шығармашылық арқылы қатысушылар Қазақстанның әскери тарихымен танысады, өнер арқылы патриоттық сезімдерін білдіруді үйренеді, сонымен қатар шығармашылық және коммуникативті дағдыларды дамытады.

Фестиваль рухани-адамгершілік құндылықтарды нығайтуға, ұлттық сананы қалыптастыруға, әртүрлі жастағы балаларды батырларды есте сақтау және Отанға қызмет ету дәстүрлерін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуге деген ортақ ниетті біріктіруге көмектеседі.

Фестивальдің мақсаты – жастардың әскери-патриоттық тәрбиесін насихаттау, шығармашылық қабілеттерін дамыту, достықты нығайту және дарынды орындаушыларды қолдау.

Міндеттері:

- Отанға деген сүйіспеншілікке, әскери қызметке және Отан қорғаушылардың ерлігіне құрметпен қарауға тәрбиелеу;
- көркем-музыкалық формалар арқылы оқушылардың Қазақстан тарихына деген қызығушылығын дамыту;
- мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қолдау және дамыту.

«Жас сарбаз» әскери-патриоттық әндер фестивалі» жобасын жүзеге асыру кезеңдері және орындалатын іс-әрекет түрлері 16-кестеде ұсынылған.

16-кесте – Жобаны жүзеге асыру кезеңдері

№	Кезеңдері	Мерзімі	Мазмұны
1	Дайындық	Фестивальге 1 - 2 апта қалғанда	- фестивальді өткізу ережесін әзірлеу; - - қатысушыларды жас топтары бойынша бөлу; - репертуар таңдау, репетициялар өткізу
2	Негізгі (фестивальді өткізу)	Іс-шара күні	- салтанатты ашылу; - қатысушылардың сөздері; - концерттік және конкурстық бағдарлама
3	Қорытындылау	Фестивальден кейін	- қатысушыларды марапаттау; - оқиға туралы ақпаратты жариялау (әлеуметтік желілерде, мектеп сайтында және т.б.); - кері байланыс, нәтижелерді талдау

«Домбыра күні» концерт және көрме

Домбыра – Ұлы дала мен халық бірлігінің символы болып саналады.

Домбыра – жай музыкалық аспап қана емес, ол – қазақ халқының рухани мұрасының, тарихының, мәдени дәстүрінің, сарқылмас жасампаздық қуатының көрінісі. Қос ішекті аспап ғасырлар бойы қазақ өмірінде ерекше орын алып, сезім мен бейненің молдығын жеткізіп келеді.

Бір қарағанда қарапайым, домбыра таңғажайып мәнерлілікке ие. Оның дыбыстары жұмсақ және ойлы болуы немесе қатты және жылдам болуы мүмкін. Оның әуендерінен шетсіз-шексіз даланың самал желі, тұяқтардың дүбірі, судың сылдыры, құстардың сайрауы естіледі. Ежелден домбыра көшпелілердің серігі болып, саяхатта да, мерекеде де, жалғыздықта да күнін әуенмен толтырып келеді. Оның үніне эпостар жасалып, аңыз-әңгімелер айтылып, ауызша дәстүрлер сақталған. Күйші өнері – қашанда халық арасында жоғары бағаланған, өйткені ол тек техникалық шеберлікті ғана емес, рухани терең бойлауды да қажет етеді.

2018 жылы домбыраның ұлттық мәдениеттегі ерекше рөлін ескере отырып, Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен Ұлттық домбыра күні белгіленді. Содан бері бұл мереке жыл сайын шілде айының бірінші жексенбісінде тойланып келеді.

«Домбыра күні» мерекесінің мақсаты – дәстүрлі музыка өнерімен таныстыру арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін, қазақ халқының мәдени мұрасын құрметтеу, ұлттық бірлік сезімін дамыту.

Міндеттері:

- отансүйгіштікке, туған халқының тарихы мен мәдениетіне құрметпен қарауға тәрбиелеу;
- өскелең ұрпақтың бойында рухани-адамгершілік қасиеттер мен эстетикалық талғамды дамыту;
- балалар мен жасөспірімдерде мәдени бірегейлікті және өз ұлтына қатыстылық сезімін қалыптастыру;
- білім алушылардың өзін-өзі шығармашылықпен жүзеге асыруына жағдай жасау;
- әлемдік материалдық емес мұраның бөлігі ретінде домбыраға тұрақты қызығушылықты қалыптастыру.

Бұл күн ерекше маңызға ие және Қазақстанның мәдени мұрасына құрмет көрсету символына айналды. Ол:

- 1 Тарихи еске алу күні – ғасырлар бойғы мәдени сабақтастықты, бабалар даналығын және ұлттық өнердің байлығын еске түсіру күні.
- 2 Шеберлік пен шабыт домбырашыларға, композиторларға және мерекесі – домбыра музыкасының дәстүрін сақтап, дамытатын адамдарға құрмет көрсету мүмкіндігі.
- 3 Ұлттық бірлік күні – жасына және әлеуметтік жағдайына қарамастан концерттер, фестивальдар, көпшілік мерекелер, шеберлік сабақтары тәрізді адамдарды біріктіретін іс-шаралар еліміздің барлық аумағында өткізілетін күн.
- 4 Мәдени бірегейліктің қазақ халқының бірегейлігін және оның көрінісі күні – әлемдік өнерге қосқан үлесін көрсететін күн.

5 Жастар арасында мереке өскелең ұрпақты домбыраны домбыраны танымал ету меңгеруге, оның бай репертуарымен күні – танысуға және даңқты дәстүрді жалғастыруға тартуға септігін тигізеді.

Ұлттық домбыра күні жай ғана дата емес. Бұл әрбір қазақстандықтың тарихпен байланысын, өз мәдениетіне мақтаныш сезімін және ата-бабаларының ұлы мұрасына қатыстылығын сезінетін күн. Бұл – ән тілінде сөйлеп, даланың жан дүниесі шырқайтын мереке.

«Домбыра күні» мерекесін ұйымдастыру бойынша ұсыныстар:

Бөлім	Мазмұны	Мақсаты / міндеттері	Іске асыру жолдары
Дәстүрлі қойылымдар.	Классикалық күйлер мен дәстүрлі репертуардың үзінділерін домбырада орындау.	- Күйді ұлттық музыка жанры ретінде таныстыру; - қазақ мәдениетінің рухани тереңдігін қабылдау.	Музыкалық мектеп оқушыларының, ансамбльдердің, мұғалімдердің орындауындағы күйлер.
Заманауи аранжировка.	Домбыраны заманауи музыкалық жанрлармен үйлестіру.	- Домбыраның жан-жақтылығы мен өзектілігін көрсету; - жастар аудиториясын тарту.	Қазіргі заманғы музыкалық ұжымдардың, шығармашылық дуэттердің және жеке орындаушылардың қойылымдары.
Халық арасынан шыққан орындаушылар.	Әуесқой домбырашылардың, балалар, ауыл мектептерінің оқушылары, жергілікті жердің өнерпаздарының қатысуы.	- Мәдени сабақтастықты қолдау; - әртүрлі ұрпақ өкілдерін тарту; - жергілікті жерге танымал орындаушыларды тарту.	Ашық сахна, әртүрлі жастағы және әлеуметтік топтардағы қатысушылар арасындағы байқау-фестивалі немесе концерт.
Музыкалық-поэтикалық блок.	Ақындар, терме мен жыр орындаушылар, сазды, поэзияны және ауызша ауыз әдебиетін үйлестіру.	- Ауызша (жатқа) оқу дәстүрін сақтау; - әдеби-музыкалық мұраға қызығушылықтарын арттыру.	Ақындардың өнер көрсетуі, домбыра туралы өлеңдер оқу, домбыраның пайда болуы мен маңызы туралы әңгімелер.
Интерактивті элементтерді қолдану.	Әндерді бірлесіп орындау, флешмобтар,	- Көрермендерді белсенді тарту	«Досынды үйрет» шеберлік сабағы, «Бізбен бірге күй

	конкурстар, домбыра тарту бойынша шеберлік сабақтарын ұйымдастыру.	- Домбыраға практикалық қызығушылықты қалыптастыру.	орында» интерактивті, ашық сабақтар.
Көрнекі және медиа форматтағы іс-шаралар.	Домбыра туралы бейне-роликтер, деректі фильмдер, фотосуреттер мен музыкалық аспаптар көрмелері.	- Домбыра туралы түсініктерін кеңейту; - патриоттық тәрбие беруде заманауи технологияларды пайдалану.	Бейне роликтер, фильмдер зонасын ұйымдастыру. «Домбыра – ұлт мақтанышы» фотокөрмесі, атақты домбырашылар туралы фильмдер көрсету.
Патриоттық тәрбие беру	Домбыраның ұлттық символ ретіндегі рөліне, әнұранның, тудың дыбысталуына, салт-дәстүріне тоқталу	- Мәдени рәміздер арқылы Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу. - ұлттық салт-дәстүрдің маңыздылығын ұғындыру.	Концерттің әнұранмен басталуы, домбыраның ел үшін, халық үшін маңызы туралы ақпарат берілетін салтанатты бөлім.

Қазақ мәдениетінің тарихы мен аңыздары өскелең ұрпақты тәрбиелеуде, балалар мен жастардың бойында патриоттық сезімді, өз халқының салт-дәстүрлері мен рухани құндылықтарына құрметпен қарауды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ерлік, әділдік, мейірімділік, үлкенді сыйлау, Отанға деген сүйіспеншілік сияқты маңызды өмірлік сабақтар батырлар бейнесі, тарихи оқиғалар, халық ертегілері арқылы беріледі. Бұл мәдени қайнарлар жастардың ұлттық болмысын сезінуіне, ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтып, тұлғаның адамгершілік және азаматтық дамуының берік іргетасына айналуына ықпал етеді.

Осы орайда «Ұлттық домбыра күні: Қазақ мәдениеті символының тарихы мен аңыздары» атты іс-шараның үлгі жоспарын 17-кестеде ұсынамыз.

17-кесте – Ұлттық домбыра күні: Қазақ мәдениеті символының тарихы мен аңыздары (үлгі)

Бөлім	Мазмұны	Мақсаты / міндеттері	Іске асыру жолдары
Тарихи-мәдени шолу.	Домбыраның тарихы, оның көне дәуірден бүгінгі күнге дейінгі дамуы туралы әңгіме.	- Домбыраның тарихи тамырымен таныстыру;	Дәріс, презентация, «Домбыра жолы» стенді, мұрағат материалдарының

		- музыкалық мұраға құрметпен қарауды қалыптастыру.	көрмесі, интерактивті карталар.
Домбыра туралы аңыз-әңгімелер.	Домбыраның шығу тегі туралы қазақтың аңыз-әңгімелерін дыбыстау және сахналау	- Халық халқының ауызша әдебиет дәстүрін сақтау және жеткізу; - мифологиялық және рухани мұраға қызығушылықты ояту.	Театрландырылған шағын көріністер, акын әңгімелері, бейнероликтер, иллюстрациялық слайдтар.
Мәдениеттегі домбыраның символы.	Домбыраның даланың, рухани мұраның, ұрпақтар байланысы мен халық бірлігінің символы ретіндегі мәні.	- Мәдени болмыстан хабардар болу; - патриоттық сананы қалыптастыру.	Интерактивті әңгіме, оқушылардың жобалық жұмысы, «Домбыра мен үшін нені білдіреді?» эссе байқауы.
Дастандар мен әдебиеттегі домбыра.	Қазақ әдебиетінде, поэзиясында, жырларында, дастандарында домбыра бейнесін пайдалану.	- Домбыра бейнесін поэтикалық таңба ретінде таныту; - білім алушылардың әдеби талғамын дамыту.	Дастандардан үзінді оқу, өлеңдерді талдау, «Жолдар мен бейнелердегі домбыра» атты әдеби кеш.
Домбыра ұлт символы ретінде.	Ұлттық домбыра күнінің белгіленуі (2018 жылдан бастап), оның маңызы мен халықтың рухани-мәдени бірлігін нығайтудағы рөлі.	- Азаматтық сананы арттыру; - ұлттық мәдениетке мемлекеттік қолдау көрсетудің маңыздылығын түсіну.	Мерекенің белгіленуі туралы бейнеролик, «Домбыра күні туралы не білесіз?» викторинасы.
Білім беру компоненті.	Домбыраның құрылысы, ойнау техникасы, атақты күйшілер мен композиторлар туралы оқу блоктары.	- Оқушылардың ой-өрісін кеңейту; - музыкант мамандығына құрмет сезімін қалыптастыру.	Шеберлік сабақтары, «Домбыра құрастыру» танымдық ойындары, интерактивті квестер.
Шығармашылық интеграция.	Домбыра тақырыбына өз бетінше шығармашылық жұмыстар жасау – суреттер, өлеңдер, шағын күйлер.	- Білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. - эмоционалды-эстетикалық тәрбие беру.	«Домбыра – менің жүрегімде» суреттер көрмесі, авторлық өлеңдер немесе бейнероликтер байқауы.

«Шабыт» жобасы – білім алушының жеке тұлғасын жан-жақты дамытуға бағытталған, ұлттық және адамгершілік құндылықтарға негізделген тәрбие жұмыстың үлгісі. Осы ұсыныстарда көрсетілген әдістер кез келген білім беру ұйымының тәрбие жұмысы жүйесіне бейімделіп, енгізілуі мүмкін.

➤ Заманауи мектеп жағдайында оқушылардың тіл және коммуникациялық дағдыларын дамыту ерекше маңызға ие, ол тек табысты оқуға ғана емес, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлауды, өз позициясын дәлелдей білуді және сындарлы диалогты қалыптастыруға ықпал етеді. Осы тұрғыда «Ұшқыр ой алаңы» жобасы – көкжиектерді кеңейтуге, рухани-адамгершілік құндылықтар мен азаматтық жауапкершілікке тәрбиелеуге бағытталған тақырыптық пікірталастар өткізілетін тиімді білім беру алаңы. Мектеп оқушыларының пікірталасқа қатысуы мемлекеттік тілде сөйлеуді жетілдіріп, сөздік қорын байытып қана қоймай, басқалардың пікірін құрметтеу, тыңдай білу, талдау және қорытынды жасай білу сияқты маңызды қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді. Талқылау тақырыптары жас ерекшеліктері мен моральдық нұсқауларды ескере отырып таңдалады, бұл балаларда патриотизмді, қоғам алдындағы борыш сезімін және өз елінің пайдалы азаматы болуға ұмтылуды дамытуға көмектеседі.

Жоба оқушылардың әлеуметтенуі мен тұлғалық дамуына ықпал етуге бағытталған және бұл мақсатқа дебат қозғалысын белсенді түрде кеңейту арқылы қол жеткізу көзделеді. Жоба аясында жүзеге асырылатын дебат қозғалысы елдегі барлық білім алушыларға қажет және тиімді құрал ретінде қарастырылады, ол жоғары рухани-адамгершілік құндылықтар, гуманизм, толеранттылық пен демократия қағидаттарына негізделген қазақстандық патриотизм рухында жас ұрпақты тәрбиелеуге арналған бірыңғай әлеуметтік-педагогикалық жүйеге айнала алады.

Дебаттар – қатысушылар арасында өзекті мәселелер бойынша құрылымдалған және мақсатты түрде ұйымдастырылған көпшілік алдында пікір алмасу түрі болып табылады. Олар логикалық және сыни ойлауды дамытуға, мәселелерді жүйелі түрде түсінуге, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға және жағдайларға әртүрлі көзқараспен қарауға көмектеседі. Дебаттар – бұл идеялар, көзқарастар мен пікірлердің саналы түрде өзара әрекеттесуі дегенді білдіреді.

Әлемдік тәжірибеде жастардың дебат қозғалысы – бірегей әлеуметтік құбылыс болып саналады. Бүгінде Халықаралық мектептік дебаттар қауымдастығына шамамен 50 ел мүше. Қазіргі кезде дебаттар кеңінен танымал болып, саясаттан бастап бизнеске, білім беру, психология мен қоғамдық қызметке дейінгі түрлі салаларда қолданылуда.

Дебаттар – біріншіден тұлғалық дамудың құралы, екіншіден қоғам дамуының факторы және үшіншіден бос уақытты мазмұнды өткізу түрі ретінде қарастырылады, сонымен қатар бұлар «Ұшқыр ой алаңы» жобасы үдерісінің негізгі үш құрамдас бөлігі болып саналады.

Мемлекеттік тілде рухани-адамгершілік құндылықтарын, азаматтық ұстанымын және қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететін тақырыптық пікірталас ұйымдастыру арқылы оқушылардың тілдік, коммуникативті және ойлау қабілеттерін дамытуға жағдай жасау жобаның мақсаты болып саналады.

Жобаның міндеттері:

- ашық пікірталасқа, диалогқа қатысу арқылы оқушылардың сөйлеу белсенділігін, тіл сауаттылығын дамыту;
- өз көзқарасын дәлелдей білу, конструктивті диалог жүргізу, басқалардың пікірін құрметпен қабылдау қабілеттерін дамыту;
- отбасы, қоғам, Қазақстанның тарихы мен мәдениетіне қатысты өзекті тақырыптарды талқылау арқылы рухани-адамгершілік және патриоттық құндылықтарды насихаттау;
- мемлекеттік тілге деген қызығушылықты арттыру, оны күнделікті және оқу-тәрбие іс-әрекетінде белсенді қолдануға ынталандыру;
- білім алушылардың сыни ойлауын, көшбасшылық қабілеттерін және өзіне деген сенімділігін дамыту;
- көпшілік алдында сөйлеу мәдениетін және өз ойын ауызша жеткізу дағдыларын дамытуға ықпал ету.

«Ұшқыр ой алаңы» жобасы аясында ұйымдастырылған пікірталастар білім алушылардың сөйлеу және ойлау қабілетін дамытуға ықпал ететін оқу-тәрбие жұмысының маңызды құралы болып табылады. Олар нақты қарым-қатынас жағдайында өз көзқарасын дәлелдеу, басқалардың пікірін құрметтеу, мемлекеттік және шет тілдерін меңгеру қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Төменде пікірталастарды ұйымдастырудың негізгі кезеңдері, олардың артықшылықтары мен оқу процесінде пайдаланудың практикалық формалары бейнеленген кесте берілген (18-кесте).

18-кесте – «Ұшқыр ой алаңы» жобасы аясында пікірталас шараларын ұйымдастыру

№	Кезеңдері	Мазмұны мен ұсыныстар
1	Тақырыпты таңдау	Тақырыптар өзекті, қызықты және оқушыларға түсінікті, олардың жасына және тілді меңгеру деңгейіне сәйкес болуы керек. Мысалдар: «Экология және жастар», «Отбасы құндылықтары»
2	Дайындық	Тақырыпты алдын ала зерттеп, негізгі дәлелдерді, сөздік қорын, мүмкін болатын сұрақтар мен өз көзқарастарын дәлелдейтін мысалдарды дайындау ұсынылады
3	Мақсат қою	Талқылау мақсаты ортақ пікірді табу, оң және теріс жақтарын анықтау, қорытынды жасау жақтарын ескере отырып, айқын тұжырымдалуы тиіс. Мысалы: «Не маңыздырақ екенін анықта – дәстүр немесе прогресс»
4	Барлығының қатысуы	Мұғалімнің достық атмосферасын құруы және барлық оқушыларды, соның ішінде өзіне сенімсіз және ұялшақ оқушыларды қатысуға ынталандыру маңызды
5	Дәлелдеу	Оқушылар өз ұстанымдарын дәлелдеуді, яғни мысалдар келтіру, фактілерді пайдалануды, логикалық қорытындылар жасауды үйренуі керек. Бұл сыни ойлауды дамытады
6	Тыңдау және пікірді ескеру	Белсенді тыңдау дағдыларын, басқалардың пікірін құрметтеуді, нақтылау сұрақтарын қоюды және дау-дамайсыз қарсы қоюды дамыту маңызды

7	Рефлексия	Талқылаудан кейін қорытындылау пайдалы: не болды, қандай күшті дәлелдер болды, қандай қорытындылар жасалды. Бұл топтық талқылау немесе жазбаша тапсырма болуы мүмкін
---	-----------	--

«Үшқыр ой алаңы» жобасы аясындағы оқу-тәрбие жұмысының бір түрі ретінде пікірталас білім алушылардың сөйлеу және коммуникативті дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Ағымдағы тақырыптарды талқылау барысында мектеп оқушылары сыни тұрғыдан ойлауға, басқалардың пікірін құрметтеуге, өз позициясын дәлелдеуге, тілді ойды жеткізу құралы ретінде пайдалануға үйренеді. Төменде мектеп тәжірибесінде пікірталасты қолданудың негізгі артықшылықтары берілген (19-кесте).

19-кесте – Оқу-тәрбие процесінде пікірталасты қолданудың артықшылықтары

№	Дағдылар мен нәтижелер	Сипаттамасы
1	Қарым-қатынас дағдылары	Білім алушылар мемлекеттік немесе шет тілінде сенімді сөйлеуге, тыңдауға және ой тұжырымдауға үйренеді
2	Сыни тұрғыдан ойлау	Ақпаратты талдау, пікірлерді салыстыру, қорытынды жасау қабілеттерін дамытады
3	Тіл үйренуге деген қызығушылық	Пікірталас тілді қарым-қатынастың тірі құралына айналдырады, сөйлеуге және түсінуге құштарлықты ынталандырады
4	Сөйлеу әрекетін белсендіру	Оқушылар шынайы қарым-қатынасқа тартылады, бұл мотивацияны арттырады және тіл тәжірибесін жақсартады
5	Жеке көзқарас қалыптастыру	Маңызды тақырыптарды талқылау арқылы балалар өз көзқарасын қорғауға және басқаларды құрметтеуге үйренеді

Тілдік пікірталастардың артықшылықтарын түсіну оларды оқу және тәрбие процесіне тиімді енгізуге көмектеседі. Дегенмен, табысты жүзеге асыру үшін мектеп жағдайында талқылауды іс жүзінде қалай нақты қолдануға болатынын қарастыру маңызды. 20-кестеде пікірталастарды ұйымдастыруға болатын нақты формалар мен жағдайлардың мысалдары келтірілген.

20-кесте – Мектеп тәжірибесінде пікірталасты қолдану үлгілері

№	Жұмыс түрлері	Сипаттамасы
1	Фильмді немесе мәтінді талқылау	Көргеннен/оқығаннан кейін білім алушылар өз пікірлерін білдіреді, кейіпкерлерді, сюжетті және мәселелерді талқылайды
2	Проблемаларды шешу	Талқылау тілінде адамгершілік, әлеуметтік немесе этикалық ойларды, пікірлерді талдау
3	Шағын жобалар әзірлеу және қорғау	Топпен жұмыс, таныстыру (презентация) және идеяларды қорғау

4	Емтиханға/эссеге дайындық	Тақырыптарды, дәлелдерді, негізгі ұғымдарды, идеяларды талқылау
5	Зерттеуді талқылау	Шағын ерттеу нәтижелері бойынша пікір алмасу

«Ұшқыр ой алаңы» жобасының оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын, коммуникативті дағдыларын дамытуға, өз көзқарасын дәлелді түрде жеткізе білуге тәрбиелеуде маңызы зор болып табылады. Ағымдағы тақырыптарды талқылауға қатысу арқылы мектеп оқушылары ақпаратты талдауға, басқалардың пікірін құрметтеуге және негізделген шешім қабылдауға үйренеді. Бұл жоба өскелең ұрпақтың бойында белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастырып, интеллектуалдық мәдениетінің деңгейін және өзін-өзі жетілдіруге деген ынтасын арттырады, жан-жақты дамыған, жауапкершілігі мол жеке тұлғаны дайындауда маңызды рөл атқарады.

Осы орайда 21-кестеде «Ұшқыр ой алаңы» жобасын іске асыру бойынша іс-шаралардың үлгі жоспарын және талқылауға арналған тақырыптардың атауларын ұсынамыз.

21-кесте – «Ұшқыр ой алаңы» жобасын іске асыру бойынша іс-шаралардың үлгі жоспары

№	Іс-шаралар	Өткізілу түрі	Іс-шараның мақсаты
1	Жобаны ашу. «Сөз күдіреті» тақырыбында интерактивті кездесу	Пікірталас алаңы	Пікірталасқа қатысуға ынталандыру, жобаға қызығушылық тудыру
2	«Тіл – ұлттың жаны» тақырыбында талқылау жұмысы	Топтық пікірталас	Мемлекеттік тілдің қоғам өміріндегі орнын білу
3	«Жасөспірім және әлеуметтік желілер» тақырыбында дебат клубы	«Дебат» форматында	Сыни тұрғыдан ойлауды, медиа сауаттылықты дамыту
4	«Ата-ана – ұрпақ – тәрбие» тақырыбында дөңгелек үстел	Дөңгелек үстел және жағдаяттарды талдау	Отбасылық құндылықтарды, жауапкершілікті қалыптастыру
5	«Менің Отаным – Қазақстан» панельдік талқылау	Панельдік пікірталас:	Отансүйгіштікке, Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу
6	«Болашақ мамандығым» тақырыбында миға шабуыл	Интерактивті формат	Өзін-өзі анықтау, кәсіптік бағдар беру
7	«Табиғатты аялау – адамзат парызы» тақырыбында талқылау жұмысы	Экологиялық пікірталас	Экологиялық жауапкершілікті қалыптастыру
8	«Менің болашағым менің қолымда» қорытынды алаң:	Көпшілік алдында сөз сөйлеу	Өзін-өзі таныстыру, жеке ұстанымын қорғау, рефлексия

- ✓ Талқылауға арналған тақырыптардың атауларын үлгісін ұсынамыз:
- «Қазіргі жастар – ел болашағы».
- «Мейірімділік – адамгершіліктің негізі».
- «Технологиялар мен адамзат: пайдасы мен зияны»
- «Ұлттық дәстүрлерді сақтау – біздің міндетіміз»
- «Жасөспірімнің қоғамдағы рөлі»
- «Білім – табыстың кілті ме?»
- «Жасыл болашақ: экология және жастар»
- «Еріктілік – жүрек қалауымен жасалатын іс» және тағы да басқалар.

Мектеп оқушыларына арналған зияткерлік ойындар ақыл-ой қабілеттерін және шығармашылық әлеуетін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Оларға шахмат, логика және математикалық басқатырғыштар, интеллектуалдық викториналар, есте сақтау жаттығулары, сөздік ойындар, шығармашылық тапсырмалар, сондай-ақ стратегиялық ойлауды қажет ететін үстел ойындары сияқты әрекеттер кіреді.

Мұндай ойындарға үнемі қатысу тұжырымдамалық және сыни ойлауды дамытуға көмектеседі, зейінді арттырады, сөздік қорын кеңейтеді, есте сақтау мен қиялды дамытады. Сонымен қатар зияткерлік ойындар мектеп оқушыларын саналы шешім қабылдауға, өз іс-әрекетін жоспарлауға, топта жұмыс істеуге және стандартты емес тапсырмалардан қорықпауға үйретеді. Олар оқу процесін қызықты етеді және балаларды өзін-өзі дамытуға ынталандырады.

Зияткерлік ойындардың түрлері:

Ойынның түрлері	Ойынның мақсаты
Шахмат пен дойбы	Классикалық үстел ойындары стратегиялық ойлауды, болжауды, жоспарлау дағдыларын және мәселелерді шешуге аналитикалық көзқарасты дамытуға бағытталған. Олар балаларды алдын ала ойлануға, қарсыластың қимылдарын ескеруге және сәтсіздікке төзімділікті қалыптастырады, табандылық пен өзін-өзі бақылауды дамытады.
Логикалық басқатырғыштар	Кроссвордтар, судоку, логикалық басқатырғыштар, текшелер мен ақыл-ой ойыны сияқты тапсырмалар логиканы, жүйелі ойлауды, зейінділік пен ақпаратты талдау және синтездеу дағдыларын дамытуға бағытталған. Мұндай ойындар ұтымды ойлау қабілетін дамытуға және мәселелерді шешудің дәстүрлі емес әдістерін іздеуге көмектеседі.
Викториналар	Ой-өрісті тексеруге және кеңейтуге арналған «Не? Қайда? Қашан?», «Өз ойыны», «Брейн ринг» сияқты ойындар. Олар білімпаздықты (эрудицияны), шапшаң ойлауды, топта жұмыс істеу қабілетін дамытады, сонымен қатар

Есте сақтау қабілетін дамытуға бағытталған ойындар	ақпаратты іздеу және құрылымдау дағдыларын дамытады. Викторинаға қатысу жаңа білімге қызығушылықты оятып, өз ойын анық және сенімді жеткізуге үйретеді. Суреттерді, тізбектерді, сөздерді, сандарды, бейнелерді есте сақтауға арналған тапсырмалар. Мұндай ойындардың мақсаты – қысқа және ұзақ мерзімді есте сақтауды дамыту, зейінді шоғырландыру және ақпаратты жүйелеу қабілетін жақсарту болып табылады. Олар мектеп оқушыларына оқу жүктемесін жақсы жеңуге және үлкен көлемдегі материалды есте сақтауға көмектеседі.
Шығармашылық ойындар	Балаларды шығармашылық ойлауға, әдеттен тыс шешімдерді көруге, қиял мен сезгіштікті, түйсікті (интуицияны) көрсететін ойындар. Шығармашылық және зерттеушілік әрекеттерге қажет ассоциативті ойлауды, эмоционалды интеллекті және ойлау икемділігін дамытатын «Ғажайып текше» немесе «Сәтті жағдай» тәрізді ойындарды жатқызуға болады.
Әріптермен және сөздермен ойындар	Әріптерді ретке келтіру тапсырмалары, сөзжасам, сөзжұмбақ, лингвистикалық жұмбақтар, антоним және синоним сөздермен ойындар. Бұл ойындар сөйлеуді дамытуға, сөздік қорын, сауаттылығын кеңейтуге көмектеседі. Олар жалпы интеллектуалдық дамуға және тілдік олимпиадаларға дайындалуға пайдалы.
Математикалық ойындар	Сандар, математикалық заңдылықтар, логикалық-математикалық есептер бар ойындар мен тапсырмалар. Мақсаты: сандық және абстрактілі ойлауды дамыту, логикалық құрылымдармен жұмыс істеу, есеп шарттарын талдау және шешу алгоритмдерін құру. Әсіресе математикалық олимпиадалар мен жарыстарға дайындық кезінде пайдалы.
Стандартты тапсырмалар	Жауабы анық емес және өзіндік ойлауды, қиялды және үлгі шектерінен шығу мүмкіндігін қажет ететін тапсырмалар. Мұндай тапсырмалар ойлаудың әртүрлі тәсілдері арасында жылдам ауысу және жаңа

Олимпиада тапсырмалары	жағдайларға бейімделу қабілеті тәрізді когнитивтік икемділікті дамытады. Пәндік олимпиадаларда қолданылатын жаттығуларға ұқсас күрделі зияткерлік жаттығулар. Олар мектеп оқушыларын табандылыққа, көп деңгейлі тапсырмалармен жұмыс істей білуге, оқу жетістіктеріне ынтаны дамытуға және жоғары деңгейдегі сынақтарға дайындалуға мүмкіндік береді.
«Білгім келеділер» клубы	Балалар бір-біріне сұрақ қойып, жауап іздейтін ойын форматы. Мұндай іс-шаралар қызығушылықты, ақпаратты өз бетінше іздеу дағдыларын, сұрақтар құрастыру қабілетін және қоршаған әлемді білуге деген қызығушылықты арттырады.
Электронды ойындар	Есте сақтауды, логиканы, зейінді және шапшаңдықты жаттықтыру үшін жасалған білім беретін онлайн ойындар. Олар ойындарға тән принциптер мен механизмдерді қолдануды пайдалы зияткерлік мазмұнмен біріктіретін, даму процесін қызықты және ынталандыратын оқытудың интерактивті түрін ұсынады.

Интеллектуалдық ойындар мектеп оқушыларының ой-өрісі мен мінез-құлқының көптеген жақтарына жағымды әсер ете отырып, олардың дамуында маңызды рөл атқарады. Біріншіден, мұндай ойындар сыни ойлауды дамытуға көмектеседі – балалар ақпаратты талдауға, фактілерді салыстыруға, логикалық қорытынды жасауға және негізделген шешім қабылдауға үйренеді. Екіншіден, зияткерлік ойындарға қатысу тұрақты зейіннің дамуына ықпал ететін тұрақты зейінді қажет етеді. Сонымен қатар, көптеген зияткерлік ойындар оқу пәндерімен тығыз байланысты, бұл оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, әр салада білімін тереңдетуге мүмкіндік береді.

Ойындардың командалық форматы мектеп оқушыларын өзара әрекеттесуге, әңгімелесушілерін тыңдауға, өз ойын жеткізуге және топта жұмыс істеуге, яғни қарым-қатынас дағдыларын дамыту үйретеді. Ойындардағы жетістіктер өзін-өзі бағалауға оң әсер етеді: бала өзінің күшті жақтарына сене бастайды, өзін табысты және сенімді сезінеді. Осы факторлардың барлығын біріктіретін болсақ, интеллектуалдық қабілеттердің үйлесімді дамуына және баланың психикалық әлеуетінің жалпы деңгейінің жоғарылауына ықпал етеді.

Ойындарды таңдау барысында:

- баланың жасы мен білім деңгейін ескеру;
- баланың жасына және дағды деңгейіне сәйкес келетін ойындарды таңдау;
- баланың қызығушылықтарын ескеру;
- ойындарды пайдалану мақсаттарын анықтау қажет.

Жалпы, зияткерлік ойындар мектеп оқушыларының ой-өрісін дамытуға, білімі мен дағдыларын жетілдіруге, сонымен қатар уақытты тиімді өткізуге мүмкіндік береді. Осыған байланысты 10-11-сынып білім алушыларына арналған «Күзгі калейдоскоп» зияткерлік ойынының үлгісін ұсынамыз.

Ойынның ұраны: «Шеш, ойла, есте сақта,
Сұрақтарға жауап бер!

Ойынның мақсаты: оқушылардың ғылыми жаратылыстану циклі пәндері бойынша бұрын алған білімдерін практикалық жағдайларда және күнделікті өмірде мағыналы қолдану мақсатында жаңарту және жүйелеу.

Міндеттері;

- оқушылардың химия, биология, физика пәндері бойынша білімдері мен дағдыларын кеңейту, тереңдету, жалпылау және жүйелеу;
- бәсекеге қабілеттілікке және пайымдаудың өзіндік ерекшелігіне үйрету, ой-өрістерін дамытуға ықпал ету;
- ой еңбегі мәдениетіне, жауапкершілік сезіміне, өзіне деген сенімділікке, көпшілік алдында сөйлеуге үйрету;
- оқушылардың ойлау қабілеттерін, алған білімдерін синтездеу және талдау қабілеттерін дамыту, сөйлеу, есте сақтау қабілеттерін дамыту, еңбек дағдылары мен дағдыларын одан әрі дамыту.

Ойын білімнің әртүрлі салаларына қызығушылықты дамытуға, оқу мотивациясын нығайтуға және ынтымақтастық пен достық бәсекелестік жағдайында оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға көмектеседі.

Қажетті құрал-жабдықтар: интерактивті презентация, қара жәшік, тапсырмалар жазылған текше-карталар, картоп түйнегі, автокөлік дөңгелегі, үгінділер, галош, қызылша, торт, жібек көйлек, отын, көкнәр, майлы бояу, ас тұзы, алюминий, сірке суы, өсімдік майы, тығыны бар колба, йодтың 5% спирттік ерітіндісі, штатив, спирттік шам, сіріңке, стақан, спирттік шам, сіріңке. сахароза, крахмал, ұн, ас тұзы, 12 пробирка, пробирка стендтері.

Іс-шараның барысы

Жүргізуші: Қайырлы күн Сіздерді «Күзгі калейдоскоп» интеллектуалды ойынына қош келдіңіздер! Жылдың ең әдемі мезгілі күз келді, сыртта суық ауа райы бірте-бірте жақындап келеді, табиғат аязды қысты күтуде, бірақ сіздердің қатысуларыңыз бен шынайы күлкілеріңізден біздің сыныпта жылы.

Балалар, сендер жаратылыстану ғылымдарын оқып жүргендеріңе бірнеше жыл болды, көпшілігің осы бағытта оқуды жалғастырасыңдар, бірақ шын мәнінде химия, физика, биология пәндерінен алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана білу әрбір адам үшін маңызды. Алған білімдеріңді күнделікті өмірде қалай қолдануға болатынына нақты мысалдар келтіре аласыңдар ма? балалардың жауабы, нақты мысалдар).

Жаратылыстану бағытындағы сабақтарыңда алған білімдеріңді өмірде қолдануға мүмкіндік болады деп ойлайсыңдар ма?

Балалар, қандай гипотезаны алға тарта аласыңдар?

Гипотеза: химия, физика, биология сабақтарыңда алған білімдерін күнделікті өмірде қолдануға болады деп есептейік.

Әділқазылар алқасымен таныстыру.

Қатал, бірақ әділ қазылар алқасын таныстыратын кез келді. Қазылар алқасы біздің сайысымызды қатаң түрде бағалайды, сонымен қатар ережені бұзғаны және тәртіпті сақтамағаны үшін ұпайларды шегеруге құқылы.

Сайыскерлермен танысатын кез келді! 10 және 11 сынып ұжымымен таныс болыңыздар! (командалар кезекпен аты-жөні мен эмблемасын көрсетеді).

1-сайыс. «Қуып жетіп ал» жаттығуы.

Топтарға сұрақтар кезекпен бір-бірден қойылады, талқылауға уақыт берілмейді.

1-топқа арналған сұрақтар

1. Тіршілікке қажетті сұйықтық (Су).

2. Ақын, химик, физик, географ, геолог, шыны жасаушы, астроном ретінде белгілі орыстың ұлы ғалымы? (М.В. Ломоносов).

3. Өсімдіктердің жасуша қабырғасы неден тұрады? (Целлюлоза).

4. Ваннада ашылған заң? (Архимед заңы).

5. Ересек адамда неше тіс болады? (32).

6. Бұл элементтің жетіспеушілігі қалқанша безінің ауруын тудырады (Йод).

7. Екі элементтен тұратын күрделі заттар, олардың бірі оттегі (Оксидтер).

8. Уақытты өлшейтін құрал (Сағат, секундомер).

9. Асқазанда үнемі болатын қышқыл (Тұз).

10. Энергияның өлшем бірлігі оның атымен аталған ғалым (Джоуль).

11. Қатты күйдегі су (Мұз).

12. Ең кішкентай құс (Колибри).

2-сайыс «Қара жәшік».

Әр командаға сұрақ жазылған текше карта беріледі. Команда мүшелері сұрақтың жауабын топ болып табуға 1 минут уақыт және «қара жәшікте» не бар екенін болжайды.

1-сұрақ.

Ертеде бұл күрделі зат өмір мен өлімнің иесі деп аталды. Киев князінің тойларында оны алтын ыдысқа тек князь бен оның серіктері отырған үстелге

2-топқа арналған сұрақтар

1. Суда еритін негіздер (Сілтілер).

2. Жылдамдықты өлшейтін құрылғы (Спидометр).

3. Температураны өлшеу үшін қандай құрылғы қолданылады? (Термометр).

4. Температураның төмендеуімен бірге жүреді процесс (Булану).

5. Атмосферада су буының болуын қандай физикалық шама көрсетеді? (Ылғалдылық).

6. Қандай қырыққабатта йод көп? (Теңіз қырыққабаты).

7. Ағзада бұл элементтің жетіспеушілігі анемия ауруын тудырады (Темір).

8. Неліктен құстар оңтүстікке ұшады? (Аштықтан).

9. Сұйық болып табылатын жалғыз металл қандай? (Сынап).

10. Химиялық бөлінбейтін бөлшек (Атом).

11. Аяқ тегістелгенде не болады? (Жалпақ табан).

12. Ғарыштық ұшулар теориясын жасаушы (К. Е. Циолковский).

қоятын. Ол байлықтың, күштің, қайраттың, биліктің өлшемі және жастық пен сұлулықтың қамқоршысы болып саналды. Сенімдерге сәйкес, ол адамға барлық істерінде көмектесу, оны қиыншылықтар мен бақытсыздықтардан құтқару мүмкіндігіне ие. Үйге бейтаныс адам келгенде, бұл заттың бір шымшымын отқа тастау арқылы адам өзін «жаман көзден сақтайды» деген ұғым болған. Сапарға шыққанда оны шүберекке орап, кеудеге іліп қою, сәттілік әкеледі. Ол мал табынын қорғайды, егінді сақтап қалады, өзенге балық толтырады деген де көзқарас болған. Ол суда туып, суда өледі. Бұл қандай зат? (Тұз).

2-сұрақ.

Бұл металды алғаш таза күйінде алған кезде ол алтыннан да жоғары бағаланған. Корольдік отбасы сыйлық ретінде осы заттан жасалған ас құралдары жиынтығын алды. Ұзақ уақыт бойы салтанатты кешкі ас кезінде, сарайдың барлық қызметкерлері алтын мен күмістен жасалған «арзан» ас құралдарын пайдаланған кезде, корольдік отбасы мүшелері осы металдан жасалған ас құралдарымен тамақтануға мүмкіндік алды. Бұл металдан ас құралдарын жасау дәстүрі бүгінгі күнге дейін сақталған. Рас, қазір олар арзан болып саналады және байлықтан гөрі ақшаның жоқтығын көрсетеді. Назар аударыңдар, сұрақ: қара жәшікте қандай металл жатыр? (Алюминий)

Жүргізуші. Бірінші ойын геймі аяқталды, «Ақпараттық үзіліс» жариялаймын!

3-сайыс. «Ұйғарымын тап».

Әр команда өз кезегімен ойға салудың (сыбырлап айтудың) 4 түрі бойынша (сыбырлап айту презентациядағы кеңестерді көрсету арқылы) 4 ұпайды кему ретімен табуы керек.

1-ші және 2-ші топтарға арналған сұрақтар мен олардың ойға салу жауаптарының түрлері

1. Келесі ойға салуларды пайдаланып химиялық элементті тап. (	2. Төмендегі анықтамалар арқылы ағзаны атаңдар.
а) Ол түзетін қарапайым газ тәріздес зат көздің шырышты қабығына және тыныс алу жүйесіне күшті тітіркендіргіш әсер етеді.	а) Бұл ағза көбінесе құлаған жапырақтардың немесе бұтақтардың астында болады.
б) Кейбір гербицидтердің, инсектицидтердің және пестицидтердің құрамына кіреді.	б) Бұрын ғалымдар осы организмнің шексіз өсуіне сүйене отырып, оны өсімдіктер әлемінің мүшесіне жатқызған.
в) Сәйкес қарапайым зат негізінен тұздардың электролизі нәтижесінде алынады.	в) Оның жасушаларында хлорофилл жоқ және фотосинтез процесі арқылы органикалық заттар түзе алмайды.
г) Бұл элементтің қосылыстары бассейндердегі суды зарарсыздандыру үшін қолданылады. (Хлор).	г) Микоризаның арқасында дененің бүкіл беті арқылы су мен қоректік заттарды сіңіреді. (Қақпақ саңырауқұлақ).

4-сайыс. «Ақыл-ой гимнастикасы»

(Бұрын алған білімдерін іс жүзінде қолдану)

1. Салат дайындау үшін сірке суын және өсімдік майын қолдануға болады. Шағын топпен табиғат аясына демалыста жүргенде бір физик екі бөтелкеге (май мен сірке суына) алаңдамас үшін екеуін бір ыдысқа құйып жіберді. Май қосылған салатты ұнататындарды, сірке суын ғана ұнатып, өсімдік майын қолданбайтын саяхатшылардың көңілін қалай қуантпақ болды?

(Жауап: Май жоғарғы жағында орналасады, оны бөтелкенің мойыны арқылы төгуге болады; сірке суын төгу үшін бөтелкені төңкеру керек, ал бұл сұйықтық мойынның тығыны жанында болады).

2. Марат бастауыш сыныпта оқып жүрген кезінен бастап тәжірибе жасауға құштар еді. Бір күні спиртті буландыру арқылы йодтың 5% спирттік ерітіндісінен йод кристалдарын алуды ұйғарды. Ол бөтелкеден 25 г ерітіндіні буландыратын ыдысқа құйып, булану процесін бастады. Жұмыстың соңында неге Мараттың көзі бақырайып, түсініспеушілік пайда болғанын түсіндіріңдер. Марат теориялық тұрғыдан қанша грамм йод ала алды? Түсініктемелермен жазыңдар.

(Жауап: Буландыратын ыдыста ештеңе қалмағандықтан, Мараттың көздері бақырайып, өзі абдырап қалды. Йод толығымен буланып кетті. Буландыратын ыдыста ештеңе қалмады. Йод, спирт сияқты буланды. Сұйық фазаны айналып өтіп, қатты заттардың булануы сублимация деп аталады).

5-сайыс. «Триплет»

(Тапсырмалар конверттің ішіне салынған)

* Триплет (латын тілінен triplus – үштік) – білімнің әртүрлі салаларында жиі қолданылатын үш элементтен тұратын топтың жалпы атауы.

1-триплет.

1. Физика. Неліктен тірі балықты қолда ұстау қиын? Балық пен қолдың арасында үйкеліс аз, сондықтан ол қолдан сырғып кетеді).

2. Биология. Бұл құпия барлық тірі организмдерде өндірілмейді (болмайды). Ол денені қызып кетуден сақтайды. Оның құрамы: 98% су, 0,5% несепнәр, 1,5% тұз. Бұл құпияны атаңдар. (Тер).

3. Химия. Элементтердің периодтық жүйесінде тұрақты орынға ие емес элементті атаңдар. (Сутегі).

2-триплет.

1. Химия. Ас тұзының құрамына кіретін металды атаңдар. (Натрий).

2. Физика. Неліктен суық бөлмеде аяғымыз бірінші болып тоңады? (Суық ауа ауыр болғандықтан, ол әрқашан еденнің үстінде (бөлменің төменгі жағында) болады).

3. Биология. Аралар тұқымдасын үйір деп атайды. Ол бір ұрғашы аналық ұрықтан және бірнеше мың жұмысшы аралардан тұрады. Күзде аталық ара ұядан қуылады және өледі. Неліктен аралар өз тұқымдастарына сонша қатыгездік жасайды? (Тіршілік үшін түр ішілік күрес).

Жүргізуші. 2-ойын геймі аяқталды, «Ақпараттық үзіліс» жариялаймын!

6-сайыс. «Олардың арасында қандай байланыс бар?».

Сайысқа қатысушыларға келесі заттардың арасындағы байланысты анықтау ұсынылады:

1) Картоп түйнектері және көлік шинасы (Картоптан спирт алады, ал спирттен көлік дөңгелектерін жасайтын каучук алады).

2) Ағаш жоңқалары және галоштың арасында қандай байланыс бар? (Ағаш үгінділері спирт алу үшін қолданылуы мүмкін, ал спиртен резеңке өндіруге болады).

3) Қызылша мен торт арасындағы байланыс (Қызылшадан қант алынады, ал қант торт жасау үшін пайдаланылады).

4) Көкнәр және суреттің арасында қандай байланыс бар? (Көкнәр тұқымында май көп болады, майдан суретшілер сурет салғанда пайдаланатын майлы бояулар жасайды).

7-сайыс. «Күрең жылқы».

Сендердің алдарында нөмірленген бес пробиркада ақ заттар бар, ол заттардың барлығы әрқайсымыздың үйімізде бар. Мұқият қарап шыққаннан кейін, нағыз детективтер сияқты, әрбір пробирканың ішіндегі затты анықтаңдар, пробирканың нөмірін, заттың атауын және мүмкіндігінше химиялық формуласын көрсетіңдер. Дәмді тексеруге тыйым салынады!

(№ 1 синтетикалық жуғыш зат, № 2 сахароза, № 3 крахмал, № 4 ұн, № 5 ас тұзы).

Жүргізуші. Сонымен 3-ойын геймі аяқталды.

Балалар, қазылар алқасы ойынның қорытындысын шығарып жатқанда, іс-шараның басында айтқан гипотезаға оралайық. Сендер оны растадым немесе жоққа шығардым деп ойлайсыңдар ма?

Ал енді мен әрқайсыңнан біздің ойын туралы өз ойларыңды ортаға салуларыңды сұраймын.

Өзін-өзі бағалау және өзара бағалау парақтарын толтыруларыңды сұраймын (бағалау парақтарын таратып беру).

Топтар өзін-өзі бағалау парақтарын толтырып жатқанда, мен «Ақпараттық үзіліс» жариялаймын! (парақтарды толтыру кезінде).

Жүргізуші. Әділ қазылар алқасына сөз беріледі (нәтиже, сертификаттар ұсыну).

Жүргізуші. Міне, құрметті достар, біздің интеллектуалды ойынымыз аяқталып келеді, онымен бірге жаратылыстану әлеміне қызықты саяхатымыз да өз мәресіне жетті. Бүгін сендер тек білім мен тәжірибе жинап қана қоймай, жақсы көңіл-күйге ие болдыңдар деп сенемін.

Ойын аяқталды, назарларыңызға рахмет.

➤ Қазіргі білім беру кеңістігінде балалардың қызығушылықтары мен қабылдауларына сәйкес келетін білім берудің жаңа формалары мен әдістерін енгізу ерекше маңызды. Осы саладағы тиімді құралдардың бірі – өскелең ұрпаққа түсінікті және тартымды технологияларды пайдалана отырып, мектеп оқушыларының рухани-адамгершілік және патриоттық құндылықтарын қалыптастыруға кең мүмкіндіктер ашатын SMART BALA цифрлық платформасы бола алады.

Байқаудың мақсаты – SMART BALA цифрлық ортасы арқылы имандылыққа, отансүйгіштікке, Қазақстанның дәстүрлері мен мәдениетіне

құрметпен қарауға тәрбиелеуге бағытталған инновациялық мектеп жобаларын әзірлеуді және жүзеге асыруды ынталандыру.

Байқауға қатысушылар интерактивті форматтағы ойындар, шағын зерттеулер, квестер, бейнероликтер, инфографикалар, шығармашылық тапсырмалар арқылы:

- Отанға деген сүйіспеншілік;
- отбасы мүшелерін, үлкендерді құрметтеу;
- мемлекеттік рәміздерді білу және құрметтеу;
- мәдени мұраны түсіну;
- басқаларға төзімділік пен құрмет. Көрсету тәрізді құндылықтарды ілгерілететін жобалар әзірлеуге қатысады.

SMART BALA оқу-тәрбие процесін жанды, қызықты және өзекті ете отырып, білім беру мақсаттарын заманауи цифрлық құралдармен біріктіруге мүмкіндік береді. Байқау шығармашылық пен топтық жұмысты ынталандырып қана қоймайды, сонымен қатар балалардың 21 ғасыр дағдыларын, яғни сыни тұрғыдан ойлауды, цифрлық сауаттылықты, коммуникативті дағдыларды дамытады.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасының «SMART BALA» жобасын «Startup» байқауы және «Өнертапқыштыққа алғашқы қадам» конкурсы арқылы жүзеге асыру қарастырылған.

Жалпы орта білім беретін мектептердегі «Startup» байқауы – білім алушылар өз идеяларын, жобаларын, өнертабыстарын немесе стартаптар ретінде әзірленген инновациялық шешімдерді – бизнес-идеялардың, ғылыми немесе әлеуметтік бастамаларды ұсыну үшін ұйымдастырылған шара болып табылады. Бұл қазылар алқасы немесе аудитория алдында жобаны қорғау элементтері бар мектеп көрме-презентациясының бір түрі.

Байқаудың мақсаты: ғылым, техника, экология, әлеуметтік сала және бизнестің өзекті мәселелерін шешуге инновациялық және шығармашылық көзқарасты дамыту арқылы мектеп оқушыларының кәсіпкерлік ойлауын және жобалық құзыреттіліктерін дамытуға жағдай жасау.

Міндеттері:

- мектеп оқушыларында өзекті проблемаларды анықтау және тәжірибеге бағытталған шешімдерді ұсыну қабілеттерін дамыту;
- идеяны қалыптастырудан оны жүзеге асыруға және көпшілік алдында қорғауға дейінгі жобалық белсенділік дағдыларын дамыту;
- білім беру ортасында шығармашылық пен инновациялық ойлауды ынталандыру;
- топтық жұмыс, жоспарлау, ресурстарды басқару және нәтижелерді болжау дағдыларын дамыту;
- ғылыми-техникалық, экологиялық, әлеуметтік және кәсіпкерлік қызметке қызығушылығын арттыру.

«Startup» байқауы келесі бөлімдерді қамтуы мүмкін (22-кесте):

22-кесте – «Startup» байқауының құрылымы мен мазмұны

№	Құрылымы	Мазмұны (сипаттамасы)
1	Идея / жоба	Мектеп оқушылары (жеке немесе командада) жобаны әзірлейді: бұл мобильді қосымша, экологиялық шешім, әлеуметтік бастама, өнім, қызмет және т.б. болуы мүмкін
2	Тұжырымдаманы дамыту	Оқушылар мәселені, мақсатты аудиторияны талдайды, шешім жолдарын ұсынады, ресурстарды және күтілетін нәтижені анықтайды
3	Презентация	Жоба слайд-презентация, макет, модель, презентация немесе демонстрациялық стенд түрінде құрастырылуы (ұсынылуы) мүмкін
4	Жобаны қорғау	Оқушылар өз жобаларын қазылар алқасына (мұғалімдер, бизнес өкілдері, ата-аналар, түлектер) ұсынады және дәлелдейді
5	Бағалау	Жобалар: өзектілік, түпнұсқалық, шынайылық, әлеуметтік маңыздылық, креативтілік және ұсыну қабілеті критерийлер бойынша бағаланады
6	Кері байланыс және марапаттау	Сарапшылар ұсыныстар береді; үздік жобалар дипломдар, сыйлықтар немесе қалалық/республикалық байқауларға қатысуға шақыру алады

Startup байқауы мектеп оқушыларына әртүрлі салаларда өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Қатысушылар экологиядан бастап цифрлық технологияларға дейінгі салаларда – өздеріне жақын және қызықты тақырыпты таңдай алады. Ең бастысы – өзекті мәселені анықтау, шығармашылықпен жұмыс істеу, пайдалы және шынайы шешім ұсыну. Төмендегі кестеде стартап-жобаның негізін құра алатын негізгі бағыттар, тақырыптар мен мақсаттар берілген (үлгі) (23-кесте).

23-кесте – «Startup» байқауының бағыттары, тақырыптарының үлгілері және жобаның мақсаты

№	Бағыты	Тақырыптардың үлгілері	Жобаның мақсаты
1	Экология және тұрақты даму	Мектептегі қалдықтарды бөлу жүйесі. Мектеп экобағы. Сыныптар арасындағы эко-челлендж.	Оқушылардың экологиялық жауапкершілігін арттыру және мектеп жағдайында экологиялық тәжірибені енгізу
2	ІТ және цифрлық технологиялар	«Табыс күнделігі» мобильді қосымшасы. Мектеп чат-боты көмекшісі. Хабарландырулары бар электронды кесте.	Мектеп өмірі мен коммуникациясының тиімділігін арттыру үшін цифрлық өнімді әзірлеу
3	Әлеуметтік бастамалар	«Жоғары сыныптар – кішілерге» жобасы: оқуға көмектесу.	Мектеп оқушыларында әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру және азаматтық белсенділік дағдыларын дамыту

		«Қуаныш сыйла» қайырымдылық акциясы.	
4	Ғылым және технология	Мектеп маңайындағы өсімдіктерді суарудың автоматтандырылған жүйесі. Суды тазартуға арналған биосүзгі. Кітапханаға арналған көмекші-робот	Күнделікті өмірде пайдалы және практикалық шешімдерді жасау үшін ғылыми білімді қолдану
5	Білім беру	Оқуда өзара көмек көрсету платформасы. Тарихты ойын арқылы оқыту. Емтиханға дайындық бойынша онлайн курс	Оқу үдерісін жетілдіру және өз бетінше білім алу үшін ыңғайлы құралдарды ойлап табу
6	Мәдениет және дәстүрлер	Мектеп (ауыл/қала) тарихының виртуалды мұражайы. Ұлттық мерекелер туралы квест. Халық ертегілері туралы подкаст	Қазіргі заманғы форматтар мен технологиялар арқылы мәдени мұраны сақтау және танымал ету. Подкаст – әдетте Интернет арқылы ыңғайлы уақытта тыңдауға немесе көруге болатын жиі таратылатын пішімдегі аудио немесе бейне жазбалар сериясы

Startup байқауына кімдер қатысады және қалай ұйымдастырылады?

Байқауға мектеп оқушылары қатысады (жас санаттары бойынша бөлуге болады).

Жобалар бірнеше апта бойы және пәндер бойынша (мысалы, технология, информатика, әлеуметтік зерттеулер) оқу курсының бөлігі ретінде алдын ала дайындалады.

Жоба жетекшілері: мұғалімдер, тәлімгерлер, ата-аналар немесе түлектер болуы мүмкін.

Ұйымдастырушылар: мектеп әкімшілігі, әдістемелік бірлестік, мектеп парламенті, қосымша білім беру орталықтары.

«Startup» байқауының экология және тұрақты даму бағыты бойынша конкурстың мақсаты: «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының құндылықтары аясында мектеп оқушыларын өнертапқыштық іс-әрекетке баулу арқылы олардың интеллектуалдық, шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға жағдай жасау.

Міндеттері:

- білім алушылардың ғылымға, технологияға және инновацияға деген тұрақты қызығушылығын дамыту;
- жобалау, зерттеу және инженерлік қызмет дағдыларын дамыту;
- жауапкершілікке, еңбексүйгіштікке, мақсатқа жетуде табандылыққа тәрбиелеу;

- проблемаларды анықтау және практикалық шешімдерді ұсыну дағдыларын дамытуға ықпал ету;

- жас өспірімдердің бастамасын, дербестігін және ұжымдық жұмысын қолдау;

- шығармашылық және қоғамдық пайдалы іс-әрекеттер арқылы ұлттық тәрбие құндылықтарын нығайту болып табылады.

«Startup» байқауының экология және тұрақты даму бағыты бойынша жоба тақырыптарының үлгілерін және қысқаша сипаттамасын ұсынамыз:

Бастауыш сыныптарға арналған экология

Бұл жұмыстар арқылы балалар ең қарапайым нұсқада жобалар жасауға жаттығып қана қоймайды, сонымен қатар қоршаған ортаға зиянсыз болуына мүмкіндік беретін келесі ақпарат түрлерін алады: қайта өңдеудің маңыздылығын түсіну, ресурстарды үнемдеу әдеттерін білу, табиғатты сақтау және заттар мен материалдарды ұқыпты пайдалану тақырыбына қызығушылық таныту.

Жоба

Түсіндірмелер, қосымша материалға сілтемелер

Сыныпта үнемі түзілетін қалдықтардың қайсысын бөлек жинап, қайта өңдеуге жіберуге болады?

Оқушылар тобы бөлек жинап, қайта өңдеуге болатын сыныпта үнемі пайда болатын қалдықтардың тізімін жасайды.

Егер мұғалім келіссе және сыртқы жағдайлар мүмкіндік берсе, онда мұндай тізімді құрастырғаннан кейін сыныпта жеке жинақты ұйымдастыруға болады.

► контейнерлерге қажетті жапсырмалар;

► мектепте оқушылар немесе мұғалім үшін бөлек жинауды ұйымдастыру бойынша нұсқаулық;

► жоба жұмысының бір бөлігі ретінде балалармен бірге қоқыс жинау шараларын жүйелі түрде өткізуді шешу, нұсқаулар әзірлеу

► «Қандай қалдықтарды қайта өңдеуге болады/қайта өңдеуге болмайды» плакат-жаднама

Сыныптағы қалдықтардың санын азайтамыз!

Сыныпта сауалнама жүргізу және сабақта немесе сабақтан кейінгі іс-шаралар кезінде қолданылатын барлық бір реттік заттардың тізімін жасау.

Бұл заттарды қайта пайдалануға болатын заттармен алмастыруға бола ма?

Қайта пайдалануға болатын баламалардың тізімін жасау. Өзгерістер енгізу. Енді сыныпта қоқыс аз болады!

► Мұғалімге көмектесетін егжей-тегжейлі нұсқаулар

Зат айналдырушы жасайық!

Қажеті жоқ зат болса, оны міндетті түрде тастауға себеп жоқ! Егер бұл ойыншық немесе кітап болса, оны басқа біреуге беруге болады.

Топ жоба аясында сыныпта заттармен алмасуға арналған орын және олар қандай заттар болуы мүмкін, сонымен қатар заттар қандай жағдайда болуы тиіс екені туралы ережелер тізімін жасайды.

Сондай-ақ, жоғалған заттарға арналған қосымша орын жабдықтауға және сыныпта біреу басқа адамға тиесілі затты тапса, оны осы жерге апаратын дәстүрді дамыту болады. Ал егер біреу затын жоғалтып алса, оны бірінші кезекте осы жерден қарайды.

► Мұндай орындарды жабдықтау үшін қажет белгілер

Батарейкаларды іздейміз және оларды қайта зарядталатын батареяларға ауыстырамыз!

Зерттеу жүргізіп, жұмыс істеу үшін батарейкаларды қажет ететін құрылғылардың тізімін жасау. Жұмыс тобының әрбір мүшесі мұны үйде жасап, өз тізімін ұсына алады.

Тізім құрастырылғаннан кейін балалар ұсыныстар дайындайды және екі сұраққа жауап іздейді:

?? Қандай құрылғыларды батарейкасыз жұмыс істейтін құрылғылармен ауыстыруға болады?

?? Қандай құрылғылардан бас тарта алмаймыз? Бұл жағдайда аккумуляторға ауысуға кеңес беру қажет.

Шешімдерді басқаларға кеңес беретін плакаттар түрінде рәсімдеуге болады.

Пакеттерден сақтан!

Топ: аптасына әр отбасы қанша пакет қолданатын санайды (зерттеу жүргізеді). Немесе шағын сауалнама жасап, оны сыныптағылардың барлығына тапсыруға болады.

Сандар алынғаннан кейін топ сұрақтарға жауап береді:

?? Бір отбасы жылына орта есеппен қанша пакет пайдаланады?

?? Балалар мектепте болған барлық уақыт ішінде (олар мектеп бітіргенге дейін) қоқыс полигонына түсіп, қоршаған ортаны ластайтын қанша пакет пайдаланылады?

Қорытынды: пакеттерді (целлофандарды) пайдаланудан бас тарту керек.

Ұсыныстар:

→ пакеттерді эко-сөмкеге ауыстыру;

→ азық-түлікті, басқа да заттарды целлофан қаптамасыз сатып алуды үйрену;

→ пакеттерді қайта пайдалану.

Осы және басқа да кеңестер плакат немесе жадынама түрінде ұсынылуы мүмкін. Немесе презентация түрінде мектеп оқушылармен бөлісуге болады

Қалдықтарды
(қоқыстарды) қайта
өңдеуге қалай жіберуге
болады?

Топ ауданды зерттеп, қалдықтарды қайта өңдеуге болатын жерлерді анықтайды.

Олар:

- сары және жасыл контейнерлермен жабдықталған контейнер алаңдары;
- қайта өңдеу пунктері;
- нақты заттарды мысалы, пластикалық бөтелкелерді жинауға арналған торлар;
- қоршаған ортаны қорғау белсенділерінің тұрақты акциялары болуы мүмкін.

Егер интернет картада (сонымен қатар мектептің сайтында) бұл орындар көрсетілмесе, оқушылар өздерінің картасын жасап ұсына алады және қажетті ақпаратпен бөлісулеріне болады.

Жерді құнарлырақ
етейік!

Егер жобаны орындауға төрт аптадан бірнеше айға дейін уақыт болса, көрнекі эксперимент жүргізуге болады. Бөлме өсімдіктері өсіп тұрған бірнеше құмыраны (ыдысты) алып, топыраққа банан қабығының бір бөлігін, қағаз майлық, пластик бөлігін көму. Содан кейін әдеттегідей өсімдіктерді суарып, күту.

Бір айдан кейін (немесе одан да ертерек) нәтижелерді салыстыру және келесі сұрақтарға жауап беру:

?? Қоқыс қайда?

?? Қай қоқыс жоғалып кетті және неге?

?? Қоқыс неге айналды?

Экологиялық
әшекейлер

Көптеген қалдықтар әр түрлі мерекелерді безендіру үшін қолданып, содан кейін оларды лақтырып тастаудың нәтижесінде пайда болады, мысалы әуе шарлары. Бірақ мереке алдында сыныпты тез қоқысқа айналатын заттарды пайдаланбай, басқаша безендіруге болады. Мысалы, гирляндарды қағаздан (ең дұрысы ескі газеттерден немесе екі жағында жазылған қағаз парақтарынан) немесе басқа әшекейлерден жасауға болады.

Шынайы экологиялық таза әшекейлердің негізгі критерийі – оларды пайдаланғаннан кейін қайта өңдеуге немесе көп-көп рет қолдануға болады.

Топ сыныпты безендіру үшін (мысалы, экожобалардың презентациясы үшін) экологиялық таза идеяларды ойлап тауып, дизайнды жүзеге асыруы керек.

Сауалнама:
«Қалдықтарды
сұрыптауға кім дайын?».

Жобаға қатысушы топ білім алушылар мен мұғалімдер үйлерінде қалдықтарды сұрыптай ма/жоқ па тақырыбында сауалнама жүргізулері тиіс.

Егер жауап «иә» болса – қандай түрлерге және қайда тапсырады;

«жоқ, тапсырмаймын» деп жауап бергендерге «қалдықты тапсыру үшін қандай кедергі бар?» деген сауалнама жүргізуі керек. Жиналған ақпаратты талдау және баяндама немесе презентация түрінде ұсынуға болады.

«Бөліп жинайық»
ынталандыру плакаты

Топ қалдықтарды бөліп жинау және қайта өңдеуге тапсырудың неліктен маңызды екенін суреттер мен мәтін арқылы сипаттау.

Жинаған ақпараттан плакат жасау және оны мектептің ең көрнекті бөлігіне орналастыру.

Аймақтағы сұрыпталған қалдықтарды қайда жіберуге болатыны туралы ақпаратты плакатқа орналастыру.

► Мұғалім нұсқаулықта жинақталған қайта өңдеудің маңыздылығы туралы ақпаратты пайдалана алады

Ресурстарды үнемде!

Су

Тәжірибе жасап, оны видеоға түсіру: топтың әрбір мүшесі уақытты жазып, кранның шүмегін жаппай, тістерін тазалайды. Бұл жағдайда кран астына үлкен ыдыс қойылады. Бала тісін тазалап жатқанда ыдыс қаншаға толатынын қадағалау керек?

Топтың әр мүшесінің тіс тазалаған уақыт ішінде қанша суды босқа ағызғанын анықтау және топтың барлық мүшелерінің ағызған суының мөлшерін есептеу.

?? Бір күнгі таңертеңгілік тіс тазалауда қанша литр су босқа ақты? (есептеу).

?? Ағынды судың көлемін қандай көлемдермен салыстыруға болады? Бұл қанша бөшке немесе

ванна болуы мүмкін? Егер сыныптағы, мектептегі барлық оқушылар тістерін осылай тазалайтын болса ше? (есептеу).

?? Босқа ағып кеткен судың көлемін қандай көлемдермен салыстыруға болады?

?? Бұл қанша бөшке немесе ванна су болуы мүмкін? (есептеулер).

Барлық есептеулерді жүргізгеннен кейін балаларға тіс тазалау кезінде қолдануға болатын жаңа әдісті ұсыну – тіс тазалау үшін суды стақанға құйып алып пайдалану.

Бұны да видеоға түсіру.

Презентацияда нәтижелерді қорытындылау және барлық оқушыларға жуыну барысында стақан қолдануға кеңес беру.

Электр қуаты және су

Табиғи ресурстарды үнемдеу үшін пәтердегі су мен жарықты өшіріп отыруды ұмытпау керек. Бірақ адамдар соншалықты ұмытшақ...

Оларға еске салуға арналған жадынамалар көмектеседі!

Топ ксерокстың көмегімен көбейтілген шағын жадынамалар әзірлеп және оларды жарық қосқыштары мен крандардың жанына орналастырады. Бұл еске салғыштарды сыныпта, мектептің айналасында немесе үйде іліп қоюға болады.

Неліктен қағаз қағаз стақандарды қайта өңдеуге өткізуге болмайды?

○ Топтық тәжірибе:

- 3-4 түрлі қағаз стақан алу (көлемдері әр түрлі болуы керек);

- оларды жеке-жеке ыдыстарға 1-2 күн суға салып қою.

- басқа ыдысқа картон (қалың қатырма қағаз) және бірнеше парақ қағазды да суға салу;

- уақыт өткеннен кейін балалар барлық осы заттардың қалай өзгергенін (не болғанын) және оларды қандай заттарға бөлуге болатынын салыстырады.

Таза қағаздан жасалған бұйымдар (картон және қағаз) өте оңай талшықтанатынын (бөлінетінін) байқайды. Ал қағаз стақандар олай бөлінбейді.

?? Неліктен? Не кедергі болды? Жігіттер жауабын тез табады – шыныаяқтың ішкі беті жұқа пластик пленкамен жабылған. Балалар жауабын тез

табады – қағаз стақанның ішкі беті жұқа пластик пленкамен жабылған.

Қағазды қайта өңдейтін зауытта оны суға салып ерітеді, ал іші пленкамен қапталғандықтан қағаз стақан қайта өңдеуге жарамайды.

! Сондықтан, қағаз стақандарды басқа қағаз өнімдері сияқты қайта өңдеуге тапсырудан ешқандай нәтиже шықпайды деген қорытынды жасауға болады.

! Қағаз стақан бастапқыда көрінгендей экологиялық таза емес екен... Сондықтан оның орнына қайта пайдалануға болатын шыны ыдыстарды қолданған дұрыс.

Балалар өз қорытындыларын сыныппен бөліссін.

Әрбір
маңызды!

парақ Әр қағаздың екі жағы (беті) бар! Бірақ бұны барлық адамдар есте сақтамайды. Сыныпта кез келген уақытта қағаз көп, бірақ оларды әр түрлі пайдалануға болады.

Сыныпта қағазбен жұмыс істеу ережелер тізімін жасау:

?? Бір жақ беті жазылған, ал екінші беті таза парақтарды қайда және не үшін жинап қою керек?

?? Екі жақ беті де жазылған парақтарды қайда қою керек?

?? Олар қайта өңдеуге кете ме, әлде шығармашылық сабаққа пайдалануға қажет пе?

! Бір ағаштан орта есеппен 50 кг қағаз жасауға болатыны белгілі.

?? Қағазды үнемдеу арқылы мектеп оқушылары қанша ағашты сақтай алады?

Тілектер тізімі
немесе қажет емес
заттарға қарсы «күрес»

Қажет емес сыйлықтар өте тез қоқыс тастайтын жерге түседі. Бір-біріне қажетсіз нәрселерді сыйламау үшін өз тілектері туралы айту маңызды. Топ сыныпта немесе мектепте әртүрлі мерекелер алдында қажетті сыйлықтар тізімін жинауға мүмкіндік беретін тәсіл ойлап табады және қалыптастырады. Сыныптастар арасында сауалнама жүргізеді және бүкіл сынып үшін қажетті сыйлықтар тізімін жасайды.

Дереккөз: <https://skolki-project.com/blog/sbornik-proektnyh-idej-po-ekologii>

5-11-сыныптарға арналған экология тақырыптары (үлгі)

Автокөлік – атмосфераны химиялық ластау көзі.

Қаладағы автомобиль көлігі: проблемалары мен шешімдері.

Дұрыс тамақтану әліппесі.

Аквариум – бұл үйдегі жасанды экожүйе.

Бізді қоршаған өмірдегі арифметикалық және геометриялық прогрессиялар.

Біздің үйдегі тұрмыстық химия және балама тазалау әдістері.

Ауылымызда/қаламызда экотуризмді дамыту мүмкіндігі.

Ұялы телефонның адам ағзасына әсері.

Жұғыш заттардың адам ағзасына әсері

Сұлы өсімдіктерінің тұқымдары мен өнуіне ұялы телефондардың әсері.

Соданың зиянды әсері: миф немесе шындық?

Сағыздың зияны мен пайдасы.

Барлық йогурттар пайдалы ма?

Газдалған су – зиян немесе пайда.

Газдалған су: тәтті зиян немесе шөлдеуден құтылу жолы?

Тамақ өнімдеріндегі қоспалар, бояғыштар және консерванттар.

Пластикалық бөтелкенің өмірі.

Қоршаған ортаның ластануы: географиялық-математикалық аспект.

Салауатты өмір салты әлеуметтік мәселе ретінде.

Тұздың адам өміріндегі және қоршаған ортадағы маңызы.

Қоршаған ортаға антропогендік жүктемені зерттеу және денсаулықты жақсарту.

Қалдықтардан табысқа дейін. Қалдықтарды және қайталама шикізатты өңдеудің әлемдік тәжірибесін талдау.

Орман көмек сұрайды!

Менің пәтерім экологиялық орта ретінде

Қалдықтар ластану көзі және тірі организмдердің тіршілік ету ортасы болып табылады.

Тағамдық қоспалар.

Зиянды өнімдер.

Құпия ашылады немесе айналамыздағы улар.

Ас үйдегі химиялық заттар шынымен қауіпсіз бе?

Чипсы: қытырлақ немесе қытырлақ емес?

Тағамдық қоспалар туралы не білу керек.

Қайсысы пайдалы: жемістер ме, шырындар ма?

Қаланың экологиялық проблемалары.

Адамзаттың экологиялық проблемалары.

Мектеп ғимаратының экологиялық паспорты.

Биология кабинетінің экологиялық жағдайы.

Ауыл экологиясы: кеше, бүгін, ертең.

Үй аквариумының экологиясы.

Экология және адам денсаулығы.

Картоптың экологиясы.

Мектеп борының экологиялық мониторингі.

Туған жер арқылы өтетін экомаршрут.

«Өнертапқыштыққа алғашқы қадам» конкурсын жүзеге асыру аясында білім алушылардың белсенді өмірлік ұстанымын, зерттеушілік және жобалық дағдыларын, сонымен қатар еңбекке, білімге, қоғамға деген құндылық көзқарасын қалыптастыруға бағытталған тәрбие жұмысына ерекше көңіл бөлінеді. 24-кестеде білім беру ұйымдарында пайдалануға ұсынылатын оқу-тәрбие қызметінің негізгі түрлері берілген. Әрбір түр үшін мектеп оқушыларының өнертапқыштық және шығармашылық белсенділігін дамытуға жүйелі көзқарас құруға мүмкіндік беретін мақсат, жүзеге асыру нысаны және күтілетін нәтижелер көрсетілген.

24-кесте – «Өнертапқыштыққа алғашқы қадам» конкурсы аясында ұсынылатын тәрбие жұмысының түрлері

№	Тәрбие жұмысының түрі	Мақсаты	Жүзеге асыру жолы	Күтілетін нәтиже
1	Жобалық және зерттеу жұмыстары: - шағын зерттеулер жүргізу; - инженерлік/әлеуметтік шешімдер әзірлеу; - мектеп көрмелері	Зерттеушілік және инженерлік дағдыларды дамыту	Жеке және топтық жобалар, ғылыми шағын зерттеулер, көрмелер мен презентациялар	Ғылымға қызығушылықты арттыру, білімді практикалық қолдану, жарыстарға қатысу
2	Тақырыптық сынып сағаттары: - «Өнертапқыш болу деген не?»; - «Идеялар үшін жауапкершілік»; – «Өнертапқыштар тарихы»	Құндылықтарды, ашылуларға қызығушылықты қалыптастыру	Интерактивті әңгімелер, презентациялар, талқылаулар және шағын зерттеулер жүргізу	Шығармашылық мотивация, өнертабыстың маңыздылығын түсіну
3	Тәлімгерлік және ынтымақтастық: - тәлімгерлерді тарту; - топтық жұмыс; - мамандармен кездесулер/кеңестер ұйымдастыру	Өзара әрекеттестік пен тәлімгерлік дағдыларын дамытуға ықпал ету	Шеберлік сыныптары, ата-аналармен, түлектермен кездесулер, ұжымдық жобалар	Жобалардың сапасын арттыру, коммуникативті дағдыларды дамыту
4	Экологиялық және техно бастамалар: - материалдарды қайта пайдалану; - шеберлік сыныптары; - абаттандыру бойынша жаңа идеялар	Қоршаған ортаны қорғауға тәрбиелеу. Экологиялық сана-сезім қалыптастыру	Мектеп аумағында іс-шаралар, шеберлік сабақтары, практикалық жұмыстар өткізу	Ресурстарға ұқыпты қарауды дамыту, техно-шығармашылықты дамыту

5	Пікірталас, дөңгелек үстелдер: - проблемалар мен оларды шешу жолдарын талқылау; - тақырыптар: «Менің қоғам үшін идеям», «Әр адам қоршаған ортаны қорғауға қалай үлес қоса алады?», «Әлеуметтік миссиясы бар бизнес: идеялар мен мысалдар», «Қоғамға пайда әкелетін жобаны қалай жасауға болады?»	Сыни тұрғыдан ойлауды, бастамашылдықты дамыту. Әртүрлі көзқарастарды ескере отырып, топпен жұмыс істеу қабілеттерін дамыту. Сындарлы сын мен өзін-өзі сынау әдістерін меңгеру. Қабылданған шешімдер мен ұсыныстар үшін жауапкершілікті қалыптастыру. Көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамыту	Пікірталас, дөңгелек үстел, миға шабуыл, қоғамдық пікірталас	Қатысушылар шешендік өнерде өз көзқарасын анық және дәлелді жеткізе алады. Әртүрлі пікірлерге құрметпен қарай отырып, басқаларды тыңдау және түсіну қабілеттерін дамытады. Сыни тұрғыдан ойлау деңгейі артады. Миға шабуыл жасау және шешімді ұжымдық іздеу әдістерін меңгереді
6	Белсенділік арқылы тәрбиелеу: - квестер; - инженерлік конкурстар; - ойындар мен жарыстар	Белсенді және ойын арқылы оқуды ынталандыру	Зияткерлік ойындар, практикалық тапсырмалар, инженерлік семинарлар, топтық жарыстар	Ғылым мен өнертабысқа қызығушылықты арттыру, мектеп өміріне тарту

«Өнертапқыштыққа алғашқы қадам» конкурсы білім алушылардың зерттеу мәдениетін, шығармашылық және техникалық ойлауын, сондай-ақ ғылыми-инновациялық қызметке қызығушылығын дамыту мақсатында «Біртұтас тәрбие» жобасы аясында өткізіледі. Байқау мектеп оқушыларына бастамашылдық танытуға, түпнұсқа идеяларды ұсынуға және нақты мәселелерді шешуге бағытталған өз өнертабыстарын жасауға алғашқы қадамдар жасауға мүмкіндік береді. Конкурсқа қатысу балалардың практикалық іс-әрекеті, өзін-өзі жүзеге асыруы және әлеуметтік белсенділігі арқылы білім берудің тәрбиелік әлеуетін дамытуға ықпал етеді.

1-қосымшада «SMART BALA» жобасы аясында Абай облысы Жарма ауданы Үшбиік ауылы «Ақтайлақ би атындағы орта мектебі» КММ 5-сынып оқушысы – Төреғазы Нығмет және аталған мектептің информатика пәні мұғалімі – Калиев Мадихан Бахтыбековичтің жетекшілігімен әзірленген «Смарт таяқ» тақырыбындағы жұмысты ұсынамыз.

➤ «Балалар кітапханасы» жобасы балалардың кітап оқуға деген сүйіспеншілігін арттыру, олардың шығармашылық ойлауын дамыту және сапалы әдебиетке қол жеткізу арқылы ой-өрісін кеңейту мақсатында құрылған.

Кітапхана – кітаптарды сақтайтын орын емес, әрбір бала ертегілер, шытырман оқиғалар мен білімдердің таңғажайып әлеміне еніп кететін өмір сүру кеңістігі.

«Балалар кітапханасы» әр тілде, соның ішінде ұлттық әдебиеттерде кітаптардың түр-түрін ұсынады, сонымен қатар шығармашылық кездесулер, әдебиет сабақтары мен интерактивті шаралар ұйымдастырады. Кітап оқуды барлық балалар үшін қызықты және қолжетімді етіп, олардың интеллектуалды және әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектесуге тырысамыз. Сондықтан бұл жоба өскелең ұрпақ тәрбиелеуде ата-аналар мен ұстаздарға қолдау көрсетуді, кітап арқылы балаларға қиял, даналық, достық әлемінің есігін ашуды көздейді.

«Балалар кітапханасы» жобасының мақсаты – балалардың оқуға деген қызығушылығын арттыруға, мәдени-ағартушылық құндылықтарды қалыптастыруға, шығармашылық және зияткерлік қабілеттерін дамытуға ықпал ететін қолжетімді және тартымды кеңістік құру болып табылады.

Міндеттері:

- балалардың әртүрлі жанрдағы әдебиеттерге, соның ішінде ұлттық және шет тілдеріндегі кітаптарға қолжетімділігін қамтамасыз ету;

- оқу дағдыларын дамытуға бағытталған әдеби оқулар, шығармашылық шеберханалар, ақын-жазушылармен және иллюстраторлармен кездесулер тәрізді іс-шараларды жүйелі түрде ұйымдастыру;

- ата-аналар мен мұғалімдерді балалардың оқуын қолдау және мәдени құндылықтарды тәрбиелеу процесіне тарту;

- балалар тек оқып қана қоймай, қарым-қатынас жасай алатын, үйренетін және жасай алатын ыңғайлы және заманауи кітапханалық ортаны құру;

- интерактивті бағдарламалар мен кітаппен жұмыс істеудің ойын түрлері арқылы сыни ойлау мен қиялды дамытуға ықпал ету;

- баланың тұлғалық дамуы мен әлеуметтенуінің маңызды элементі ретінде оқуды насихаттау.

«Балалар кітапханасы» жобасы аясында жалпы білім беретін мектептерде:

- әдеби кеш / кітап жәрмеңкесі / кітап кейіпкерлері байқаулары;

- «Кітаптар айналымы» акциясы;

- «Шын жүректен кітап сыйла!» челленджі сияқты іс-шаралар жүзеге асырылады.

«Балалар кітапханасы» жобасы бойынша жүргізілетін жұмыс жоспары келесідей болуы мүмкін

№	Іс-шараның атауы	Мақсаты
1	Жобаны таныстыру, кітапхана бұрышын ұйымдастыру	Оқушыларды жобамен таныстыру, арнайы балаларға арналған кітап бұрышын жабдықтау
2	«Менің сүйікті кітабым» көрмесі	Балаларды кітап оқуға ынталандыру, қызығушылығын арттыру
3	Апталық «Кітап – білім бұлағы» тақырыбымен іс-шаралар өткізу (кітап оқу сағаттары, әдеби викториналар, қойылымдар)	Кітап оқу мәдениетін қалыптастыру, әдебиетке деген сүйіспеншілікті дамыту

4	«Ертегілер әлемінде» — бастауыш сынып оқушыларына арналған оқу сағаттары	Ертегілер арқылы баланың қиялын, ойлау қабілетін дамыту
5	Авторлармен кездесу (жергілікті жазушылар, ақындар)	Балалар мен кітап авторлары арасында байланыс орнату, шабыт беру
6	«Оқы, бөліс, ұсын!» акциясы (кітап алмасу бұрышы)	Балалар арасында кітап алмасу арқылы оқуға ынтаны арттыру
7	«Кітапханадағы түн» немесе әдеби кеш	Кітапхананы бала үшін тартымды, қызықты кеңістікке айналдыру
8	«Оқырмандар клубы» жұмысын ұйымдастыру	Белсенді оқушылармен тұрақты жұмыс жүргізу, кітап талқылау
9	«Жыл оқырманы» байқауы	Үздік оқырмандарды марапаттау, ынталандыру
10	Қорытынды есеп, ұсыныстар мен келесі жылға жоспар құру	Жобаның нәтижесін бағалау және болашаққа бағыт беру

Мектептегі *әдеби кеш* – оқушылардың жазушылар, ақындар, әдеби шығармалар туралы білімдерін тереңдету, сонымен қатар олардың шығармашылығын, кітап оқуға деген сүйіспеншілігін дамыту мақсатында өткізілетін әдебиетке арналған сыныптан тыс іс-шара. Әдеби кеш – әдебиет пәніне деген қызығушылықты арттырып, оған деген сүйіспеншілік пен құрмет сезімін оятатын пән бойынша сыныптан тыс жұмыстардың бір түрі, сондай-ақ оқушылардың мәнерлеп оқу дағдысын, театрлық шеберлігін және т.б. шығармашылық қабілеттерін кеңінен дамытатын мектептегі сыныптан тыс жұмыстың тиімді түрлерінің бірі болып саналады. Бұл жеткіншектерге тек әдебиетті оқып қана қоймай, сонымен қатар оқу, сахналау, талқылау, баяндамалар мен презентациялар дайындау сияқты әр түрлі іс-әрекеттерде өз ойын жеткізуге мүмкіндік беретін жұмыс түрі.

Әдеби кештер жиі өткізілмейді. Олар әдетте ақынның, жазушының мерейтойымен тұспа-тұс келеді немесе балалардың белгілі бір сөз өнерінің шығармашылығына деген ерекше қызығушылығынан туындайды, сонымен қатар пән сабағында және сабақтан тыс уақытта жүргізілген ұзақ мерзімді жұмыстың өзіндік нәтижесі болып табылады. Әдеби кештер мектеп өміріне ерекше мерекелік көңіл-күй сыйлайды, поэзия, проза, музыка, сурет әлемімен таныстырады, әдеби кейіпкерлермен кездестіреді және қатысушылардан тыңғылықты дайындықты талап етеді.

Кеш білім алушыларды ақынның, жазушының өмірі мен шығармашылығы, әдеби ортасы, өмір сүрген дәуірі туралы білімдерін тереңдете отырып, оның тұлғасы мен шығармашылығының мәні туралы толық түсінік қалыптастыруға көмектеседі.

Қоғамдағы жеке тұлғаның мүмкіндіктері мен қабілеттерін жүзеге асыру үшін оқушылардың шығармашылық ойлауын және өнімді іс-әрекетін

қалыптастыру қазіргі мектептің маңызды міндеті болғандықтан, әдеби кеш сияқты жұмыс түрі өскелең ұрпақтың шығармашылық қабілеттерін жүзеге асыруға және дамытуға ықпал етеді.

Әдеби кешті дайындау мен өткізу мұғалімнен де, шәкірттерден де тыңғылықты дайындықты қажет ететіні сөзсіз. Дегенмен, әдеби кештер өткізу:

- поэзиялық (немесе прозалық) мәтіндерді оқуға, туған өлкенің немесе елдің әдеби мұрасына қызығушылықты арттыру;

- актерлік оқу дағдыларын, актерлік ойын элементтерін, ұжымдық жұмысты, жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу қабілетін дамыту; өнерге, оның ішінде әдебиетке деген сүйіспеншілікке, сөз мәдениетіне тәрбиелеу;

- оқушыларға адамгершілік және эстетикалық тәрбие беру; әдеби дәстүрлерді сақтау; мерекелік ахуал туғызу, ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз ету, ұстаздар мен оқушылар арасындағы, мектеп пен мұражай арасындағы байланысты нығайту тәрізді бірқатар тәрбиелік және дамытушылық міндеттерді шешуге мүмкіндік береді [27].

Білім беру ұйымдарында әдеби кештерді ұйымдастыру бойынша ұсынымдар:

Білім беру ұйымында әдеби кеш ұйымдастыру бойынша ұсынымдар

Тақырыбы:

Мақсаты:

- әдебиетке деген қызығушылықтарын ояту;
- оқушылардың ой-өрісін кеңейту;
- шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- эстетикалық талғамға, сөзге деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу.

Дайындық кезеңі (2-3 апта)

Іс-шаралар

Сипаттамасы

Тақырып пен сценарийді таңдау Кештің өткізілу форматын және оның мазмұнын нақтылау.

Рөлдерді бөлу

Жүргізушілерді, оқырмандарды, суретшілер мен музыканттарды тағайындау.

Залды безендіру

Дәйексөздер, авторлардың портреттері, шамдар, кітаптар, экспозициялар.

Музыкалық сүйемелдеуді таңдау

Фонға, кіріспеге және сөз сөйлеуге арналған музыка.

Қонақтарды шақыру

Ата-аналар, мұғалімдер, басқа сынып оқушылары.

Әдеби кештің сценарийі

Кіріспе

Қонақтарды қарсы алу, тақырыпты хабарлау, поэзия туралы шағын кіріспе сөз (5-7 минут)

Негізгі бөлім

Өлеңдер мен проза оқу.

Қойылым.

Музыкалық және шығармашылық нөмірлер (әндер, музыка, билер) (30-45 минут).

Интерактив	Викторина.
Қорытынды бөлім	Білім алушылардың өздері шығарған өлеңдері сайысы (негізгі бөлімге кіріктіруге немесе жеке өткізуге) болады.
	Қорытынды жасау.
	Марапаттау.
	Естелік фотоға түсу (5-10 минут).
Микрофондар, колонкалар.	Техникалық қамтамасыз ету Дыбысын алдын ала тексеру.
Проектор (қажет болса). Жарықтандыру сахна.	Фондық суреттер, слайдтар, тақырыптар үшін. Ыңғайлы және мерекелік атмосфера жасау.
Реквизиттер костюмдер.	мен Қойылымға қажетті реквизиттер мен костюмдерді алдын ала әзірлеу. реквизиттер. Іс-шараның тақырыбы болатын уақыт кезеңі стилінде қолмен жасалған костюмдер болуы мүмкін.

Кешті өткізу бойынша кеңестер:

- әдеби кеш не үшін қажет екенін анықтау (классиктердің шығармашылығымен және өмірімен таныстыру үшін; замандас (әсіресе жаңадан бастаған) ақындарды өз шығармаларын оқуға шақыру үшін);
- әдеби кештің сценарийін әзірлеуге оқушыларды тарту, олардың ұсыныстарын тыңдау, яғни интернеттегі кез келген дайын сценарийді қолданудан аулақ болу;
- музыкалық сүйемелдеуге баса назар аудару. Іс-шара үшін музыкалық сүйемелдеу маңызды, өйткені бұл жағдайда жай мектеп сабағының атмосферасы ғана емес, мерекелік және салтанатты көңіл-күй жасалады. Музыка тақырыптық болуы тиіс және мектептегі іс-шараға дайындық екендігін есте сақтау, сондықтан заманауи өңдеуі бар классиктерді іздеу керек болуы мүмкін;
- сұрақ-жауап форматында әңгімелесу;
- оқушыларды шығармадағы кейіпкерлердің рухына сай киіндіру. Ата-аналарға костюмдерді алдын-ала дайындауды тапсыруға немесе бұл жұмысқа ата-аналар комитетін тартуға болады;
- қатысушылардың тек өлең оқып қана қоймай, шығармалардан сахналық көріністерге қатысуларын да қамтамасыз ету;
- көрермендермен ойындар, жарыстар немесе викториналар өткізу;
- қызықты ойындар ұйымдастыру. Тақырыпқа сәйкес тапсырмалар жазылған жазбаларды кез келген әдемі қалың сөмкеге салу, ойыншылардың кезекпен қағазды алып, тапсырманы орындауы;
- балалардың кештен алған әсерлерін сурет түрінде ұсынуы, содан кейін суреттерден көрме жасауға болады. Немесе суреттің орнына балалар әсері банкі жасау, яғни бұл ақынның/жазушының шығармашылығы қоғам өміріне қалай

әсер еткені туралы ойлар мен пікірлер жазылған жазбаларды салуға болатын әдемі қорап. (Дайындық жұмысы: жазбалар бірдей форматта, өлшемде, түсте немесе стильде болуы керек).

Кітап жәрмеңкесі – бұл сөз, идеялар мен жаңалықтар мерекесі, әдебиет пен қиялдың, білім мен сезімнің тоғысқан мәдени кеңістігі болып саналады. Жәрмеңке кітап оқуды, кітап арқылы оқырманға таныс емес жаңа әлемді ашуды, алған әсерлерімен бөлісуді және шабыт табуды ұнататындардың барлығын қызықтыратын орынға айналуы тиіс.

Мектепте кітап жәрмеңкесін өткізудегі басты мақсат – білім алушылардың кітап оқуға деген қызығушылықтарын арттыру, оқу белсенділігін дамыту және олардың кітапқа деген оң көзқарасын қалыптастыру. Сонымен қатар, жәрмеңкелер мектеп кітапханасы немесе басқа мектеп қажеттіліктері үшін қаражат жинауға көмектеседі, балаларға қол жетімді бағамен кітаптар сатып алу мүмкіндігі береді.

Кітап жәрмеңкесі – бұл жай ғана кітап ұсынатын, жаңа әдеби шығармаларға назар аударып қана қоятын орын емес, бұл – балалардың оқуға деген қызығушылықтарын оятып, кітап алуға, мазмұнына қызығушылық танытуға, мәтіндегі атмосфераны сезінуге ынталандыратын белсенді мәдени шара болуы керек. Бұл әсерге жету үшін жәрмеңкені безендіру мен ұйымдастыруға шығармашылық және дәстүрлі емес көзқараспен қарау керек.

Жәрмеңкені ұйымдастыру, безендіру және өткізу бойынша ұсыныстармен 25-кестеде танысуға болады.

25-кесте – Мектепте кітап жәрмеңкесін өткізу бойынша ұсыныстар

№	Бағыты	Іс-әрекеттердің мазмұны
1	Стендтерді тақырыптық және визуалды безендіру	Стенд тұжырымдамасын әзірлеу – жәрмеңке өтетін аймақ немесе стенд тақырыптық тұрғыда құрастырылуы керек. Келесідей топтарға бөлінуі мүмкін:
		- жанр (ғылыми фантастика, детектив, классика);
		- авторлар;
2	Жәрмеңкенің мағынасын күшейтуге бағытталған құралдар қолдану	- тарихи дәуірлер, оқиғалар немесе өзекті тақырыптар (экология, достық, бейбітшілік, патриотизм)
		Визуалды безендіру: дәйексөздерді қолдану, оларды жазу үшін әртүрлі шрифттер мен түстер пайдалану, бұл аймақтарды бөлектеуге және оларды тартымды етуге көмектеседі
		Қажетті құралдар: ұсынылатын кітаптардың мазмұнына сәйкес келетін иллюстрациялар, коллаждар, постерлар әзірлеу
2	Жәрмеңкенің мағынасын күшейтуге бағытталған құралдар қолдану	Жәрмеңкенің мазмұнына сәйкес іріктелген құралдар іс-шараны мәнерлі етеді, кітаптарды толықтырады, мазмұнмен байланысты көрнекі бейнені қамтамасыз етеді. Олар бірнеше түрге бөлінеді:
		- белгілік – кітаптардан үзінділер, қысқаша аннотациялар, айдарлар, ақпараттық ұрандар. Олар кітаптың не туралы екенін түсінуге көмектеседі және оқырманды қызықтырады;

		- көркемдік – картиналар, фотосуреттер, түпнұсқа иллюстрациялар, плакаттар. Олар тақырыпты эмоционалды қабылдауды күшейтеді; - заттық – кейіпкерлермен немесе кітаптың мазмұнындағы кезеңдермен байланысты заттар (желдеткіш, шам, маска, ойыншықтар, модельдер). Мұндай бөлшектер жәрмеңке аймақтарын жанды және атмосфералық етеді; - сәндік – гүлдер, маталар, табиғи материалдар (қарағай бүршіктері, ұлу қабыршақтары, әр түрлі тастар), қолөнер бұйымдары. Бұл заттар жайлылық сезімін жасайды және көркемдік талғам қосады
3	Интерактивті және танымдық элементтер	Мұндай элементтер іс-шараларға келушілерді процеске тарта отырып, кітап жәрмеңкесін тек әсерлі ғана емес, сонымен қатар белсенді етеді: - QR кодтары бар интерактивті плакаттар – сканерлеген кезде кітаптың, автормен сұхбатты көруге немесе шолуды оқуға болады; - оқырмандық белсенділік аймақтары, мысалы: «Ал және оқы» - шағын оқу аймағы; «Мен оқуға кеңес беремін» – оқырмандардың ұсыныстары; «Бұл кітап мені өзгертті» - оқыған кітаптары бойынша пікірлерімен бөлісу; - ойын формалары – буккроссинг (кітап алмасу), викториналар, әдеби квестер, интерактивті тапсырмалар орындау, мұқабалар, иллюстрациялар жасау бойынша шеберлік сабақтары
4	Қатысушылармен жұмыс	Жәрмеңкенің сәтті өтуі қатысушылармен тікелей байланысқа шығудың және олардың белсенді қатысуына байланысты болуы мүмкін. Ол үшін келесі жұмыс түрлерін жүргізу ұсынылады: - жәрмеңке аймақтарына экскурсиялар ұйымдастыру – арнайы дайындалған гидтар (олар әдеби кейіпкерлердің рөлдерін орындаулары мүмкін) жәрмеңкенің бөлімдері, қызықты кітаптар туралы әңгімелейді; - авторлармен кездесулер – автограф сессиялар, әңгімелер, сұхбаттар, оқырмандар сұрақтары; - фото-зоналар – «кітап ішінде» немесе әдеби әлем жағдайында суретке түсіруге болатын орындар

«Кітап кейіпкерлері» байқауы – қатысушылар костюмдер жасау, кейіпкер туралы білімдерін көрсету және байқау тақырыбына байланысты әртүрлі тапсырмаларға қатысу арқылы өздерінің сүйікті әдеби кейіпкерлеріне айналатын, сонымен қатар өздерінің сүйікті кітаптарының қаһармандарына айналатын көңілді және шығармашылық іс-шара іс-шара болып табылады. Олар әдеби кейіпкерлер ретінде киініп сахнаға шығады немесе залды аралайды, олар туралы әңгімелейді, үзінділер оқиды, сахналық көріністерді көрсетеді немесе жарыстарға қатысады.

Байқаудың мақсаты – оқу мен әдебиетті кеңінен насихаттау, қатысушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, шығармашылық пен қиялды ынталандыру, мерекелік атмосфера мен жағымды көңіл-күй қалыптастыру болып саналады.

«Кітап кейіпкерлері» байқауын өткізу бойынша ұсыныстар (үлгі):

Мақсаты:

- білім алушылардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттыру;
- шығармашылық қабілеттерін, көркемдік шеберліктерін, қиялдарын дамыту;

- сүйікті кітаптардың кейіпкерлерімен таныстыру.

Қатысушылар: 1-11 сынып білім алушылары (жеке, жұппен немесе 3 адамға дейін топта).

Байқауға қатысу шарттары. Қатысушылар:

- өздерінің сүйікті кітабынан кейіпкерді тандайды;
- кейіпкердің образына сәйкес костюм дайындайды;
- шағын презентация (1–3 мин): кітаптың қысқаша мазмұнын әңгімелейді, таңдаған кейіпкерінің рөлінде көрініс көрсетеді.

Маңызды! Кейіпкер мультфильмнен, фильмнен немесе ойыннан емес, кітаптан болуы тиіс.

Дайындық кезеңі (2-3 апта бұрын):

- байқау туралы жарнама;
- өтініштер қабылдау (сынып жетекшісі немесе кітапханашы);
- байқау өтетін орынды әзірлеу, әділқазылар алқасы, дипломдар, сыйлықтар.

Байқауды өткізу кезеңі (1,5 – 2 сағат):

- шараны салтанатты ашу рәсімі;
- байқауға қатысушылардың өнерін тамашалау (қойылымнан қысқа көрініс, кейіпкердің монологы, кейіпкер және кітап туралы әңгіме, жүргізушімен диалог) (қойылымды музыкамен, реквизиттермен және иллюстрациялармен сүйемелдеуге болады);

- костюмдер көрсетілімі – қатысушылар өздері таңдаған әдебиет кейіпкерлерінің костюмдерін көрсетеді (мысалы: Алдар Көсе, Шықбермес Шығайбай, Қожа, Жалмауыз кемпір, Қожанасыр және т.б.);

- көрермендермен және қатысушылармен интерактивті викторина/ойындар өткізу (Қожа бізге қандай кітаптан келді, «Менің атым Қожа» кітабының авторы кім?, Алдар Көсе қандай қасиеттерімен танымал? Суреттерге қарап ертегі кейіпкерлеріне мінездеме беру және т.б.);

Қорытындылау.

➤ Ата-аналармен ынтымақтастық

Мектеп пен ата-ана арасындағы серіктестікті нығайту – баланы жан-жақты дамытып, сапалы білім алуды қамтамасыз етудің басты шарты. Мұндай қарым-қатынастар тәрбие мен оқыту жүйесіндегі маңызды әлеуметтік құбылыс болып табылады, өйткені отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастықта әлеуметтік, эмоционалдық және интеллектуалдық құзыреттіліктері бар жеке тұлғаны тәрбиелеудің берік іргетасы қалыптасады. Мұғалімдер мен ата-аналардың бірлескен күш-жігері әрбір балаға қолдау, көңіл бөлу және даму үшін қажетті

жағдайларды қамтамасыз ететін қолайлы білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді.

Бұл өзара әрекеттестіктің маңызды бағыттарының бірі ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру болып табылады. Педагогикалық-психологиялық білім беру арқылы ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне қатысуға дайындау мектептің тәрбиелік міндеттерін тиімдірек жүзеге асыруға ықпал етеді. Ақпараттанған, қызығушылық танытқан ата-аналар оқу-тәрбие процесінің белсенді қатысушыларына айналады, бұл балалардың оқу үлгеріміне, мінез-құлқы мен ынтасына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, ата-аналардың мектеп өміріне – мәдени, спорттық, қоғамдық және білім беру іс-шараларына араласуы олардың білім беру мақсаттарына деген адалдығын күшейтіп, баланың дамуы үшін жауапкершілігін арттырады.

Оқушылардың ата-аналары мен мектептің педагогикалық ынтымақтастығы білім алушылардың жан-жақты дамуын тиімді қамтамасыз етуге және олардың жеке тұлғасын тәрбиелеуге мүмкіндік беретін педагогикалық жағдайлар жасаудан тұрады. Жалпы білім беру ұйымдарының оқушыларына білім беруде қалаған нәтижеге жетуге педагогтер мен отбасының бірлескен іс-әрекеті септігін тигізері анық.

Әртүрлі жастағы мектеп оқушыларының ата-аналары мен педагогтер арасындағы ынтымақтастығы барысында шешілетін негізгі міндеттерге келесілерді жатқызуға болады:

- мектептің оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушылары арасында қарым-қатынас орнату үшін психологиялық-педагогикалық жағдай жасау;
- әртүрлі жастағы балаларды отбасында тәрбиелеудің ерекшеліктері мен жағдайларын кешенді түрде жүйелі зерттеу;
- оқушылардың ата-аналарымен тиімді қарым-қатынас орнату үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану [28].

Білім алушыларды тәрбиелеуде мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығын орнатудың үш негізгі бағыты атап өтуге болады, олар:

1. Ата-аналар жиналысын, сондай-ақ тренингтер мен тақырыптық кеңестер өткізуден тұратын оқушылардың ата-аналарымен жұмыс. Соңғысы жеке немесе топтық болуы мүмкін.
2. Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру арқылы ата-аналарды оқу-тәрбие үрдісіне тарту.
3. Оқушылардың ата-аналарын мектепшілік іс-шараларға тарту және балаларының бос уақытын ұйымдастыру арқылы жүргізілетін тәрбие жұмысын басқаруға қатыстыру [29].

Білім алушыларды тәрбиелеуде мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығын орнатудың аталған бағыттарын жүзеге асыру келесі жұмыс формаларын қолдануды көздейді:

- жеке (отбасына бару, ата-аналарды мектепке шақыру, хат алмасу, кеңес беру, сауалнамалар жүргізу);
- топтық (тақырыптық кеңестер, ата-аналар комитетімен жұмыс, тренингтер мен сыныптан тыс іс-шараларды өткізу);

- ұжымдық (ата-аналар жиналысын, ашық есік күндерін, бірлескен демалыс шараларын, экскурсиялар, оқушылардың ата-аналарына арналған шеберлік сабақтарын өткізу) [28].

Бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу мәселесі бойынша ата-аналар мен мұғалімдердің ынтымақтастығын орнатудың тиімді жолы – тәрбие мәселелерін шешуге көмектесетін жадынамалар әзірлеу. Жаднамалардың мазмұны мектеп жасындағы оқушыларды тәрбиелеудегі өзекті мәселелермен анықталады. Мысалы, «Бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделуі», «Ата-аналарға кеңес. Егер ... болса, не істеу керек?», «Балалар агрессиясының көріністерін қалай болдырмауға болады», «Ата-аналарға жаза туралы» және т.б..

Ата-аналар мен мұғалімдердің тұрақты және ашық қарым-қатынасы ықтимал қиындықтарды дер кезінде анықтауға, білім беру кеңістігін белгілеуге, оқыту мен тәрбиелеудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Мұндай ынтымақтастық баланың эмоционалдық тұрақтылығына ықпал етеді, оның мектеп ортасына бейімделуін жеңілдетеді, мінез-құлық үлгілерін жақсартады және өзіне деген сенімділігін арттырады [29].

Мектеп пен жанұяның тиімді өзара әрекеттесуі жүйелі тәсілді, оның ішінде тұрақты диалогты, педагогикалық қолдауды, бірлескен бастамаларды және ашық қарым-қатынас мәдениетін дамытуды қажет етеді. Бұл тұрғыда Абай облысының ата-аналарға педагогикалық қолдау көрсету орталықтарын дамытуға бағытталған «Біртұтас тұлға теориясы негізінде ата-аналар институтын қалыптастыру» өңірлік жобасын жүзеге асырудың маңызы ерекше маңызға ие болып отыр. Бұл жоба ата-аналарда үйлесімді дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеу үшін қажетті білім, білік және дағдыларды дамыту бойынша жұмысты мақсатты түрде үйлестіруді қамтамасыз етеді, сонымен қатар оқу-тәрбие процесінде мектептің ең маңызды серіктесі ретінде отбасы институтын нығайтуға көмектеседі. Аталған жобаның үлгісін ұсынамыз.

Жобаның географиясы: өңірдегі білім беру ұйымдары.

Жобаның стейкхолдерлері:

- өңірлік әлеуметтік орталықтар;
- қалалар мен аудандардың әкімдіктері, арнаулы ұйымдар (құқық қорғау органдары), үкіметтік емес және қоғамдық ұйымдар, бұқаралық ақпарат құралдары ақпарат;
- ата-аналар қауымдастықтары.

Мақсаты: ата-аналардың педагогикалық және психологиялық мәдениетін арттыру, жауапты, позитивті ата-аналарды қалыптастыру.

Жұмыс алгоритмі

Ата-аналардың психологиялық мәдениетін арттыруда кеңес беру орталықтары құрылды:

Жүргізілген жұмыстар барысындағы нәтижелер:

1. Ата-аналардың өзін-өзі тәрбиелеуге деген қызығушылығын артуы - 87 % -ға өсті;
2. Оқушының отбасының білім беру қызметтеріне деген қажеттілігін қанағаттандыру: оқыту, психологиялық-педагогикалық қолдау – 70 % -ға өсті ата-аналардың педагогикалық мәдениеті артуы – 78 % -ға өсті;
3. Отбасы мен білім беру мекемесінің өзара түсіністігін, ынтымақтастығының дамуы – 86 % -ға өсті;
4. Балаларды тәрбиелеу және оқытудағы ата-аналардың жауапкершілігінің артуы – 82% - ға өсті.

Жоба аясында ұлттық құндылықтарға негізделген бағдарлама мазмұнында тұрғысында 71 207 ата-ана жоба аясындағы іс-шараларға қамтылды.

➤ Уақытты басқару және өзін-өзі ұйымдастыру

Уақытты басқару – балаларға мектепте оқу жұмысын жеңіл жүзеге асыруға, дербестікті дамытуға және шаршауды, күйзелісті азайтуға көмектесетін маңызды дағды. Сабакты, демалысты және қосымша іс-шараларды уақтылы жоспарлау балада міндеттерге жауапкершілікпен қарауды қалыптастырып, оның табысты дамуына ықпал етеді. Бұл әдеттерді қалыптастыруда ата-ананың қолдауы маңызды рөл атқарады [30].

Өзін-өзі ұйымдастыру – баланың табысты оқуы мен тұлғалық өсуі үшін қажетті негізгі дағдылардың бірі. Уақытты өз бетінше жоспарлау, мақсат қою және тапсырмаларды орындауға жауапкершілік алу білім алушыларға оқу жүктемесін жақсы меңгеруге және өзіне сенімді болуға көмектеседі. Бұл дағдыларды дамытудағы ата-ананың рөлін бағалау қиын, себебі бала тәртіпті және тәуелсіздікті үйде үйренеді.

Оқу жылын оңай және күйзеліссіз өткізу үшін балаға уақытты дұрыс басқаруды және өзін-өзі ұйымдастыруды үйрету маңызды болып табылады. Балаларды уақытты басқару мен өзін-өзі ұйымдастыруға үйрету бойынша ата-аналарға арналған ұсынымдармен 26-кестеде берілген.

26-кесте – Балаларды уақытты басқару және өзін-өзі ұйымдастыруға үйрету бойынша ата-аналарға арналған ұсыныстар

Уақыттың құндылығы туралы сөйлесу	Балалармен уақыттың қаншалықты жылдам өтетінін және оны дұрыс пайдаланудың неліктен маңызды екенін талқылау. Балаға уақытты дұрыс жоспарлау көбірек еркіндік беретінін түсінуге көмектесу. Мысалы, Егер бала үй тапсырмасын 1,5 сағатта орындаса, достарымен араласуға немесе өзіне ұнайтын жұмыспен айналысуға уақыттың көбірек қалатынына назар аударту. Мұндай әңгімелер балалардың уақытқа саналы көзқарасын қалыптастыруға көмектеседі.
Күн тәртібін құрастыру.	Тұрақты күн тәртібі балаға оқу, демалу және басқа нәрселермен айналысатын уақытты түсінуге көмектеседі. Тұрақтылық тәртіп пен сенімділік сезімін тудырады.
Жоспарлауды ынталандыру.	Балаға күнделікті жоспарлаушыларды, істер тізімдерін немесе қабырға күнтізбелерін пайдалануды үйрету. Бірге күн немесе апта жоспарларын жасау – бұл уақытты басқару дағдыларын дамытады.
Ауқымды тапсырмаларды бөліктерге бөлу.	Баланы қиын тапсырмаларды кішігірім қадамдарға бөлуге үйрету, сонда ол тапсырмалар қиын емес болып көрінеді және оңай орындалады.
Басымдықтарды белгілеу.	Қандай тапсырмалар маңыздырақ және қайсысын кейінге қалдыруға болатынын түсіндіру. Бұл балаға маңызды нәрселерді кейінге қалдырмауға және басымдық беруге үйренуге көмектеседі.

Сәйкес жұмыс кеңістігін жасау.	Баланың оқуы үшін тыныш, ыңғайлы және ұйымдастырылған орны болуы керек. Бұл баланың зейінін арттырады және алаңдаушылықты азайтады.
Жеке үлгі көрсету.	Балалар ересектердің мінез-құлқын қайталайтындығын ұмытпау. Егер ата-ана өз уақытын қалай жоспарлауды және тәртіпті сақтауды білсе, баланың сол әдеттерді қабылдауы ықтимал.
Шамадан тыс бақылаудан аулақ болу	Балаға өз бетінше шешім қабылдауға және олар үшін жауапкершілік алуға мүмкіндік беру. Бұл ішкі ынтаны мен сенімді дамыту үшін маңызды.
Жетістіктер мен қиындықтарды талқылау.	Баламен оның әрекеттері туралы үнемі сөйлесу, оны ұйымдастыру және күн тәртібін сақтау қабілеті үшін мадақтау және қиындықтар туындаған жағдайда оны шешу жолдарын табуға көмектесу.
Жас ерекшеліктерін ескеру.	Кішкентай балаларға көрнекі белгілер мен ересектердің көмегі қажет, ал жасөспірімдер енді цифрлық жоспарлаушыларды пайдаланып, жауапкершілікті өз мойнына алады.
Демалыс туралы ұмытпау.	Тиімді өзін-өзі ұйымдастыруға уақытында демалу мүмкіндігі де кіреді. Шамадан тыс жүктеме ынтаны төмендетеді, сондықтан демалыс сәттерін ұйымдастыру да маңызды.

«Отбасы – тәрбиенің алтын бесігі» челленджи

Отбасы – бір-біріне қамқорлық жасауға, кешіруге және жауапкершілікке үйренетін алғашқы өмір мектебі. Дана халқымыз «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны аларсың» - деп бекер айтпаған. Адамның бойындағы адамгершілік-рухани құндылықтары отбасында қалыптасады. Челлендж отбасылық дәстүрлердің маңыздылығын түсіндіруге, тұлғалық қасиеттерді қалыптастыратын сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеуге арналған.

Челлендждің мақсаты – бала тәрбиесіндегі отбасының маңыздылығын көрсету, отбасылық қарым-қатынасты нығайту, бірлескен іс-әрекеттер, ойындар, дәстүрлер арқылы құндылықтарды жеткізу болып табылады.

Ұзақтығы 7 күн (5 немесе 10 күн де өткізуге болады).

«Отбасы – тәрбиенің алтын бесігі» челленджін ұйымдастырудың үлгі жоспарымен келесі кестеден танысуға болады.

27-кесте – «Отбасы құндылықтары» апталығының жоспары

№	Тапсырманың атауы	Сипаттамасы
1	«Біздің отбасының таңбасы»	Отбасының таңбасын (гербін) жасау (сурет түрінде салу немесе әртүрлі материалдардан жасау). Таңбада отбасылық құндылықтарды, қызығушылықтарды, дәстүрлерді көрсету.
2	«Отбасылық гаджетсіз кешкі ас»	Отбасы мүшелерінің бірігіп кешкі ас әзірлеуі. Телефондарды жинап қою және кешті өзара әңгімелесуде өткізу. Дастархан басындағы кезеңді фотоға түсіру және мектептің әлеуметтік желілеріне жүктеу, алынған әсерлермен бөлісу

3	Отбасылық дәстүрлер	Отбасылық дәстүрлерді мәтін немесе видео арқылы көрсету
4	Анамның (әжемнің) тағамдары (рецептері)	Отбасылық рецепт бойынша отбасы сүйіп жейтін тағамды дайындау, фотосуретті және рецепттің сипаттамасын әлеуметтік желіде орналастыру
5	Игі істер	Бүкіл отбасымен жақсылық жасау: қарттарға көмектесу, көше (өзен-көлдердің жағасын) тазалау, құстарға үйшік жасау және тамақтандыру
6	«Менің балалық шағымның ойындары»	Ата-аналар өздерінің балалық шақтарындағы ойындарын көрсетуі және балаларымен ойнаған сәтін видеоға түсіру. Ойыннан алған әсерлерімен бөлісу
7	Шығармашылық күн	«Отбасы – махаббат бесігі» тақырыбына сурет салу, мүсіндеу, тігу немесе қолөнер жасау
8	Отбасылық кеш	Гаджетсіз кеш өткізу (үстел ойындары, кітап оқу, әңгімелесу және осы кеш туралы әңгіме жариялау)
9	«Жақсы көру және қолдау сөздері»	Отбасы мүшелерінің бір-біріне жылы сөздер жазуы/айтуы. «Жақсы сөздер қорабын» жасауға болады.
10	Отбасылық оқу	Сүйікті кітапты / ертегіні / өлеңдерді дауыстап оқу. Оқылған кітаптан қандай үлгі-өнеге алуға болатыны туралы пікірталас. Кітап оқу сәтінен қысқаша видео жасау

Челлендждің соңында жұмыстардың коллажын/альбомын жасау, орындалған жұмыстардың көрмесін жасауға болады.

Отбасылық дәстүрлер үлкен және ауқымды іс-шара болуы міндетті емес. Тіпті белгілі бір одақта белгіленген сенбі күндері үй жинау, жексенбіде таңертең бірге таңғы ас ішу немесе жұма күні балалармен мультфильм көру тәрізді қарапайым апта сайынғы рәсімдерді дәстүр деп санауға болады. Сондай-ақ бір-біріне қайырлы таң тілеу, кездескенде немесе қоштасу кезінде беттерінен сүю, алыс сапарға шыққанда аман-есен жеттік деп телефон соғу әдетін де белгілі бір әлеуметтік бірлікте қабылданған нормаларға жатқызуға болады [31].

Отбасылық дәстүрлердің түрлері:

- мерекелерді (туған күн, жаңа жыл, халықаралық әйелдер күні, Наурыз мейрамы, қала күні және т.б.) бірге атап өту;

- отбасы мүшелерінің өміріндегі маңызды оқиғаларды (мектеп бітіру, диплом алу, үйлену тойы, нәрестенің дүниеге келуі және т.б.) бірге атап өту;

- отбасылық кеңес. Көптеген отбасылары күн сайын немесе кем дегенде аптасына бір рет күннің қалай өткенін, қандай оқиғалардың болғанын талқылау, осы мәселе бойынша өз ойларын бөлісу, кеңес беру немесе шын жүректен жанашырлық білдіру әдеті бар. Мұнда демалыс күндеріне және жақын болашаққа арналған жоспарлар талқыланады. Мұндай жақын, ашық қарым-қатынас отбасының барлық мүшелеріне өздерінің маңыздылығын және басқалар үшін маңыздылығын сезінуге мүмкіндік береді;

- бірлескен саяхаттар. Көптеген отбасылар демалыстарын бірге өткізеді, мүмкін болса теңізге, көлге немесе басқа қалаға барады. Ашық ауада демалуды еңбек міндеттерімен ұштастыратын да отбасылары бар. Кез келген мұндай сапар

әрбір қатысушыға көптеген жағымды сезімдер әкеледі. Бұл отбасы мүшелерінің арасындағы туысқандық қарым-қатынасын нығайтады;

- естелік фотосуреттер;

- бірлескен ойындар;

- жергілікті жерде өткізілетін түрлі іс-шараларға бірге бару. Кино, театр, көрмелер, мұражайлар, фестивальдер – мұның бәрі өте қызықты және танымдық дәстүрлерді қалыптастыруға бағытталған, яғни мәдени немесе ойын-сауық шараларына бірге бару өте жақсы және пайдалы әдет болып табылады.

Отбасылық дәстүрлер отбасы мүшелеріне тұрақтылық, сүйіспеншілік сезімін сыйлайды, бір-бірін сыйлауға тәрбиелейді, туыстарды біріктіріп, байланыстырады. Еңбекке, тәртіпке деген құштарлықты оятады.

Отбасылық дәстүрлер апталығы – әдетте Отбасы күні аясында өткізілетін отбасы құндылықтарына арналған тақырыптық апталық. Осы апталықта отбасылық қарым-қатынасты нығайту, отбасылық құндылықтар мен дәстүрлерді дамыту, отбасының маңыздылығын түсіндіру мақсатында түрлі іс-шаралар өткізіледі. 28-кестеде «Отбасылық дәстүрлер» апталығының үлгі жоспарын ұсынамыз.

28-кесте – «Отбасылық дәстүрлер» апталығының үлгі жоспары

№	Тақырыбы	Іс-шаралар	Мақсаты	Қажетті құралдар
1	Менің отбасым – менің байлығым	Отбасы және отбасы құндылықтары туралы әңгімелесу. Отбасылық шежіре құрастыру бойынша іс-әрекет	Отбасы туралы түсінік қалыптастыру. Сөйлеуді және логикалық ойлауды дамыту. Балаларды отбасы шежіресі ұғымымен таныстыру	- Отбасы шежіресін жасауға арналған үлгілер (шаблондар); - отбасы мүшелерінің суреттері; - қағаз, қарындаштар, фломастерлер
2	Отбасылық мерекелер	Балалардың отбасылық мерекелер туралы әңгімелері. «Менің сүйікті мерекем» суреті. Суреттер көрмесі	Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Балаларды басқалардың әңгімелерін тыңдауға және құрметтеуге үйрету. «Дәстүр» ұғымын бекіту.	Қағаз, бояулар, маркерлер; - мерекелер туралы демонстрациялық материалдар
3	Отбасылық дәстүрлер (қолөнер)	Ашықхат жасау бойынша шеберлік сынып. Отбасылық дәстүрлерді көрсететін қолөнер (мысалы, кәдесыйлар, әшекейлер).	Бастауыш сынып оқушыларының ұсақ моторикасын және қиялын дамыту. Шығармашылық арқылы отбасылық дәстүрді сақтауға ықпал ету.	Түрлі-түсті қағаз, қатырма қағаз, желім, қайшы, мата, ленталар

		Шағын көрме.		
4	Отбасылық фотосуреттер альбомы	«Менің отбасым фотосуреттерде» атты ұжымдық көрме құру. Отбасының сүйікті сәттері туралы әңгімелер. «Бір фотосуреттің тарихы» атты презентация	Отбасы туралы әңгімелеу қабілетін дамыту. Өз отбасына деген мақтаныш сезімін дамыту	- Үйден әкелінген отбасылық фотосуреттер; - түрлі-түсті қағаздар, рамалар, желім, қол қоюға арналған стикерлер
5	Отбасылық кеш	Ата-аналарды шақыру. Бірге шай ішу. Ойындар, конкурстар, қолөнер немесе аспаздық шеберлік сабақтары	Отбасы мен мектеп арасындағы байланысты нығайту. Жылы және достық атмосферасын құру	- Ыдыс-аяқ, тәтті тағамдар; - шеберлік сыныпқа арналған материалдар; - ойындар тізімі
6	Отбасылық демалыс	Бірлескен серуендер. Мұражайларға, театрларға, көрмелерге бару. Спорттық жарыстарға немесе отбасылық дәстүрлерге қатысу	Бос уақытты бірге өткізуге деген қызығушылықты дамыту. Отбасылық уақытты құрметтеуге тәрбиелеу	Фото/бейне есептер; - «Отбасыммен бірге өткізген демалыс күнім» күнделігі

Алдын-алу шаралары дегеніміз – бұл қауіпті жағдайлардың туындауының алдын алуға және балалардың өмірі мен денсаулығына қауіп-қатерді барынша азайтуға бағытталған шаралар кешені болып табылады. Оларға балаларды қауіпсіз мінез-құлық ережелеріне үйрету, қауіпсіз орта құру, балаларды бақылау мен қадағалауды ұйымдастыру, сонымен қатар «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында қарастырылған «Цифрлық әлемде қауіпсіз қадам», «Буллингтен қорған!», «Ойынға салауатты көзқарас», «Өмірге салауатты қадам», «Қоғамдық мүлікті қорға!», «Қауіпсіз қоғам» жобаларын және іс-шараларын жүзеге асыру жатады.

Жалпы орта білім беретін ұйымдардың оқушыларына арналған «Цифрлық әлемде қауіпсіз қадам» жобасы цифрлық сауаттылықты және балалардың интернеттегі қауіпсіздігін арттыруға бағытталған. Ол онлайн режимде қауіпсіз мінез-құлық негіздеріне оқытуды, жеке ақпаратты қорғауды, қауіптер мен тәуекелдерді тануды және цифрлық технологияларды жауапкершілікпен пайдалану дағдыларын дамытуды қамтиды. Жоба балаларды цифрлық әлемнің қауіп-қатерін еңсеруге дайындауға бағытталған.

Жобаның мақсаттары келесідей болуы мүмкін:

- цифрлық құрылғылармен, интернет қызметтерімен жұмыс істеу негіздерін меңгеру және желінің жұмыс істеу принциптерін түсіну арқылы мектеп оқушыларының цифрлық сауаттылығын арттыру;

- сыни ойлау, тұжырымдамалық дағдылар және цифрлық тәуекелдерді саналы түрде болдырмау қабілетін қалыптастыру арқылы цифрлық жауапты мінез-құлықты дамыту;

- желілік қоғамдастықтарда желілік этикет пен өзара әрекеттесу ережелерін меңгеру арқылы цифрлық кеңістікте сыйластық пен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру;

- кибербуллингті тануға, оның алдын алуға оқыту арқылы кибербуллинктің зияны туралы хабардарлықты арттыру;

- мектеп оқушыларын цифрлық дәуірде сәтті бейімделу және өркендеу үшін қажетті білім мен дағдылармен қамтамасыз ету арқылы болашақ өмірге дайындау.

«Цифрлық әлемде қауіпсіз қадам» жоба асында қолдануға болатын «Интернеттегі қауіпсіздік ережелері атты жадынаманың үлгісін ұсынамыз:

- Құпия сөзді ешкімге ашпа. Ол сенің басты құпияң. Ешкім болжай алмайтын бірегей құпия сөз жаса. Құпия сөзді қағаз парақтарына жазба немесе оларды ашық қол жетімді жерде сақтама. Құпия сөздерді электрондық пошта арқылы жіберме;

- сайттарда және әлеуметтік желілерде тіркелу кезінде жеке ақпаратты (тегі, аты, әкесінің аты, телефон нөмірі, тұрғылықты жері, мектебі, ата-анасының жұмыс орны және т.б.) бермеуге тырыс, бұл ақпараттар барлығына, тіпті сен танымайтын адамдарға да қолжетімді болуы мүмкін;

- интернетте жарияланған фотосуретті барлық адамдар көре алатынын есте сақта. Отбасыңды, мектебіңді, үйіңді және басқа да жеке ақпаратты көрсететін фотосуреттерді орналастырмауға тырыс;

- интернетте танысқан адамдармен кездесуге асықпа;

- интернетте және әлеуметтік желілерде тек өзің білетін адамдармен сөйлесуге тырыс. Бейтаныс адамды «достар» тізіміне қоспас бұрын ойланып, ата-анаңмен кеңес;

- бейтаныс адамдармен сөйлескенде веб-камера қолданба, бейтаныс адамдармен арақашықтықты сақтау қажеттігін есте сақта;

- интернеттегі сұхбаттасушыларды құрметте. Ешқашан, ешбір жағдайда басқаларды қорқытпа немесе арандатушы материалды орналастырма. Дөрекі болма;

- бейтаныс қауымдастықтарға қосылмау және біреудің сұрауы бойынша ақпараттық, арандатушылық немесе агрессивті көзқарастағы материалдар мен хабарламаларды таратпа;

- ғаламтордан оқып, көріп жүргеннің бәрі шындық емес екенін есте сақта. Жалқау болма және іздеу жүйелеріндегі ақпаратты екі рет тексер немесе ата-анаңнан сұра;

- балаларға арналмаған сайттар бар екенін есте сақта, «18 жастан асқандар үшін» сайттарға кірме. Егер осындай сайтқа сілтеме арқылы жеткен болсаң, «ctrl+alt+delete» пернелері арқылы браузерді жап;

- көрген, білген немесе жаңа ашқанның бәрін ата-анаңа айт. Ата-анаңа сен, өйткені олар ғана қиын жағдайда көмектесе алады;

- ешқашан телефон нөміріңді немесе электрондық пошта мекенжайыңды берме немесе одан интернеттегі белгісіз нөмірлерге мәтіндік хабарлама жіберме. Егер бейтаныс мекенжайдан хабарлама келсе, оны ашпағаның жөн;

- интернетте кез келген қызметті немесе ойын сатып алғың келсе, үлкендерден сұра. Олар алаяқтықтан қалай аулақ болу керектігін айтады;

- файлдарды, бағдарламаларды немесе музыканы ересектердің рұқсатынсыз жүктеме – оларда компьютеріңе зиян келтіретін вирустар болуы мүмкін [32].

«Ойынға салауатты көзқарас» дегеніміз физикалық, психикалық салауаттылықты және жас ерекшеліктерін ескере отырып, ойын әрекетімен саналы түрде айналысуды білдіреді. Бұл ойын уақытын басқа әрекеттермен теңестіруді және пайдалы ойындарды таңдауды қамтиды.

Ойынға салауатты көзқарас қалыптастыруда ескеру қажет ұсыныстар:

1. Уақыт – көз жанарына, дене мүсініне және ұйқыға теріс әсер етпеу үшін ойын ойнауға көп уақыт жұмсамау керек. Ойындарды басқа әрекеттермен және демалулармен кезектестіру маңызды.

2. Ойын түрлері – әртүрлі дағдыларды дамытуға ынталандыратын ойындарды таңдау. Компьютерлік ойындарды физикалық, үстел және рөлдік ойындармен кезектестіру қажет.

3. Ойынның барлық уақытты алуына, сонымен қатар оқуға, жұмысқа, қарым-қатынасқа, өмірдің басқа да маңызды аспектілеріне теріс әсер етуіне жол бермеуге баса назар аудару керек.

4. Спорт, би және доп ойындары сияқты физикалық белсенділікті қажет ететін ойындарды таңдау туралы ескерту. Бұл баланың физикалық дайындығы мен денсаулығын сақтауға көмектеседі.

5. Әлеуметтік байланыстарды нығайту үшін достармен және отбасы мүшелерімен ойнауға болатын ойындарды таңдау қажет.

6. Логикалық ойлауды, шығармашылықты және басқа да пайдалы дағдыларды дамытатын ойындарды ойнауға назар аудару.

7. Зорлық-зомбылықты, қатыгездікті немесе басқа жағымсыз әрекеттерді насихаттайтын ойындардан аулақ болу маңызды.

Өмірдің қарқыны күннен-күнге артып, ақпараттық жүктеменің көлемі үнемі өсіп отырған қазіргі заманда өскелең ұрпақтың бойында олардың денсаулығына саналы көзқарасты қалыптастырудың маңызы ерекше. Көбінесе балалар мен жасөспірімдер отырықшы өмір салтын, гаджеттерге бірнеше сағат жұмсауды, физикалық белсенділікті, дұрыс тамақтануды және жеткілікті демалуды елемейді. Мұның бәрі жас кезінде физикалық және психологиялық жағдайдың нашарлауына әкелуі мүмкін.

Осыған байланысты денсаулық мәдениетін дамыту – білімдер жиынтығы ретінде ғана емес, сонымен қатар күнделікті салауатты әдеттер жүйесі ретінде де ерекше өзектілікке ие болады. Белсенді өмір салтын ұстану, дене мен ақыл-ойға қамқорлық жасау және өз денсаулығы үшін саналы таңдау жасай білу – мұның бәрі «өмірге салауатты қадам» жасау болып саналады.

Бұл тақырыпта жүргізілетін жұмыстардың мақсаты – мектеп оқушыларының денсаулық құндылығы туралы түсініктерін қалыптастыру, салауатты өмір салтына деген ынтаны дамыту және физикалық, психикалық, әлеуметтік салауаттылыққа ықпал ететін практикалық дағдыларды меңгерту болып табылады.

Мектепте «Өмірге салауатты қадам» тақырыбында жүргізілетін жұмыс түрлерімен 29-кестеде танысуға болады.

29-кесте – «Өмірге салауатты қадам» тақырыбында жүргізілетін жұмыс түрлерінің үлгілері

№	Іс-шаралардың түрлері	Мысалдары және өткізілу форматы	Іс-шараның мақсаты
1	Сынып сағаттары және тақырыптық сағаттар	«Сау болу дегеніміз не?» тақырыбында сынып сағаты. Өткізілу түрі: пікірталас, викториналар, сауалнамалар, бейнематериалдар тамашалау	Денсаулық және салауатты өмір салты туралы негізгі түсініктерін қалыптастыру, өзін-өзі күтуге қызығушылықты дамыту
2	Спорттық іс-шаралар	Көңілді старттар, эстафеталар, турнирлер, «10 000 қадам» флешмобы	Дене белсенділігін дамыту, денсаулықты жақсарту және ұжымдық рухты тәрбиелеу
3	Конкурстар және акциялар	Плакаттар, сызбалар, фотосуреттер, әдеттерді өзгерту әрекеттері	Денсаулық тақырыбын шығармашылықпен түсінуге ынталандыру, салауатты әдеттерді таңдауға ынталандыру
4	Тақырыптық көрмелер мен стендтер	«Денсаулық пирамидасы», «Рюкзакта не бар?» тақырыптық көрмелер мен стендтер, салауатты өмір салты бойынша әдебиеттер таңдау	Салауатты өмір салтын қалыптастырудың құрамдас бөліктерімен таныстыру
5	Тақырыпқа сәйкес фильмдер/мультфильмдер көру және талқылау	Тақырыптары: спорт, денсаулық, әдеттер, ерік-жігер	Жағымды мысалдармен шабыттандыру, денсаулыққа құндылық көзқарасын қалыптастыру
6	Квестер және интерактивті ойындар	«Денсаулыққа қадам» квесті, «Пайдалы/Зиянды» ойыны	Білімді ойын түрінде бекіту, практикада қолдана білу қабілетін дамыту
7	Тақырыптық апта / Денсаулық күні	Аптаның күндері бойынша тақырыптар: су, тамақтану,	Әртүрлі іс-шараларға тарту арқылы салауатты өмір

		эмоциялар және т.б. + қорытынды мерекелік іс- шара	салтына тұрақты қызығушылықты дамыту
8	Шеберлік сыныптары	«Дұрыс тағамдар», «Гимнастика»	Денеге және психо- эмоционалды жағдайға қамқорлық жасауға көмектесетін нақты дағдыларды үйрету
9	Интерактивті лекциялар мен кездесулер	Дәрігер, спортшы, психолог және басқа да мамандармен кездесулер	Денсаулық туралы ғылыми негізделген ақпарат беру, оқушылардың сұрақтарына жауап беру

Қашықтан жұмыс істеу барысында бейне және аудио лекциялар, тесттерді, тапсырмалар, шеберлік сабақтары тәрізді жұмыс түрлерін пайдалану көптеген мұғалімдер үшін жаңа форматқа, сонымен қатар жақсы әдістемелік негізге айналды.

Білім беру ұйымының ресми веб-сайты, Instagram парақшалары сияқты интернет-ресурстарды пайдалана отырып, мұғалімдер ата-аналарды балаларының тәрбие жұмысының тақырыбы туралы хабардар ету, олардың сұрақтарына жауап беру, сондай-ақ онлайн режимде балалармен жүргізілген оқу-тәрбие іс-шаралары туралы есеп беру үшін қажетті ақпаратты орналастыру мүмкіндігіне ие болады. Мұндай өзара әрекеттестік мектеп оқушылары мен ата-аналардың назарынан тыс қалмайды және қандай да бір себептермен жалпы білім беретін мектептерге бара алмайтын немесе сабақтан қалуына дәлелді себептері бар балалармен жұмыс істеуге де көмектеседі.

✓ Жобалық әдіс – білім алушы тұлғасын тәрбиелеудегі мектеп пен отбасының ынтымақтастығының тағы бір тиімді түрі болып табылады. Жобалық іс-шаралар барысында ата-аналардың, мұғалімдердің және әр түрлі жастағы мектеп оқушыларының бірлескен іс-әрекеттері стратегиялар, жоспарлар және жобаны жүзеге асырудың әрбір кезеңінің реттілігі негізінде бірлесіп тұжырымдалады. Жобалардың тақырыптары әртүрлі болады. Мысалы, білім алушыларының рухани-адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеу үшін «Отбасылық тәрбие дәстүрлері» отбасылық жобасын жүзеге асыру ұсынылады. Педагогтер ата-аналар мен олардың балаларының іс-әрекетін жүзеге асыру процесінде ұйымдастыру, бағыт-бағдар беру жұмыстарын жүзеге асырады, сонымен қатар оқушылардың ынтымақтасын, шығармашылығын және айналасындағы шындықты түсінуді арттыруға жағдай жасайды [33].

Оқушыларды, ата-аналарды және мектепті біріктіретін жобалық жұмыс тек оқуға ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар отбасы мен білім беру ұйымының арасындағы байланысты нығайтады. Төменде өнімді ынтымақтастық мүмкін болатын әртүрлі салалардағы үлгі тақырыптар тізімін ұсынамыз.

Жобалық жұмыстардың	Сипаттамасы және орындалатын жұмыс
бағыттары мен тақырыптары	түрлері
«Менің отбасымның шежіресі»	Оқушы отбасы тарихын зерттейді, ата-анасы фотосуреттердің тарихымен таныстарды, ата-

«Менің
үйімнің/ауланымның/мектептің/
ауылымның экологиясы»

«Отбасылық дәстүрлер
аймақтық мәдениеттің бір
бөлігі ретінде»

«Біздің отбасымыздың
игі істері»

бабалары туралы сақталып келе жатқан
естеліктерді жазуға, мектеп жобаны рәсімдеуге
және презентация әзірлеуге көмектеседі.

Тұрмыстық қалдықтарды бірлесіп талдау,
энергияны үнемдеу, макулатура немесе
батареяларды жинау науқанына қатысу. Бірлесіп
ақпарат жинау. Көрмеге қолдау көрсету,
ұйымдастыру

Жергілікті мәдениет контекстінде отбасылық
дәстүрлерді зерттеу, ата-ананы қолдау, мектеп
жобасы арқылы жобалау.

Отбасы мүшелері өздерінің жақсы істерін
көрсететін және көрнекі үлгі болатын
коллаждар, суреттер, қолөнер бұйымдарынан
тұратын көрме ұйымдастыра алады. Өздерінің
қайырымдылық шаралары мен басқаларға
көмектескені туралы фотосуреттер мен
мәтіндерден альбом немесе бейне ролик
әзірлейді. Әрбір игі іс ағашқа жапырақ немесе
жеміс түрінде белгіленіп, отбасының
белсенділігін көзге елестетеді.

Отбасы қарт көршілеріне, жануарларға арналған баспаналарға немесе
балалар үйлеріне көмектеседі.

Экологиялық бастамалар, яғни сенбіліктерге бірлесіп қатысу, ағаш
отырғызу, саябақтардағы қоқыстарды жинау.

Қайырымдылық шаралары – мұқтаж жандарға киім, ойыншық немесе
азық-түлік жинауға қатысу.

«Ата-аналар мен Мектеп маңайын абаттандыруға қатысу,
балалардың арманындағы абаттандыру макетін әзірлеу, сауалнама жүргізу,
мектеп ауласы» мектеп ұжымымен бірлесіп талқылау.

✓ «Аукцион» әдісі – ата-аналармен ынтымақтастықтың дәстүрлі емес
түріне жатады, яғни жұмыстың бұл түрі мұғалім таңдаған тақырып бойынша
пайдалы кеңестерді «сату» арқылы сипатталады және ойын түрінде өткізіледі.
Мысалы, аукцион тақырыбы «Мектеп оқушыларына эстетикалық тәрбие беру».
Мұғалім «эстетикалық тәрбие» ұғымымен таныстырады, содан кейін ата-
аналармен бірге оқушылардың эстетикалық қабілеттерін дамытудың
маңыздылығын сипаттайтын себептерге талдау жасайды, ата-аналарды осы
мәселе бойынша өз тәжірибесімен бөлісуге шақырады. Әрбір жауап үшін ата-
аналар бір фишка алады, яғни фишкаға кеңес «сатылады». Көбірек фишка
жинаған ата-аналардың кеңестері «Ата-аналық тәжірибе банкі» стендісінде
орналастырылған [34].

Сонымен, мектеп пен әр түрлі жастағы оқушының отбасы оқу-тәрбие
процесінің бірлігін қамтамасыз ететін бірлескен іс-әрекеті негізгі оқу орындары

екенін атап өткен жөн. Тәрбие жұмысын жоспарлау барлық сыныптық және мектептегі іс-шараларға ата-аналардың қатысуын көздейді. Мұғалімнің міндеті – оқушыларды тәрбиелеуде ата-ананың көмекшісі және кеңесшісі болу, балалар мен ата-аналар ұжымында достық, өзара көмек атмосферасын құру.

Іс-шараның мақсаты – ата-аналардың оқу-тәрбие үдерісіне қатысуын арттыру, отбасы мен мектеп арасында өнімді диалог орнату, білім беру, тәрбиелеу, күнделікті тәртіпті ұйымдастыру, балаларды ынталандыру, жанжалды жағдайларды шешу және басқа да өзекті тақырыптар бойынша практикалық кеңестермен алмасу болып табылады.

Аталған әдісті жүзеге асыру жолы келесідей болуы мүмкін:

- іс-шара нағыз аукцион тәрізді, яғни жүргізуші (модератор), «лоттар» (кеңестер), «сатып алушылар» үшін нөмірлі карточкалары бар шынайы аукцион ретінде ұйымдастырылады;

- әрбір «лот» (кеңес) қатысушыларға қысқаша сипаттамасымен ұсынылады, содан кейін ол «ұтыс ойынына» қатысады – кез келген адам картаны көтеру арқылы оны «сатып ала» алады;

- сатып алынған лоттың орнына қатысушы өз тәжірибесімен бөліседі немесе тақырып бойынша түсініктеме береді – осылайша екі жақты пікір алмасу қалыптасады;

- барлық қатысушылар іс-шараның нәтижелері бойынша жалпы ұсыныстар мен ең қызықты кеңестермен жадынамалар алады.

Мектеп пен ата-аналар арасындағы ынтымақтастықты нығайтудағы әдістің артықшылықтары:

- ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы бейресми және сенімді қарым-қатынасқа ықпал етеді;

- ата-аналарға өзін оқу-тәрбие процесінің белсенді қатысушылары ретінде сезінуге мүмкіндік береді;

- ынтымақтастық пен өзара түсіністіктің жағымды атмосферасын қалыптастырады;

- отбасылық тәрбиенің тиімді тәжірибесін таратуға ықпал етеді;

- барлық қатысушыларда рефлексия және талдау дағдыларын дамытады.

Пайдалы кеңестер аукционы ата-аналар жиналысына, ашық есік күніне, немесе басқа тақырыптық іс-шараға сәйкес келуі мүмкін. Бұл форма әдеттегі форматтардан шығып, мектеп пен отбасының өзара әрекетін жанды, өнімді және есте қаларлық етуге мүмкіндік береді.

Сонымен, мектеп пен сынып оқушысының жанұясы оқу-тәрбие процесінің бірлігін қамтамасыз ететін бірлескен іс-әрекеті негізгі оқу орындары екенін атап өткен жөн. Тәрбие жұмысын жоспарлау барлық сыныптық және мектептегі іс-шараларға ата-аналардың қатысуын көздейді. Мұғалімнің міндеті – оқушыларды тәрбиелеуде ата-ананың көмекшісі және кеңесшісі болу, сонымен қатар балалар мен ата-аналар ұжымында достық, өзара көмек атмосферасын құру болып табылады.

➤ Сынып жетекшілерімен жұмыс

Сынып жетекшісі белгілі бір пәннен сабақ беретін мұғалім ғана емес. Бұл оқушы, ата-ана және мектеп әкімшілігі арасындағы дәнекер болатын тұлға. Ол сенім, сыйластық, өзара түсіністік атмосферасын қалыптастырып, мектеп ұжымының өмірінде шешуші рөл атқарады. Сынып жетекшісінің жұмысы тек педагогикалық білімді ғана емес, сонымен қатар жоғары эмоционалдық интеллектті, шыдамдылықты және балалармен үнемі қарым-қатынасқа дайын болуды талап етеді.

Сынып жетекшісінің негізгі міндеті – сыныптағы оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру. Ол студенттердің үлгерімін қадағалайды және оларға академиялық және жеке қиындықтарды шешуге көмектеседі. Әрбір оқушы тыңдай алатын және кеңес бере алатын ересек адамның қолдауы мен түсінігін сезінуі маңызды. Сынып жетекшісі де сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырып, оқушылардың өзін-өзі басқаруын дамытуға ықпал етеді, бастамашылдыққа баулиды, әр баланың дарындылығын ашуға көмектеседі.

Сонымен қатар, сынып жетекшісі өз жұмысының айтарлықтай бөлігін ата-аналармен бірлесіп жүзеге асырады. Балалардың жетістіктері мен мәселелерін үнемі хабардар етіп, ата-аналар жиналысын өткізіп, тәрбие, білім беру мәселелері бойынша кеңестер беріп отырады. Көп нәрсе отбасымен дұрыс қарым-қатынасқа байланысты: баланың әл-ауқаты, оның оқуға деген ынтасы, сыныптағы психологиялық ахуал.

Сынып жетекшісі үлгі тұтатын, қарым-қатынас мәдениеті жоғары, әділетті, өз оқушыларының тағдырына шынайы қызығушы болуы керек. Оның рөлін асыра бағалау қиын - ол ұстаз, тәлімгер, тәрбиеші және дос. Сынып жетекшісінің күш-жігерінің арқасында мектеп жылдары көптеген адамдар үшін тек білім алу уақыты ғана емес, сонымен қатар тұлға дамуының маңызды кезеңі болып табылады.

Мектепте ұйымдастырылатын оқу-тәрбие процесінің маңызды бөліктерінің бірі бұл үдерісті оқу тобы деңгейінде жүзеге асыратын сынып жетекшісінің қызметі болып табылады.

Жас сынып жетекшілері мектебі сынып жетекшілеріне әдістемелік қолдау көрсетіп, жас мамандардың кәсіби және әлеуметтік бейімделу үдерісін жеделдетуге көмектеседі. Бұл мақсатқа келесі міндеттерді шешу арқылы қол жеткізіледі:

1. Педагогикалық іс-әрекеттегі қиындықтарды анықтау.
2. Оқушылармен тәрбие жұмысында сынып жетекшілеріне ақпараттық, әдістемелік және практикалық көмекті ұйымдастыру.
3. Тәжірибелі сынып жетекшілерінің жұмысымен танысу.
4. Тәрбие жұмысының мәселелері мен бағыттары бойынша сынып жетекшісінің қызметін ұйымдастыруға көмектесу.

Мектептерде жас сынып жетекшілер мектебін ұйымдастыру педагогтердің тәрбие процесіне кірігіп кетуіне үлкен үлес қосады. Жас сынып жетекшілері мектебі жұмысының құрылымында дәрістер, тағылымдамадан өтушілермен және педагог-психолог, әлеуметтік педагог, қосымша білім беру мұғалімдерімен

кездесулер, сондай-ақ жеке және топтық кеңестер сияқты қызмет түрлері басты маңызға ие. Оқу семинарлары, тренингтер, пән сабақтарына қатысу, білім алушыларды тәрбиелеу және отбасымен өзара әрекеттесу мәселелері бойынша әлеуметтік-психологиялық қолдау маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, мұғалімдердің өзін-өзі тәрбиелеуіне, сондай-ақ оқу-тәрбие іс-әрекетінің тиімділігін талдау мен бақылауға айтарлықтай көңіл бөлінеді.

Осы орайда, Ақтөбе облысында жас мамандардың кәсіби дамуын қолдау мақсатында ұйымдастырылған «Жас сынып жетекшілері мектебінің» жылдық жоспарын үлгі ретінде ұсынамыз.

Жобаның мақсаты: жас педагогтерге олардың кәсіби құзыреттілігін дамыту үдерісінде жан-жақты қолдау көрсету, «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясындағы оқу-тәрбие іс-әрекетіне заманауи және инновациялық тәсілдерді енгізу, сондай-ақ жас мамандардың оқу және тәрбие процесінде технологияларды тиімді пайдалану үшін практикалық дағдыларды дамыту.

Жобаның міндеттері:

- жас сынып жетекшілеріне арналған әдістемелік қолдау жүйесін қалыптастыру;
- тәлімгерлік пен кәсіби шеберлікті арттыруға бағытталған іс-шаралар ұйымдастыру;
- жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін пайдалану арқылы тәрбие жұмысының сапасын арттыру;
- цифрлық технологиялар негізінде педагогтердің шығармашылық әлеуетін дамыту.

Жобаның өзектілігі:

Жас сынып жетекшілеріне кәсіби қолдау көрсету – қазіргі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі. Жаңадан педагогикалық қызметке келген мамандар келесі қиындықтарға жиі тап болады:

- сынып жетекшісінің рөлін, қызметтік міндеттері мен жауапкершілігін толық түсінбеу;
- оқушылармен, ата-аналармен және әріптестермен тиімді қарым-қатынас орнату дағдыларының жеткіліксіздігі;
- заманауи білім беру технологияларын меңгерудегі тәжірибе жетіспеушілігі;
- тәрбие жұмысына жаңа әдістер мен цифрлық шешімдерді енгізу қажеттілігі.

Жобаның негізгі бағыттары:

1. Педагогикалық шеберлік – кәсіби біліктілікті арттыруға бағытталған оқыту мен тәжірибе алмасу;
2. Тәрбие жұмысын жоспарлау және ұйымдастыру – жүйелі тәрбие процесін құру және іске асыру;
3. Құқықтық және психологиялық қолдау – жас мамандардың құқықтық сауаттылығы мен психологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ету;
4. Ата-аналармен жұмыс – ата-аналар қауымымен серіктестік қарым-қатынас орнату жолдары;

5. Цифрлық технологияларды қолдану – тәрбие жұмысында инновациялық платформалар мен құралдарды тиімді пайдалану;

6. Көшбасшылық және кәсіби даму – жас сынып жетекшілердің тұлғалық және кәсіби өсу траекториясын қолдау.

Күтілетін нәтижелер:

- жас сынып жетекшілердің кәсіби құзыреттілігі артады;
- тәрбие жұмысының сапасы жақсарып, инновациялық әдістер тәжірибеге тиімді енгізіледі;
- жасанды интеллект құралдарын тәрбие үдерісінде қолданудың тиімділігі дәлелденеді;
- белсенді, заманауи көзқарастағы, бәсекеге қабілетті жас педагогтер қауымдастығы қалыптасады.

Жобаның жүзеге асырылуы аясында өткізілген негізгі іс-шаралар:

- «Сынып жетекшісі – тәрбие жұмысының заманауи моделі» атты облыстық семинар (наурыз айы);
- «Сынып жетекшінің заманауи рөлі: инновациялық тәсілдер мен әдістер» атты облыстық семинар-практикум (сәуір айы);
- «Білім беру жүйесінде цифрлық трансформация: жасанды интеллект пен тәрбие интеграциясы» атты облыстық воркшоп (Шалқар ауданы – ақпан, Темір ауданы – сәуір);
- «Шеберліктің сан қыры» онлайн форматындағы сынып сағаттары (сынып жетекшілердің іс-тәжірибесінен), ай сайын өткізіліп отырады.

Өткізілген облыстық семинарлар, воркшоптар мен онлайн тәжірибе алмасу алаңдары жас класс жетекшілердің кәсіби дамуына оң ықпал етіп, тәрбие процесіндегі заманауи тәсілдер мен цифрлық құралдарды тиімді қолдануға жағдай жасады. Атап айтқанда:

- сынып жетекшілердің педагогикалық шеберлігі артып, инновациялық әдістерді қолдану мүмкіндіктері кеңейді;
- жасанды интеллект құралдарын тәрбие жұмысына интеграциялау бойынша тәжірибелермен танысу мүмкіндігі пайда болды;
- цифрлық форматтағы тәрбие жұмысының тиімді жолдары меңгерілді;
- жас мамандардың кәсіби өзін-өзі тануына және көшбасшылық қабілетін дамытуға серпін берілді.

Семинарлар мен воркшоптарға қатысушылардың кері байланысы негізінде, мұндай практикалық форматтағы іс-шаралардың маңыздылығы жоғары екені және жүйелі түрде өткізіліп тұруы қажеттігі атап өтілді.

Сонымен қатар, «Сынып жетекшілер ассоциациясы» құрылып, белсенді түрде жұмыстар атқаруда.

Мақсаты: озық педагогикалық тәжірибелерді тарату, педагогикалық қызметкерлердің кәсіби қарым-қатынас ауқымын кеңейту, класс жетекшілерінің шеберлігін арттыру және олардың қоғамдағы рөлін нығайту. Сонымен қатар, оқушыларды тәрбиелеу бағытында жүйелі жұмыстарды ұйымдастыру.

Негізгі бағыттары:

1. Кәсіби қолдау көрсету – сынып жетекшілерінің кәсіби деңгейін арттыру үшін әдіс-тәсілдер мен ресурстарды ұсыну.

2. Әдістемелік сүйемелдеу – педагогикалық процестерді жетілдіруге арналған әдістемелік көмек көрсету.

3. Тәрбиелік қызметті дамыту – оқушылардың тәрбие мәселелерін дамытуға ықпал ету.

4. Қоғамдастық орта құру – педагогтар арасында ынтымақтастық пен ортақ құндылықтарды дамыту.

5. Желілік ынтымақтастықты орнату – білім ұйымдары арасында тәжірибе алмасу және өзара қолдау.

6. Ұлттық құндылықтарды насихаттау – қазақ халқының ұлттық құндылықтарын, дәстүрлерін сақтау және оқушылар арасында тарату.

Сынып жетекшілер ассоциациясы аясында түрлі отырыстар мен іс-шаралар жүйелі түрде ұйымдастырылып, педагогикалық қауымдастықтың кәсіби деңгейін арттыру мақсатында маңызды қадамдар жасалды. Бұл шаралар класс жетекшілерінің өзара тәжірибе алмасуына, кәсіби дағдыларын жетілдіруге және педагогикалық шеберліктерін дамытуға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, класс жетекшілерінің біліктілігін арттыру мақсатында, «Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты 2025 жылға арналған мемлекеттік тапсырма негізінде курстар тізбесіне сәйкес бірнеше іс-шаралар ұйымдастырды.

Олардың ішінде наурыз айында «Білім беру ұйымдарында зорлық-зомбылықтың алдын алу», сәуір айында «Білім беру ұйымдарында буллингтің алдын алу бағдарламасының ғылыми-практикалық негіздері» тақырыптары бойынша курстар өткізілді. Бұл курстарға класс жетекшілері белсенді түрде қатысып, кәсіби біліктіліктерін арттырды.

«Жас сынып жетекшілері» жобасы аясында жүзеге асырылған іс-шаралар класс жетекшілерінің кәсіби дамуына елеулі үлес қосты. Жоба барысында жас педагогтер жаңа білімдер мен дағдыларды меңгеріп, тәрбие процесінде заманауи әдіс-тәсілдер мен цифрлық құралдарды тиімді пайдалану қабілеттерін арттырды.

1. Кәсіби құзыреттілік артты. Жас сынып жетекшілері өздерінің педагогикалық біліктілігін арттырып, тәрбие жұмысындағы заманауи тәсілдерді қолдану мүмкіндіктеріне ие болды. Семинарлар мен воркшоптар барысында әдістемелік қолдау көрсетіліп, тәжірибе алмасу алаңдары жас мамандардың кәсіби дағдыларын дамытуға ықпал етті.

2. Цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің қолданылуы. Жас сынып жетекшілері тәрбие үдерісінде цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалануды үйренді. Бұл дағдылар тәрбие жұмысын жаңаша ұйымдастыруға мүмкіндік беріп, оқу үдерісін тиімді әрі қызықты ете түсті.

3. Инновациялық әдістердің енгізілуі. Жоба нәтижесінде тәрбие жұмысына инновациялық әдістер енгізілді. Мұндай әдістер оқушылардың қызығушылығын арттырып, тәрбиелеу процесінің сапасын көтеруге мүмкіндік берді. Жас класс

жетекшілері түрлі әдістер мен тәсілдер арқылы тәрбие жұмысының тиімділігін арттырды.

4. Жүйелі тәжірибе алмасу. Семинарлар мен воркшоптар барысында жас мамандар арасында тәжірибе алмасу жүйелі түрде жүзеге асырыла бастады. Бұл үрдіс оқушыларға білім беру мен тәрбие жұмысына жаңаша көзқарас қалыптастыруға, сондай-ақ бір-бірінен үйренуге мүмкіндік берді.

Тәжірибенің маңыздылығы:

Жас сынып жетекшілерінің кәсіби дамуында бұл жоба айрықша маңызға ие болды. Жаңа бастаған педагогтер үшін тәрбие саласында тәжірибе алмасу, кәсіби қолдау мен әдістемелік сүйемелдеу қажет. Бұл жоба олардың өз кәсіби қабілеттерін арттырып, тиімді жұмыс істеуге жағдай жасады.

1. Тәрбие жұмысының сапасын арттыру – жаңа тәсілдер мен технологияларды енгізу арқылы жас сынып жетекшілері өз сыныптарында тәрбие жұмысының сапасын арттырды. Бұл оқушылардың құндылықтарын қалыптастыруға және олардың тәртібін жақсартуға ықпал етті.

2. Жас педагогтердің өзін-өзі дамытуына ықпал ету – жоба жас мамандардың өзін-өзі танып, кәсіби дамуында жаңа мүмкіндіктер ашты. Көшбасшылық қабілеттерін арттыру, өз жұмысын ұйымдастыру дағдыларын жетілдіру және тұлғалық дамуды қолдау жұмыстары айтарлықтай маңызды болды.

Ұсыныстар:

- жобаны басқа аймақтарда іске асыру. «Жас сынып жетекшілер» жобасы аясында қол жеткізілген нәтижелерді басқа өңірлер мен аймақтарға тарату ұсынылады. Бұл жобаны республикалық деңгейде жүзеге асырып, бүкіл ел бойынша жас педагогтерге қолдау көрсету қажет. Қосымша онлайн платформалар арқылы жас класс жетекшілері өз тәжірибелерімен бөлісіп, білімдерін кеңейте алады;

- бағдарламаларды әрі қарай жетілдіру. Жас мамандарға арналған курстар мен семинарлар жүйелі түрде жаңартылып, толықтырылып олардың қажеттіліктеріне сәйкес бейімделуі тиіс. Заманауи педагогикалық әдістер мен цифрлық құралдарды енгізу үдерісін жаңартып, жас мамандарға жаңа мүмкіндіктер ашатын жаңа тақырыптар бойынша оқу бағдарламаларын әзірлеу ұсынылады;

- тәлімгерлік жүйесін нығайту. Жас сынып жетекшілерінің біліктілігін арттыру мақсатында тәлімгерлік жүйесін нығайту қажет. Тәжірибесі бар педагогтер мен жас мамандар арасындағы серіктестікті күшейтіп, тәжірибе алмасудың жаңа мүмкіндіктерін қарастыру керек;

- инновациялық технологиялардың қолданылуын кеңейту. Жасанды интеллект пен цифрлық технологияларды тәрбие жұмысында кеңінен қолдану тәжірибесін жалғастыру керек. Бұл құралдар оқушылардың білім алуын, тәрбие процесін және жалпы мектеп ішіндегі жұмыс жүйесін жаңартуға ықпал етеді;

- серіктестік қарым-қатынасты дамыту. Жас мамандармен жұмыс істегенде ата-аналармен, мектеп әкімшілігімен және басқа да педагогтермен

ынтымақтастықты күшейту маңызды. Тәрбие процесінің тиімділігін арттыру үшін барлық тараптардың бірлескен жұмысы қажет.

Қорытынды:

«Жас сынып жетекшілер» жобасы жас педагогтерге кәсіби қолдау көрсету, олардың тәрбие саласындағы біліктілігін арттыру және жаңа әдістерді енгізу үшін үлкен мүмкіндіктер ашты. Жобаның жүзеге асырылуы нәтижесінде жас класс жетекшілердің кәсіби құзыреттілігі артты, тәрбие жұмысы сапалы жаңарды және педагогикалық үдеріс тиімді басқарылды. Жобаның тиімділігі мен маңыздылығын ескере отырып, оны кең ауқымда жүзеге асыруға болады.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы – оқушылардың бойына құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған кешенді жүйе. Бұл бағдарлама қазіргі заман талаптарына сай жас ұрпақтың патриоттық сезімін, азаматтық жауапкершілігін, әділдік пен адалдық принциптерін дамытуға негізделген.

Бағдарламаның тиімді жүзеге асырылуы класс жетекшілерінің педагогикалық шеберлігі мен белсенділігіне тікелей байланысты. Олар тек сабақ беріп қана қоймай, оқушылардың тәрбиесіне де тікелей ықпал ететін тұлғалар ретінде бағдарламаның барлық кезеңдерінде басты рөл атқарады.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасын жүзеге асырудағы класс жетекшілерінің рөлі өте маңызды. Олар тек педагогикалық жұмыстармен шектелмей, оқушылардың жеке тұлғалық дамуында маңызды фактор болып табылады.

Бағдарламаның нәтижелі жүзеге асуы үшін үздік тәжірибелерді ұсыну, сондай-ақ жүйелі түрде бақылау мен бағалау шараларын жүргізу қажет. Бұл жұмыс оқушылардың тұлғалық дамуында, олардың болашақтағы азаматтық белсенділігінде маңызды рөл атқарады.

Мектептің жұмыс жүйесі шеңберінде мұғалімдердің кәсіби деңгейін арттыруға бағытталған әдістемелік және оқу-әдістемелік қамтамасыз етудің әртүрлі формалары маңызды рөл атқарады. Оларға дәрістер, тәжірибелі мұғалімдермен және білім беру қызметінің мамандарымен кездесулер, жеке және топтық кеңестер кіреді. 30-кестеде «Жас сынып жетекшісі мектебі» отырыстарының үлгі тақырыптары, қысқаша сипаттамасы және күтілетін нәтижелер туралы ақпарат ұсынылған.

30-кесте – Жас сынып жетекшісі мектебі отырыстарының тақырыптары, сипаттамасы, күтілетін нәтижелер

№	Отырыстардың тақырыбы	Өткізілу түрі	Қысқаша сипаттамасы/ Мақсаты	Күтілетін нәтижелер	Мерзімі
1	Шығармашылық топ жұмысының бағытын анықтау	Сауалнама, дөңгелек үстел	Мұғалімдердің кәсіби қызығушылықтары мен қажеттіліктерін анықтау, жұмыс жоспарын анықтау	Топ жұмысының мақсаттары мен бағыттарын нақты тұжырымдау, қатысушыларды белсенді тарту	Қыркүйек

2	Сынып жетекшісінің лауазымдық міндеттері және құжаттамасы. Топпен жұмысты жоспарлау	Дәріс, кеңес беру	Нормативтік құжаттамамен, жоспарлау және есеп беру құрылымымен таныстыру	Құжаттама негіздерін меңгеру, тәрбие жұмысының жоспарын құру	Қазан
3	Отбасын зерттеу. Отбасылық қарым-қатынастарды педагогикалық қолдау	Семинар, кеңес беру	Ата-аналармен өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту, отбасылық қоғамды зерттеу	Отбасы жағдайының диагностикасын жүргізуге және серіктестік орнатуға дайындық	Қараша
4	Мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жұмыс	Дәріс, семинар-тренинг	Инклюзивті тәсілдерді меңгеру, педагогикалық икемділігін арттыру	Ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерді қолдау және бейімдеу әдістерін меңгеру	Желтоқсан
5	Топтағы профилактикалық және түзетушілік жұмыс	Оқу семинары, тренинг	Жанжалдардың алдын алу, девиантты мінез-құлық және түзету әдістеріне машықтандыру	Оқушылардың мінез-құлқын диагностикалау және түзету құралдарын меңгеру	Қаңтар
6	Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру. Сыныптан тыс жұмыстарда жобалық іс-әрекеттерді пайдалану	Дөңгелек үстел, жобалық семинар	Жоба қызметін жоспарлау, жүзеге асыру және бағалау дағдыларын дамыту	Шағын жобаларды құру, топтық және жобалық жұмыс әдістерін қолдану	Ақпан
7	Жанжалды жағдайлардың алдын алу	Шеберлік сыныбы	Тәуекел факторларын, алдын алу әдістерін және сыни жағдайларда жұмысты зерттеу	Дағдарыс сигналдарын анықтау, алдын алу шараларын қолдану	Наурыз
8	Тәрбие жұмысының мониторингі	Оқыту практикумы	Оқу іс-әрекетін талдау, өзін-өзі бағалау және сыртқы бағалау құралдарын оқу	Бақылау әдістерін меңгеру, аналитикалық есептерді құрастыра білу	Сәуір

«Жас сынып жетекшілері мектебінің» жұмыс жоспары жас мұғалімдердің біліктілігін арттыруда және оларға қолдау көрсетуде, олардың оқу-тәрбие жұмысының тиімді әдіс-тәсілдерін меңгеруіне көмектесуде маңызды рөл

атқарады. Жоспардың орындалуы сынып жетекшісінің қажетті құзыреттіліктерін қалыптастыруға, оқушылармен, ата-аналармен және педагогикалық ұжыммен өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Тәжірибелік сабақтарға, семинарларға қатысу және тәжірибе алмасу арқылы жас мамандар өздерінің кәсіби сенімін арттырып, педагогикалық ой-өрісін кеңейтіп, жүйелі, нәтижелі оқу қызметін қалыптастыруға мүмкіндік алады.

«Жас сынып жетекшілері мектебі» жұмысының үлгі жоспарын ұсынамыз.

Мақсаты: жас мұғалімдердің мектептегі білім беру ортасына сәтті бейімделуі үшін қолайлы жағдайлар жасау, олардың кәсіби жолының бастапқы кезеңінде әдістемелік және психологиялық қолдау көрсету, сонымен қатар қазіргі жағдайда оқу және тәрбие қызметін тиімді жүзеге асыру үшін қажетті негізгі кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру.

Міндеттері:

- кәсіби құзыреттерді дамыту. Жас мұғалімдердің тұрақты және қолданбалы кәсіби дағдыларын дамытуға жәрдемдесу, сонымен қатар заманауи білім беру талаптарына бағытталған жеке оқыту стилін дамытуға қолдау көрсету;

- қазіргі педагогикалық тәжірибенің интеграциясы. Қатысушыларды білім беру технологиялары, оқыту мен тәрбиелеудің инновациялық әдістері саласындағы озық жетістіктермен таныстыру және өз жұмысында тәжірибеге бағытталған тәсілдерді қолданатын зерттеуші мұғалімдер мен тәлімгерлердің озық тәжірибесін тарату;

- үздіксіз дамуға деген көзқарасты қалыптастыру. Педагогтерде үздіксіз кәсіби өсуге, өзін-өзі тәрбиелеуге саналы қажеттілікті және тез өзгертін білім беру жағдайында педагогикалық қызметін жақсартуға деген ұмтылысты дамыту;

- қазіргі заманғы технологияларды тәжірибеде қолдану. Цифрлық ресурстар мен интерактивті құралдарға баса назар аудара отырып, білім беру технологияларын сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда тиімді пайдалану әдістерін меңгеруге ықпал ету;

- кәсіби жауапкершілікті қалыптастыру. Жас мұғалімдердің педагогикалық қызметінің нәтижелері үшін жауапкершілік сезімін, өз тәжірибесін талдауға, өзін-өзі бағалауға және сындарлы кері байланысты қабылдауға дайындығын тәрбиелеу;

- шығармашылық әлеуетті қолдау. Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін ашуға жағдай жасау, бастамашылдыққа, өзін-өзі көрсетуге және оқу-тәрбие үрдісіне өзіндік идеяларды енгізуге ынталандыру.

«Жас мұғалімдер мектебі» жұмысының үлгі жоспарын 31-кестеде ұсынамыз.

31-кесте – «Жас мұғалімдер мектебі» жұмысының үлгі жоспары

Оқытудың бірінші жылы				
№	Іс-әрекеттің мазмұны	Күтілетін нәтижелер	Жауаптылар	Уақыты
1	«Мектеп дәстүрлері, проблемалық аймақтар, құжаттама, КТЖ және	Мектептің оқу ортасымен және құжат айналымы	Мектептің әдістемелік бөлімінің меңгерушілері,	Қыркүйек

	сабақ жоспарын құру» дөңгелек үстел	ережелерімен таныстыр. Мектептегі дәстүрге, тәртіпке құрметпен қарауды қалыптастыру	директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары	
2	«Сабақ өткізуге қойылатын заманауи талаптар» семинар:	Қазіргі сабақтың құрылымы мен критерийлерін меңгеру. Мұғалімнің тәрбиеші ретіндегі оқу-тәрбие үрдісіндегі рөлін түсіну	Тәлімгерлер	Қазан
3	«Сыныптағы тәрбие жұмысын ұйымдастыру» кеңес	Тәрбие жұмысын жоспарлау және жүзеге асыру туралы түсінік қалыптастыру. Сынып сағаттарын, профилактикалық әңгімелерді жоспарлау, адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру	Сынып жетекшілерінің әдістемесі мектебінің жетекшілері	Қараша
4	«Оқушылардың білімі мен дағдыларын бағалау. Бақылау нысандары мен әдістері» семинар	Ағымдағы және қорытынды бағалаудың тәсілдерін меңгеру. Объективтілікті, педагогикалық әдепті дамыту және студенттердің мотивациясын қолдау	Тәлімгерлер, әдістемелік бірлестіктердің жетекшілері	Желтоқсан
5	Әдістемелік бірлестіктердің жұмысына қатысу, өзіндік білім алу тақырыбын таңдау, жауапкершілік саласын анықтау	Әдістемелік қызметке баулу, кәсіби дамудың жеке траекториясы. Жас мұғалімнің жеке жауапкершілігін қалыптастыру және оқу-әдістемелік нұсқаулар	Әдістемелік бірлестіктердің жетекшілері	Қаңтар
6	«Оқушылардың психологиялық және жас ерекшеліктері» семинар	Жас ерекшеліктерін түсіну, оқыту мен тәрбиелеуде әдіс- тәсілдерді қолдану. Балалармен сенімді және дұрыс қарым- қатынас орнату	Психологтар	Психологтың жоспары бойынша
7	«Сабақ өткізуде жиі кездесетін қателіктер» сұхбат	Педагогикалық тәжірибені талдау және рефлексия. Мұғалімнің мінез-	Директордың оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасары	Наурыз

		құлқын эмоционалды интеллект және педагогикалық мәдениет тұрғысынан түзету		
8	Жас мамандардың ашық сабақтарына қатысу	Тәжірибелік дағдыларды көрсету және талдау. Оқушылармен өзара әрекеттесуде білім беру стратегияларын қолдану	Тәлімгерлер	Сәуір
9	Есеп беру және жыл қорытындысын шығару	Жұмыс нәтижелерін талдау, болашағын анықтау. Білім алушы тұлғасын қалыптастырудағы өз рөлін білу	Жас мамандар, тәлімгерлер	Мамыр
10	Қорытынды есеп құжаттамасын тапсыру	Қолдау кезеңін аяқтау, қорытындылау. Мектептің білім беру кеңістігіне қосқан үлесін бағалау	Тәлімгерлер	Мамыр
Оқытудың екенші жылы				
1	Тереңдетіп оқыту үшін әдістемелік тақырыпты таңдау	Жеке кәсіптік кеңістігін анықтау	Тәлімгерлер	Қыркүйек
2	«Пән ерекшеліктеріне негізделген сабақтың құрылымы» семинар	Пәнді оқытудағы сараланған әдіс. Пән мазмұны арқылы тәрбие элементтерін қолдану	Әдістемелік бірлестіктердің жетекшілері	Қазан
3	«Білім алушылардың өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыру» шағын зерттеу	Зерттеушілік дағдылары мен дағдыларын дамыту. Оқушыларда жауапкершілік пен бастамашылдыққа тәрбиелеу	Жас мамандар, тәлімгерлер	Қараша
4	«Сабақ түріне байланысты оқытудың формалары мен әдістерін таңдау» консультация	Әдістемелік арсеналды байыту. Оқытудың белсенді түрлері арқылы білім алуға жағдай жасау	Тәлімгерлер	Желтоқсан
5	«Сабақты қызықты бастау. Оқушыларды ынталандыру» тренинг	Сабақты қызықты бастау және оқушылардың назарын аудару. Жағымды эмоционалды атмосфера мен	Әдістемелік бірлестіктің жетекшілері	Қаңтар

		мотивациялық орта құру		
6	«Топтық жұмыс ынтымақтастықты дамыту тәсілі ретінде» семинар	Ынтымақтастықта оқытуды ұйымдастыру дағдылары. Өзара әрекеттестік, сыйластық, өзара көмек көрсету дағдыларын дамыту	Тәлімгерлер	Ақпан
7	«Оқыту әдістерінің классификациясы. Қолдану тәжірибесі» шеберлік сыныбы	Түрлі әдістерді жүйелеу және қолдану. Білім беру бағытында әдістерді саналы түрде қолдану	Директордың әдістемелік жұмысы жөнінен орынбасары	Наурыз
8	«Ұжымдық шығармашылық іс-шаралар. Ашық іс-шаралар» семинар	Сыныптан тыс жұмыстарда құзыреттіліктерді қалыптастыру. Ұжымда қоғамдастық сезімін және шығармашылық әлеуетті дамыту	Директордың тәрбие жұмысы жөнінен орынбасары	Сәуір
9	Есеп беру және жұмысын қорытындылау	Өзін-өзі бағалау, өсу бағыттары мен жетістіктерін анықтау. Сынып пен мектептің тәрбиелік ортасын дамытуға қосқан үлесін бағалау	Тәлімгер кеңесі	Мамыр
Оқытудың екенші жылы				
1	«Мұғалімнің әдістемелік тақырыбын жүзеге асыру. Тәжірибеге көшу» кеңес	Теориялық әзірлемелерді педагогикалық тәжірибеге аудару. Өзіндік әдістемелік тақырыпқа негізделген жеке тәрбиелік ұстанымын қалыптастыру	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары	Қыркүйек
2	«Білім алушылардың жобалық іс-әрекеті: кезеңдері мен әдістері» семинар-практикум	Білім алушылардың жобаларды жобалау және қолдау дағдыларын меңгеруі. Жобаларды азаматтық, әлеуметтік және экологиялық жауапкершілікті дамыту құралы ретінде пайдалану	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары	Қазан
3	«Сабақтағы сараланған тәсіл» шеберлік сыныбы	Оқытудың жеке жолдарын жоспарлау.	Тәлімгерлер	Қараша

		Білім беру міндеттері мен тәсілдерін даралау Тренинг:		
4	«Эмоционалды күйзелісті жеңілдету. Психологиялық төзімділік» тренинг	Өзін-өзі реттеу дағдыларын және стреске қарсы тұру дағдыларын қалыптастыру. Оқушыларға үлгі ретінде эмоционалды интеллект және күйзеліске қарсы тұруға тәрбиелеу.	Педагог-психолог	Психологтың жоспары бойынша
5	«Оқушыларды әлеуметтік-құқықтық және психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру» семинар	Отбасымен және қызметтермен өзара әрекеттесу жүйесін білу. Қауіпсіз, қолайлы мектеп ортасын қалыптастыруға қатысу	Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, педагог-психолог	Қаңтар
6	«Қорытынды бағалауға дайындық» кеңес	Оқу материалын қайталау мен бекітуді жоспарлау және ұйымдастыру. Оқушыларда табандылықты, жауапкершілікті және өзін-өзі бақылауды дамыту	Тәлімгерлер	Ақпан
7-8	«Пән сабақтарының мазмұнына тәрбие мақсаттарын кіріктіру» шеберлік сыныбы	Пәнаралық байланысты меңгеру, сабақтың тәрбиелік мақсатына назар аудары. Оқушылардың ой-өрісін кеңейту және пәнаралық ойлауын дамыту.	Директордың оқу-тәрбие ісі жөнінен орынбасарлары	Наурыз - сәуір
9	«Менің кәсіби құзыретім» шығармашылық есеп презентациясы	Өзін-өзі таныстыру, кәсіби жолдың нәтижелерін көпшілік алдында қорғау. Педагог-тәрбиеші ретінде кемелденуін және өзіндік педагогикалық іс-әрекетке дайындығын көрсету	Тәлімгерлер кеңесі	Мамыр

Тәлімгерлік – жас мұғалімдерді бейімдеудің ең тиімді түрлерінің бірі, олардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға және оқу орнында сақталуына көмектеседі. Тәлімгерлік қызметті жүзеге асыру кезінде теориялық курс

минимумға дейін қысқартылып, практикалық біліктер мен дағдыларды дамытуға баса назар аударылады.

Тәлімгерлік қызметтің бұл түрінің мақсаты – жас маманды жұмыс орнында немесе педагогтік қызметте өзін-өзі табысты жүзеге асыру, оның кәсіби әлеуеті мен деңгейін арттыру, білім беру ұйымында ағымдағы педагогикалық міндеттерді жоғары деңгейде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қолайлы кәсіби орта құру болып табылады [35]. 32-кестеде тәлімгер педагогтің жас маманмен жүргізетін жұмысының үлгі жоспарымен танысуға болады.

32-кесте – Тәлімгер мұғалімнің жас сынып жетекшісімен жүргізетін жұмысының жоспары (үлгі)

№	Іс-әрекеттің бағыттары	Іс-әрекет түрлері	Кезеңділігі
1	Тәрбие жұмысын сапалы жоспарлауды жүзеге асыруға көмек көрсету	Мектептің даму стратегиясындағы тәрбиелік құрамдас бөлігін дамыту бағдарламасына сәйкес тәрбие жұмысының жоспарын құруда консультациялық көмек	Қыркүйек
2		Ата-аналармен жұмысты жоспарлау (ата-аналар кеңесінің іс-шаралар жоспары, жалпыға бірдей білім беру жоспары)	
3	Құжаттармен сапалы жұмысты ұйымдастыруға көмек көрсету.	Білім алушылардың күнделіктерімен жұмыс істеу талаптарының орындалуына кеңес беру және бақылау	Жартыжылдықта 1 рет
4		Бақылау күнделіктерімен жұмыс істеу талаптарының сақталуына кеңес беру және бақылау (тіркелген оқушылар мен отбасылары)	Жартыжылдықта 1 рет
5		Сыныптың әлеуметтік паспортын толтыруға кеңес беру және бақылау	Жартыжылдықта 1 рет
6		Оқушылардың жеке іс-қағаздарын дайындау бойынша кеңес беру	Жартыжылдықта 1 рет
7	Оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыру бойынша іс-шараларды ұйымдастыру	Сыныптан тыс шараларға қатысу және талдау	Айына кемінде 1 іс-шара
8		Жас мамандарға арналған ашық іс-шараларға қатысуды ұйымдастыру	Айына кемінде 1 рет
9		«Сынып ұжымында өзін-өзі басқаруды ұйымдастыру» кеңесі	Қараша
10		«Әлеуметтік жобалау» кеңесі	Желтоқсан
11		«Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру формалары» тақырыбында кеңес	Қаңтар
12		«Ата-аналармен жұмыс» кеңесі	Ақпан
13	Қиындықтарды диагностикалау	Сауалнама, әңгімелесулер, тестілеу	Жылына 2 рет
14	Педагогикалық қиындықтар бойынша жеке консультация		Қажеттілікке қарай

Жас мұғалімдерге тәлімгерлік ету – тәжірибелі мұғалімдер жас мұғалімдерге бейімделуге, кәсіби шеберлігін арттыруға көмектесетін қолдау және оқыту жүйесі. Бұл өзара әрекеттестік білім, тәжірибе, құндылықтар мен практикалық дағдыларды беруге бағытталған, сонымен қатар жас мамандардың білім беру ортасына неғұрлым табысты кірігуіне ықпал етеді.

Қазіргі жағдайда тәлімгерлік қызметтің білім беру ұйымында мұғалімнің кәсіби бейімделуінің және біліктілігін арттырудың бір түрі ретіндегі рөлін асыра бағалау қиын, өйткені оның бірқатар артықшылықтары бар: жас маманмен жұмыс істеу формалары мен әдістерінің алуан түрлілігі, бірлескен жұмыстың арқасында үздіксіз «кері байланыстың» болуы, тәлім алушыға уақтылы көмек көрсету.

Мектептерде тәлімгерлік қызметтің кең тараған түрлерінің бірі – мұғалім мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас. Өзара әрекеттестіктің бұл формасы жас маман мен жан-жақты қолдау көрсететін тәжірибелі мұғалімнің ынтымақтастығын білдіреді. Тәлімгерлік қызметтің бұл формасының мақсаты – мұғалім лауазымына сәтті бейімделу, кәсіби деңгейін арттыру, педагогикалық қызметті жүзеге асыруға қолайлы жағдай жасау болып табылады. Тәлімгерлердің қызметін ұйымдастыру бейімделу, жобалау және рефлексивті кезеңдермен сипатталады.

Бейімделу кезеңінде жас мұғалімнің құзіреттілігін, білім мен дағдыдағы кемшіліктерді анықтау қажет. Алынған мәліметтер негізінде жас маманмен жеке жұмыс жоспарын құрастыру жұмысы жүргізіледі.

Жеке жұмыс жоспары қызметтің нормативтік-құқықтық актілерді зерделеу, кәсіби құзыреттілік пен біліктілік деңгейін арттыру тәрізді негізгі бағыттарды қамтиды. Жоспар нақты мұғалімнің қажеттілігіне қарай түзетілетіндей етіп құрастырылуы тиіс.

Бірінші кезеңдегі жұмыстың негізгі әдісі – тәлімгердің жас мамандардың сабақтарына қатысып, олардың кездесетін қиындықтарын анықтау. Бұл кезеңде алдын ала әзірленген нұсқаулар мен әртүрлі тақырыптар бойынша «жаднамалар» қолданылады. Тәлімгер жас маманның міндеттері мен өкілеттіктерінің көлемін, сонымен қатар жеке бейімделу бағдарламасын құру үшін оның біліктері мен дағдыларындағы кемшіліктерді анықтайды.

Тәлімгер мұғалімдердің іс-әрекеті аясында оқытудың келесі рефлексиялық әдістерін қолдануға болады:

- жас маманның көргені, сезінгені, бастан кешкені, әрекеті туралы ауызша есептер арқылы білдірілетін өзін-өзі бақылау әдісі. Рефлексиялық бақылау және өзін-өзі бақылау процесінде ағымдағы құбылыстар мен оқиғаларды салыстыру және талдау міндеттері қойылуы керек;

- психикалық процестерді зерттеу адамның өзіндік санасын субъективті бақылау негізінде жүзеге асырылатын өзін-өзі зерттеу әдісі ретінде интроспективті талдау әдісі.

- жұмыс күнделігін жүргізу, бұл бөлшектену мен ситуацияны жеңуге көмектеседі. Күнделіктердің өте маңызды қасиеті бар: олар зерттеушінің көзқарасының таңдаулылығынан айырылған, сондықтан тұтас; олар зерттеуді

бағалаудан шығарылады. Жас маман осы жағдайларды талдай отырып, өзінің жетістіктері мен сәтсіздіктерімен бөліседі;

– микрооқыту және өзін-өзі талдау әдісі. Бұл әдістің рефлексиялық қабілеттерді дамыту мен жетілдіруде маңызы зор. Рефлексиядан басқа, педагогикалық әдіс ретінде микрооқыту білім беру құбылыстары мен процестерін психологиялық-педагогикалық бақылау мен бағалауды жақсартуға, кәсіби құзыреттілігін арттыруға көмектеседі [36].

Тәлімгерлікті ұйымдастыру қағидаларын және тәлімгерлікті жүзеге асыратын педагогтерге қойылатын талаптарды бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 сәуірдегі № 160 бұйрығында жалпы ережелер, тәлімгерлікті ұйымдастыру тәртібі, тәлімгерлікті жүзеге асыратын педагогтерге қойылатын талаптар айқындалған [37].

Жас сынып жетекшілерін жүйелі әдістемелік қамтамасыз етуді ұйымдастыру заманауи мектептегі оқу-тәрбие жұмысын табысты жүзеге асырудың құрамдас бөлігі болып табылады. Тақырыптық кездесулер, семинарлар, семинарлар мен консультациялар өткізу арқылы мұғалімдерге теориялық негіздерін меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар заманауи білім беру және тәрбие технологияларын тәжірибеде қолдануға мүмкіндік беріледі. Бағдарлама барысында жас мамандар жоспарлауды, талдауды, отбасымен қарым-қатынас жасауды, проблемалық жағдайларды тиімді шешуді үйренеді және оқытудың жеке стилін қалыптастырады.

Сонымен, кәсіби қызметінің бастапқы кезеңінде жас сынып жетекшісінің алдында тәрбие жұмысын ұйымдастыру, ата-аналармен қарым-қатынас жасау, балаларды топқа бейімдеу, құжаттарды дайындау, құқық бұзушылықтың алдын алу және т.б. көптеген міндеттер тұр. Көбінесе бұл мәселелер педагогикалық түйсікке, жеке тәжірибеге және әріптестердің кеңестеріне сүйене отырып жүзеге асырылады.

Сынып жетекшісі – белгілі бір сынып аясында ұйымдастырушылық және тәрбие қызметін атқаратын педагог. Ол оқу үдерісіне, тәрбие жұмысына және оқушылар ұжымында жағымды психологиялық ахуал қалыптастыруға жауапты. Сынып жетекшісінің міндеттеріне сыныптан тыс іс-шараларды өткізу, сынып өмірін ұйымдастыру, оқушылардың үлгерімі мен тәртібін бақылау, бейімделу мен тұлғалық даму процесіне қолдау көрсету, сондай-ақ оқушылар, ата-аналар мен мұғалімдер арасындағы тиімді өзара байланысты қамтамасыз ету кіреді.

Сынып жетекшісінің негізгі міндеті – оқушыларды тәрбиелеу және оларды тату, бірлескен ұжымға біріктіру. Сондай-ақ, оның назарында оқу үдерісі мен білім сапасын арттыру мәселелері де болуы тиіс. Дегенмен, ол бұл мәселелерге ең алдымен тәрбиеші ретінде қарайды және мұғалімдерге оқыту сапасын арттыруда көмектеседі.

Сынып жетекшісі балалардың өмірін тікелей ұйымдастырушы ретінде тек ішінара қатысады. Бұл тұрғыда ата-аналар, пән мұғалімдері, тәлімгерлер, үйірме, секция жетекшілері үлкен рөл атқарады. Олар оқушылардың тұрмысын, оқуын, қоғамдық пайдалы еңбекке, қоғамдық өмірге, туризмге, өлкетану, техникалық және көркем шығармашылыққа қатысуын ұйымдастырады. Сынып жетекшісі

тәрбие жұмысының мазмұнына, оның тәрбие мақсаттарына сәйкестігіне және балалардың бұл үдерістегі белсенділігіне жауапты.

Ол үшін сынып жетекшісі оқушының әртүрлі қызмет түрлеріне қатысуы, ұжым ішіндегі қарым-қатынасы, қарым-қатынас сипаты мен мазмұны, қалыптасып жатқан қажеттіліктері мен қызығушылықтары, мінез-құлық уәждері туралы толық ақпаратқа ие болуы тиіс. Бұл мәліметтерді оқушылардың өздерінен, олардың өмірін ұйымдастырушылардан жинақтай отырып, сынып жетекшісі тәрбие үдерісінің жағдайын бақылап, кеңестер беріп, қажет болған жағдайда педагогикалық түзетулер енгізеді.

Сынып жетекшісінің жұмысы – мақсатты, жүйелі және жоспарлы іс-әрекет. Ол бүкіл білім беру мекемесінің тәрбие бағдарламасына, өткен жұмыстың талдауына, қоғамдық өмірдің жағымды және жағымсыз үрдістеріне, мектеп ұжымының алға қойған өзекті міндеттеріне, сыныптағы жағдайға, қарым-қатынас ерекшеліктеріне сүйене отырып жүргізіледі. Сонымен қатар оқушылардың тәрбиелілік деңгейін, олардың әлеуметтік және материалдық жағдайын, отбасы ахуалын ескереді.

Сынып жетекшісінің қызметі ең алдымен өз сыныбындағы оқушылармен жұмыс істеуге бағытталған. Ол әр баланың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқуға деген ынтасын қалыптастырады, танымдық қызығушылықтарын дамытады. Түрлі әдіс-тәсілдер арқылы азаматтылықты, дүниетанымды, еңбек дағдыларын, шығармашылық қабілетті, баланың қоғамға сәтті бейімделуін, сынып ішіндегі өзін-өзі басқару арқылы мәдениетті қалыптастыруға жағдай жасайды.

Сынып жетекшілігі – педагогке сыныпта білім алушылардың қызметін оқу-тәрбие процесі шеңберінде үйлестіру бойынша жүктелген функция [38].

Орта білім беру ұйымдарында сынып жетекшілігі туралы ережеге сәйкес сыныптағы білім алушыларды салауатты өмір салтына ынталандыру; азаматтық пен патриотизмге, өз Отанын сүйуге, табиғатты қастерлеуге тәрбиелеу; отбасы ара-қатынасын нығайту, үлкендерге құрметпен қарауға тәрбиелеу; сыныпта достық ортаны, өзара түсіністікті құру; білім алушылардың басқаларға деген жауапкершілігін, ұжымда жұмыс істей білуге баулу; білім алушылардың өмір сүру жағдайларын білу; ата-аналар жиналысын өткізу (педагогикалық консилиумдар, тренингтер, әңгімелер, ата-аналарға (басқа да заңды өкілдерге) арналған консультациялар); білім алушылардың оқу жетістіктері және ішкі тәртіп ережелерін сақтау мәселелері бойынша ата-аналармен өзара әрекеттесу; аптасына бір рет сынып сағаттарын өткізу; білім беру ұйымының басшысын (директорын) сыныбымен тәрбие жұмысының жай-күйі туралы хабардар ету сынып жетекшісінің міндеттеріне жатады [39].

Осы орайда Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығының сынып жетекшілермен жүргізетін жұмысының жоспарын 33-кестеде үлгі ретінде ұсынамыз.

33-кесте – Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығының сынып жетекшілермен жүргізетін жұмысының жоспары (үлгі ретінде)

№	Бағыт	Іс-шара атауы	Өткізу мерзімі / Форматы	Мақсаты	Жауаптылар
1	Педагогикалық шеберлік	«Шеберліктің сан қыры» онлайн сынып сағаттар (ай сайын)	Қаңтар - желтоқсан / Онлайн	Тәрбие сағаттарын ұйымдастыруда әдістемелік көмек	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
2		«Сынып жетекші – тәрбие жұмысының заманауи моделі» облыстық оқыту семинары	Наурыз / Офлайн	Жас жетекшілерге әдістемелік қолдау көрсету, тәжірибе тарату	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
3		«Сынып жетекшінің заманауи рөлі: инновациялық тәсілдер мен әдістер» облыстық семинар-практикум	Сәуір / Онлайн / Офлайн	Инновациялық педагогикалық әдістермен таныстыру	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
4	Тәрбие жұмысын ұйымдастыру	«Сынып жетекшінің тәрбие жұмысын жоспарлау және құжат жүргізу» облыстық оқыту семинары	Ақпан / Онлайн	Құжат жүргізудің сапасын арттыру	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
5		Тамыз конференциясы аясында класс жетекшілерге арналған облыстық секциялық отырыс	Тамыз / Офлайн	Жаңа оқу жылына тәрбие міндеттерін нақтылау	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
6	Құқықтық және психологиялық қолдау	«Біз – сыбайлас жемқорлыққа қарсымыз!» облыстық сынып сағаттары	Қаңтар / Офлайн	Құқықтық сауаттылықты арттыру	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
7		«Буллингтен қорған!» облыстық сынып сағаттары	Ақпан / Офлайн	Құқықтық сауаттылықты арттыру	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
8		«Балалар арасындағы құқықбұзушылықтың алдын алуда тәрбиелеу субъектілерінің серіктестігі» облыстық оқыту семинары	Сәуір / Офлайн	Құқықтық сауаттылықты арттыру	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
9	Ата-аналармен жұмыс	Ата-аналар жиналысын жоспарлау мен өткізу	Сәуір / Онлайн	Ұйымдастыру шеберлігін дамыту	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы

		бойынша облыстық шеберлік сағаты			
10		«Әке – тәрбие тірегі, ұл – ұлт болашағы» жеке жұмыстарға негізделген облыстық семинар-практикум	Қазан / Онлайн	Ата-анамен байланыс орнату тәсілдерін үйрету	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
11	Цифрлық технологиялар	Жасанды интеллектті қолдану арқылы тәрбие беру жүйесін жаңару мақсатында "Білім беру жүйесінде цифрлық трансформация: Жасанды интеллект пен тәрбие интеграциясы" атты облыстық воркшоп. (Шалқар, Темір, Алға аудандары)	Ақпан, Сәуір, Қазан / Офлайн	Цифрлық құралдарды қолдану дағдыларын дамыту	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
12		«SMART BALA» жобасын жүзеге асыру бойынша облыстық онлайн оқыту семинары	Наурыз / Офлайн	Үздік тәжірибелерді тарату	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
13	Көшбасшылық және кәсіби даму	«Үшқыр ой аланы» жобасын жүзеге асыру бойынша облыстық онлайн оқыту семинары	Қыркүйек / Онлайн	Жетекшілердің шеберлігін анықтау	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
14		«Үздік сынып жетекші – 2025» республикалық байқауына облыстық іріктеу кезеңі	Қазан / Офлайн	Жас педагогтерді қолдау және марапаттау	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы
15		«Класс сағатының белсенді үлгілері: өзектілік, перспектива, нәтиже» облыстық семинар-практикум	Желтоқсан / Офлайн	Үздік тәжірибелерді тарату	Ақтөбе облыстық әдістемелік орталығы

Сынып жетекшісінің қызметіндегі маңызды бағыттардың бірі – білім алушылардың ата-аналарымен (заңды өкілдерімен) өзара байланыс орнату. Отбасымен тығыз ынтымақтастық тұлғаның қалыптасуына, құндылықтар жүйесінің, мінез-құлқы мен қоршаған ортаға деген көзқарасының дұрыс дамуына жағдай жасайды.

Ата-аналармен жұмыс мектеп пен отбасының байланысын нығайтуға, бала үшін қолайлы оқу-тәрбие ортасын қалыптастыруға бағытталады. Сынып

жетекшісі педагогикалық ұжым мен ата-аналар арасындағы дәнекер рөлін атқарады: оқу процесінің барысы, оқушының жетістіктері мен қиындықтары, алдағы іс-шаралар туралы ата-аналарды уақтылы хабардар етіп отырады.

Ата-аналармен жұмыс істеудің ата-аналар жиналысы, жеке әңгімелесу, сауалнамалар жүргізу, ортақ іс-шаралар өткізу, телефон арқылы байланыс жасау тәрізді түрлі бар. Олардың әрқайсысына жеке тоқталатын болсақ:

✓ ата-аналар жиналысы, онда тәрбие, оқу, тәртіп мәселелері және сыныптың жалпы мақсаттары талқыланады.

Ата-аналар жиналысы – педагог пен ата-аналар арасындағы бірлескен жұмыстың негізгі түрі. Ата-аналармен қарым-қатынас жасау – үлкен шеберлікті талап ететін, педагогтің табысты жұмысының маңызды бөлігі болып табылады. Оқу-тәрбие жұмысының тиімділігі оқушының отбасымен қарым-қатынасқа тікелей байланысты болады. Ол мектеп пен отбасындағы оқу-тәрбие процесінің тиімділігін арттырудың маңызды құралы болып табылады.

Жиналыстың басты мақсаты – мектеп пен отбасының күш-жігерін үйлестіру, келісу және біріктіру арқылы оқушының рухани бай, адамгершілігі жоғары және дені сау тұлға болып қалыптасуына қолайлы жағдай жасау.

Ата-аналар жиналысының түрлерін және олардың қысқаша сипаттамасын ұсынамыз:

1. Әңгімелесу түріндегі ата-аналар жиналысы

Мақсаты: сынып жетекшісі мен ата-аналар арасында ашық диалог орнату үшін сенімді атмосфера қалыптастыру, бала тәрбиесі мен оқуындағы өзекті мәселелерді шешуде отбасы мен мектептің күш-жігерін біріктіру, сондай-ақ баланың дамуындағы және мінез-құлқындағы ықтимал қиындықтардың алдын алу.

«Әңгіме» сөзінің бір мағынасы – «ресми әңгімелесу». Ата-аналар жиналысын әңгіме түрінде өткізгенде, дәл осылай – мұғалім мен ата-аналар арасындағы ресми сұхбат ретінде қабылдаған жөн. Мұнда нақты бір тақырып бойынша мұғалім мен ата-аналар арасында ресми әңгіме жүргізіледі.

Әңгіме – ата-аналар жиналысын өткізудің дәстүрлі түрі. Оның тәрбиелік мәні өте зор. Әңгіме көбінесе алдын алу мақсатында, яғни ықтимал жанжал жағдайларының алдын алу үшін тиімді. Сонымен қатар, бұл тәсіл ата-аналар мен балалар арасындағы, сондай-ақ ата-аналар мен педагогтар арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға ықпал етеді.

Жиналыс-әңгіме сенімді атмосфера қалыптастыруға, қарым-қатынастағы мәселелі тұстарды анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай жиналыстың құрылымы әдетте келесі бөлімдерден тұрады: мұғалімнің қысқаша сөзі, мұғалім мен ата-аналар арасындағы диалог және жиналыс қорытындысы [40].

2. Пікірталас түріндегі ата-аналар жиналысы.

Мақсаты: ата-аналарды тәрбиелеу мен оқытуға байланысты өзекті мәселелерді ашық талқылауға тарту, пікір алмасуға жағдай жасау, түрлі көзқарастарды саралап, ортақ шешім табу дағдыларын дамыту.

«Пікірталас» сөзі – қандай да бір мәселені жиналыс немесе әңгіме барысында талқылау деген мағынаны білдіреді. Осыған сәйкес, пікірталас – әңгіме түрінің бір бөлігі болып табылады.

Ата-аналар жиналысын пікірталас түрінде өткізу баланы тәрбиелеу мен оқытуға байланысты даулы немесе күрделі мәселені талқылау қажет болған жағдайда тиімді. Мұндай жағдайда мұғалімнің сөйлейтін уақыты қысқарып, жиналыстың негізгі бөлігі ата-аналардың пікір алмасуына, түрлі көзқарастарды талдауға арналады.

Пікірталас түріндегі жиналыс ата-аналарға бала тәрбиесі мен білім беру саласындағы маңызды мәселелерді бірге талқылауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде ата-аналардың мәселені әртүрлі қырынан қарастыра білу дағдысын қалыптастыруға ықпал етеді. Пікірталас әдетте мұғалімнің немесе басқа маманның кіріспе сөзінен басталады, бұл сөзде талқыланатын тақырып нақты көрсетіледі. Пікірталас аяқталғаннан кейін, сарапшылардың ой-пікірлері тыңдалып, айтылған түрлі көзқарастар сарапталады. Тек содан кейін ғана жиналыс қорытындыланады [40].

3. Дөңгелек үстел.

Мақсаты: мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты нығайту, түрлі мамандар мен ата-аналардың қатысуымен өзекті тәрбиелік, әлеуметтік және білім беру мәселелерін бірлесіп талқылау, барлық қатысушылардың пікірін тыңдай отырып, ортақ шешімдер қабылдау үшін жағдай жасау.

Дөңгелек үстел – бұл ата-аналар жиналысын әңгіме түрінде ұйымдастырудың бір түрі, онда нақты бір мәселе бойынша түрлі мамандардың қатысуымен пікір алмасу жүзеге асады. Бұл форматтың ерекшелігін көрсету үшін қатысушыларды дөңгелек үстелге отырғызуға болады.

Мұндай жиналысқа психологтар, әлеуметтік педагогтар, дәрігерлер, логопедтер, ата-аналар комитетінің мүшелері, педагогтар және мектеп әкімшілігі шақырылады. Дөңгелек үстел түріндегі жиналыс өзекті мәселелерді еркін талқылауға, қатысушылардың барлығының пікірін тыңдауға мүмкіндік береді [41].

4. Жиналыс – конференция.

Жиналыс-конференция – бұл кеңейтілген ата-аналар жиналысы. Мұндай конференцияға ата-аналарды қызықтыратын түрлі ұйымдардың өкілдері (балалар емханасы, кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі комиссия, психологиялық кеңес беру орталықтары, жол полициясы және т.б.), мектеп әкімшілігі, психологтар мен әлеуметтік педагогтар қатысады. Ата-аналар кәсіби мамандардан өздерін толғандырған сұрақтарға құзыретті жауап алу мүмкіндігіне ие болады.

Жиналыс-конференцияның басты ерекшелігі – ол нақты шешімдер қабылдайды және сол шешімдерді іске асыруға бағытталған кешенді іс-шараларды айқындай алады [41].

Ата-аналар конференцияларында, әдетте, оқушылар болашақта белсенді мүшесі болатын қоғамдағы өзекті мәселелер талқыланады. Бұл ішімдік пен нашакорлықтың алдын алу, отбасындағы жыныстық тәрбие, діннің қоғамдағы

орны мен жас ұрпақты тәрбиелеудегі рөлі және басқа да күрделі тақырыптар болуы мүмкін.

Ата-аналар конференцияларын жан-жақты дайындықпен өткізу қажет, бұл ретте барлық қатысушылардың белсенді араласуы маңызды. Конференция алдында қарастырылатын мәселе бойынша әлеуметтік немесе психологиялық зерттеулер жүргізіп, оның нәтижелерін талдау ұсынылады. Бұл деректер конференция барысында қолданылуы мүмкін. Ата-аналар да конференцияның белсенді қатысушылары ретінде мәселені өз тәжірибесіне сүйене отырып талдап, пікір білдіре алады.

5. Семинар – сынып жетекшісінің басқаруымен өтетін топтық практикалық сабақтар. Семинар формасында өтетін ата-аналар жиналысында мұғалім оқытушы ролінде болса, ата-аналар бірігіп нақты бір мәселені практикалық жолмен шешуге тырысады. Ата-аналар жиналысын семинар форматында өткізу үшін алдын ала ата-аналармен «теориялық» жұмыс жүргізу қажет. Ата-аналарға мәселеге байланысты ақпараттық материалдар беру тиімді, сол арқылы олар жиналыста тек мәселені талқылап қана қоймай, алған мәліметтерін практикада қалай қолдануды үйренеді [42].

Ата-аналар жиналысын семинар түрінде өткізудің үлгі жоспары

Дайындық кезеңі	Сынып жетекшісі	ата-аналарға
(семинарға дейін):	семинардың тақырыбы мен уақыты	алдын ала хабарлайды.

Ата-аналарға мәселені түсіну үшін ақпараттық материалдар (мақалалар, ескертпелер, бейнежазбалар және т.б.) беріледі.

Қажет болған жағдайда, ата-аналардың сұрақтары мен мүдделерін анықтау мақсатында алдын ала сауалнама немесе сұрау жүргізіледі.

Кіріспе бөлімі:

Педагогтың кіріспе сөзі. Семинардың мақсаты мен міндеттерін қысқаша түсіндіру.

Талқыланатын мәселенің негізгі аспектілеріне шолу.

Негізгі бөлім – топтық жұмыс:

Ата-аналар «студенттер» ролінде белсенді қатысып, пікір алмасады.

Практикалық тапсырмаларды немесе жағдаяттық мәселелерді бірлесіп шешу үшін кіші топтарға бөліну.

Мәселені шешудің әртүрлі нұсқаларын талқылау және тәжірибе алмасу.

Алынған ақпаратты өмірде және балаларды тәрбиелеуде қалай қолдануға болатынын бірлесіп талқылау.

Қорытынды және ұсыныстар:

Ата-аналардың сұрақтарына жауап беру. Семинардың қорытындысын шығарып, негізгі нәтижелерді тұжырымдау.

Балалармен әрі қарайғы жұмысқа және отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттесуді жақсарту бойынша ұсыныстар.

Кері байланыс:

Семинар туралы ата-аналардың пікірлері мен ұсыныстарын жинау.

6. Тренинг.

Тренинг – ата-аналармен жұмыс жүргізудің интерактивті әдістері мен жаттығуларын пайдаланып, ата-аналардың құзыреттілігін дамытуға, балаға деген өзара әрекетті жақсартуға және тәрбиелік мәселелерді шешуге арналған форма. Дәстүрлі жиналыстан ерекшелігі – ата-аналардың белсенді қатысуы, эмоционалды араласуы және ойындар, талқылаулар мен шығармашылық тапсырмалар арқылы практикалық дағдыларды игеруі болып табылады.

Тренинг жаттығулары басқа жұмыс формаларына қарағанда белгілі артықшылықтарға ие.

Біріншіден, ойын эмоциялық ширығуды азайтады, бұл әрі қарайғы диалог үшін өте маңызды.

Екіншіден, педагог процесс серіктесі рөлінде болады, яғни билікке ие үлкен адам емес, ал қорытындыларды педагог емес, ата-аналар өздері шығарады, бұл өз шешімдеріне жауапкершілікті айтарлықтай арттырады.

Үшіншіден, ойын қатысушыларға жеке ерекшеліктерін бейтарап форматта көрсетуге мүмкіндік береді, яғни бұл жеке мен туралы емес, «осындай» ата-ана туралы айтылады сияқты болады.

Төртіншіден, мұндай іс-шаралар жиналыста тек бақылаушы болып, өз белсенділігін көрсете алмайтын, ұялшақ және шешімсіз ата-аналарды психологпен жеке жұмысқа ынталандырады [43].

7. Ұйымдастырушылық-қызметтік ойын түріндегі ата-аналар жиналысы.

Ұйымдастырушылық-қызметтік немесе іскерлік ойын – бұл қойылған мәселені ойын барысында шешетін әрекет түрі. Ойын қатысушылары әртүрлі рөлдерді қабылдап, мәселені әртүрлі адамдардың көзқарасымен көруге тырысады. Ойын барысында қатысушылар «балалар», «мектеп әкімшілігі», «мұғалімдер», «ата-аналар», «эксперттер» сияқты топтарға бірігіп, мәселені шешу жолдары мен тәсілдерін іздейді. Әр топ өздерінің мәселе талдауын дайындап, шешу жолдарын ұсынады. Ұжымдық талдау нәтижесінде мәселенің бір немесе бірнеше шешімі анықталады [44].

8. Педагогикалық шеберхана – баршаға белгілі, өз ісінің шеберлері жұмыс істейтін орын. Мұғалім ата-аналар жиналысын педагогикалық шеберхана форматында ұйымдастыра алады, мұнда «шеберлер» – ата-аналар, «шеберлер» – мұғалімдер өздерінің дағдыларымен бөлісіп, баланың тұлғалық дамуына ықпал ететін педагогикалық тәсілдерді көрсетеді. Шеберхана қатысушылары әртүрлі рөлдерді қабылдап, шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік алады.

Педагогикалық шеберхананың принциптері мен міндеттері:

- ата-аналар тек тыңдап қана қоймай, өз дағдыларын көрсетіп немесе практикалық тапсырмаларды орындай отырып, белсенді қатысады;

- қатысушылар өздерінің тәрбиелеу әдістерімен және балаларды тәрбиелеудегі жетістіктерімен бөліседі, бұл жиналғандардың барлығын байытады;

- «Шеберлер» (педагогтер немесе басқа ата-аналар) баланың тұлғасын дамытуға арналған нақты тәсілдер мен әдістерді көрсетеді;

- ата-аналар түрлі рөлдерді қабылдап немесе шығармашылық тапсырмаларға қатыса отырып, өздерінің шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік алады;

- жиналыс монолог емес, диалог пен бірлескен әрекетті көздейді, бұл ата-аналардың белсенді қатысуына ықпал етеді.

Ата-аналар жиналысы ретінде ұйымдастырылған педагогикалық шеберхананы жүзеге асыру үлгілері:

Жетістіктерді көрсету, яғни тәрбиеде белгілі бір табысқа жеткен ата-аналар өз тәжірибелерімен бөлісе отырып, «семинар-практикум» мысалында көрсетілгендей, шағын шеберлік сабағын өткізе алады.

Рөлдермен ауысу немесе қатысушылар тәрбиенің әр түрлі аспектілерін жақсырақ түсіну үшін бала, тәрбиеші немесе басқа маман ролін сынап көруі мүмкін.

Дамытушылық ойындар мен жаттығулар, яғни шеберхана аясында коммуникативтік дағдыларды, эмоционалдық сала мен шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған әр түрлі ойындар мен жаттығулар жүргізілуі мүмкін.

9. Сайыс (конкурс) түріндегі ата-аналар жиналысы.

Мұндай ата-аналар жиналысының атауы оның барысында әкелердің, идеялардың, жұмыстардың немесе отбасының жетістіктерінің арасынан үздіктерді анықтау мақсатында жарыс ұйымдастырылатынын білдіреді. Ата-аналар жиналысында осындай жетістіктерге қалай қол жеткізілгені туралы әңгімелерді тыңдау орынды болады. Әрине, байқау өткізілген кезде әділқазылар алқасы жұмыс істеп, жеңімпаздарды таңдайды. Мысалы, «Әке, ана, мен – оқитын отбасы» атты байқау өткізуге болады, бұл процесте ата-аналар баланың оқу қызығушылығын тәрбиелеудегі отбасы тәжірибесімен танысады [45].

10. Презентация түріндегі ата-аналар жиналысы.

Презентация – бұл ата-аналар жиналысын ұйымдастырудың тиімді формасы, ол ақпаратты көзбен көріп түсінуге мүмкіндік береді, ата-аналарды процестің белсенді қатысушыларына айналдырады және кездесуді интерактивті етеді. Презентация форматындағы жиналыс өткізгенде сынып жетекшісі мақсаттарды нақты анықтап, қолжетімді ақпаратпен сценарий дайындауы, диалогтық әдісті қолдануы, сондай-ақ кабинетті дайындап, қатысушыларды алдын ала хабарландыруы керек.

Презентация – бұл отбасылық тәрбиедегі ерекше тәжірибемен, оқытудың дәстүрлі емес әдістерімен, сауықтырудың жаңа тәсілдерімен, жаңадан шыққан баспа өнімдерімен, оқу құралдарымен және басқа да жаңалықтармен таныстыру мақсатында өткізілетін көпшілікке ұсынылатын шара. Презентацияларды

психологтарды, заңгерлерді, дәрігерлерді және басқа да мамандарды тарта отырып өткізген тиімді болып табылады.

Презентацияны қолданудың артықшылықтары:

- ақпаратты визуализациялау оны ата-аналар үшін түсінікті әрі есте сақтауға жеңіл етеді;
- презентация ақпаратты жүйелі ұйымдастырып, барлық маңызды мәселелерді ретімен түсіндіруге көмектеседі;
- презентацияны пайдалану оны диалог, сұрақтар мен талқылау элементтерімен толықтыру арқылы ата-аналардың белсенді қатысуын арттырады [45].

11. Ауызша журнал.

Ауызша журнал ата-аналар жиналысының бір формасы ретінде бірнеше ата-ананың алдын ала белгіленген тақырып бойынша кезекпен өз «беттерін» таныстыратын бірлескен мазмұнды баяндама болып табылады. Әрқайсысы маңызды мәселеге әр қырынан қарап, өз көзқарасын ұсынады. Бұл форма ақпаратты қызықты әрі әсерлі жеткізуге, ата-аналарды пікірталасқа тартуға және олардың шығармашылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік береді [46].

Журнал – бұл әртүрлі материалдар жинағы. Жиналыс барысында алдын ала немесе жиналыс кезінде дайындалған ауызша журналдың «беттерін парақтауға» болады. Бұл үдеріс барысында мұғалім, ата-аналар және оқушылар өз идеялары мен шығармашылығын көрсете алады.

Жиналыстың мақсаты: ата-аналар жиналысына қатысушылардың барлығының эмоционалдық жағынан жақындасуына жағдай жасау.

12. Сұрақтар мен жауаптар кеші

Сұрақтар мен жауаптар кеші – бұл ата-аналар жиналысын өткізудің интерактивті түрі, онда басты рөлді ата-аналар қойған сұрақтар атқарады, ал оларға мұғалімдер мен мамандар жауап береді. Ата-аналар сұрақтарын алдын ала дайындайды, кейін олар жинақталып, топтастырылады және толыққанды жауаптар әзірленеді [47].

Бұл – ата-аналар жиналысын өткізудің түсінікті әрі ыңғайлы түрі. Ата-аналар белгіленген тақырып аясында сұрақтар дайындайды, ал жиналысқа қатысушылар ішінен ең өзекті және қызықты сұрақтарды тандап, оларға толық жауап дайындайды немесе сол сұрақтарға білікті түрде жауап бере алатын мамандарды шақырады.

Мақсаты – еркін және тең дәрежелі қарым-қатынас атмосферасын құру, ата-аналарды балаларды тәрбиелеу мен оқыту мәселелерін талқылауға тарту, сондай-ақ оларға нақты педагогикалық білім алу мүмкіндігін ұсыну.

13. Ата-аналар рингі

«Ринг» – бұл жекпе-жек алаңы ұғымымен байланысты, сондықтан осындай форматтағы ата-аналар жиналысы өзіндік бір жарысты еске салады. Мысалы, оған екі отбасы қатысып, педагогикалық жағдайларға байланысты сұрақтарға жауап беру арқылы өзара сайысқа түсуі мүмкін. Қатысушы ата-аналар әртүрлі көзқарастар мен тәсілдерді қорғауы мүмкін. Қалған қатысушылар пікірталасқа

тікелей араласпайды, тек қол соғып, қолдау білдіреді. Бұл форматта төреші рөлін оқушылар, ата-аналар немесе мұғалімдер атқара алады [48].

«Ата-аналар рингі» – бұл ата-аналар жиналысының интерактивті пікірталас формасы, онда отбасылар немесе ата-аналар топтары өзара бәсекелестік форматында түрлі педагогикалық мәселелерге қатысты әртүрлі көзқарастарын ұсынады. «Ринг» барысында қатысушы ата-аналар ұсынылған жағдайлар мен сұрақтарды дәлелді түрде талқылайды, ал қалған ата-аналар жанкүйер ретінде қатысып, қатысушыларды қол шапалақтап қолдайды. Мұндай жиналыс пікір алмасуға ғана емес, ата-аналар ұжымының бірлігін арттыруға, оның ұйымшылдығы мен жауапкершілігін күшейтуге ықпал етеді.

Мысалы: «Егер болса, не істеу керек?» тақырыбында әртүрлі өмірлік жағдайларды талқылау.

Егер үйіңізге қонақ келіп қалса не істеу керек? Балаңызды далаға шығарып жіберу керек пе? Ертерек ұйықтатасыз ба?

Егер тоқсан соңында балаңыздың күнделігін қарап, жақсы бағаларды көрдіңіз. Бірақ көп ұзамай ол бағаларды балаңыздың өзі түзетіп, сынып жетекшісінің орнына қол қойғанын білдіңіз. Оқу нәтижелері шын мәнінде нашар және балаңыз сізді алдады. Не істеу керек?

Егер ұялшақтық пен өз-өзіне сенімсіздік балаңыздың басты ерекшеліктері болса, бұл қасиеттер оның сыныптастарымен қарым-қатынасына, оқуына, білім нәтижесіне қатты әсер етіп жатыр. Балаңыз бұдан зардап шегіп жүр. Не істеу керек?

Егер балаңыз дөрекі, ашушаң, кейде тіпті қатыгез бола бастаса және бұл туралы айналаңыздағы адамдар айтып жүр, мұндай мінез-құлықты өзіңіз де байқайсыз, кейде ол сізге де бағытталып жатады. Не істеу керек?

Егер балаңыз сізбен өз ойларын, уайымдарын бөліскісі келмесе және сіздің айтқандарыңызды тыңдағысы келмесе. Не істеу керек?

Ата-аналар топтарға бөлініп, әрқайсысы екі жағдайдан талқылайды. Не істеу керектігін шешіп, жалпы талқылауға ұсынады.

Талқылау барысында міндетті түрде біреу: «Балаңызбен сөйлесу керек» деп айтады. Осы тұсты ерекше атап өтіп, кейін бұл тақырыпқа қайта оралу қажет.

14. Интеллектуалдық марафон.

Интеллектуалдық марафон – бұл ата-аналар жиналысының заманауи формаларының бірі, онда ата-аналар мен оқушылар бірлесіп тапсырмалар шешіп, өзекті тақырыптарды талқылап, ойын түрінде тәжірибе алмасады. Бұл форма мұқият дайындықты талап етеді және қатысушылардың ұзақ әрі терең араласуын қажет ететін мәселелерді талқылауға өте қолайлы. Сондықтан ол ата-аналарды оқу-тәрбие үдерісіне тартудың тиімді құралы болып табылады [49].

Марафон ұзаққа созылатын қандай да бір әрекетті білдіреді. Егер талқыланатын мәселе терең талдауды қажет етсе және мұғалімде бұл үшін жеткілікті мәлімет қоры болса, интеллектуалдық марафон түріндегі ата-аналар жиналысын жоспарлауға болады. Интеллектуалдық марафон мұқият әрі жан-жақты дайындықты талап етеді.

15. «The World Café» («Әлемдік кафе») – бұл жанданған пікірталас пен бейресми, бағытталған әңгімелесуді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін әдіс. Бұл әдіс – адамдар тобында ақпарат жинауға, білім мен тәжірибе алмасуға, идеялар мен пікірлермен еркін бөлісуге, өзекті мәселелер бойынша басқалардың ойларын естуге көмектесетін құнды құрал.

Бұл технология әрбір қатысушыны пікірталасқа тартуға мүмкіндік береді, ашықтық, еркіндік және психологиялық қауіпсіздік жағдайын қалыптастырады, мұнда әркім тең деңгейде сөйлей алады.

Ата-аналар жиналысында қолдануға болатын жағдайлардың мысалдары:

- жаңа стратегияға арналған идеяларды әзірлеу;
- проблемалық жағдайлардың себептерін зерттеу;
- маңызды мәселелер бойынша бірлескен шешім іздеу;
- ортақ тәжірибе мен білім қалыптастыру;
- түрлі тақырыптар бойынша пікір алмасу;
- кешенді мәселелерді шешу;
- бірнеше сұраққа жауап алу;
- стандарттан тыс шешімдер қабылдау;
- әртүрлі көзқарастарды біріктіру;
- топтық жұмысты жоспарлау;
- жоба, конференция, оқу жылының немесе тәжірибе алмасудың қорытындысын шығару [50].

✓ Оқушының нақты жағдайларын шешуге, қиындықтарды жеңуге көмектесуге бағытталған жеке әңгімелесулер.

Оқушымен жүргізілетін жеке әңгімелесулер – оның нақты мәселелерін шешуге және қиындықтарды жеңуге көмектесуге бағытталған кеңес беру жұмысының бір түрі болып табылады. Мұндай әңгімелесулерді психолог, әлеуметтік педагог немесе сынып жетекшісі жүргізе алады. Бұл әңгімелесулер оқу, қарым-қатынас немесе жеке мәселелерге байланысты туындаған күрделі жағдайларда оқушыға қолдау көрсетуге мүмкіндік береді, сондай-ақ баланың өзін-өзі реттеу және шешім табу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Әңгіме – оқу үдерісінде де, тәрбие үдерісінде де қолданылатын әмбебап әдіс. Тәрбие жұмысында қолданылатын әңгімелер көбінесе этикалық әңгімелер деп аталады. Мұндай әңгімелердің басты мақсаты – оқушыларды қоғамдық өмірдегі іс-әрекеттерге, оқиғаларға, құбылыстарға баға беруге тарту және осы негізде оларда қоршаған шындыққа, сондай-ақ өздерінің адамгершілік, азаматтық және саяси міндеттеріне деген дұрыс көзқарас қалыптастыру. Егер әңгіме барысында талқыланатын мәселелер тәрбиеленушінің жеке тәжірибесіне, іс-әрекеттері мен қылықтарына негізделсе, онда бұл мәселелердің сендіру күші әлдеқайда жоғары болады [51].

Әңгіме бірнеше кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде педагог әңгіменің тақырыбын негіздейді. Екінші, негізгі кезеңде талқылауға арналған материал ұсынылады. Содан кейін педагог тәрбиеленушілер өз ойларын еркін білдіріп, дербес қорытынды мен тұжырым жасауға келетіндей етіп сұрақтар қоя бастайды.

Соңғы, қорытынды кезеңде педагог барлық айтылған пікірлерді жинақтап, олардың негізінде өз пікірінше ең орынды шешімді тұжырымдайды [37].

Оқушылармен әңгімелесу бойынша әдістемелік ұсынымдар

Әңгімені жүргізудің бастапқы кезеңінде оқушылардың тақырыпқа деген шынайы қызығушылығын ояту, олардың назарын талқыланатын этикалық материалға бағыттап, эмоциялық қатысуын қамтамасыз ету аса маңызды. Адамгершілік ұғымдарды сәтті қабылдау мен меңгеру көбіне педагогтің балаларды қызықтыра білуіне, оларда ойлануға және пікір айтуға деген ішкі ынтаны оятуына байланысты.

Осы мақсатта бірқатар тиімді әдістемелік тәсілдерді қолдануға болады:

- сұрақ арқылы әңгімеге тарту.

Педагог әңгімені этикалық ұғымның мәнін ашуға бағытталған проблемалық сұрақтан бастауына болады. Мысалы: «Сендер қалай ойлайсындар, мейірімділік деген не? Неліктен сыпайы болу маңызды?»

Мұндай сұрақтар балалардың назарын негізгі тақырыпқа аударып қана қоймай, оларды өз бетінше жауап іздеуге итермелейді, соның нәтижесінде адамгершілік дегенді саналы түрде ұғынуға деген ішкі қажеттілік қалыптасады.

- Көркем және фольклорлық формаларды қолдану.

Әңгіме барысында жұмбақ, мақал-мәтел, халық даналығы, әсерлі афоризм немесе қысқа, бірақ мазмұнды өлең жолдарынан қолдануға болады. Сонымен қатар, белгілі ойшылдардың, жазушылардың немесе тарихи тұлғалардың тақырыпқа қатысты қанатты сөздерін пайдалану да өте тиімді. Мұндай тәсілдер балаларды тек қызықтырып қана қоймай, оларды тақырыпты байыппен қабылдауға эмоционалды тұрғыда дайындайды.

- Нақты өмірлік мысалдар арқылы тақырыпқа әкелу.

Әңгіменің тақырыбын жарияламас бұрын, оның мазмұнына тікелей қатысы бар нақты, маңызды оқиға туралы айтып өткен орынды. Бұл – тарихи дерек, қазіргі өмірден алынған жағдай немесе балалардың қызығушылығын оятатын жаңалық болуы мүмкін. Мұндай тәсіл талқыланатын тақырыпты тәрбиеленушілердің өмірлік тәжірибесімен табиғи түрде байланыстыруға мүмкіндік береді.

- Балалардың немесе топтың жеке тәжірибесіне жүгіну:

Тақырыпты жарияламас бұрын педагог топта немесе білім беру ұйымында болған бір оқиғаны еске түсіруі мүмкін. Бұл жағдай белгілі бір адамгершілік қағиданы тереңірек түсінудің маңыздылығын айқын көрсете алады. Мысалы, «Табиғатты қорғау» тақырыбындағы әңгімеге дайындалу барысында орманға жасалған экскурсияны немесе экологиялық сенбілікке қатысқан сәттерді еске алуға болады. Мұндай мысалдар оқушылар үшін тақырыпты анағұрлым жақын әрі маңызды етеді.

- Тақырыптың өзектілігін атап көрсету.

Тақырыпты жариялағаннан кейін, оған маңыздылық беру, оның мәнін ерекше атап өту өте маңызды. Мұны мұқият таңдалған дәйексөз, мазмұнды ой-тұжырым немесе бейнелі метафора арқылы жүзеге асыруға болады. Бұл тәсіл

балаларға алдағы әңгімеде әр адам үшін маңызды әрі құнды мәселе қозғалатынын сезінуге мүмкіндік береді [52].

Әңгімелерді тиімді жүргізу көбіне бірқатар негізгі шарттардың сақталуына байланысты. Бұл шарттар материалды меңгеру сапасына ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ойлану мен талқылау үдерісіне қаншалықты белсенді қатысатынына да әсер етеді. Осындай маңызды шарттардың қатарына мыналарды жатқызуға болады:

- әңгіменің дәріске айналдырмау. Әңгіменің дәрістен басты айырмашылығы – оның диалогтық сипатында.

Педагог үшін әңгіме барысында үстемдік ету емес, керісінше, әр оқушы өз пікірінің маңызды екенін сезінетін еркін пікір алмасу атмосферасын қалыптастыру маңызды. Егер педагог уақыттың көп бөлігінде өзі сөйлеп, ал оқушылар тек тыңдап отырса – бұл әңгіме емес, монолог болады. Сондықтан педагог дайын ақпаратты айтып беру емес, сұрақ қою, жауаптарды мұқият тыңдау және диалогты дұрыс бағыттау арқылы әңгімені жүргізе білуі керек;

- әңгіменің проблемалық сипатта болуы. Әңгіме оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, жеке көзқарасын қалыптастыруы үшін, ол терең түсініп, баға беруді қажет ететін нақты адамгершілік немесе өмірлік мәселе төңірегінде құрылуы тиіс. Проблемалық тәсіл оқушыларды ойлануға, әртүрлі көзқарастарды салыстыруға, дәлелдер іздеуге және қорытынды жасауға бағыттайды. Мұндай әңгіме тек білім беріп қана қоймай, ойлауға, сезінуге және бағалауға үйретеді;

- оқушылардың барлық көзқарастарын қарастыру. Әр оқушыға өз ойын ашық айтуға мүмкіндік беру және түрлі пікірлерді қарастыру маңызды, тіпті ол пікірлер педагогтің немесе көпшіліктің көзқарасымен сәйкес келмесе де. Сынып жетекшісінің (мұғалімнің) міндеті – дайын шындықты күштеп таңу емес, талқыланатын тақырыптың көпқырлылығын көрсету, өзге көзқарастарды құрметтеуге және өз пікірін дәлелді түрде қорғауға үйрету. Бұл балалардың сыни ойлауын, төзімділігін (толеранттылық) және диалог жүргізу қабілетін дамытуға ықпал етеді;

- оқушылардың тұжырымға өз бетімен келуіне көмектесу. Әңгіменің қорытындысы педагог тарапынан алдын ала дайындалып, мәжбүрлі түрде ұсынылмауы тиіс. Ең бастысы – оқушылардың өздері талқыланған идеяны түсініп, оны саналы түрде қабылдауы және естіген, ой елегінен өткізген, жүрегімен сезінген нәрселердің негізінде өз жеке қорытындысына келуі. Мұндай жағдайда әңгіменің нәтижесі сырттан таңылған емес, ішкі сеніммен қабылданған болады, ал бұл – оны әрбір қатысушы үшін әлдеқайда берік әрі маңызды етеді.

✓ Сынып өміріне байланысты ата-аналардың пікірін білу үшін сауалнамалар жүргізу.

Ата-аналар арасында сауалнама жүргізу – мектеп пен оқушы отбасылары арасындағы тиімді қарым-қатынасты орнатудың маңызды құралы болып табылады. Мұндай сауалнамалар ата-аналардың білім беру процесі, тәрбие жұмысы, оқыту жағдайлары және сынып өмірін ұйымдастыру жөніндегі көзқарастары, қажеттіліктері мен күтуін объективті түрде жинауға мүмкіндік береді.

Ата-аналардың пікірін білу педагогтарға және мектеп әкімшілігіне олардың ұсыныстары мен ескертпелерін ескеруге көмектеседі, бұл оқушылар үшін қолайлы және қолдаушы атмосфера қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, сынып өміріне қатысты мәселелерді талқылауға ата-аналардың қатысуы мектеп пен отбасының әріптестігін нығайтып, сенімді арттырады және білім беру сапасын жақсартады.

Сауалнамаларды жүйелі түрде өткізу мәселелерді дер кезінде анықтап, мектеп жұмысына түзетулер енгізуге, тәрбиелеу мен оқытудың әдістерін баланың дамуына тікелей мүдделі адамдардың пікіріне сүйене отырып бейімдеуге мүмкіндік береді.

«Жаңа оқу жылы» атты сауалнаманың үлгісі ұсынамыз:

Ұсынылып отырған сауалнама үлгі болып табылады, оларды әр сынып жетекшісі өз сыныбының ерекшелігіне сәйкес реттей алады, яғни қажет емес деген сұрақтарды алып тастауға, өз тарапынан қосымша сұрақтармен толықтыруға болады, сұрақтардағы жауап нұсқаларын өзгерте алады.

Бұл сауалнама жазбаша және электронды толтыруға жарамды. Сондықтан сауалнаманы сынып жетекшісі өзіне ыңғайлы етіп тарата алады.

Курсивпен белгіленген пікірлер ата-аналарға емес, сауалнаманың бастамашысы ретінде сынып жетекшісіне қатысты. Ата-аналарға сауалнама таратпас бұрын «_____» дегенді қажетті ақпаратпен ауыстырып, курсивпен жазылған түсініктемені өшіру керек.

«Жаңа оқу жылы» сауалнамасы

Бұл сауалнама ата-аналарға оқу жылының басында таратылады және оқу жылының негізгі іс-шараларын ұйымдастыруға ата-аналардың қалауларын және әрбір ата-ананың сынып өміріне қатысуға және ата-аналар комитетіне көмек көрсетуге дайындығын түсіндіруге қызмет етеді деп болжанады.

Құрметті ата-аналар! Жаңа оқу жылы басталып жатыр. Біз мұғалімге оны оқу іс-әрекетінде де, сабақтан тыс уақытта да барынша тиімді және қызықты өткізуге көмектесе аламыз. Сауалнамадағы сұрақтарға жауап беріп, сауалнаманы _____ беруіңізді сұраймыз (*толтырылған сауалнаманы қайда беру керектігін көрсетіңіз: мұғалімге/ата-ананың біріне, көрсетілген электрондық поштаға жіберу және т.б.*). Сауалнаманы толтыру бойынша сұрақтарыңыз болса _____ хабарласыңыз (*зерттеу бастамашысының байланыс деректерін көрсетіңіз*).

1. Оқушының Т.А.Ә. _____

2. Байланыс құралдары

	Байланыстағы 1-тұлға (бірінші кімге хабарласу керек)	Байланыстағы 2-тұлға
Т.А.Ә.	_____	_____
Туысқандық санаты (анасы, әжесі,		

қамқоршысы және т.б.)		
Байланыс телефоны		
Email		

3. Өзіңіз үшін ыңғайлы байланыс түрін көрсетіңіз:

- ☐ WhatsApp тобында
☐ Telegram тобында
☐ VK тобында
☐ Телефон арқылы
☐ Электронды пошта (E-mail) арқылы
☐ Басқа _____

4. Жыл бойы ата-аналар ұйымдастырған қандай іс-шараларды өткізуді дұрыс деп санайсыз?

1	Мұғалімдерді мерекелермен құттықтау (ата-аналардың қатысуымен)	☐
2	Балаларды мерекелермен құттықтау	☐
3	Мерекелік іс-шараларды ұйымдастыру (шай ішу, ойын-сауық бағдарламалары және т.б.)	☐
4	Экскурсиялар ұйымдастыру	☐
5	Қаладағы білім беру іс-шараларына бірлескен сапарлар	☐
6	Театрға / киноға / музейге бірлескен бару	☐
7	Фотосессия / сыныптық суретке түсіруді ұйымдастыру	☐
8	Басқа. Жеке ұсыныстарыңызды көрсетіңіз _____	☐

5. Сіздің ойыңызша, қандай мерекелерде балаларды құттықтау қажет деп есептейсіз? (бұл жерде бірлескен іс-шаралармен қатар, жеке сыйлықтар алу туралы айтылып отыр)

- 1-қыркүйек «Білім күні» ☐
 7-мамыр, 8-наурыз ☐
 Жаңа жыл ☐
 Соңғы қоңырау ☐
 Туған күндер ☐
 Басқа _____

6. Сіз мұғалімге / ата-аналар комитетіне қандай көмек көрсете аласыз? Осы оқу жылында қандай жұмыстарды орындауға келісесіз?

(Төменде тапсырмалардың тізімі берілген. Қалауыңыз бойынша қажет емес тармақтарды алып тастап, мұғалімнің ұсыныстары мен сыныптың жоспарына сәйкес өзге де тармақтарды қосуға болады).

1. Ата-аналар комитетінің жұмысын ұйымдастыру (мұғаліммен, ата-аналармен байланыс, іс-шараларды үйлестіру). ☐

2. Букеттер дайындау. ☐

3. «Ер азаматтарға арналған жұмыс»: ұсақ жөндеу жұмыстары, ауыр заттарды жеткізу. ☐

4. Іс-шараларға арналған сыныпты безендіруге көмек. ☐

5. Сыныпты / мектепті жинауға көмек. ☐

6. «Офистік» жұмыс: құжаттарды принтерден басып шығару, көшірме жасау. ☐

7. Безендіру, шығармашылық жұмыстар (сурет салу, презентация жасау, видео түсіру/монтаждау, фотосурет). Қандай жұмыс екенін көрсетіңіз: _____ . ☐

8. Экскурсия ұйымдастыру (ұсыныстарды қадағалау, турфирмалармен байланыс және т.б.). ☐

9. Мерекелерді ұйымдастыру (сценарий жазу, өткізу). Қандай жұмыс екенін көрсетіңіз: _____ . ☐

10. Балаларды сыртқы іс-шараларға (экскурсия және т.б.) алып бару. ☐

11. Сынып сағаттарын, танымдық іс-шараларды ұйымдастыру (мысалы, қызықты адамдармен кездесулер, шеберлік сабақтары және т.б.). Қандай жұмыс немесе тақырыптар екенін көрсетіңіз: _____ . ☐

12. Басқа. Не екенін көрсетіңіз: _____ . ☐

13. Көмектесе алмаймыз. ☐

7. Сыныптың жаңа оқу жылындағы өмірін ұйымдастыруға қатысты өз ұсыныстарыңызды жазыңыз _____
[53].

✓ Ортақ іс-шаралар (мерекелер, экскурсиялар, сенбіліктер және т.б.), мектеп ұжымы мен ата-аналардың бірлігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Оқушылар, ата-аналар және мұғалімдер ұжымының арасындағы серіктестік қарым-қатынасты орнату негізінен ересектер арасындағы қарым-қатынастың қалай құрылатынымен анықталады. Ата-аналар мен мұғалімдер балаларды тәрбиелейді және олар одақтас болған жағдайда ғана оң нәтижелерге қол жеткізуге болады. Мұндай одақтың негізі – мақсаттарды келісу, білім беру жөніндегі ортақ көзқарастар, сондай-ақ міндеттер мен оларды жүзеге асыру әдістерін бірлесіп анықтау [54].

Әрбір ата-ана баласының дені сау, бақытты болғанын қалайды. Олар балалардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін дамытуға бағытталған болса, мұғалімнің әрекетін қолдауға дайын. Ата-ана өмірлік тәжірибесі мен білімі бар адамдар, сондықтан кейбір тәрбиелік мәселелерде мұғалім олардан

пайдалы кеңес ала алады. Мұғалімдер мен ата-аналардың бірлескен жұмысы баланы жақсы түсінуге, оны әр қырынан көруге, оның мінез-құлқы мен мінезінің ерекшеліктерін байқауға көмектеседі. Бұл ересектерге баланың қабілеттерін дамытуға қолдау көрсетуге, қиындықтарды жеңуге және дұрыс өмірлік құндылықтарды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Тәрбие жұмысы жүйелі, мақсатты және нәтижелі болуы үшін сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінің жұмысы болуы қажет.

Сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігі – белгілі бір жас тобындағы оқушылар оқитын және білім алатын сыныптардағы сынып жетекшілерінің ғылыми-әдістемелік, әдістемелік және ұйымдастырушылық жұмыстарын үйлестіретін, оқу-тәрбие процесін басқарудың мектепшілік жүйесінің құрылымдық бөлімшесі болып табылады.

Әдістемелік бірлестік өз жұмысын Қазақстан Республикасының Конституциясына, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына, «Біртұтас тәрбие» бағдарламасына, еңбекті қорғау, техника қауіпсіздігі және өрт қауіпсіздігі бойынша ережелерге, сондай-ақ білім беру ұйымының жарғысында, жылдық және перспективалық жоспарлары негізінде даму бағдарламасымен айқындалатын мектептің стратегиялық даму талаптарына сәйкес ұйымдастырады. Сонымен қатар, сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігі өз қызметін мектептің ғылыми-әдістемелік кеңесімен тығыз байланыста жүзеге асырады.

Сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінің жұмысы:

- ғылымилық – яғни мұғалімнің ізденісі мен дамуының әдістемелік негізі терең болуы тиіс;
- ізгілендіру – білім мазмұнының негізін тұлға, педагог құрайды, оның қабілетін, дағдысын, үйлесімділік пен татулық мәдениетінің құндылық қатынастарын дамыту;
- жүйелілік – оқу-тәрбие процесінің сапасын диагностикалау, оқу-тәрбие мәселесінің теориялық негіздерін түсіну, оны шешудің әдістемелік құралын жасау, оны тәжірибеге енгізу, әдістемелік ұсыныстарды дайындау, яғни мәселенің ғылыми-практикалық дамуының барлық кезеңдерін жоспарлау және жүзеге асыру қажеттілігін болжау;
- өзектілігі мен сұранысы, яғни оқу-тәрбие жұмысының мазмұнымен және ұйымдастырылуымен байланысты кәсіби маңызды мәселелерге бағытталған қағидаттарға сәйкес жүргізіледі.

Әдістемелік бірлестік тәжірибе алмасу және кәсіби біліктілікті арттыру алаңы ғана емес, ол жас мамандарды қолдаудың тиімді құралы болып табылады. Мұнда мынадай жағдайлар жасалған:

- кез келген мәселелерді талқылау және ұжымдық шешімдер табу;
- тәрбие процесін жоспарлауда әдістемелік көмек көрсету;
- мектептің біртұтас тәрбие кеңістігін қалыптастыру;
- білім алушылармен және олардың ата-аналарымен жұмыстың тиімді түрлерін меңгеру;
- жас мұғалімдерге тәлімгерлік және қолдау көрсетуді ұйымдастыру.

Негізгі кәсіби құзыреттерді, соның ішінде инклюзивті тәсілдер, цифрлық сауаттылық, профилактикалық және жобалық іс-шараларды дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Кәсіби қоғамдастыққа бірте-бірте қосылу және тәлімгерлік қолдау көрсету арқылы жас сынып жетекшілері сенімге, кәсіби жетілуге және өз жұмысының нәтижесі үшін жауапкершілік сезіміне ие болады.

Осылайша, әдістемелік бірлестіктің қызметі, әсіресе, олардың педагогикалық жолының бастапқы кезеңінде сынып жетекшілерін қолдау мен дамыту жүйесінің негізгі буынына айналады, сонымен бірге «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының мақсаттарына және білім берудің заманауи талаптарына сәйкес жас мұғалімдердің бейімделуі мен кәсіби өсуіне ғана емес, жалпы білім беру ортасының сапасын арттыруға ықпал етеді.

Осы орайда сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігі жұмысының үлгі жоспарын ұсынамыз.

Әдістемелік бірлестік жұмысының тақырыбы: ««Біртұтас тәрбие» бағдарламасы құндылықтарын қалыптастыруды жүзеге асыру жағдайында сынып жетекшісінің біліктілігін арттыру арқылы мектепте тәрбиенің жұмысы мен әдістерін жетілдіру».

Мақсаты: қазіргі кезеңде сынып жетекшілерінің жұмысын жетілдіру, құндылықтар мен «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын тиімді пайдалану арқылы білім алушылардың табысты оқуына жағдай жасау.

Міндеттері:

- «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының негізгі ережелері мен құндылықтарын жан-жақты зерделеу, әдіс-тәсілдерді түсіну және тәрбие жоспарлары мен мектептің іс-шараларына кіріктіру арқылы сынып жетекшілерінің тәрбие жұмысына енгізу;

- сараланған тәсілдерді қолдану, психологиялық-педагогикалық қолдау және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен өзара әрекеттесудің табысты тәжірибелерімен алмасу арқылы сынып ұжымында инклюзивті білім беру ортасын қамтамасыз ету;

- әдістемелік семинарлар, тренингтер ұйымдастыру, тәжірибе алмасу және білім беру құзыреттіліктерін дамытуға, оқушылармен және ата-аналармен тиімді өзара әрекеттесуге бағытталған тәлімгерлік жүйесін ұйымдастыру арқылы педагогтердің (сынып жетекшілерінің) кәсіби шеберлік деңгейін арттыру;

- жеке және ұжымдық жоспарларды үйлестіру, жалпы мектептік бастамаларға қатысу, сондай-ақ «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы негізінде құндылық және әдістемелік базаны енгізу арқылы оқу-тәрбие қызметіне тұтас және жүйелі көзқарасты қалыптастыру;

- жағымды қарым-қатынас тәжірибесін енгізу, жанжалдардың алдын алу, эмоционалдық интеллекті дамыту, сондай-ақ ата-аналармен және қолдау қызметінің мамандарымен өзара әрекеттесу арқылы сыныптарда жайлы және қауіпсіз атмосфераны құру;

- табысты тәжірибелерді анықтау, білім беру стратегияларын түзету және бірлестіктің жалпы тиімділігін арттыру мақсатында сынып жетекшілерінің

тәрбие жұмысының нәтижелеріне жүйелі мониторинг пен талдауды ұйымдастыру.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінің жұмысының басым бағыттары:

- сыныптағы тәрбие жұмысы қоғамдағы сенім мен әділдіктің негізі ретінде тәуелсіздік және отаншылдық, бірлік және ынтымақ, әділдік және жауапкершілік, заң және тәртіп, еңбекқорлық және кәсіби біліктілік, жасампаздық және жаңашылдық құндылықтары негізінде – өз жерін сүю және оның дамуына үлес қосу сияқты қасиеттерді дамытуға бағытталуы керек. Бұл құндылықтарды тек арнайы іс-шаралар арқылы ғана емес, сонымен қатар мұғалімдердің оқушылармен күнделікті қарым-қатынасы, сыныптағы атмосфера, оқу пәндеріне құндылық бағдарларын енгізу, сыныптан тыс және әлеуметтік жобалар арқылы енгізу қажет;

- «Біртұтас тәрбие» бағдарласын мектептің оқу-тәрбие процесіне кіріктіру, яғни бағдарламаға сәйкес сынып сағаттарын, іс-шаралар мен жобалар әзірлеу және жүзеге асыру;

- білім алушылардың рухани-адамгершілік тұрғыдан дамуына ықпал ету болып табылады.

Сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінің отырыстары мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеруде, тәрбие жұмысына біртұтас көзқарас қалыптастыруда және мектеп өмірінің өзекті мәселелерін тиімді шешуде маңызды рөл атқарады. Олар тәжірибе алмасу, қиындықтарды талқылау, оқушылармен, олардың ата-аналарымен және педагогикалық ұжыммен өзара әрекеттесудің жаңа формалары мен әдістерін іздестіру алаңы болып табылады. Осындай кездесулердің арқасында сынып жетекшілері әдістемелік қолдау алады, оқу технологияларының аясын кеңейтеді, бұл қолайлы білім беру ортасын құруға және мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді. Отырыстарда ата-аналар қауымдастығымен жұмыстың мақсаттары, түрлері және күтілетін нәтижелері талқыланады, олар төмендегі кестеде көрсетілген:

34-кесте – Сынып жетекшілері әдістемелік бірлестігінің отырыстарының үлгі тақырыптары

№	Мақсаты	Отырыста қаралатын жұмыс түрлері	Күтілетін нәтиже
Тақырыбы: «Ата-аналар қауымдастығымен өзара әрекеттесу формалары мен әдістері»			
1	Ата-аналармен өзара әрекеттесу мәселелерінде сынып жетекшілерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру	- Ата-аналармен жұмыстың тиімді формалары мен әдістерін қарастыру және талдау (дәрістер, шеберлік сабақтары, дөңгелек үстелдер). - Сынып жетекшілері арасында тәжірибе алмасу.	- Оқу-тәрбие процесінде серіктес ретінде ата-аналармен өзара әрекеттесу маңыздылығын сезіну. - Мұғалімдердің әдістемелік қорын ата-аналармен жұмыстың тиімді түрлерімен толықтыру.

		- Ата-аналар жиналысын өткізу бойынша ұсыныстар әзірлеу. «Қиын» ата-аналармен қарым-қатынас туралы істерді қарау. - Ата-аналармен бірлескен іс-шаралардың сәтті тәжірибесін көрсету.	- Ата-аналармен жұмыстың іс-шаралар жоспарын құру. - Ата-аналар қауымдастығымен кері байланыс сапасын арттыру
Тақырыбы: «Ата-аналар жиналысын ұйымдастырудағы заманауи тәсілдер»			
2	Ата-аналармен қарым-қатынастың заманауи формалары мен технологияларын енгізу арқылы ата-аналар жиналысының тиімділігін арттыру	- Кездесулердің дәстүрлі және заманауи түрлерін талдау (жеке, қашықтықтан, аралас форматта). - Цифрлық платформалар мен құралдарды зерттеу (Zoom, Google Meet, мессенджерлер, электронды күнделік және т.б.). - Интерактивті элементтері бар ата-аналар жиналысының сценарийін әзірлеу және талқылау. - Мастер-класс өткізу немесе заманауи кездесудің үзіндісін көрсету. - Сынып жетекшілері арасында тәжірибе алмасу.	- Мұғалімдердің ата-аналармен қарым-қатынастың қашықтан және гибриді түрлерінің мүмкіндіктері туралы түсініктерін кеңейту. - Ата-аналардың мектеп өміріне араласу деңгейін арттыру. - Сынып жетекшілерінің ата-аналар жиналысын тиімді және мазмұнды ұйымдастыру дағдыларын дамыту. - Ата-аналармен кездесулердің практикалық маңыздылығын арттыру.
Тақырыбы: «Ата-аналар комитетінің сынып және мектеп өміріндегі рөлі»			
3	Ата-аналар комитетінің сынып пен мектептің оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру және мәдени өміріне қатысуын белсендіру.	- Ата-аналар комитетінің нормативтік құқықтық базасымен және функцияларымен таныстыру. - Ата-аналар комитеті мен сынып жетекшісі мен мектеп әкімшілігінің өзара әрекеттесу бағыттары мен нысандарын талқылау. - Ата-аналар комитеттерінің тиімді жұмыс тәжірибесімен таныстыру (тәжірибе алмасу). - Сыныптағы іс-шараларды бірлесіп жоспарлау және мектеп жобаларына қатысу.	- Ата-аналардың оқу-тәрбие үрдісіне қызығушылығын арттыру және тарту. - Ата-аналар мен мектеп арасындағы тұрақты серіктестікті қалыптастыру. - Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың тиімділігін арттыру. - Сыныпта жағымды микроклиматты құру және оқушы-ата-ана-мұғалім қарым-қатынасын нығайту.
Ата-аналарды оқыту (тақырыптары, жүзеге асыру формалары).			
4	Балаларды тәрбиелеу, дамыту және қауіпсіздігінің өзекті	Жалпыға бірдей білім берудің өзекті тақырыптарын анықтау (жас ерекшеліктері,	Ата-аналардың балаларды тәрбиелеу және дамыту проблемалары

	мәселелері бойынша ата-аналарға білім беру арқылы ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру	отбасылық тәрбие, нашақорлықтың алдын алу, цифрлық қауіпсіздік және т.б.). ▪ Жалпыға бірдей білім берудің жылдық жоспарын құру. ▪ Әртүрлі формаларды қолдану: лекциялар, семинарлар, онлайн вебинарлар, тренингтер, кеңестер, ата-аналар клубтары. ▪ Педагог-психологтарды, логопедтерді, әлеуметтік қызметкерлерді, медицина қызметкерлерін тарту. ▪ Ата-аналарға арналған ақпараттық-әдістемелік материалдарды дайындау.	туралы хабардар болу деңгейін көтеру. ▪ Ата-аналардың оқу процесіне қатысуын белсендіру. ▪ Ата-аналар мен мектеп арасындағы жанжалды жағдайлардың санын азайту. ▪ Отбасында және мектепте бала тәрбиесіне біртұтас көзқарасты қалыптастыру
Ата-аналарды балалардың жасына байланысты психологиялық ерекшеліктері туралы ақпараттандыру.			
5	Отбасы мен мектеп арасында сындарлы қарым-қатынас орнату үшін ата-аналардың балалардың жас және психологиялық ерекшеліктері туралы хабардарлығын арттыру.	▪ Балалардың даму психологиясы бойынша ата-аналар жиналысын, кеңестер, дәрістер өткізу. ▪ Ақпараттық буклеттер, жадынамалар, презентациялар дайындау және тарату. ▪ Мектеп психологын ата-аналарды оқыту жұмысына тарту. ▪ Ата-аналармен тренингтер, кездесулер, «сұрақ-жауап» сабақтарын өткізу. ▪ Мектеп сайтында немесе ата-аналар чатында балалардың жасына байланысты психологиялық ерекшеліктері туралы материалдарды орналастыру.	▪ Ата-ана мен бала арасындағы өзара түсіністікті арттыру. ▪ Ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру. ▪ Балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты болатын өзгерістерді дұрыс түсінбеушілікке қатысты ата-ана мен бала арасындағы жанжалды жағдайлардың алдын алу. ▪ Отбасы мен мектептің бірлескен тәрбие жұмысының тиімділігін арттыру.
Тақырыбы: «Құқық бұзушылықтың, әлімжеттілік жасаудың және девиантты мінез-құлықтың алдын алу бойынша мектеп пен отбасының бірлескен жұмысы»			
6	Оқушылар арасындағы құқықбұзушылықтың, әлімжеттілік көрсетудің және девиантты мінез-	▪ Жасөспірімдер агрессиясы, қоғамға жат мінез-құлық, қорлау мәселелері бойынша ата-аналар жиналысын, дөңгелек	▪ Девиантты мінез-құлық тәуекелдері және олардың алдын алу жолдары туралы ата-аналардың хабардар болу деңгейін арттыру.

	кұлықтың алдын алуда мектеп пен отбасының күш-жігерін біріктіру	үстелдер, пікірталастар өткізу. ▪ Девиантты мінез-құлық белгілері және алдын алу әдістері туралы ата-аналарға ақпарат беру. ▪ Психолог, кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспектор, әлеуметтік қызметкер тәрізді мамандарды тәрбие және кеңес беру жұмыстарына тарту. ▪ Сынып сағаттары, «Мектеп және отбасы – біртұтас кеңістік» жобалары, акциялар сияқты бірлескен профилактикалық іс-шаралар ұйымдастыру. ▪ «Тәуекел тобының» отбасыларымен жеке жұмыс.	▪ Ата-аналарда жасөспірімдердің мінез-құлқына назар аудару дағдыларын дамыту. ▪ Білім алушылар арасындағы құқық бұзушылық пен жанжалды жағдайлардың санын азайту. ▪ Балалардың тәрбиесі мен қауіпсіздігі мәселелерінде мектеп пен отбасының серіктестігін нығайту
Тақырыбы: «Ата-аналарды алдын алу шараларын / бағдарламаларын жүзеге асыруға тарту»			
7	Оқушылар үшін қауіпсіз және салауатты орта құруға бағытталған мектептегі алдын алу шараларын жүзеге асыруға ата-аналардың қатысуын белсендіру	▪ Ата-аналарды алдын алу шараларының мазмұнымен және мақсаттарымен (құқық бұзушылық, салауатты өмір салты, тәуелділік, қорқыту және т.б.) таныстыру. ▪ Алдын алу тақырыптары бойынша ақпараттық кездесулер, жиындар, онлайн вебинарлар өткізу. ▪ Ата-аналарды іс-шараларға тарту (тренингтер, акциялар, жарыстар, сынып сағаттары). ▪ «Ата-аналар қауіпсіздік үшін», «Менің таңдауым – денсаулық», «Отбасы зорлық-зомбылыққа қарсы» атты бірлескен жобаларды ұйымдастыру. ▪ «Тәуекел тобындағы» балалардың ата-аналарымен жеке және топтық кеңестер	▪ Алдын алу мәселелерінде ата-аналардың хабардарлығы мен жауапкершілігін арттыру. ▪ Білім алушылар арасында қоғамға жат мінез-құлық деңгейін төмендету. ▪ Тәрбие жұмысында отбасы мен мектептің өзара байланысын нығайту. ▪ Алдын алу шараларын жүзеге асыруда тұрақты серіктестік құру
Тақырыбы: «Балалардың ақпараттық қауіпсіздігі мәселелері бойынша ата-аналармен диалог».			
8	Ата-аналардың балаларының ақпараттық	▪ «Цифрлық гигиена», «Интернет қауіптері», «Әлеуметтік желілердегі	▪ Ата-аналардың цифрлық сауаттылығын арттыру.

	қауіпсіздігін қамтамасыз ету және баланың цифрлық ортасын бақылауға белсенді қатысу маңыздылығы туралы түсініктерін дамыту.	қауіптер» тақырыптарында ата-аналар жиналыстарын, пікірталастар, вебинарлар өткізу. ■ Киберқауіпсіздік мәселелері бойынша парақшалар, буклеттер, бейнематериалдар тарату. ■ Құқық қорғау органдарының қызметкерлерімен, IT мамандарымен, психологтермен кездесулер ұйымдастыру. ■ Ата-аналарды «Қауіпсіз интернет», «Гаджетсіз отбасы» т.б. алдын алу акцияларына тарту.	■ Цифрлық кеңістікте ата-аналық бақылауды және қолдауды күшейту. ■ Балалардың деструктивті желілік қоғамдастықтарға тартылу қаупін азайту. ■ Балалардың интернеттегі жауапты және қауіпсіз мінез-құлқын қалыптастыру
Тақырыбы: «Тәрбие мәселелері бойынша ата-аналарда жағымды көзқарас қалыптастыру».			
9	Ата-аналарда бала тәрбиесі мен қарым-қатынас мәселелеріне саналы, оң көзқарас дамытуға ықпал ету.	■ Тақырыптық ата-аналар жиналысы, тренингтер, тәрбие мәселелері бойынша кеңестер өткізу. ■ Психологтермен, мұғалімдермен, табысты ата-аналармен кездесулер ұйымдастыру (тәжірибе алмасу). ■ Буклеттер, жадынамалар, бейнероликтер тәрізді әдістемелік материалдар әзірлеу және тарату	■ Ата-аналардың педагогикалық мәдениетінің деңгейін арттыру. ■ Отбасының тәрбиелік қызметіне жауапкершілікті, құрметпен қарауды қалыптастыру. ■ Оқу-тәрбие процесінде мектеп пен отбасының өзара әрекеттесу деңгейін арттыру
Тақырып: «Отбасылық жанжалдарды шешудегі сынып жетекшісінің рөлі».			
10	Баланың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлқына әсер ететін отбасындағы жанжалды жағдайлардың алдын алуға және шешуге сынып жетекшісінің қатысуының тиімділігін арттыру	■ Бақылау және баламен әңгімелесу арқылы отбасындағы келеңсіздіктердің белгілерін анықтау. ■ Ата-аналармен жеке кездесулер өткізу, мәселелерді талқылау және шешу жолдарын табу. ■ Педагог-психолог, әлеуметтік қызметкер, мектеп әкімшілігімен ынтымақтастық негізінде қиын отбасы жағдайындағы балаға көмек көрсету жоспарын жасауға қатысу.	■ Отбасылық жанжалдардың деңгейін дер кезінде анықтау және төмендету. ■ Отбасы мен сыныптағы психологиялық климатты жақсарту. ■ Ата-аналардың мектепке, сынып жетекшісіне сенімін арттыру. ■ Баланың эмоционалдық көңіл-күйін сақтау және жағымсыз салдардың алдын алу

Сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігі мектеп пен ата-ана арасындағы ынтымақтастығын құруда маңызды рөл атқарады. Мұғалімдердің бірлескен жұмысының арқасында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың біртұтас тәсілдері жасалып, отбасымен серіктестік нығайып, оқушыларға педагогикалық қолдау көрсету сапасы артады. Тәжірибе алмасу, өзекті мәселелерді талқылау және ата-аналармен ынтымақтастықтың тиімді түрлерін енгізу арқылы өзара сыйластық, қолдау және жауапкершілікке негізделген біртұтас білім кеңістігін қалыптастыруға жағдай жасалуда.

Әдістемелік бірлестік жұмысында 34-кестеде ұсынылған тақырыптар ата-аналармен өзара іс-қимылдың негізгі аспектілерін қамтиды, олар ата-аналар жиналысы мен алдын алу шараларынан бастап отбасылық жанжалдарды шешуге және ата-аналарда тәрбиелік жағымды ұстанымды қалыптастыруға дейінгі мәселелер қарастырылады. Тақырыптардың әрқайсысы ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыруға, олардың мектеп өміріне араласуын күшейтуге және баланың дамуына қауіпсіз, қолайлы жағдай жасауға бағытталған. Осы мәселелерді қарастырудың кешенді тәсілі сынып жетекшілеріне отбасымен серіктестік қарым-қатынасты тиімдірек құруға және оқушылардың табысты әлеуметтенуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінің жұмысында жалпы мектеп ұжымының ата-аналармен ынтымақтастығын орнатудағы жобалардың маңыздылығы мәселелерін қарастыру да ұсынылады.

Тәрбие жұмысы аясында жүзеге асырылатын жобалар сынып жетекшісі, мектеп ұжымы және ата-аналар арасындағы ынтымақтастықты ұйымдастыруда маңызды рөл атқарады. Жобалық іс-шаралар жалпы мақсатқа – баланы жан-жақты дамытуға, қолайлы білім беру ортасын құруға және мектеп пен жанұя арасындағы байланысты нығайтуға жету үшін оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушыларының күш-жігерін біріктіруге мүмкіндік береді. Ата-аналардың мектеп және сынып жобаларына қатысуы білім беру мекемесінің өміріне араласу сезімін қалыптастыруға, сенімді қарым-қатынасты дамытуға және бала тәрбиесіне жауапкершілік деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Жобалар формальды өзара әрекеттестіктен нақты серіктестікке көшуге мүмкіндік береді, мұнда әрбір қатысушы – мұғалім, ата-ана және білім алушы – өзінің маңыздылығын сезінеді. Мұндай жобалардың тақырыптары әртүрлі болуы мүмкін: адамгершілік-патриоттық тәрбие, отбасылық дәстүрлер, салауатты өмір салты, кәсіптік бағдар беру, қауіпсіздік, экология, волонтерлік қызмет. Ата-аналар жобалық іс-шараларға көрермен ретінде қатысып қана қоймай, сонымен қатар толыққанды қатысушылар, ұйымдастырушылар, тәлімгерлер ретінде әрекет етуі маңызды. Бұл ұрпақтарды жақындастырады, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты нығайтады, мектеп пен сынып жетекшісінің беделін арттырады, ең бастысы мектеп оқушыларының дамуы мен әлеуметтенуіне оң әсерін тигізеді.

Осылайша, ынтымақтастықтың жобалық формасы мектеп пен отбасының бір тілде сөйлеп, бір бағытта жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін тиімді тәрбие құралына айналады.

Осы орайда Абай облысы білім басқармасының Жарма ауданы білім бөлімінің «Ақтайлақ би атындағы орта мектебі» КММ директоры – Канапьянов Ерзат Бияхметовичтің басшылығымен әзірленген «Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасын ұсынамыз.

«Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы – мектеп оқушыларына әрбір жаңа күнді ерекше қарсы алуға, даму мен жетістікке ұмтылуға шабыттандыратын жоба. Бұл жоба «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында өз алдына оқушыларды тұлғалық, кәсіби немесе жеке өмірдегі өсу мен жетістікке жетелеуді мақсат етеді. Жобаның негізгі тақырыптары мотивация, жаңа білім алу, өзін-өзі дамыту, мақсат қою және жаңа мүмкіндіктерді тиімді пайдалануға бағытталған.

Бұл жобаның нақты мазмұнына байланысты, ол тренингтер, мотивациялық семинарлар, коучингтер немесе жаңа мүмкіндіктерді іздеуге арналған іс-шаралар ұсынады. Жобаның мақсаты – әр оқушыға күн сайынғы өмірінде жаңа нәрселерге қол жеткізуге көмектесу.

Мақсаты:

«Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасының мақсаты – оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттыру, олардың шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін дамыту, сонымен қатар жаңа идеялар мен инновацияларды жүзеге асыруға ынталандыру. Бұл жоба арқылы оқушылар өздерінің таланттарын ашып, көшбасшылық қасиеттерін шыңдайды, топта жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады және өздерінің жеке тұлғалық өсуіне мүмкіндік алады. Жобаның негізгі міндеті – жастарға жаңа білімдер мен мүмкіндіктерді қолданып, оларды өз болашағына оң ықпал етуге үйрету.

Жобаға кімдер қатыса алады:

«Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы мектептегі ата-аналар мен оқушылар арасындағы оқу, тәрбие, психология іс шараларына қатысу, денсаулықтарын нығайту мақсатында ұлттық спорт түрлерімен айналысу және қатысу, кітапқа құштарлығын ашуда кітап оқуға тарту үшін апталық іс-шаралар барысында мектеп оқушылары мен ата-аналары қатысады.

Жоба идеясы:

«Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы оқушыларды жаңа идеялар мен мүмкіндіктерді зерттеуге, өмірлік дағдыларды дамытып, болашаққа бағытталған шығармашылық жобалар жасауға шақыратын бастама. Жобаның негізгі мақсаты – балалардың өзін-өзі дамытуына және жаңа нәрселерді үйренуіне жағдай жасау.

1. Күн сайынғы шағын мақсаттар: Әр оқушы күн сайын жаңа тапсырма немесе шағын мақсат қояды. Бұл мақсат білімді, шығармашылықты немесе қоғамға көмектесуді қамтиды.

2. «Күннің мүмкіндігі» деген тақырыппен кездесулер: күн сайынғы топтық кездесулерде оқушылар өздерінің жетістіктері мен жаңа үйренгендерімен бөліседі. Осы арқылы бір-бірін қолдап, ынталандыруға жағдай жасалады.

3. Оқушылардың шығармашылық жобалары: әр оқушы өзіне қызықты бір жобаны таңдайды. Мысалы, қоршаған ортаны қорғау, инновациялық

технологиялар, өнер, спорт немесе өзге бір тақырып бойынша зерттеу не өнер туындысын жасау.

4. Қоғамдық пайдалы істер: оқушылар өздерінің идеяларын қоғамға көмектесетін бағытта қолдана алады. Мысалы, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған іс-шаралар, волонтерлік жұмыстар және әлеуметтік жобалар.

5. Жобаның соңында көрме немесе байқау: Оқушылар өздерінің жасаған жобаларын презентация жасайды немесе шағын көрме ұйымдастырады. Бұл олардың жетістіктерін көрсетіп, басқа оқушыларды шабыттандырады.

Бұл жоба оқушыларға күн сайын жаңа нәрселер үйренуге, жауапкершілік алуға, және өздерінің мүмкіндіктерін ашуға көмектеседі.

Маңыздылығы мен тиімділігі:

«Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы оқушылар үшін маңызды әрі тиімді білім беру құралы болып табылады. Оның маңыздылығы бірнеше аспектілерде көрінеді:

1. Шығармашылықты дамыту: оқушыларды жобаларға қатыстыру олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады, өз идеяларын еркін жеткізіп, жаңа шешімдерді табуға мүмкіндік береді.

2. Тәжірибелік білім: жобалар нақты өмірдегі мәселелерді шешуге бағытталған болғандықтан, оқушылар теориялық білімдерін тәжірибеде қолдануға үйренеді. Бұл олардың болашақ өміріне қажетті практикалық дағдыларды қалыптастырады.

3. Топтық жұмыс: жобалар көбінесе топтық жұмысқа негізделеді. Бұл оқушылардың коммуникация, көшбасшылық, жауапкершілік және бірлесе жұмыс істеу қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді.

4. Жеке тұлғаны дамыту: жобаға қатысу арқылы оқушылар өздеріне сенімділіктерін арттырып, өз-өздерін басқаруды, уақытты тиімді пайдалануды үйренеді.

5. Мақсат қою және нәтижеге қол жеткізу: жобалық жұмыс оқушыларды нақты мақсат қоюға және сол мақсатқа жету үшін жоспар құруға үйретеді. Бұл дағды болашақ өмірде де өте қажет.

Жалпы, мұндай жобалар оқушылардың жан-жақты дамуына, олардың креативті ойлауына, ынтымақтастыққа бейімделуіне және өз мүмкіндіктерін толық ашуға үлкен ықпал етеді.

I. «Ұлттық тәрбие – ұлт болашағы» тақырыбында ата-аналармен жұмыс жүргізу өте маңызды. Ұлттық тәрбие – ұлттың рухани құндылықтарын, салт-дәстүрін, тілін, мәдениетін жас ұрпаққа дарыту арқылы ұлттық сананы қалыптастыру үдерісі. Ата-аналар бұл үдерістің негізгі қатысушыларының бірі болып табылады, өйткені бала тәрбиесінде отбасы негізгі рөл атқарады.

Ата-аналармен жұмыс жасау кезінде келесі бағыттарға көңіл бөлуге болады:

1. Ата-аналарға ұлттық құндылықтар туралы түсіндіру:

- ата-аналарға ұлттық тәрбиенің маңыздылығы туралы ақпараттық сессиялар ұйымдастыру;

- Қазақстанның тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрлері және ұлттық қағидалар туралы мәлімет беру;

- балаларына осы құндылықтарды қалай дұрыс түсіндіру және жеткізу жолдары туралы кеңес беру.

2. Тәрбие жұмысындағы ата-ананың рөлі:

- ата-аналарға бала тәрбиесіндегі өз рөлін көрсету, отбасының ұлттық тәрбиедегі маңыздылығын түсіндіру;

- үйдегі күнделікті өмірде қазақ халқының дәстүрлерін сақтаудың маңызын талқылау (мысалы, тіл үйрету, ұлттық ойындарды ойнау, ұлттық тағамдар дайындау).

3. Ұлттық тәрбие бойынша тренингтер мен семинарлар:

- ұлттық тәрбиеге арналған семинарлар, тренингтер және дөңгелек үстелдер ұйымдастыру;

- қыз бала мен ұл баланы тәрбиелеудің ерекшеліктері, ұлттық менталитетке сай құндылықтарды сіңіру жолдары туралы ата-аналарды оқыту.

4. Мектеп пен отбасының ынтымақтастығы:

- мектеп пен ата-аналардың бірлескен іс-шараларын ұйымдастыру (ұлттық мерекелер, ұлттық ойындар, қолөнер көрмелері);

- ата-аналар мен мұғалімдер арасында ашық диалог орнату, тәрбие бойынша ортақ жоспарлар құру.

5. Ұлттық тәрбиеге байланысты іс-шараларға қатысу:

- ата-аналарды ұлттық тәрбиеге арналған іс-шараларға, мәдени мерекелерге, ұлттық ойындар мен жарыстарға қатыстыру;

- балалармен бірге қазақтың ұлттық мерекелерін (Наурыз, Қымызмұрындық және т.б.) бірге тойлау, оларға белсенді араласу арқылы тәрбиелеу.

Бұл жұмыс бағыттары ата-аналар мен мектеп арасындағы байланысты нығайтып, балаларға ұлттық құндылықтарды тиімді сіңіруге көмектеседі.

II. «Білім – өмір шырағы» деген тақырып аясында оқушылармен түрлі сайыстар мен байқаулар өткізу олардың білімін жетілдірумен қатар, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Төменде осындай іс-шаралар өткізуге арналған идеяларды ұсынамын:

1. «Зияткерлік марафон».

Мақсаты: оқушылардың жалпы эрудициясын арттыру, логикалық ойлау қабілеттерін дамыту.

- Өткізу форматы: бірнеше кезеңнен тұратын сайыс, әр кезеңде оқушыларға математика, әдебиет, тарих, география, биология пәндерінен сұрақтар қойылады. Топтық немесе жеке жарыс форматында ұйымдастыруға болады.

2. «Ғылым және техника» байқауы

Мақсаты: оқушылардың ғылым мен техникаға деген қызығушылығын арттыру, олардың ғылыми ой-өрістерін кеңейту.

- Өткізу форматы: оқушылар өз қолдарымен ғылым және техника тақырыптарында жобалар жасап, оларды қорғайды. Мысалы, робот құрастыру, тәжірибелер өткізу, экологиялық жобалар әзірлеу сияқты тапсырмалар беріледі.

3. «Өнертапқыштар сайысы».

Мақсаты: оқушылардың креативті ойлау қабілеттерін дамытып, түрлі жобалар жасауға ынталандыру.

- Өткізу форматы: оқушылардың жаңа идеялар ұсынып, оларды іске асыруын бағалау. Бұл сайыста оқушылар өз жобаларын таныстырып, оларды қорғап шығады.

4. «Тіл – білім бұлағы» викторинасы.

Мақсаты: оқушылардың тіл білімін жетілдіру, әдебиетке деген қызығушылығын арттыру.

- Өткізу форматы: қазақ тілі мен әдебиеті бойынша сұрақ-жауап, сөзжұмбақтар шешу, мақал-мәтелдерді дұрыс аяқтау сияқты тапсырмалар беріледі.

5. «Математикалық дуэль».

Мақсаты: оқушылардың математикалық дағдыларын нығайту.

- Өткізу форматы: жұп-жұппен сайысатын оқушыларға әртүрлі деңгейдегі математикалық есептер беріледі. Есепті дұрыс әрі жылдам шешкені ұпай алады.

6. «Тарих тереңіне саяхат».

Мақсаты: тарих пәніне деген қызығушылықты арттыру, тарихи оқиғалар мен тұлғалар жайлы білімдерін тексеру.

- Өткізу форматы: сұрақ-жауап түріндегі тарихи викторина, сонымен қатар, тарихи оқиғаларды сахналап көрсету сияқты тапсырмалар берілуі мүмкін.

7. «Эрудит» шығармашылық байқауы.

Мақсаты: оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

- Өткізу форматы: әр оқушы берілген тақырып бойынша эссе, шығарма немесе өлең жазып, оны комиссия алдында қорғайды.

Бұл іс-шаралар оқушылардың білім деңгейін тексеріп қана қоймай, олардың ой-өрістерін дамытып, командамен жұмыс істеу қабілеттерін арттыруға септігін тигізеді.

III. «Кітап оқу – рухани кемелденудің көзі». Кітап оқу оқушылардың рухани дамуына, ой-өрісін кеңейтуге және тұлғалық қалыптасуына зор әсер етеді. Мұғалімдер мен педагогтар бұл үдерісте маңызды рөл атқарады, өйткені оқушыларға кітап оқудың маңыздылығын түсіндіріп, оларға дұрыс бағыт көрсету қажет.

Оқушылармен кітап оқу үдерісінде бірнеше тиімді әдістерді қолдануға болады:

1. Кітап таңдауға бағыттау: оқушылардың қызығушылығына сәйкес кітаптарды таңдау олардың оқуға деген ынтасын арттырады. Әдебиет таңдау арқылы олардың білімін және рухани дүниесін байыту маңызды.

2. Оқылған кітаптарды талқылау: кітап оқығаннан кейін талдау жүргізу, оқушыларды пікір алмасуға шақыру, олардың ойлау қабілетін жетілдіреді.

Оқушыларға кейіпкерлердің әрекетін, оқиға барысын талдауға көмектесетін сұрақтар қою маңызды.

3. Оқу уақыты: мектепте немесе сабақтан тыс уақытта белгілі бір уақытты кітап оқуға арнау оқушының күнделікті тәртібіне енген дағдыға айналады.

4. Кітап оқуды ойынға айналдыру: оқушыларды ынталандыру үшін әртүрлі оқырмандық марафондар, байқаулар ұйымдастыру арқылы қызықтырып, ынталандыруға болады.

5. Рефлексия жазу: оқылған кітаптар бойынша шығармашылық эссе, рефлексия жазғызу арқылы оқушының шығармашылық ойлау қабілетін дамыту.

Мұндай жұмыстар оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырып, рухани дамуын қолдайды.

«Балалар кітапханасы» жобасы аясындағы «Кітап оқу – рухани кемелденудің көзі» бағыты бойынша мектептерде келесі іс-шараларды ұйымдастыру ұсынылады:

❖ 1. Кітапханаға саяхат

• Мақсаты: Оқушыларды кітапханамен таныстыру, кітапқа деген қызығушылықты арттыру.

• Іс-шаралар:

✓ Кітапхана бөлімдерін аралау.

✓ Кітап қорымен танысу.

✓ Кітапханашымен сұхбаттасу.

✓ Мысалы: 1-сынып оқушыларына арналған «Кітап – рухани қазына» атты экскурсия.

❖ 2. Әдеби қойылымдар мен сахналық көріністер

• Мақсаты: оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, әдеби кейіпкерлерді терең түсіну.

• Іс-шаралар:

✓ Ертегілер мен әңгімелерді сахналау.

✓ Қуыршақ театрын ұйымдастыру.

✓ Мысалы: Ы. Алтынсариннің «Тышқанның өсиеті» шығармасын сахналау.

❖ 3. Зияткерлік ойындар мен викториналар

• Мақсаты: оқушылардың логикалық ойлау қабілетін арттыру, оқыған шығармаларды есте сақтау.

• Іс-шаралар:

✓ «Ақылдылар мен алғырлар» атты интерактивті ойын.

✓ «Сиқырлы сурет» және «Шрифтограмманы шеш» кезеңдері.

✓ Мысалы: Ақтайлақ би атындағы орта мектебі оқушыларының қатысуымен өткен ойындар.

❖ 4. Кітап көрмелері мен таныстырылымдар

• Мақсаты: жаңа әдебиеттермен таныстыру, оқуға ынталандыру.

• Іс-шаралар:

✓ «Сиқырлы кітаптар әлемі» атты көрме.

✓ Жаңа кітаптардың таныстырылымы.

✓ Мысалы: Ақтайлақ би атындағы орта мектебі мен Үшбиік ауылындағы кітапханаларында ұйымдастырылған көрмелер.

❖ 5. «Ашық микрофон» және оқырман конференциялары.

• Мақсаты: оқушылардың сөйлеу мәдениетін дамыту, оқыған кітаптар туралы пікір алмасу.

• Іс-шаралар:

✓ Оқушылардың өздері оқыған кітаптар туралы әңгімелеуі.

✓ Кітаптар бойынша пікірталастар ұйымдастыру.

✓ Мысалы: «Ашық микрофон» айдарында оқушылардың кітап туралы ой-пікірлерін білдіруі.

❖ 6. Шығармашылық шеберлік сағаттары.

• Мақсаты: оқушылардың қолөнер және сурет салу қабілеттерін дамыту.

• Іс-шаралар:

✓ «Жұмсақ ойыншықтар» жасау.

✓ Ертегі кейіпкерлерінің бейнесін салу.

✓ Мысалы: Ақтайлақ би атындағы орта мектебінің кітапханасында өткізілген шеберлік сағаттары.

❖ 7. «Үздік оқырман» байқауы.

• Мақсаты: кітап оқуға ынталандыру, үздік оқырмандарды марапаттау.

• Іс-шаралар:

Оқу жылында ең көп кітап оқыған оқушыларды анықтау.

Марапаттау рәсімін ұйымдастыру.

8. Ата-аналармен бірлескен іс-шаралар.

• Мақсаты: отбасылық оқу мәдениетін қалыптастыру.

• Іс-шаралар:

«Отбасымен бірге оқимыз» атты кештер.

Ата-аналар мен балалардың бірлескен кітап оқу сессиялары.

Бұл іс-шаралар оқушылардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттырып, рухани дамуына оң әсер етеді.

❖ «Балалар кітапханасы» жобасы аясындағы

1. «Кітап оқу – рухани кемелденудің көзі» бағыты бойынша мектептерде өткізілетін іс-шаралардан келесі нәтижелер күтіледі:

• Мақсаты: оқушылардың кітапқа деген сүйіспеншілігін қалыптастыру.

• Күтілетін нәтиже: оқушылардың кітапханаға жиі баруын және әртүрлі жанрдағы кітаптарды оқуға ынталануы.

❖ 2. Оқушылардың танымдық және шығармашылық қабілеттерінің дамуы

• Мақсаты: оқушылардың ойлау, қиялдау және шығармашылық қабілеттерін дамыту.

• Күтілетін нәтиже: оқушылардың шығарма жазу, сурет салу, сахналық қойылымдарға қатысу арқылы өз қабілеттерін көрсетуі.

❖ 3. Сөйлеу мәдениеті мен сөздік қордың байытылуы

• Мақсаты: оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын жетілдіру.

- Күтілетін нәтиже: оқушылардың өз ойын нақты, сауатты жеткізе алуы, сөздік қорының кеңеюі.

- ❖ 4. Оқу үлгерімінің жақсаруы

- Мақсаты: кітап оқу арқылы білім сапасын арттыру.

- Күтілетін нәтиже: оқушылардың пәндер бойынша үлгерімінің жоғарылауы, логикалық ойлау қабілетінің дамуы.

- ❖ 5. Отбасылық оқу мәдениетінің қалыптасуы

- Мақсаты: ата-аналар мен балалардың бірлесіп кітап оқуын ынталандыру.

- Күтілетін нәтиже: отбасында оқу дәстүрінің қалыптасуы, ата-аналардың оқу процесіне белсенді қатысуы.

- ❖ 6. Үздік оқырмандарды анықтау және марапаттау.

- Мақсаты: оқушыларды ынталандыру және жетістіктерін мойындау.

- Күтілетін нәтиже: «Үздік оқырман» сияқты марапаттар арқылы оқушылардың кітап оқуға деген ынтасының артуы.

Бұл нәтижелер оқушылардың рухани дамуына, білімге деген құштарлығын арттыруға және мектептегі оқу процесінің сапасын жақсартуға ықпал етеді.

«Спорт – денсаулық кепілі» деген ұғым спорттың денсаулыққа тигізер оң әсерін көрсетеді. Әсіресе, мектеп жасындағы оқушылар үшін спорттың маңызы зор, себебі олардың денесі өсіп, психологиялық, эмоционалдық даму кезеңінен өтеді. Осындай кезеңде дене шынықтыру мен спорттық іс-шаралардың денсаулыққа пайдасы көп.

Ұлттық ойындарды оқушылар арасында дәріптеу – жас ұрпаққа салт-дәстүрді, ұлттық құндылықтарды сіңірудің тиімді жолы. Ұлттық ойындар балаларды тек физикалық тұрғыдан дамытып қана қоймай, олардың рухани және мәдени дүниетанымын кеңейтеді. Мысалы, көкпар, тоғызқұмалақ, асық ату, қазақша күрес сияқты ойындар арқылы балалар ұлттық тарихпен, мәдениетпен танысады.

Мектептерде ұлттық ойындарды дәріптеудің бірнеше тиімді жолдары бар:

1. Дене шынықтыру сабақтарына енгізу: Ұлттық ойындарды дене шынықтыру бағдарламасына қосу балалардың қызығушылығын арттырады және оларды белсенді болуға ынталандырады.

2. Спорттық жарыстар ұйымдастыру: Мектепішілік жарыстар өткізіп, ұлттық ойындарды насихаттау арқылы оқушылар арасында салауатты өмір салтын қолдау.

3. Ұлттық ойындар үйірмелерін құру: Арнайы үйірмелер ашу арқылы оқушылар ұлттық спорт түрлерін тереңірек меңгере алады.

4. Ұстаздар мен ата-аналардың қолдауы: Ұстаздар мен ата-аналардың ұлттық ойындарды дәріптеуі, қолдау көрсетуі маңызды рөл атқарады.

Ұлттық ойындарды дәріптеу арқылы оқушылардың спортқа деген қызығушылығын арттырып, салауатты өмір салтын ұстануға және ұлттық мұраларымызды сақтауға үлкен үлес қосуға болады.

«Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы «Біртұтас тәрбие» бағдарламасымен бірнеше бағытта тығыз байланысты. Бұл байланыстар келесі аспектілерде көрініс табады:

1. Құндылықтар арқылы тәрбиелеу: «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы тұлғаның адал, жауапты, әділ және еңбекқор болып қалыптасуын мақсат етеді. «Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы да жастарды жаңа мүмкіндіктерге ұмтылуға, өзін-өзі дамытуға және оң көзқараспен әрекет етуге тәрбиелейді, бұл – «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының құндылықтарына сай келеді.

2. Жеке даму мен өзін-өзі жетілдіру: Жоба әр күнді жаңа бастама ретінде қабылдап, жастарды үнемі өздерін жетілдіруге шақырады. Бұл «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының жеке тұлғаның тұрақты даму идеясымен үндеседі.

3. Белсенді азаматтық ұстаным: «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы жас ұрпақты белсенді, саналы, қоғамға пайда әкелетін азамат ретінде тәрбиелеуді көздейді. «Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы да адамды әр күнін тиімді өткізуге, қоғамға үлес қосуға үндейді.

4. Мақсат қою және табандылық: жоба арқылы жастар өздеріне мақсат қойып, соған жету жолында талмай еңбек етуге дағдыланады. Бұл мақсатқа жету жолындағы табандылық пен жауапкершілік құндылықтарымен сәйкес келеді.

Қорытындылай келе, «Әр жаңа күн – жаңа мүмкіндіктер бастамасы!» жобасы «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының практикалық жалғасы ретінде қарастырылады. Ол жастарды рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбиелеумен қатар, өмірге белсенді, сенімді көзқараспен қарауға үйретеді.

➤ Мектептердегі *қауіпсіздік сабақтары* балалардың әртүрлі жағдайларда өз өмірі мен денсаулығын қорғау дағдыларын дамытуда өте маңызды рөл атқарады. Заманауи әлем жол апаттары мен өрттерден киберқауіптер мен табиғи апаттарға дейін ықтимал қауіптерге толы. Сондықтан мектептегі білім беруде төтенше жағдайларда өзін қалай ұстау керектігі туралы жүйелі және түсінікті ақпарат қамтылуы керек. Қауіпсіздік сабақтары балаларға өрт, жер сілкінісі немесе күдікті заттар табылған жағдайда дұрыс әрекет етуді үйренуге, сондай-ақ жол қозғалысы ережелерін білуге, алғашқы медициналық көмек көрсету негіздерін және Интернетте жауапкершілікті ұстауға көмектеседі. Сонымен қатар, мұндай сабақтар өздерінің қауіпсіздігі үшін ғана емес, басқалардың қауіпсіздігі үшін де жауапкершілік сезімін дамытуға көмектеседі. Олар балалардың зейінділігін, тез шешім қабылдау, үрейсіз әрекет ету және басқа адамдармен үйлесімді қарым-қатынас жасау қабілетін дамытады. Мұндай сабақтарда мектеп оқушыларында жасына қарай сақталатын және дамитын тұрақты қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру ерекше маңызды. Сайып келгенде, қауіпсіздік сабақтары мектеп бағдарламасының міндетті бөлігі ғана емес, көптеген адамдардың өмірін сақтап қалуға мүмкіндік беретін маңызды шара болып табылады.

Білім беру мекемесін кешенді күзету – бұл білім беру ұйымының жергілікті мемлекеттік органдармен, құқық қорғау органдарымен, басқа да көмекші

қызметтермен және қоғамдық ұйымдармен бірлесіп жүзеге асырылатын, оның қауіпсіз жұмыс істеуін, сондай-ақ қызметкерлер мен білім алушылардың төтенше жағдайлар кезінде ұтымды әрекеттерге дайындығын қамтамасыз ететін шаралар мен іс-шаралар кешені.

Мектеп әкімшілігі мен педагогикалық ұжымның қызметінде мектеп қауіпсіздігін қамтамасыз ету басымдылық болып табылады. Бұл қызметтің объектісі: еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы, азаматтық қорғаныс, террористік актілердің алдын алу шаралары және еңбекті қорғау талаптарының сақталуын бақылау. Мектеп қауіпсіздігі қауіпсіздіктің барлық түрлерін қамтиды, соның ішінде: өрт, электр, жарылыс қаупі, өмір сүру ортасының техникалық жағдайына байланысты қауіп.

Қауіпсіздік сабақтары аясында шешілетін тапсырмалардың алуан түрлілігін ескере отырып, бұл жұмыстың негізгі бағыттарын жүйелеу маңызды. Келесі кестеде мұндай сабақтардың маңыздылығының негізгі себептері, олардың мақсаттары, өткізілетін іс-әрекет түрлері және күтілетін нәтижелер берілген.

35-кесте – Мектептегі қауіпсіздік сабақтарының маңызы, мақсаттары, орындалатын жұмыс түрлері мен күтілетін нәтижелер

№	Маңыздылықтың себептері	Мақсаты	Жұмыс түрлері	Күтілетін нәтижелер
1	Өмірге жауапкершілік көзқарас қалыптастыру	Балаларда жеке және ұжымдық қауіпсіздікке саналы көзқарасты қалыптастыру	Сынып сағаттарын, пікірталастар, рөлдік ойындар өткізу, қауіпсіздікке қатысты оқу-жаттығу бейнероликтерін көру	Жеке жауапкершілік деңгейін арттыру және өз іс-әрекетінің салдары туралы хабардар болу
2	Қауіптердің алдын алу	Қауіпті жағдайлардан аулақ болуды және тәуекелдерді дұрыс бағалауды үйрету	Жол қозғалысы ережелеріне, өрт қауіпсіздігіне үйрету, нұсқаулықтар өткізу	Оқушылар арасындағы жарақаттар мен төтенше жағдайлардың санын азайту
3	Төтенше жағдайдағы мінез-құлық	Төтенше жағдайдағы әрекеттер алгоритмін үйрету	Эвакуация жаттығулары, төтенше жағдайлардағы мінез-құлық ережелері бойынша практикалық жаттығулар, жағдайларды модельдеу	Өрт, жер сілкінісі және т.б. кезіндегі әрекеттерге сенімділік.
4	Күнделікті қауіпсіздік дағдыларды дамыту	Күнделікті өмірде пайдалы дағдыларды дамыту	Алғашқы көмек көрсету сабақтары, жолдан өту ережелері, жеке қауіпсіздік	Оқушылар үйде және көшеде алғашқы медициналық көмек көрсетуді,

				өзін дұрыс ұстауды біледі.
5	Интернеттегі тәуекелдер туралы хабардар болу	Интернетте қауіпсіз әрекетті және жеке деректерді қорғауды үйрету	Интернет қауіптері туралы әңгімелесу, презентациялармен жұмыс, цифрлық гигиена жобаларына қатысу	Алаяқтықты, кибербуллингті тану, жеке деректерді қорғау мүмкіндігі
6	Өзін-өзі тану мен жауапкершілікті дамыту	Өзіңізге және басқаларға деген жетілген көзқарасты дамыту	Психологиялық тренингтер, өмірлік жағдаяттарды талдау, жобалық жұмыс	Сыни тұрғыдан ойлауды, салдарларды бағалай білуді және негізделген шешім қабылдауды дамыту
7	Қауіпсіз білім беру ортасын құру	Қауіпсіз және ыңғайлы оқу үшін жағдай жасаңыз	Қауіпсіздік жүйесін ұйымдастыру, дабылдарды орнату, мұғалімдер мен оқушыларды қауіп төнген жағдайда іс-әрекетке үйрету	Оқушылардың бойында қауіпсіздікті сезіну, алаңдаушылықты азайту, мектепке деген сенімін арттыру

Балалардың жарақат алуы және оның алдын алу өте маңызды және күрделі мәселе болып табылады. Ата-ананың және мектептің міндеті – балаларды кездейсоқ жағдайлардан сақтандыру, мүмкін болатын қайғылы жағдайдың алдын алу. Балалардың өз уақытын, қауіпсіздігін үйлестіру қабілетінің болмауы, қайнаған судан, будан, үтіктен, басқа да электр аспаптарынан күйіп қалуына, ашық отқа, терезеден, үстелден немесе баспалдақтан құлап қалуына, электр құрылғыларынан, ашық сымдардан электр тогының соғуы, табиғи апаттардағы мінез-құлық ережелерін білмеу салдарынан қиын жағдайларға тап болуының алдын алу мақсатында қауіпсіздік сабақтарының атқаратын рөлі зор деп айтуға болады. Төменде қауіпсіздік сабақтарының үлгілерін ұсынамыз.

❖ Әлеуметтік желілерде қарым-қатынас жасаудағы қауіпсіздік ережелері

1. Қазіргі орналасқан жеріңді (мекен-жайыңды) әлеуметтік желіге жазба. Достарыңа немесе отбасыңа қоңырау шалып, бүгін кешігіп келетініңді хабарлау – ол басқа нәрсе. Көпшілігін өмірде ешқашан кездестірмеген бірнеше жүз адамға бүгін үйге кеш келетінің туралы айту мүлдем қажет емес және қауіпті.

2. Интернетте анаңның тегі немесе оқыған мектеп нөмірі сияқты ақпаратпен бөлісу қауіпті болуы мүмкін. Алаяқтар сен туралы көптеген деректер жинап, өзіңе қарсы пайдалана алады. Оларға мұндай мүмкіндік берме – жеке ақпаратты өзінде сақта.

3. Басқа адамдар туралы өзің білетін ақпаратты таратпа. Сенің достарыңның немесе туыстарыңның бірін тонауды жоспарлаған ұры оның ықтимал құрбаны туралы берген ақпаратына риза болады.

4. Әлеуметтік желілерде ата-анаң сатып алған немесе сыйлаған қымбат зат туралы ақпарат жазба. Әлеуметтік желіде ата-анаң сатып алған жаңа қымбат заттар – телефон, ноутбук немесе зергерлік бұйымдар туралы жарияласаң, оны достарың ғана емес басқалар да (ұрылар) көре алады. Ұрылар мен алаяқтар да интернетте отырып, ұрлайтын заты бар адамдарды іздейді. Оларға себеп бермеген дұрыс.

5. Әлеуметтік желілерде үйде ешкім болмайтыны немесе демалысқа кететіндерің туралы ақпарат қалдырма. Интернетте демалысқа кетемін немесе қыдырамын деп жазсаң, достарың ғана емес, жаман ниетті адамдар да көреді. Үйде ешкім жоқ кезде оларға үйге кіру қиындық тудырмайды. Үйде адамның болмайтыны туралы алдын ала ешкімге айтпаған дұрыс.

6. Әлеуметтік желілерде күнделікті өмірің туралы ақпаратпен бөліспе. Егер сен өзіңнің мектепке, үйірге немесе серуендеуге қайда және қашан баратының туралы жиі жазсаң, жаман ниетті адамдар байқап қалуы мүмкін. Күнделікті өмірдің кестесімен бейтаныс адамдармен бөліспеген дұрыс.

7. Балалар (оның ішінде өзіңіз) туралы ақпаратты жазба. Интернетте өзін немесе басқа балалар туралы ақпарат неғұрлым аз болса, соғұрлым қауіпсіз болады. Қай жерде оқитының, қандай қызығушылықтарың бар, қандай үйірмелерге қатысасың, достарың кім екені туралы жазудың қажеті жоқ. Мұны кез келген бейтаныс адам оқи алады.

8. Желідегі достарыңмен тек қоғамдық орындарда кездес. Егер сен әлеуметтік желіде танысқан адаммен ұзақ уақыт сөйлессең де, оның кім екенін әлі де білмейсің. Сол адаммен кездесуді шешсең, ата-анаңа қоңырау шал немесе адамдар көп болатын жерге, мысалы, кафеде немесе саябақта кездес. Осылайша қауіпсіз болады.

9. Өзіңе қарсы қолданылуы мүмкін ешнәрсе жазба. Біреу сені ренжіту үшін пайдалануы мүмкін жазбаларды желіде орналастырма. Кейде тіпті қарапайым фото немесе хабарлама да келемеж бен қорлаудың себебі болуы мүмкін. Ал интернетте болған нәрсе өте тез таралады және сол жерде ұзақ сақталады.

10. Жарияланым жасамас бұрын ойлан. Өзілдер, фотосуреттер немесе пікірлер қазір күлкілі болып көрінуі мүмкін, бірақ олар кейінірек өзіңе зиян тигізуі мүмкін. Желіде жариялағанды мұғалімдер, ата-аналар немесе болашақ жұмыс берушілер көруі мүмкін. Бір рет өкінгенше, жүз рет ойлаған жақсы.

❖ «Көшеде кездесетін қауіптер» филворды.

ж	а	т	қ	ұ	р	ы	л	ы	с	а	с	и	б	ю	з	п	в	ы	п
а	ф	ц	е	г	е	ы	в	п	р	а	о	л	д	ж	ш	о	ж	и	т
н	в	е	у	е	н	у	ұ	е	ж	г	г	ш	щ	қ	в	е	о	и	ж
қ	е	г	б	н	і	г	р	а	л	р	ы	в	п	о	е	г	л	о	у
а	о	л	о	г	м	ш	с	ж	е	е	в	е	т	қ	е	т	у	з	г
р	а	к	ө	л	і	к	ж	а	й	с	е	г	а	ы	с	у	т	б	у
а	в	е	с	р	і	л	р	д	р	с	р	а	г	с	в	е	г	ы	а
у	е	г	а	л	а	ң	қ	а	й	л	а	й	щ	т	е	г	ь	р	е
с	в	е	л	н	д	т	о	л	е	я	ы	в	п	а	с	е	ш	л	л

ы	е	г	а	е	і	г	ш	щ	в	а	т	в	е	р	д	н	г	ы	
з	ь	т	у	а	к	ы	в	п	р	ф	ц	е	г	қ	т	о	е	қ	е
ү	т	ы	т	у	а	п	ы	р	о	ғ	ы	ш	қ	ұ	ғ	л	т	ы	ж
й	г	р	у	о	к	и	ғ	ө	қ	д	к	е	м	т	і	т	у	в	е
а	б	ж	э	б	і	р	л	е	у	о	н	о	т	д	қ	а	т	е	г
п	г	е	б	е	й	т	а	н	ы	с	*	а	д	а	м	ө	д	ү	л
т	а	т	в	е	г	а	с	л	к	е	л	е	к	е	л	е	у	р	а
а	ф	ц	е	г	а	т	в	е	ү	р	в	е	а	т	в	е	м	у	т
у	в	е	и	т		т	е	рг	н	қ	е	г	ф	қ	ұ	д	ы	қ	а
к	е	г	ж	а	й	ы	п	т	а	у	к	т	л	ы	а	р	т	ы	л
о	ж	у	о	л	э	у	л	ы	қ	а	л	р	и	т	ғ	у	ө	ы	у

❖ Әлеуметтік желілер: қауіпсіздіктің қарапайым ережелері
Құпия сөз таңдау барысында қолдануға болмайды:

	123456, qwerty, qwerty1234, 1g2w3e4r5t6y тәрізді әріптер мен цифрлардың стандартты тәсілдері (комбинациялары)
	Телефон номерлері, мекен-жай, туған күн даталары және басқа да жеке ақпараттан тұратын тәсілдер (комбинациялар)
	Қайталанатын әріптердің немесе цифрлардың дәйекті жолдары
	Қолданушының есімінің бір бөлігі мен туған күн датасынан тұратын сөз
	Географиялық атаудан, мысалы туған жерінің атауынан тұратын сөз

❖ Бейтаныс адамның шақыруынан сенімді және қауіпсіз бас тарту жолдары

«Театр» ойыны. Бейтаныс адамдармен қарым-қатынас барысында өзін дұрыс ұстауды үйрену.

Ойынның шарты:

- балаларды жұпқа бөлу;
- әр жұпқа бір жағдаят беру;
- әр жұп жағдаятқа сәйкес дұрыс әрекет жолын көрсетуі тиіс;
- бір қатысушы – баланы, екінші қатысушы – бейтаныс адамды ойнайды;
- екінші жағдаятта рөлдерді ауыстыруға болады.

✓ 1-жағдаят. Бейтаныс адам автокөлікпен үйге жеткізіп тастауды ұсынады.

Сен үйге келе жатырсың, жаныңа машина тоқтады. Бейтаныс жүргізуші: «Отыр, мен сені үйіңе дейін жеткізіп салайын. Жай ғана көмектескім келгені ғой, ештеңе ойлама» - дейді.

Қалай дұрыс жауап беруге болады:

- «Рахмет, жаяу жүргенім жөн. Мен басқа жолмен жүремін» деп сенімді түрде жауап беру.

- Онымен мүлде сөйлеспе. Жүріп келе жатқан жолыңмен жүре бер.

✓ 2-жағдаят. Бейтаныс адам сыйлық немесе ақша ұсынды.

Сен көшедегі орындықта отырсың. Сенің жаныңа бейтаныс адам келді де, саған қандай да бір көмегің үшін сыйлық немесе ақша беретінін айтты.

Қалай дұрыс жауап беруге болады:

- «Рахмет, маған керегі жоқ. Мен ары қарай қозғалғаным жөн» деп сабырмен жауап беріп, орындықтан тұрып, кісі көп жиналған жаққа қарай жүріп кету.

- Қызығушылық танытпау немесе ұсыныс туралы көбірек білуге тырыспау, жай ғана жүріп көшенің басқа бетіне кетіп қалу.

✓ 3-жағдаят. Бейтаныс адам біртүрлі көмек сұрайды.

Бейтаныс адам саған жақындап «Осы маңайда менің досым тұрушы еді, соны табуға көмектесші» деген немесе «Мынаны көлікке апаруға көмектесші» деп әдеттен тыс болып көрінетін нәрсені жасауға көмек қажет екенін айтады.

Қалай дұрыс жауап беруге болады:

- «Мен көмектесе алмаймын. Кетуім керек, кешіріңіз» деп тез кетіп қалу.

- Бейтаныс адамға жақындамау және басқа сұрақтар қоюын болдырмау.

✓ 4-жағдаят. Сенің жалғыз отырғаныңды пайдаланып бейтаныс адам сенімен әңгімелескісі келеді.

Сен аялдамада немесе саябақта жалғыз тұрсың, бейтаныс адам жеке ақпаратты сұрап немесе сенің бүгінгі күнгі жоспарың туралы сұрап сөйлесе бастайды.

Қалай дұрыс жауап беруге болады:

- «Кешіріңіз, мен кетуім керек» немесе «Мен бейтаныс адамдармен сөйлеспеймін» деп сенімді және нық жауап беру.

- Басқа адамдар жүрген жерге немесе қоғамдық орындар бар жерге баруға тырыс.

✓ 5-жағдаят. Бейтаныс адам бірге бір жерге баруыңды сұрайды.

Сен көшеде келе жатырсың, бейтаныс адам жақындап келіп саған арналған қызықты сыйлық немесе қажетті ақпарат бар екенін айтып, онымен басқа жерге, мысалы, кафеге немесе дүкенге баруды ұсынады.

Қалай дұрыс жауап беруге болады:

- «Мен сізбен бара алмаймын, үйге баруым керек» деп сабырлықпен жауап беріп, кетіп қалу.

- Ешқашан бейтаныс адамдардың соңынан ілеспеу немесе олардың айтқан жерлеріне бармау.

❖ Көшедегі қауіп-қатерден құтылу жолдары.

Білім алушыларға «Қауіпті нысандар» тізімі беріледі, олар өздерін күтіп тұрған қауіптердің ассоциациясын ұсынуы керек.

Қауіпті нысандар тізімі:

- көлік жолдары;
- адам жүрмейтін (жоқ) жерлер;
- субұрқақтар;
- қараусыз (бос) қалған ғимараттар;

- құрылыс алаңдары;
- бос жерлер;
- гараждар, далаңқай жерлер;
- жарықсыз қараңғы көшелер;
- жертөлелер.

Мақсаты: балаларды ықтимал қауіпті жерлерді тануға және ол жерде қандай қауіп төніп тұрғанын түсінуге үйрету.

Оқушыларға арналған нұсқаулар:

Сендерге қауіпті орындардың тізімі ұсынылады. Олардың әрқайсысымен байланысты болуы мүмкін қауіп-қатерлер туралы ойланыңдар және атаңдар. Сөздерді, сөз тіркестерін немесе қысқаша сипаттамаларды (ассоциацияларды) пайдалана аласыңдар.

Нысандар мен ықтимал ассоциациялар тізімі

№	 Нысандар	 Қауіп-қатерлер / ассоциациялар
1	Көлік жолдары	Машиналар, жол-көлік апаты, жылдам жүру, алаңғасарлық, жолда жүру ережесін орындамау
2	Адам жүрмейтін (жоқ) жерлер;	Ешкім көмектеспейді, шабуыл қаупі, қорқынышты
3	Субұрқақтар	Суық су, тайғанақ, құлап қалу қаупі, батып кету қаупі
4	Қараусыз (бос) қалған ғимараттар	Өткір заттар (шегелер), таныс емес адамдар, еденнің босап қалған тақтайлары, құлағалы тұрған қабырғалар
5	Құрылыс алаңдары	Құлайтын заттар, шұңқырлар, әртүрлі техника, құрылыс заттары
6	Бос жерлер	Қараңғы, қауіпті адамдар немесе жануарлар, адасып кету қаупі
7	Гараждар, далаңқай жерлер	Оңаша, бөтен адамдар
8	Жарықсыз қараңғы көшелер	Қараңғылық, нашар көрінімділік, бейтаныс адамдарды кездестіру қаупі
9	Жертөлелер	Қараңғы, лас, құлап немесе батып қалу қаупі

❖ Көшедегі қауіп-қатерден құтылу жолдары.

- Бейтаныс заттарды ұстама

Көшеде сөмке, қорап, сым немесе бейтаныс пакет кездестірсең, оларға жақындама және оған қол тигізбе. Одан аулақ болып, ересектерге немесе тиісті жерлерге хабарлаған дұрыс.

- Құрылыс алаңдарын аралама. Құралдар, шегелер немесе ауыр заттар, шұңқырлар болуы мүмкін. Жақын жерде ойнау қауіпті!

- Жолдың жанында ойнама. Жол бос болып көрінсе де, кенеттен көлік пайда болуы мүмкін. Тек қауіпсіз жерлерде – ойын алаңдарында немесе аулада ойна.

- Қараусыз қалған ғимараттар мен жертөлелерден аулақ бол. Ол жерде қауіпті болуы мүмкін: еден-қабырға құлауы немесе жануарлар болуы мүмкін.

- Қоқыс жәшіктерінің айналасында абай бол. Сынған шыны, шприц немесе өткір заттар болуы мүмкін. Ешқашан қоқыс жәшігінің ішіне кірме.

❖ Бассейнде немесе су айдындарында жарақаттар мен жазатайым оқиғаларды болдырмау жолдары.

«Су қауіпті ме әлде керемет пе?».

Оқушылардың судағы және бассейндегі қауіпсіздік ережелері туралы түсініктерін қалыптастыру, өз қауіпсіздігіне саналы көзқарасты және су айдындары маңындағы қауіпті жағдайлар мен апаттардың алдын алу қабілетін дамыту.

Оқушыларды 5 топқа бөліп, алдын ала дайындалған ақпараттар беру. Әр топ өздеріне берілген кеңестермен танысып, сол ережелерді басқа топтарға таныстырады.

1-топ. «Бассейндегі мінез-құлық ережелері»:

- бассейннің айналасында жүгірме, тайғақ болуы мүмкін және жүгіру құлауға немесе жарақат алуға әкелуі мүмкін;

- суға түспес бұрын міндетті түрде жаттығу жасау керек. Жылы дене жарақатқа азырақ ұшырағыш болады;

- жаттықтырушының немесе мұғалімнің рұқсатынсыз суға секіруге болмайды;

- тыйым салынған жерлерде суға түсуге болмайды. Сүнгү алдында судың тереңдігін тексер. Таяз су мойын мен омыртқа жарақаттарына әкелуі мүмкін;

- басқаларды суға итеруге немесе күрес элементтері бар ойындар ойнауға тыйым салынады;

- тәртіп сақтау: айқайлама, басқалардың суға түсуіне кедергі жасама;

- төтенше жағдайда үрейленбе, ересек адамды немесе құтқарушыны көмекке шақыр.

2-топ. «Су айдынындағы қауіпсіздік ережелерін білу».

- құтқарушылар кезекшілік атқаратын арнайы жабдықталған жерлерде ғана жүзуге болады;- суға жалғыз кірме – жаныңда ересек адам болуы керек,

- білмейтін/таныс емес жерде суға секірме. Судың астында терең шұңқыр, тастар, темір немесе судың ағыны қатты болуы мүмкін;

- Қалқымалардан әрі қарай өтпе – бұл қауіпті, ол жерде терең немесе судың ағысы қатты болуы мүмкін;

- ауа райының қолайсыз жағдайында, әсіресе найзағай, қатты жел немесе толқын кезінде суға түсуден аулақ бол;

- ұстап алу, бір-біріне қарсы сүнгү немесе «суға батыру» сияқты ойындардан аулақ бол;

- үрлемелі матрацтар мен дөңгелектерде жағадан алыс жүзбе – оларды жел жел жылжытып алысқа алып кетуі мүмкін;

- егер аяғыңның құрысуы немесе жалпы шаршау пайда болса, сабырлы сақта, арқаңа аударыл және көмекке шақыр;

- ұзақ уақыт Күн көзінің астында болғаннан немесе тамаққа тойып алғаннан кейін суға қайта кірме;

- лас немесе қамыс өсіп кеткен су айдындарында түспе;

- су маңындағы белгілер мен нұсқағыштарға назар аудар.

3-топ. «Төтенше жағдайда не істеу керек?».

- дүрлікпе! Сабырлы болуға тырыс – дүрбелең ойлауға және жүзуге кедергі келтіреді;

- көмекке шақыр. «Көмектесіңіздер!» деп қатты айқайла, егер жақын жерде біреуді көрсеңіз, қолыңды бұлға;

- суға бата бастасаң, арқаңа аударыл да сабырмен демалуға тырыс. Судың бетінде қалқып тұру үшін аяқ-қолдарыңды қозғалт. Жағаға немесе тірек болатын көпірге, қайыққа, қалтқыға қарай жүзуге тырыс;

- сіңір тартылуын сезсең, жағаға немесе тірек болатын затқа дейін жүзіп жетуге тырыс. Сіңірі тартылған аяғыңа немесе қолыңа күш салма, тартылған бұлшықетті созуға тырыс (мысалы, саусақты өзің қарай тарт). Көмекке шақыр.

- біреудің суға батып жатқанын көрсең, өзің жақсы жүзе алмасаң суға секірме. Ересек адамды, құтқарушыны шақыр. Зардап шегушінің қолы жететін таяқ, арқан, шеңбер немесе басқа зат бер. 112 номеріне қоңырау шалып болып жатқан жағдайды хабарла;

- алғашқы медициналық көмек көрсетудің негізгі әдістерін алдын ала үйрен. Жүрек-өкпе реанимациясын (ЖӨР) қалай орындау керектігін білу суға батқан жағдайда өмірді сақтап қалуы мүмкін.

4-топ. «Жас және денсаулық сақтау».

- барлық су қоймалары балалар жүзу үшін жарамды емес екенін есте сақта. Жүзу тек арнайы бөлінген жерлерде және ересектердің бақылауымен ғана рұқсат етіледі;

- су таяз болып көрінсе де, бастауыш сынып оқушылары ересектердің бақылауысыз суға кіруге болмайды;

- өзіңді нашар сезінсең – бас ауруы, дене қызуы, әлсіздік, жөтел және т.б. жағдайларды суға түспеген дұрыс;

- тамақтанғаннан кейін суға түспес бұрын кем дегенде 30-40 минут күту керек – ауырып қалу қалып қаупі бар;

- егер созылмалы аурулар (мысалы, астма немесе жүрек-қан тамырлары аурулары) болса, жүзу алдында міндетті түрде дәрігермен кеңесу қажет;

- судағы аттракциондарға арналған жас және тереңдік ережелерін сақта.

- дайын емес екенінді сезсең, «батылды» жарыспа. Қиындыққа түскенше, берілген жақсы.

❖ Мұздағы қауіпсіздік ережелері

№ Сұрақтар мен мәлімдемелердің нұсқалары

1 Үлкендердің рұқсатынсыз мұзға шығуға ...

Дұрыс жауап

⊗ (болмайды)

2	Өзен-көл жағасында мұзға қатып қалған бұталар немесе балдырлар бар жерден мұз айдынына шығуға ...	⊗ (болмайды)
3	Мұз айдыны болып қатқан өзен немесе тоғанда коньки тебу үшін қар төбешіктерін айналып ...	✓ (өткен дұрыс)
4	Білмейтін күмәнді жерде өзеннен өтер болсаң, мұздың беріктігін ... тексеру керек	✓ таяқпен
5	Білмейтін күмәнді жерде өзеннен өтер болсаң, мұздың беріктігін ... тексеру керек	⊗ (аяқпен)
6	Мұзды таяқпен ұрғанда бетіне су шыға бастаса, мұзға шығуға ...	⊗ (болмайды)
7	Мұзды таяқпен ұрғанда бетіне су шыға бастаса, өзеннің (тоғанның, көлдің) жағасынан ...	✓ (кету керек)
8	Егер мұз жарылып кетсе, адамдарды көмекке ...	✓ (шақыр)
9	Егер мұз жарылып кетсе, жүгіруге ...	⊗ (болмайды)
10	Егер мұз жарылып, суға түсіп кетсең, жағаға шыққаннан кейін, дереу құрғақ киім ...	✓ (киім кию керек)

❖ «Мұз айдынындағы қателіктер».

Ойынның шарты: білім алушылар сол жақ бағандағы суреттерде бейнеленген әрекеттер бойынша мұз айдынында не істеуге болады және болмайды деген ұсыныстарын жазулары тиіс.

№	Суреттер	Не істеуге болмайды және болады? (мысалдар)
1		- Жалғыз жүргенде мұзға шығуға болмайды. - Мұздың мықтылығын аяқпен ұрып тексеруге болмайды. - Ойыншылар арасындағы арақашықтықты сақтау керек. - Кез келген уақытта болуы мүмкін қауіпке дайын болу керек.
2		- Мұз айдынында жиналып қалған омбы қарда сақ болу керек, астында қауіпті заттар жатуы мүмкін. - Омбы қардың астында мұздың жарылған жері немесе жылымық болуы мүмкін. - Хоккей ойнағанда таяқты басқа ойыншыға қарай сілтеуге болмайды.

3

4

5

6

7

8

9

- Мұз айдынына жақын жердегі таудан (төбешіктен) шанамен сырғанамасы бұрын, мұзда ойықтың жоқ екендігіне көз жеткізу керек.

- Мұздағы ойыққа қарай шанамен сырғанауға болмайды.

- Өзен-көлдің жағасында (жақын маңда) зауыт-фабрикалар бар болса, қыста ол су айдындары толық қатпайтындығын есте сақтау маңызды.

- Толық қатпаған мұзда шана, коньки тебу қауіпті.

- Мұз айдынында коньки теуіп жүрген адамның алдын кесіп, кедергі жасауға болмайды.

- Қар басқан мұз айдынында коньки тебу қауіпті, себебі қардың астында жарықтар немесе мұзға қатып қалған заттар болуы мүмкін.

- Мұз айдынының өтуге рұқсат етілген жерлерімен ғана жүр.

- Егер мұз боп қатқан өзен-көлдердің үстімен автокөлік жүретін болса, көлік жолының сол жағымен, яғни көлікке қарсы жүру керек.

- Мұзда коньки тепкенде балықшылар балық аулау үшін жасаған ойықтардан қашық жерлерде сырғанау керек.

- Қар төбелерден шаңғымен мұз айдынына қарай сырғанауға болмайды.

- Мұздағы ойыққа адам түсіп кеткен байқаған жағдайда құтқару қызметіне қоңырау шал.

- Мұздағы ойыққа түсіп кеткен адамды құтқару үшін мұзға жатып баяу сырғанап бару керек.

- Мұздағы ойыққа түсіп кеткен адамды құтқару үшін адымдап жүріп бару қауіпті, мұз опырылып құтқарушы да суға түсу қаупі бар.

Дереккөз: https://school42.edu.yar.ru/uchenikam/pravila_bezopasnosti_na_ldu.html

❖ «Төтенше жағдайда қажет телефон нөмірлері» ойыны.

Ойынның мақсаты: білім алушыларды төтенше жағдайда қажет телефон нөмірлерімен таныстыру және осы нөмірлерді дұрыс пайдалануды үйрету.

Талқылауға арналған жағдаяттардың үлгілері:

№	Жағдаяттар	Дұрыс жауабы
1	Анаң үйде құлап қалды және орнынан тұра алмай жатыр. Қандай нөмірге қоңырау шалу керек?	103 – жедел жәрдем
2	Көшеде біреудің қоқысты жаққанын және өрт қаупінің бар екенін көрдің. Не істеу қажет?	101 – өртке қарсы қызмет
3	Көшеде бейтаныс адамның іс-әрекетінің біртүрлі және агрессивті екенін байқадың? Қандай нөмірді тересің?	102 – полиция
4	Жолда келе жатқан жүк көлігін көрдің, кенет ол басқаруды жоғалтып, көпірден құлап кетеді. Қандай нөмірді теру керек?	112 немесе 101 – құтқару қызметі
5	Мектепте оқыс оқиға орын алып, оқушыға медициналық көмек қажет. Қандай нөмірді тересің?	103 – жедел жәрдем
6	Көшеде бір топ жасөспірімдер төбелесіп, жағдай бақылаудан шығып кетті. Қандай нөмірді теру керек?	102 – полиция
7	Мысығың биік ағашқа шығып, енді түсе алмай тұр. Сен де оны ала алмайсың. Не істеуің керек?	112 – бірыңғай апаттық-құтқару қызметі немесе жергілікті жануарларды құтқару қызметі
8	Жол-көлік оқиғасының куәгері болдың: екі көлік соқтығысты, бір жүргізуші көліктен шықпады	112 – бірыңғай қызмет, 103 – жедел жәрдем және 102 – полиция (жағдайға байланысты)
9	Көршің сатыдан құлап түсті және қозғала алмай жатыр	103 – жедел жәрдем
10	Орманда серуендеп жүрсің, бір кезде қай бағытта жүруің керек екенін білмейтінін түсіндің. Не істеу керек?	Алдымен – дүрбелеңге салынба, 112 – бірыңғай қызметке қоңырау шал
11	Көшеде ес-түссіз жатқан адамды көріп қалдың	103 – жедел жәрдем
12	Бейтаныс біреудің көшеде жануарды (итті, мысықты) ұрып жатқанын көрдің	102 – полиция, жануарларға қатыгездік жасау қылмыстық құқық бұзушылық болып табылады
13	Мектепте (үйде) газдың улы иісі сезіледі	104 – апаттық газ қызметі (немесе балалар басқа нөмірлерді білмесе – 112)
14	Жүргізушінің көлік жүргізіп келе жатқанда есінен талып қалғанын	112 – жедел қызмет (қажетті қызметтерге өздері бағыттайды)

	және көліктің қарсы жолақпен жүріп келе жатқанын көрдің	
--	---	--

❖ «Көшедегі қауіпті нысандардан сақ бол» ойыны.

Анаграмма – бұл кездейсоқ тәртіпте орналасқан әріптерден жаңа сөз жасау дегенді білдіреді.

Ойынның шарты: ұсынылған анаграммаларды тауып, жауаптарын жазу. Анаграммалар шешілгеннен кейін бұл нысандардың ықтимал қауіптілігі талқыланады.

1. УСҚАҚҰРБ – субұрқақ.
2. СҰЛЫРҚЫ – құрылыс
3. КІЛКӨ РОДЖАЛЫ – көлік жолдары
4. АДАЛЙАҚ ЛЕРРЕЖ – далаңқай жерлер
5. ОСБ ЕЛЖРЕР – бос жерлер
6. ЖАГАРРАД – гараждар
7. ҒЫҚАҢРА ЕШӨКЛЕР – қараңғы көшелер
8. РЕЛРЕЖӨТЕЛ – жертөлелер
9. ЗЫСАУРАҚ НАҒЛАҚ РАТТАРАМИҒ – қараусыз қалған ғимараттар.

❖ «Бассейнде немесе суда жарақаттар мен жазатайым оқиғаларды болдырмау жолдары».

«Қауіпсіздік себеті» ойыны.

Тақтаның алдына екі себет (қорапша) қойылады.

Біреуінде – «Қауіпті әрекеттер», екіншісінде – «Дұрыс және пайдалы әрекеттер» деген жазу бар.

Оқушылар текше карталарды кезекпен алады, оқиды және өзі дұрыс деп санаған себетке салады. Өзінің таңдауын түсіндіреді немесе дәлелдейді.

Мысалы:

- бассейн аумағында жүгіру;
- алдымен судың тереңдігін тексермей-ақ бассейнге секіру;
- тыйым салынған жерлерде жүзу (мысалы, суға түсуге болмайтын жерлерде);
- құтқарушылардың немесе бассейн қызметкерлерінің нұсқауларын орындамау;
- жүзуді тоқтату немесе бассейнді жабу туралы сигналға назар аудармау;
- таныс емес жерде жалғыз жүзу;
- судың температурасын дұрыс бағаламау;
- қатты ағыстарда, дауылдарда, найзағай кезінде немесе нашар көрінетін жағдайларда жүзу;
- жүзу дағдыларының нашарлығына қарамастан суға түсу;
- ауа райының қолайсыздығын елемей суға түсе беру;
- бассейн аймағындағы жүгірмеу, жылдамдықты шектеу;
- секіру алдында судың тереңдігін тексеру;
- бассейн қызметкерлерінің ережелері мен нұсқауларын сақтау;
- қауіпсіз жерлерде жүзу;
- судың температурасын тексеру;

- қауіпсіздік құралдарын пайдалану;
- шомылу уақытын бақылау.
- жүзу сабақтарына қатысу;
- қауіпсіздік нұсқауларын орындау;
- алғашқы көмек көрсету тренингтеріне қатысу.

Қауіпсіздік сабақтары мектептің тәрбие жұмысында маңызды орын алады, өйткені олар оқушылардың өмірі мен денсаулығына жауапкершілікпен қарауды қалыптастыруға, әртүрлі төтенше жағдайларда дұрыс мінез-құлық дағдыларын дамытуға, тәуекелдерді бағалауға және негізделген шешім қабылдауға үйретеді. Олар тәртіпті, ұқыптылықты, өзіне және басқаларға жауапкершілік сезімін тәрбиелеуге көмектеседі, азаматтық ұстаным мен қауіпсіздік мәдениетінің негіздерін қалыптастырады, жалпы алғанда жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға және ересек өмірге дайындауға ықпал етеді.

Сонымен қатар, заманауи білім беру жүйесінде оқушылардың рухани-адамгершілік, отансүйгіштік, мәдениет құндылықтары мен жан-жақты дамыған тұлға қалыптастыруға, табиғат ресурстарына деген ұқыпты көзқарасын дамытуға бағытталған «Ұлттық ойын – ұлт қазынасы», «Өнегелі 15 минут», «Үнемді тұтыну», «Күй күмбірі» сынды күнделікті орындалуы тиіс іс-әрекеттерді ұйымдастыру ерекше маңызға ие.

«Ұлттық ойын – ұлт қазынасы» – бұл қазақтың дәстүрлі ойындарымен таныстыру ғана емес, балаларға қолжетімді әрі қызықты іс-әрекет түрлері арқылы ұлттық құндылықтарды жаңғырту мен сақтауға бағытталған мақсатты әрекет. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан әрбір ойын қазақ халқының тұрмыс-тіршілігін, ой-өрісін, дүниетанымын көрсетеді. Ұлттық ойындарға қатысу балаларға өз халқының ұлы тарихының бір бөлігі екенін сезінуге, ұрпақтар сабақтастығын және мәдени мұраны сақтаудың маңыздылығын түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл ұлттың өзіндік сана-сезімін, төл дәстүрін құрметтейтін, өз мәдениетіне деген мақтаныш сезімін нығайтатын патриоттық тәрбиенің қуатты құралы болып табылады.

«Асық ату», «Бес тас», «Тоғызқұмалақ», «Көкпар», «Аударыспақ» және т.б. ойындар оқушылардың логикалық ойлауын, физикалық төзімділігін, қимыл-қозғалысын үйлестіруді, сонымен қатар әділ бәсекелестік пен қарсыласқа құрметпен қарау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Олар ептілік, интеллект, командалық рух және көшбасшылық тәрізді маңызды жеке қасиеттерді қалыптастырады.

Осындай іс-шаралардың мектеп өміріне енуі оқу-тәрбие процесін жандандырады, эмоционалды, шынайы өмірге жақындатады. Ресми тәсілдің орнына тәрбие жұмысы қоғамның мәдени, рухани және адамгершілік құндылықтарын көрсететін мағынаға толы болады. Бұл дәстүрлерді құрметтеуге және өмірде саналы таңдау жасауға қабілетті үйлесімді, мәдениеті бай тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді.

Күнделікті тәрбие жұмысында ерекше орын алатын «Өнегелі 15 минут» – ата-аналардың өз балаларымен өткізетін күнделікті қысқа, бірақ терең мағыналы әңгімелері. Бұл кездесулер балалардың жағымды көңіл-күйін қалыптастыруға, әр

күннің мазмұнды болуына ықпал етеді және ата-ана – бала арасындағы отбасылық қолайлы психологиялық жағымды атмосфераны құруға көмектеседі. Әңгімелесу тақырыптары ата-ана мен үлкенді сыйлаудан бастап, қарым-қатынас мәдениетіне, патриотизмге, экологияға үнемділікке және жеке жауапкершілікке дейінгі өмірлік мәселелерді қамтиды.

Күнделікті әңгімелесулерді жүйелі түрде өткізу балалардың бойында берік адамгершілік, мейірімділік, басқаларды құрметтеу, адалдық пен еңбекқорлық тәрізді құндылықтарды дамытуға ықпал етеді. Бұл әсіресе балалар белгісіздік пен әртүрлі сыртқы әсерлерге жиі тап болатын қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында өте маңызды, сонымен қатар, «Өнегелі 15 минут» девиантты мінез-құлықтың алдын алуда, тұрақты мінез-құлық нормаларын қалыптастыруда және қоғамда тәртіпті сақтауда тиімді алдын алу құралы болып табылады.

Осылайша, бұл тәжірибе мектеп оқушыларының ішкі мәдениеті мен өмірге саналы көзқарасын қалыптастыруға ықпал ете отырып, білім берудегі және тәрбие жұмысындағы тұтас көзқарастың құрамдас бөлігіне айналады. Осы тұрғыда оқушылардың бойында ұтымды және ұқыпты тұтыну мәдениетін қалыптастыруға бағытталған «Үнемді тұтыну» шарасының өзектілігі ерекше. Экологиялық және экономикалық мәселелер өткір тұрған тез өзгеріп жатқан әлем жағдайында балалардың жас кезінен ресурстарға: суға, электр қуатына, азық-түлікке, мектеп пен тұрмыстық заттарға, сонымен қатар уақыт сияқты таптырмас ресурсқа саналы көзқарасты тәрбиелеу өте маңызды болып саналады.

«Үнемді тұтыну» мектеп оқушыларына ресурстардың шексіз емес екенін және әр адам жасына қарамастан тұрақты дамуға үлес қоса алатынын түсінуге көмектеседі. Тәжірибелік сабақтар, интерактивті тапсырмалар, ойындар, жобалық іс-әрекеттер және нақты жағдайларды талқылау арқылы оқушылар үнемдеуді ғана емес, сонымен қатар жауапты шешімдер қабылдауды, жоспарлауды, қажеттіліктер мен тілектерді ажыратуды, артық тұтынудан аулақ болуды үйренеді. Сондай-ақ, бұл шара аясында қалдықтарды кәдеге жарату, бөлек жинау, заттарға ұқыптылықпен қарау, энергияны үнемдеу мәселелеріне көп көңіл бөлінеді. Бұл табиғатпен үндестікте өмір сүретін, оның сый-сыяпаттарын ұтымды пайдалана алатын экологиялық сауатты ұрпақтың қалыптасуына ықпал етеді.

Бұл жерде үнемшілдік еңбекке, қоршаған ортаға және болашақ ұрпаққа деген құрметтің көрінісі ретінде қарастырылады. Аталған тәсіл адамның өз іс-әрекеті мен қоғамның жалпы әл-ауқаты үшін жеке жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Демек, «Үнемді тұтыну» – жай ғана білім беру шарасы емес, 21 ғасырдағы маңызды құзыреттерді – экологиялық сананы, қаржылық сауаттылықты, сыни ойлауды және шектеулі ресурстармен өмір сүруді қалыптастыратын қуатты білім беру құралы болады.

Экологиялық-адамгершілік тәрбиемен қатар үйлесімді тұлғаны қалыптастырудың маңызды бағыты – оқушылардың эстетикалық және рухани дамуы. Осы орайда мектеп оқушыларының қазақтың аспаптық музыкасының ерекше әлемі – күйлерін тербетуге мүмкіндік беретін «Күй күмбірі» шарасының алатын орны ерекше.

Күй – домбырамен орындалатын жай ғана музыка емес, ол халықтың тарихын, философиясын, бастан кешкенін, арман-тілектерін көрсететін рухани шежірешісі. Күй үні дала бейнелерін, батырлардың ерліктерін, ақындардың ойын, қарапайым адамның қуанышы мен мұңын жеткізетін, сөзсіз, бірақ терең мағыналы, жүрек деңгейінде әрбір қазаққа түсінікті тіл.

«Күй күмбірі» шарасы мектеп оқушыларына музыканы тыңдап, қабылдап қана қоймай, оның мазмұнын түсінуге, көркем бейнелерді талдауға, сезінуге көмектеседі. Ұлы күйшілер – Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Нұрғиса Тілендиев және басқалардың шығармашылығымен таныстыру балалардың музыкалық талғамын, эстетикалық қабылдауын, ұлттық мақтаныш сезімін дамытады.

Сонымен қатар, күй ішкі тыныштықты, эмоционалдық интеллекті қалыптастыруға, мәдени мұраны құрметтеуге ықпал етеді. Өмірдің жылдам қарқыны жағдайында домбыра үніне толы мұндай үзілістер балалардың ұлттық сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді. «Күй күмбірі» іс-шарасында жазбаларды тыңдау, музыканттардың жанды орындаулары, күйлердің шығу тегі мен мағынасы туралы әңгімелер, естігенді талқылау, тіпті ең қарапайым әуендерді үйренуге ұмтылу сияқты жұмыс түрлері жүргізілуі мүмкін.

«Күй күмбірі» балалардың бойында эстетикалық талғамын, патриоттық сезімін қалыптастыруда, рухани байытуда маңызды рөл атқарып, халықтың мәдени жадының мықты тасымалдаушыларының бірі ретінде музыка арқылы ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтуға ықпал етеді.

Осылайша, күнделікті іс-шаралар оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, негізгі құзыреттіліктерін дамытуға ықпал етіп қана қоймай, құндылықтардың тұрақты жүйесін қалыптастырады, ұлттық бірегейлікті нығайтады және мектептегі жағымды ахуалды қолдайды. Мұндай бастамалардың жүйелілігі мен байлығы оларды мектептегі тәрбие жұмысының тиімді құралына айналдырады.

Жалпы орта білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын жүзеге асыру оқушыларды рухани-адамгершілік, патриоттық, мәдени және экологиялық тәрбиелеуге бағытталған жүйелі, мазмұнды және мақсатты көзқарасты талап етеді. Жаңа Қазақстан құрудың іргелі бағдарлары ретінде еңбексүйгіштікті, адалдықты, отансүйгіштікті, жауапкершілікті, білімге ұмтылуды, ынтымақты, өзара сыйластықты, әділдікті, ұлттық мәдениет пен салт-дәстүрді құрметтеуді қалыптастыруда «Тәуелсіздік және отаншылдық», «Әділдік және жауапкершілік», «Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік», «Бірлік және ынтымақ», «Заң және тәртіп», «Жасампаздық және жаңашылдық» негізгі құндылықтарын оқу-тәрбие процесіне енгізудің ерекше маңызы бар.

«Ұлттық ойы – ұлт қазынасы», «Өнегелі 15 минут», «Үнемді тұтыну», «Күй күмбірі» сияқты күнделікті іс-шараларды өткізу бұл құндылықтарды күнделікті мектеп өміріне қалай тиімді енгізуге болатынын айқын көрсетеді. Ұлттық ойындар, өнегелі әңгімелер, үнемді тұтыну мәдениеті мен күй арқылы рухани мұраны қозғау арқылы балалар тек сауатты, тәртіпті ғана емес, сонымен бірге іштей тұтас болуға, өткенін құрметтеуге, лайықты болашаққа ұмтылуға үйренеді.

Бұл іс-шаралардың әрқайсысы жеке тұлғаның негізгі қасиеттері мен өмірлік құзыреттіліктерін, яғни ұлттық салт-дәстүрді құрметтеу, адамгершілік, үнемшілдік, эстетикалық талғам және әлеуметтік жауапкершілікті дамытуға бағытталған. Олар бірігіп үйлесімді дамыған, мәдени саналы және ішкі тұрақты тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді.

Бағдарламаның табысты болуы мұғалімдердің кәсіби дайындығына, олардың қатысуына, шығармашылығына және ата-аналармен және қоғаммен қарым-қатынасына байланысты екенін атап өткен жөн. Әдістемелік ұсыныстарда оқушылардың жас ерекшеліктерін, аймақтық және мәдени жағдайларды ескеру керек, сонымен қатар мұғалімдерге тәрбие жұмысының формалары мен әдістерін таңдауда икемділік беру керек.

Осылайша, «Біртұтас тәрбие» – жай ғана іс-шаралар кешені емес, өз мәдениетін құрметтейтін, қоғамдағы рөлін сезінетін, қазіргі заманның сын-қатерлеріне дайын азаматтардың жаңа ұрпағын тәрбиелеуге бағытталған біртұтас тәрбие жүйесі болып табылады.

Қорытынды

Тәрбие жұмысы оқушының жеке тұлғасын қалыптастыруға, оның рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытуға, азаматтық жауапкершілікке, отансүйгіштікке, еңбекқорлыққа, өз елінің мәдениеті мен салт-дәстүрін құрметтеуге бағытталған оқу-тәрбие процесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар қазіргі білім беру кеңістігі жағдайында білім беру мақсаттары мен міндеттерін тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін іс-әрекеттер жүйесін, тәсілдер мен принциптерді анықтайды.

Бірінші бөлімде білім беру қызметін ұйымдастырудағы халықаралық және отандық тәжірибенің негізгі аспектілері берілген. Жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруға бағытталған табысты тәжірибелердің, институционалдық үлгілердің және реттеуші тәсілдер мысалдары қарастырылады. Бірқатар елдерде және Қазақстанның білім беру жүйесінде қолданылатын білім беру дәстүрлерін, сондай-ақ инновациялық стратегияларды талдауға ерекше назар аударылады.

Екінші бөлім білім алушылардың ұлттық болмысын, адамгершілік және мәдени құндылықтарын қалыптастырудың өзекті құралы болып табылатын «Біртұтас тәрбие» бағдарламасына арналған. Қазіргі қоғам жағдайында бағдарлама өзін-өзі дамытуға, әлеуметтік жауапкершілікке және қоғам өміріне белсенді қатысуға қабілетті тұлғаны дамытуға бағытталған жүйелі білім берудің негізі болып табылады.

Үшінші бөлімде білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын енгізу және енгізу бойынша практикалық әдістемелік ұсыныстар берілген. Ол оқу-тәрбие жұмысын оқу үдерісіне кіріктіру принциптерін, ата-аналармен, қоғамдастықпен және басқа да мүдделі тараптармен өзара әрекеттесу механизмдерін сипаттайды. Сондай-ақ оқу-тәрбие жұмысының жоспарын құру, оның тиімділігін бағалау және заманауи білім беру технологияларын қолдану бойынша ұсыныстар берілген.

Осылайша, тәрбие жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар заманауи көзқарастарға, құндылықтар мен басымдықтарға негізделген тұтас, дәйекті және тиімді білім беру жүйесін құруға бағытталған. Оқу іс-әрекетінің негізгі мақсаты – үйлесімді дамыған, қоғамда өмір сүруге дайын, жасампаздыққа қабілетті, жауапты таңдау және қоғамдық өмірге қатыса алатын жеке тұлғаны қалыптастыру.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%90%D0%9E45/Downloads/soderzhanie-vospitaniya-v-nemetskoy-shkole.pdf>
2. Фисунова Н.В. Организация профессионального самоопределения учащихся основной школы Германии: дис. ... канд. пед. наук. – Белгород, 2011. – 176 с.
3. Naul, R. Physical Education in Schools // Sport and Physical Education in Germany / R. Naul, K. Hardman (Eds.). – London: Routledge, 2005. – Pp. 87–98.
4. Князькова Н.П. Гражданское и религиозное воспитание школьников в системе общего образования Германии: дис. ... канд. пед. наук. – М., 2011. – 191 с.
5. Данилова Л.Н. Гражданское воспитание в зарубежной школе // Народное образование. – 2011. – № 7. – С. 257–263.
6. <https://bookonlime.ru/lecture/11-problema-nravstvennogo-vospitaniya-shkolnikov-v-kontekste-specifiki-nacionalnoy-sistemy-2>
7. <https://sciup.org/sovremennoe-sostojanie-i-perspektivy-razvitiya-fizicheskogo-vospitaniya-v-shkolah-140125665>
8. https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/43743/1/insight_2024_01_011.pdf
9. Данилова Л. Н. Патриотическое воспитание школьников: из зарубежного опыта // Народное образование. 2010. № 4 (1397). С. 204–210.
10. <https://pedsovet.org/article/ucis-trudis-ne-vydelajsa-kak-ustroeno-skolnoe-obrazovanie-v-aponii>
11. https://www.researchgate.net/publication/357338077_Osnovy_vospitania_i_obrazovaniya_v_Aponii_istoria_i_sovremennost
12. <https://vospitanie.adu.by/images/2024/08/imp-vospit-rabota-2024-2025.pdf>
13. <https://school.kontur.ru/publications/2557>
14. <https://uba.edu.kz/ru/metodology/3?page=51>
15. <https://rgmedia.kz/e/action/ShowInfo.php?classid=28&id=14579>
16. http://www.kgau.ru/distance/mf_01/psi-ped/16.html
17. Сәрсембина Б.Қ. Ж. Аймауытұлы және ұлттық тәрбие. // Abai.kz ақпараттық порталы. 2020 ж. <https://abai.kz/post/115539>
18. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында сөйлеген сөзі. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulttyk-kuryltaydyn-adiletti-kazakstan-adal-azamat-atty-ekinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1752959>
19. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы. Астана, 2024. https://uba.edu.kz/storage/app/media/BIRTUTAS_TARBIE_KAZ%20new%2005.08.2024.pdf
20. <https://distant-college.ru/news/vospitanie-chto-eto-takoe>
21. <https://si-sv.com/publ/4-1-0-16>

22. <https://distant-college.ru/news/vospitatelnaya-rabota-cto-eto-takoe-i-kto-ee-vypolnyaet>
23. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/117077/1/978-5-7996-3527-5_2022_040.pdf
24. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзі. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulttyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727>
25. <https://proaction.pro/glosarii/otvetstvennost>
26. <https://skyeng.ru/magazine/wiki/it-industriya/cto-takoe-proekt/>
27. <https://www.pedopyt.ru/categories/14/articles/1199>
27. <https://www.pedopyt.ru/categories/14/articles/1199>
28. Маленкова, Л.И. Теория и методика воспитания: учебник / Л.И. Маленкова. – Москва: Педагогическое общество России, 2004. – 480 с. <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%90%D0%9E45/Downloads/sotrudnichestvo-uchiteley-i-roditeley-v-vospitanii-mladshih-shkolnikov.pdf>
29. Развитие и воспитание младших школьников. Методические рекомендации: пособие для учителей общеобразовательных учреждений в 2 ч. / Под ред. А.Я. Данилюк. – Москва: Просвещение, 2015. – 127 с.
30. <https://kidskey.org/blog/time-management-for-children>
31. <https://xn----dtbebvqepcbbtq4r.xn--p1ai/blog/cto-takoe-semejnye-tradicii>
32. <https://solginskaysoh86.edusite.ru/p494aa1.html>
33. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2022/03/29/proektnaya-deyatelnost-kak-metod-vzaimodeystviya-pedagogov-i-roditeley>
34. <https://infolesson.kz/konspekt-aukcion-idey-formi-i-metodi-raboti-s-roditelyami-3362878.html>
35. Наставничество в образовании: современная практика: сборник материалов международной (заочной) научно-практической конференции. 20 ноября 2019 года // государственное автономное образовательное учреждение дополнительного профессионального образования «Институт развития образования и социальных технологий». – Курган, 2019.-С.20-24
36. <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/raznoe/2024/01/21/nastavnichestvo-kak-instrument-podderzhki-molodyh-pedagogov>
37. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020486>
38. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
39. «Орта білім беру ұйымдарында сынып жетекшілігі туралы ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 12 қаңтардағы № 18 бұйрығына өзгеріс енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2022 жылғы 31 мамырдағы № 251 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200028354#z2>
40. <https://www.prodlenka.org/stati-obr/rabota-s-roditelyami/13401-formy-roditelskih-sobranij>

41. <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-dlya-roditelei/2014/02/02/formy-roditelskikh-sobraniy>
42. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2018/01/13/seminar-praktikum-kak-ushpeshno-provesti-roditelskoe-sobranie>
43. <https://infolesson.kz/treningovye-igry-i-uprazhneniya-dlya-roditelskikh-sobranij-6049284.html>
44. <https://solncesvet.ru/seminars/delovaya-igra-formy-roditelskikh-sobraniy.7825306543/>
45. <https://www.maam.ru/detskijsad/roditelskoe-sobranie-v-kazhdoi-seme-svoi-tradici-732173.html>
46. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2022/02/25/formy-provedeniya-roditelskogo-sobraniya-0>
47. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2022/02/25/formy-provedeniya-roditelskogo-sobraniya-0>
48. http://lyceum5.perm.ru/doc/kopil/vas/vas_1_05.pdf
49. <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/vospitatelnaya-rabota/2011/11/04/roditelskoe-sobranie-v-4-klasse-intellektualnyy>
50. <https://www.zakon.kz/obshestvo/6394079-kak-provodit-roditelskoe-sobranie-v-novom-formate-opublikovany-rekomendatsii.html>
51. <https://si-sv.com/publ/4-1-0-232>
52. <https://rdd.edu.kz/ru/v-pomoshch-vospitatelyu/item-153>
53. <https://scanmarket.ru/research/anketi-dlya-oprosa-roditeley>
54. <https://www.minobr.org/posts/31>

Қосымша

1-қосымша

Жоба тақырыбы: «Смарт таяқ»

Бағыты: Робототехника

Орындаушы: Абай облысы Жарма ауданы Үшбиік ауылы «Ақтайлақ би атындағы орта мектебі» КММ 5-сынып оқушысы – Төреғазы Нығмет.

Жұмыстың жетекшісі: Абай облысы Жарма ауданы Үшбиік ауылы «Ақтайлақ би атындағы орта мектеп» КММ-сі информатика пәні мұғалімі – Калиев Мадих Бахтыбекович.

Мақсаты: робот техникасының негіздерін, қолдану салаларын, lego mindstorms ev3 жинағының жұмысының мүмкіндіктерін зерттеу. Жеке тәжірибе арқылы ультрадыбыс датчигінің жұмыс жасау принциптерін көру, түсіну және реттеу. Қарапайым және күрделі техникалық шешімдерді, инженерлік тетіктерді қолдана отырып, жобаларды (модельдерді) құру арқылы өздерінің инженерлік-техникалық ойлау саласындағы білімдерін көрсету.

Жаңалығы, өзектілігі: оқушылардың робот техникасы саласында білім мен жұмыстың тәжірибелік дағдыларын меңгеруі қазіргі заман адамының жалпы ақпараттық мәдениетінің құрамдас элементі, инженерлік-техникалық шеберлікті одан әрі жетілдірудің негізі болып табылады.

Зерттеу бөлімдері: робот техникасының негіздері, пайдалану салалары, түрлері, lego mindstorms ev3 жинағы, датчик түрлерін зерттеу, мүмкіндіктерінің пайдалану салаларын қарастыру.

Зерттеу тәсілдері: анализ, синтез, модельдеу, аналогия, тәжірибе.

Кіріспе

«РОБОТ» сөзін естіген кезде сіздің ойыңызда қандай бейне пайда болады?

Робот деп біз белгілі бір әрекеттің бағдарламасына және функцияның соңғы жиынтығына ие құрылғыны айтамыз.

Робот (чех тілінен аударғанда robota – еріксіз еңбек, rob – құл) – тірі организм ретінде құрылған автоматты құрылғы. Ол байланысатын және әрекет ете алатын, ойлай білетін, қабылдай алатын машина.

Робототехника – роботтарды зерделеумен айналысатын, жасалған роботтар тапсырманы орындайтын дербес машина болып табылады. Осы зерттеуде қарастырылатын робототехника бөлімі. MindStorms жиынтықтарын пайдалану арқылы роботтарды салуға және тиісті бағдарламаларға жатқызылады. Робототехниканы зерделеуде оқушылардың роботтарды жасау үшін машина жасау негіздерін білуді, сондай-ақ роботтардың өз әрекеттерін автоматты түрде жасай алуы үшін бағдарлама негіздерін түсінуді керек етеді.

Робот алдын ала салынған бағдарлама бойынша және сыртқы әлем туралы датчиктерден ақпарат ала отырып әрекет етеді.

Мақсаты: Көзі нашар көретін адамдарға көмексіз жүруге мүмкіндік беретін смарт таяқ жасау.

Әдістері: теориялық (зерттеу, ғылыми-көпшілік басылымдарды жұмыс; интернет-ресурстарды).

Нысаны: lego mindstorms ev3 жинағын пайдалана отырып, көзі нашар көретін адамдарға көмексіз жүруге мүмкіндік беретін смарт таяқ жасау.

Объектісі: lego mindstorms ev3

Гипотеза: Роботтарсыз адам өмірі мүмкін емес.

Негізгі бөлім

Мақсаты: Көзі нашар көретін адамдарға көмексіз жүруге мүмкіндік беретін смарт таяқ жасау.

Көру қабілеті нашар адамдарға көп нәрсені істеуге мүмкіндік беру арқылы, олардың өмірін біршама жеңілдетуге неге үлес қоспасқа? деген сұрақ мені қызықтырды. Шындығында, зағип жандар алдында тұрған кедергілерді тану үшін көптеген қиындықтарға тап болады. Бұл жоба көру қабілеті нашар адамдар үшін өте пайдалы смарт таяқ.

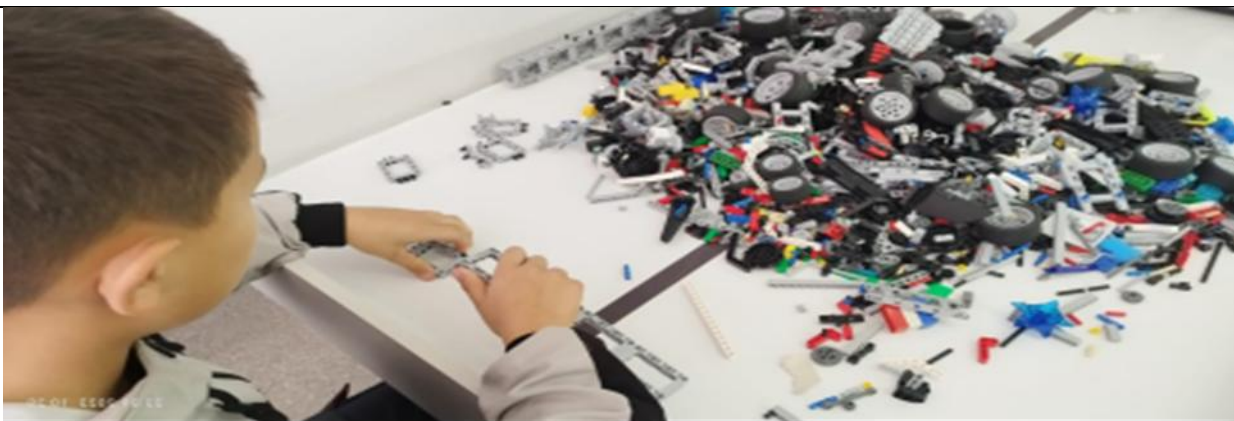
Мен lego Mindstorms ev3 жинағы және ультрадыбыстық датчикті қолданып смарт таяқ жасадым.

EV3 микрокомпьютерін қосқаннан кейін зағиптар smart таяқ құралын пайдалана бастайды. Smart таяқ көмегімен адам дыбыстық сигнал арқылы кедергі туралы хабарландыру алды. Кедергі ультрадыбыстық сенсор арқылы анықталды. Ол таяқшаның түбіне бекітілген. Мен таяқ жасуға lego бөлшектерін қолдандым, өйткені салмағы аз болғандықтан және оны тасымалдау оңай.

Жобаны құру үшін пайдаланылған заттар:

	
1. EV3 микрокомпьютер	2. Жалғаушы сым
	
3. Ультардыбыстық датчик	4. LEGO Mindstorms EV3 базалық жинақ бөлшектері

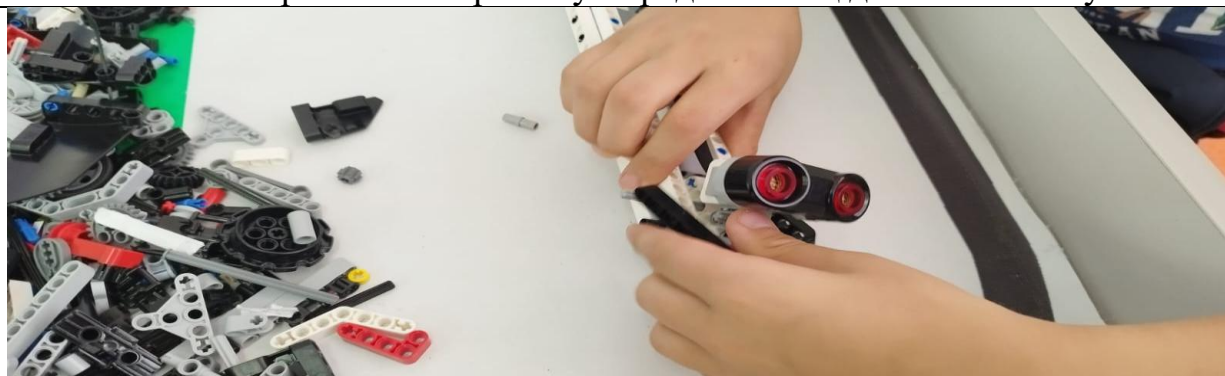
Қосылу схемасы

Смарт жобасын жасау барысы

EV3 микрокомпьютерімен ультрадыбыстық датчикті жалғау

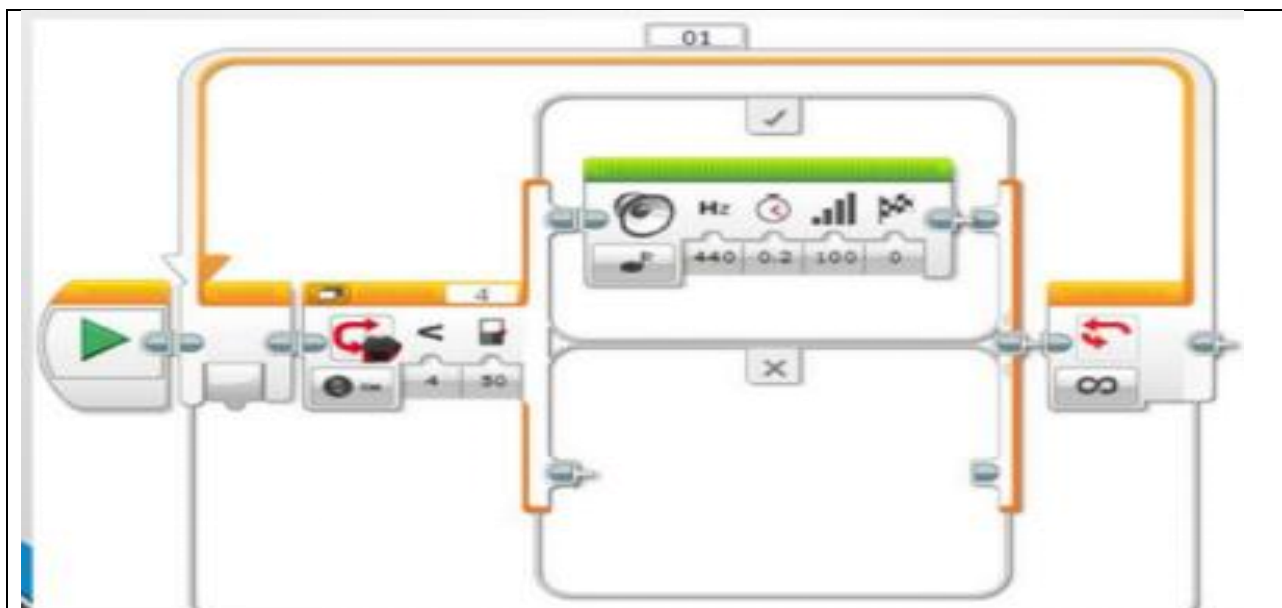

Ультрадыбыстық датчикті орнату

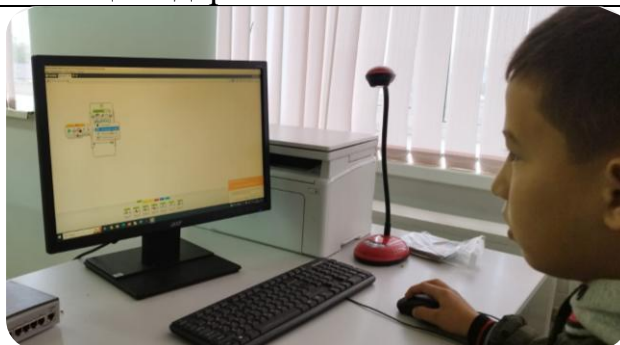

«Смарт таяқ» жобасының дайын үлгісі

Бағдарламалау

«Смарт таяқ» жобасының бағдарламасы

«Смарт таяқ» жобасының бағдарламасын жасау сәті

Дайын болған бағдарламаны EV3 микрокомпьютеріне бағдарламаны орнату

Эксперимент. Жұмыс нәтижесі

Көзімді жұмып смарт таяқпен жүріп көрдім Кедергілерді көргенде дыбыс шығарды.

Бағдарламаны орнатып, смарт таяқты тесттен өткізу кезеңі

Артықшылығы: Көзі нашар көретін адамдарға арналған таяқтар бар, бірақ олар кедергінің бар екенін таяқпен түртіп көру арқылы біле алады. Смарт таяқтың мүмкіндігі – ол 250 см жердегі кедергіні ультрадыбыс датчигі дыбыс шығаруы арқылы біле алады.

Ұсыныс:

- Смарт таяқты 180 градусты бақылай алатындай етіп жасау.
- Адамның тұрған жерін анықтау үшін смартфон арқылы GPS-пен қамтамасыз ету.
- Адасып кеткені туралы хабарлау үшін «төтенше жағдай» түймесін жасау.

Қорытынды

Қазақстанда робототехника дамып келе жатыр. Қазақстандағы шығарылған роботтардың көбі өндірістік салаларға бағытталған. Бұл смарт таяқ көзі нашар көретін адамдарға жолдағы кедергілерден өтуін жеңілдетеді, және де осы жоба арқылы басқа адамдар қызығушылығын білдірді. Менің прототипім зағип адамдарға көмектеседі деп үміттенемін. Роботтар жансыз табиғат болса да адамдармен тең, тіптен артық жұмыс жасайды, сол үшін де оларды дамытудың орны қоғамда өте маңызды деп санаймын.

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1 Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастырудың халықаралық және отандық тәжірибесі.....	4
2 «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының қазіргі тәрбие жағдайындағы өзектілігі мен маңыздылығы.....	20
3 Білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар.....	25
Қорытынды.....	194
Пайдаланылған дереккөздердің тізімі.....	195
Қосымша.....	198

**Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру бойынша
әдістемелік ұсынымдар**

Басуға 04.06.2025 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.

Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 12,5.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК
010000, Астана қ., Мәңгілік ел даңғылы, 8, «Алтын Орда»
БО, 15-қабат